

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
EKONOMIKAS UN VADĪBAS FAKULTĀTE
FINANŠU INSTITŪTS

EIRO IEVIEŠANA LATVIJĀ
MAĢISTRA DARBS

Autors: Ekonomikas maģistra programmas
Finanšu un kredīta virziena 2. kursa
students Indulis Ķerus
Stud. apl. Nr. Ekon 010355

Darba vadītājs: Dr. ekon., asoc. profesore Maija Dzelmiņa

RĪGA 2007

Saturs

	lpp.
Anotācijas _____	3
Darbā lietoto saīsinājumu saraksts _____	6
Ievads _____	7
1. Ekonomikas un monetārās savienības un eiro izveide _____	11
1.1. EMS un eiro rašanās vēsture _____	11
1.2. Eiropas Centrālā banka, ECBS un Eirosistēma _____	18
1.3. EMS valstu vienotība un savienības nākotne _____	21
2. Latvijas Bankas valūtas kursa politika līdz lata piesaistei eiro _____	24
2.1. Lata piesaiste SDR valūtu grozam _____	26
2.1.1. SDR valūtu grozs _____	26
2.1.2. Lata piesaiste SDR valūtu grozam (1994. – 2004.) un lata kursu noteikšana _____	28
2.2. Lata piesaiste SDR un tās ietekme uz inflāciju, ārējo tirdzniecību _____	32
3. Latvijas gatavība eiro ieviešanai _____	44
3.1. Lata piesaiste eiro, kursu noteikšana _____	44
3.2. Latvijas atbilstība Māstrihtas kritērijiem salīdzinājumā ar citām jaunajām ES dalībvalstīm _____	49
3.2.1. Inflācijas rādītāji _____	50
3.2.2. Ilgtermiņa procentu likmes _____	54
3.2.3. Valdības budžeta deficīts un valdības parāds _____	56
3.2.4. Valūtas kursa stabilitāte _____	60
3.2.5. Tiesiskā konverģence _____	62
3.3. Latvijas Nacionālais eiro ieviešanas plāns _____	64
4. Eiro ieviešana Latvijā – priekšrocības, trūkumi, viedokļi _____	68
4.1. Eiro ieviešanas priekšrocības _____	68
4.2. Eiro ieviešanas trūkumi _____	71
4.3. Viedokļi par eiro ieviešanu Latvijā _____	76
5. Situācija Latvijas tautsaimniecībā, eiro ieviešanas Latvijā perspektīvas un turpmākie veicamie uzdevumi _____	81
Secinājumi un priekšlikumi _____	93
Izmantotās literatūras un avotu saraksts _____	98
Pielikumi	

ANOTĀCIJA

Kopš Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā gan Latvijas Banka, gan Latvijas Republikas valdība savas darbības virza uz to, lai pēc iespējas ātrāk varētu realizēt eiro ieviešanu Latvijā, ir izstrādāts eiro ieviešanas plāns, ir izveidotas atbildīgās darba grupas šī plāna realizācijai, bet šobrīd pietrūkst paša galvenā – Latvijas atbilstības Māstrihtas kritērijiem. Par eiro ieviešanu Latvijā daudz tiek diskutēts, daudz ir publikāciju presē, internetā, tomēr lielākā daļa sabiedrības nebūt nav pārliecināta par to, ka eiro ieviešanai Latvijā būs pozitīvi rezultāti.

Autora mērķis bija analizēt Latvijas valsts un tās centrālās bankas līdzšinējo veikumu eiro ieviešanai Latvijā, salīdzinot to ar situāciju citās jaunajās ES dalībvalstīs, uz veiktās analīzes pamata izdarīt secinājumus par līdzšinējām Latvijas sekmēm ceļā uz eiro ieviešanu, galvenajām Eiropas vienotās valūtas ieviešanas priekšrocībām un trūkumiem, kā arī izteikt priekšlikumus par turpmāk veicamajiem uzdevumiem sekmīgas eiro ieviešanas Latvijā nodrošināšanai.

Autors pēta Ekonomikas un monetārās savienības un eiro tapšanas vēsturi, Latvijas Bankas valūtas kursa politikas attīstību no 20. gs. 90. gadu sākuma līdz lata piesaistei eiro 2005. gada sākumā, Latvijas gatavību eiro ieviešanai, eiro ieviešanas Latvijā priekšrocības un trūkumus, kā arī pašreizējos Latvijas tautsaimniecības rādītājus un iespējamās tautsaimniecības pārkaršanas iezīmes. Veiktā analīze ļauj secināt, ka Latvijai visgrūtāk būs izpildīt inflācijas kritēriju eiro ieviešanai; Latvija šodienas apstākļos nevar pastāvēt viena starp vairākiem lieliem ekonomiskajiem spēkiem, savukārt kā ES un EMS dalībvalstij Latvijai ir un būs vieglāk aizstāvēt savas intereses; šobrīd situācija Latvijas tautsaimniecībā ir tāda, ka ir virkne problēmu, pēc kuru atrisināšanas arī eiro ieviešana kļūs stipri vienkāršāka.

Latvijas valdībai ir pēdējais laiks paziņot oficiālu un konkrētu eiro ieviešanas termiņu, kā arī iestrādāt to eiro ieviešanas plānā. Latvijas Republikas valdībai eiro ieviešana jāpakārto Latvijas tautsaimniecības nostabilizēšanai. Ar iestāšanos EMS Latvijas valdībai nevajadzētu steigties līdz valsts tautsaimniecības attīstība būs stabilizējusies, jo līdz ar dalību EMS zudīs Latvijas Bankas iespējas ar monetārās politikas palīdzību regulēt dažādas norises valsts tautsaimniecībā, kas varētu atšķirties no EMS dalībvalstīs vērojamajām tendencēm.

ABSTRACT

The Bank of Latvia and Government of the Republic of Latvia perform their actions in order to introduce the euro in Latvia as soon as possible since Latvia became a member of the European Union, the euro introduction plan is made up, work groups responsible for implementation of the plan created, but the main – Latvia's compliance with Maastricht criteria – is missing. There have been lots of discussions regarding introduction of the euro in Latvia, lots of publications in the press and internet, still most of the society is not convinced that introduction of the euro in Latvia will have positive results.

The author's main objective was to analyse previous performance of the State of Latvia and its central bank towards introduction of the euro in Latvia by comparing it to the situation in other new member states of the EU, to arrive at conclusion on former success of Latvia on its road towards introduction of the euro, main advantages and disadvantages of introduction of the common European currency, as well as to propose motions on future steps to be taken in order to ensure successful introduction of the euro in Latvia.

The author studies establishment history of the Economic and Monetary Union and the euro, development of the exchange rate policy of the Bank of Latvia from beginning of 1990's till lats' peg to the euro in the beginning of 2005, readiness of Latvia to introduce the euro, advantages and disadvantages of introduction of the euro in Latvia, as well as current indicators of the economics of Latvia and possible signs of overheating. The analysis allows concluding that meeting the inflation criteria for the introduction of the euro will be the hardest for Latvia; Latvia cannot stand alone between several economic powers in the today's situation, in its turn it would be much easier for Latvia as a member of EU and EMU to defend its interests; the today's situation in the economics of Latvia is such that there are several problems after solution of which introduction of the euro will be much easier.

It is the moment when the Government of Latvia should set official and specified date for introduction of the euro as well as include it in the euro introduction plan. The Government of Latvia should subordinate introduction of the euro to stabilizing the economy of Latvia. The Government of Latvia shouldn't hurry with taking part in the EMU because by participation in the EMU the ability of the Bank of Latvia to regulate different processes in the economy of Latvia, which might differ from the tendencies in the EMU countries, will disappear.

АННОТАЦИЯ

С момента вступления Латвии в Европейский союз и Банк Латвии и правительство Латвийской республики свою деятельность направляют на то, чтобы по возможности быстрее ввести евро в Латвии, для чего был разработан план по введению евро, созданы ответственные рабочие группы для реализации этого плана, но на данный момент не достиг самого главного – соответствия Латвии критериям Маастриха. По поводу введения евро в Латвии идет много дискуссий, большое количество публикаций в прессе, в интернете, но не смотря на это большая часть общества не уверена в том, что введение евро в Латвии даст позитивный результат.

Целью автора является анализ предыдущей деятельности Латвийского государства и центрального банка по введению евро в Латвии, по сравнению с ситуацией в других, недавно вступивших, странах участниц ЕС; на основе произведенного анализа сделать выводы о предыдущих результатах Латвии на пути по введению евро, о главных преимуществах и недостатках введения единой Европейской валюты, а так же выразить предложения о дальнейших выполняемых задачах для обеспечения успешного введения евро в Латвии.

Автор исследует историю становления евро и экономического и монетарного союза, политику развития валютного курса Банка Латвии в период с начала 90 годов 20 столетия до привязки лата к евро в начале 2005 года, готовность Латвии введению евро, преимущества и недостатки введения евро в Латвии, а так же сегодняшние показатели Латвийского народного хозяйства и возможные признаки его перегрева. Произведенный анализ дает возможность заключить, что для Латвии сложнее всего будет выполнить инфляционный критерий для введения евро; Латвия в сегодняшних условиях не может существовать одна между множества больших экономических сил, в свою очередь будучи страной участником ЕС и ЕМС для Латвии есть и будет легче защищать свои интересы; сегодняшняя ситуация в народном хозяйстве Латвии такова, что есть ряд проблем, по разрешению которых введение евро станет намного проще.

Сейчас самое время Латвийскому правительству сообщить конкретный официальный срок введения евро, а так же внедрить его в план по введению евро. Правительству Латвийской Республики введение евро необходимо подчинить стабилизации Латвийского народного хозяйства. Латвийскому правительству не нужно спешить с вступлением в ЕМС до стабилизации развития Латвийского народного хозяйства, так как будучи участником ЕМС пропадет возможность Банка Латвии с помощью монетарной политики регулировать различные процессы в народном хозяйстве, что может отличаться от общенаблюдаемых тенденций в странах участниц ЕМС.

DARBĀ LIETOTO SAĪSINĀJUMU SARAKSTS

ES – Eiropas Savienība

ES-27 – Eiropas Savienības dalībvalstis no 2007. gada 1. janvāra

ES-15 – Eiropas Savienības dalībvalstis līdz 2004. gada 1. maijam

ES-25 – Eiropas Savienības dalībvalstis no 01.05.2004. līdz 31.12.2006.

JDV10 – 10 jaunās ES dalībvalstis, kas pievienojās ES 01.05.2004.

BE – Beļģija

BG – Bulgārija

CZ – Čehija

DK – Dānija

DE – Vācija

EE – Igaunija

IE – Īrija

GR – Grieķija

ES – Spānija

FR – Francija

IT – Itālija

CY – Kipra

LV – Latvija

LT – Lietuva

LU – Luksemburga

HU – Ungārija

MT – Malta

NL – Nīderlande

AT – Austrija

PL – Polija

PT – Portugāle

RO – Rumānija

SI – Slovēnija

SK – Slovākija

FI – Somija

SE – Zviedrija

UK – Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienotā Karaliste

IEVADS

Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā 2004. gada 1. maijā noteica to, ka Latvija tāpat kā citas jaunās ES dalībvalstis kļuva par Ekonomikas un monetārās savienības locekļiem ar izņēmuma statusu¹, kurām jāizpilda noteiktie Māstrihtas kritēriji, lai pilnvērtīgi iekļautos šajā savienībā. Kopš tā laika gan Latvijas Banka, gan Latvijas Republikas valdība savas darbības virza uz to, lai pēc iespējas ātrāk varētu realizēt eiro ieviešanu Latvijā, ir izstrādāts eiro ieviešanas plāns, kurš tā publiskotajā versijā joprojām paredz lata nomaiņu ar eiro 2008. gada 1. janvārī, ir izveidotas atbildīgās darba grupas šī plāna realizācijai, bet šobrīd pietrūkst paša galvenā – Latvijas atbilstības Māstrihtas kritērijiem. Par eiro ieviešanu Latvijā daudz tiek diskutēts, daudz ir publikāciju presē, internetā, tomēr lielākā daļa sabiedrības nebūt nav pārliecināta par to, ka eiro ieviešana Latvijā dos kādu reālu labumu, un drīzāk pesimistiski raugās uz sagaidāmajām pārmaiņām.

Virzoties uz eiro ieviešanu Latvijā, valsts institūcijas ir pamanījušas un, jo sevišķi pēdējā laikā, pievērsušas pastiprinātu uzmanību inflācijas pieaugumam valstī un savā ziņā novārtā ir atstāta virkne citu rādītāju. Latvijas Banka par to klusi mēģināja ko bilst jau pirms laba laika, bet pēc baumām par iespējamo lata devalvāciju 2007. gada februārī uzmanību uz to vērta arī “Danske Bank” – ļoti daudz pazīmju liecina par tautsaimniecības pārkaršanu Latvijā (un arī abās pārējās Baltijas valstīs). “Danske Bank” kā pirmā kompleksi analizēja tautsaimniecības attīstību jaunajās ES dalībvalstīs, kas kandidē arī uz dalību EMS, un šis jautājums neapšaubāmi ir svarīgs, runājot kā par Latvijas, tā arī par citu valstu iespējām iestāties EMS pārskatāmā nākotnē.

Maģistra darba mērķis ir analizēt Latvijas valsts un tās centrālās bankas līdzšinējo veikumu eiro ieviešanai Latvijā, salīdzinot to ar situāciju citās jaunajās ES dalībvalstīs, uz veiktās analīzes pamata izdarīt secinājumus par līdzšinējām Latvijas sekmēm ceļā uz eiro ieviešanu, galvenajām Eiropas vienotās valūtas ieviešanas priekšrocībām un trūkumiem, kā arī izteikt priekšlikumus par turpmāk veicamajiem uzdevumiem sekmīgas eiro ieviešanas Latvijā nodrošināšanai.

Galvenie darba uzdevumi ir:

- speciālajā literatūrā izpētīt Ekonomikas un monetārās savienības un eiro rašanās vēsturi;
- pēc speciālajā literatūrā pieejamās informācijas izvērtēt Eiropas Centrālās bankas, ECBS un Eirosistēmas struktūru un darbības principus;
- izvērtēt Ekonomikas un monetārās savienības dalībvalstu savstarpējo vienotību;

¹ Act concerning the conditions of accession of the Czech Republic, the Republic of Estonia, the Republic of Cyprus, the Republic of Latvia, the Republic of Lithuania, the Republic of Hungary, the Republic of Malta, the Republic of Poland, the Republic of Slovenia and the Slovak Republic and the adjustments to the Treaties on which the European Union is founded // Official Journal of the European Union, Volume 46 – 2003 – 23 September – p.34

- analizēt Latvijas Bankas valūtas kursa politiku līdz lata piesaistei eiro;
- izvērtēt tendences Latvijas ārējā tirdzniecībā un cenu līmeņa izmaiņās līdz lata piesaistei eiro, kā arī to iespējamo saistību ar Latvijas Bankas valūtas kursa politiku;
- izpētīt kā notika lata piesaiste eiro;
- analizēt Latvijas atbilstību Māstrihtas kritērijiem, salīdzinot to ar citām jaunajām ES dalībvalstīm;
- izvērtēt Latvijas Nacionālo eiro ieviešanas plānu;
- izpētīt priekšrocības, kādas Latvijai sniegtu eiro ieviešana;
- analizēt trūkumus eiro ieviešanai Latvijā;
- balstoties uz starptautisku pētījumu datiem, veikt Latvijas sabiedrības viedokļa par eiro ieviešanu analīzi;
- izpētīt šībrīža tendences Latvijas tautsaimniecības attīstībā;
- izvērtēt iespējamus pasākumus tālākai virzībai uz eiro ieviešanu Latvijā;
- uz veiktās analīzes pamata izdarīt secinājumus par līdzšinējo Latvijas virzību uz eiro ieviešanu un izstrādāt priekšlikumus par turpmāk veicamajiem uzdevumiem Latvijas tautsaimniecības attīstībai un eiro ieviešanas Latvijā sekmēšanai.

Darba pirmajā nodaļā autors pēta Ekonomikas un monetārās savienības un eiro tapšanas vēsturi, kā arī Eiropas Centrālās bankas, Eiropas Centrālo banku sistēmas un Eurosistēmas izveidi, struktūru un darbības principus, jo ir svarīgi izprast tās savienības un to institūciju būtību, kas jau pēc dažiem gadiem varētu būtiski ietekmēt tautsaimniecības attīstību Latvijā. Tāpat ir jāizprot, kāda valūta tad būs tā, kura neizbēgami nomainīs Latvijas latu, tikko būs izpildīti visi konverģences kritēriji. Maģistra darba pirmajā nodaļā autors analizē arī atsevišķas tendences EMS valstu savstarpējā vienotībā vai, pareizāk sakot, tās trūkumā, lai labāk izprastu, kas, iespējams, sagaida Latviju šajā savienībā un pašu savienību, ja līdzīgas tendences turpinās pastāvēt.

Maģistra darba otrajā nodaļā autors pēta Latvijas Bankas valūtas kursa politikas attīstību no 20. gs. 90. gadu sākuma līdz lata piesaistei eiro 2005. gada sākumā, jo tieši šīs valūtas kursa politikas sekmes noteica tos principus, uz kādiem Latvijas Banka balstījās, veicot lata piesaisti eiro. Autors analizē apstākļus, kas noteica Latvijas Bankas izvēli par labu lata piesaistei SDR valūtu grozam 1994. gadā, kā arī analizē, kā tika noteikts lata kurss, tam esot fiksētam pret SDR. Šajā nodaļā tiek veikts Latvijas salīdzinājums ar Lietuvu un Igauniju, jo visas trīs Baltijas valstis 20. gs. 90. gadu sākumā nonāca visai līdzīgā situācijā un bija vērojamas gan līdzīgas tendences, gan atšķirības to pieejā situācijas risinājumam. Šāda salīdzinājuma mērķis ir pētījuma un tā rezultātu iespējami lielāka objektivitāte, ņemot vērā tieši šo līdzīgo situāciju un tautsaimniecības

stāvokli. Maģistra darba otrajā nodaļā autors pēta arī lata piesaistes saistību ar inflācijas līmeni un ārējās tirdzniecības attīstību valstī, jo sevišķi tāpēc, ka tā laika patēriņa cenu izmaiņas ļāva noteikt optimistisko termiņu eiro ieviešanai Latvijā – 2008. gada 1. janvāri. Arī šajos rādītājos Latvijas situācija salīdzināta ar Igauniju un Lietuvu.

Trešā maģistra darba nodaļa veltīta Latvijas gatavības eiro ieviešanai izpētei. Šajā nodaļā autors Latvijas sniegumu un dažādus lēmumus salīdzina ar citu jauno Eiropas Savienības dalībvalstu rādītājiem, lai izprastu to situāciju, kādā Latvija atrodas uz kopējā jauno dalībvalstu fona. Autors vispirms analizē to, kā notika lata piesaiste eiro, kādi aspekti noteica tieši tādu un ne savādāku pieeju un kādu rezonansi tā izraisīja sabiedrībā. Maģistra darba trešajā nodaļā tiek izvērtēta arī Latvijas atbilstība Māstrihtas konverģences kritērijiem, salīdzinot iegūtos rādītājus ar visām pārējām Eiropas Savienības dalībvalstīm, lai izprastu, kādas tendences vērojamas Latvijas sniegumā, kā arī noskaidrotu, kur šajos rādītājos ir citas jaunās ES dalībvalstis, kā arī to, kā pašu izvirzītos kritērijus spēj izpildīt esošās EMS dalībvalstis. Autors arī izvērtē Latvijas Nacionālo eiro ieviešanas plānu, tā galvenos principus salīdzinot arī ar citu EMS kandidātvalstu eiro ieviešanas plāniem, jo citu valstu pieredze un piemēri var palīdzēt optimizēt un uzlabot Latvijas plānus eiro ieviešanas praktiskajā realizācijā.

Maģistra darba ceturtajā nodaļā pētītas galvenās eiro ieviešanas priekšrocības un trūkumi, lai noskaidrotu, ko tad Latvijai varētu dot un ko atņemt lata nomaiņa ar Eiropas vienoto valūtu. Izmantojot *Eurobarometer* veiktos pētījumus, autors analizē arī Latvijas sabiedrības viedokli ar eiro ieviešanu saistītajos jautājumos, kā arī veic salīdzinājumu ar citām jaunajām ES dalībvalstīm, lai izvērtētu, cik daudz darba vēl jāiegulda sabiedrības izglītošanā par šo neizbēgamo notikumu, kura norises laiks vēl konkrēti nav zināms, bet tāds reiz pienāks. Tautas viedoklis demokrātiskā valstī ir noteicošais un svarīgākais, tāpēc ir būtiski, lai sabiedrība izprot to, ar ko tai drīz būs jāsastopas.

Maģistra darba piektajā nodaļā autors pēta pašreizējo situāciju Latvijas tautsaimniecībā, kā arī analizē “Danske Bank” veikto pētījumu par jaunajām Eiropas Savienības dalībvalstīm, kurš Latvijai, Lietuvai un Igaunijai nebūt nav glaimojošs, lai noteiktu, kādi varētu būt turpmākie veicamie uzdevumi Latvijas valdībai un citām institūcijām, kas regulē Latvijas tautsaimniecību, lai Latvija varētu veiksmīgi attīstīties, kā arī izpildīt Māstrihtas konverģences kritērijus dalībai Ekonomikas un monetārajā savienībā.

Pētnieciskais darbs veikts ar tādām statistiskās analīzes metodēm, kā dinamikas rindu analīze, vidējo un relatīvo lielumu aprēķināšana, kas nepieciešamas, lai salīdzinātu tautsaimniecības rādītāju un sabiedrības viedokļu dinamikas un struktūras rādītājus, kā arī to attīstību un kopsakarības.

Maģistra darbā autors pēta ceļu uz eiro ieviešanu Latvijā no 1992. gada līdz 2007. gada pirmajam ceturksnim. Inflācijas un ārējās tirdzniecības rādītāji analizēti par periodu attiecīgi no 1992. g. un 1993. gada līdz 2006. g. (salīdzinājumam izmantotie Lietuvas un Igaunijas ārējās tirdzniecības dati analizēti sākot ar to periodu, no kura tie bija pieejami). Latvijas ārējā tirdzniecībā izmantoto valūtu struktūra pētīta tikai līdz 2003. g. (ieskaitot), jo no 2004. gada 2. ceturkšņa šādi dati vairs netiek apkopoti. Māstrihtas kritēriju izpilde Eiropas Savienības valstīs pētīta, sākot ar 1998. gadu, jo tieši šajā gadā tika noteikts, kuras valstis pirmās veidos eiro zonu 1999. gada 1. janvārī, un beidzot ar 2005. vai 2006. gadu atkarībā no tā, kādi dati *Eurostat* bija pieejami pētījuma veikšanas laikā.

Maģistra darba tapšanā galvenokārt izmantotas Latvijas Bankas, Eiropas Centrālās Bankas, Igaunijas Bankas un Lietuvas Bankas publikācijas un pētījumi, kā arī dažādi Latvijas un ārvalstu preses materiāli. Valūtu kursi iegūti no Latvijas, Igaunijas un Lietuvas centrālo banku datu bāzēm. Patēriņa cenu un ārējās tirdzniecības rādītāji ņemti no minētajām centrālajām bankām, kā arī Centrālās statistikas pārvaldes, Lietuvos statistikos departamentas (Lietuva) un Statistikaamet (Igaunija) sniegtās informācijas. ES-27 atbilstības Māstrihtas kritērijiem analīzei, kā arī citu rādītāju starp ES valstīm salīdzināšanai izmantoti *Eurostat* dati. Informācija par komercbanku izsniegtajiem kredītiem iegūta no attiecīgo nacionālo centrālo banku datu bāzēm.

Visi darbā un tā pielikumos ievietotie attēli ir autora sastādīti. 2. nodaļā un 1. pielikumā attēlotie Latvijas, Igaunijas un Lietuvas tautsaimniecības rādītāji tapuši, izmantojot Centrālās statistikas pārvaldes (Latvija), Lietuvos statistikos departamentas (Lietuva) un Statistikaamet (Igaunija) datu bāzēs pieejamos datus. Maģistra darba 3.2. apakšnodaļā un 2. pielikumā ievietotie attēli, kas raksturo Māstrihtas kritēriju izpildi Latvijā un citās ES valstīs, tapuši, izmantojot *Eurostat* datu bāzēs atrodamos datus un papildinot tos ar autora aprēķiniem. 3. nodaļā analizētajos un 3. pielikumā redzamajos attēlos, kas raksturo valūtas kursu dinamiku Latvijā, Lietuvā un Igaunijā, ilustrēti autora veiktie aprēķini, kuru pamatā ir attiecīgo valstu centrālo banku datu bāzēs pieejamie vēsturiskie valūtu kursi. Šeit minētajiem attēliem papildus atsaucēs tekstā nav norādītas. Pārējiem attēliem to sastādīšanā izmantotie datu avoti norādīti maģistra darba tekstā vai zemsvītras piezīmēs.

Eiro ieviešanas Latvijā perspektīvām un līdzšinējo sekmju ceļā uz lata nomaiņu ar eiro analīzei autors izvēlējies savu pieeju, kurā vienlaikus pētīta Māstrihtas kritēriju izpilde visās ES dalībvalstīs, sabiedrības viedoklis, kā arī virkne citu tautsaimniecības rādītāju, jo Māstrihtas kritērijus nedrīkst skatīt atrauti no citiem tautsaimniecības rādītājiem un eiro ieviešanu nevar noteikt par pašmērķi, bet līdz lata nomaiņai ar eiro jānonāk, veicinot visas tautsaimniecības stabilu attīstību, kā arī sabiedrības izpratni par Eiropas vienotās valūtas ieviešanu valstī; tāpat konverģence EMS valstu starpā ir būtiska savienības pastāvēšanai.

1. EKONOMIKAS UN MONETĀRĀS SAVIENĪBAS UN EIRO IZVEIDE

2004. gada 1. maijā Latvija kļuva par Eiropas Savienības dalībvalsti un Latvijas Bankai un Latvijas valstij kopumā bija jānosaka jauni mērķi, kas vērsti uz Māstrihtas kritēriju izpildi, Latvijas dalību Ekonomikas un monetārajā savienībā un lata nomaiņu ar eiro. Lai analizētu šo procesu ietekmi uz Latvijas tautsaimniecību, kā arī iespējamās ieguvumus un zaudējumus no Latvijas pievienošanās Ekonomikas un monetārajai savienībai un eiro ieviešanas, vispirms ir nepieciešams izprast Ekonomikas un monetārās savienības būtību, kā arī izpētīt, kā radusies un kas tad ir šī jaunā Eiropas valūta – eiro, kura tuvākā vai tālākā nākotnē aizstās Latvijas latu.

1.1. EMS un eiro rašanās vēsture

Ideja par vienotu valūtu Eiropas Ekonomiskās kopienas dalībvalstīs pirmo reizi parādījās Eiropas Komisijas 1962. gada 24. oktobra memorandā (Maržolina memorandā (*Marjolin Memorandum*)), kurā tika minēta iespējamā ekonomiskās savienības izveidošana līdzšinējās muitas savienības vietā līdz 20. gadsimta 60. gadu beigām, kurā pastāvētu fiksētu valūtas kursu sistēma starp dalībvalstu valūtām. Nekādas darbības gan šim memorandam nesevoja, izņemot Eiropas Ekonomiskās kopienas (EEK) dalībvalstu centrālo banku vadītāju komitejas (Vadītāju komitejas) izveidi 1964. gadā.

20. gadsimta 60. gadu beigās starptautiskā ekonomiskā vide bija būtiski mainījies, Bretonvudas sistēma demonstrēja nestabilitātes pazīmes. Eiropas Ekonomiskās kopienas dalībvalstu starpā pastāvēja būtiskas tautsaimniecības prioritāšu atšķirības. Lielākas valūtu maiņas kursu un izmaksu atšķirības noveda arī pie vairākām valūtas un maksājumu bilances krīzēm. 1969. gadā Eiropas Komisija publicēja plānu (Barra plānu (*Barre Plan*)), kura mērķis bija noteiktas monetāras līdzības izveidošana starp dalībvalstīm. Uz šī plāna pamata dalībvalstu valdību vadītāji pieprasīja Ministru Padomei izveidot plānu ekonomiskas un monetāras savienības izveidei. Šo darbu paveica ekspertu grupa Luksemburgas premjerministra Pjēra Vernera vadībā, un 1970. gadā tika publicēts Vernera ziņojums, kurš paredzēja ekonomikas un monetārās savienības izveidi līdz 1980. gadam.

1972. gada aprīlī sāka darboties “valūtas čūska”, kas bija vienošanās starp EEK dalībvalstīm ar mērķi pakāpeniski sašaurināt dalībvalstu valūtu kursu savstarpējo svārstību amplitūdu. “Valūtas čūska” gan nepatvēra visu dalībvalstu valūtas. 20. gadsimta 70. gadu vidū šajā sistēmā bija Vācijas, Dānijas un Beniluksa valstu valūtas, bet pārējo valstu nacionālās valūtas palika ārpus sistēmas.¹

¹ Scheller H. K. The European Central Bank. History, Role and Functions // Frankfurt am Main: European Central Bank, 2004. – pp.15 - 18

Jauns pavērsiens Eiropas ekonomikas un monetārās savienības izveidē bija 1979. gadā izveidotā Eiropas Monetārā sistēma. Šī sistēma balstījās uz fiksētu, bet regulējamu valūtas kursu sistēmu. Tajā piedalījās visas Eiropas Ekonomiskās kopienas dalībvalstis, izņemot Lielbritāniju. Valūtas kursi balstījās uz centrālajām paritātēm, kas noteiktas pret ekiju, kurš bija sintētiska valūta, kas aprēķināta kā vidējais svērtais no visu dalībvalstu valūtām. Valūtu kursi savstarpēji tika noteikti, balstoties uz centrālajām paritātēm. Valūtas kursa svārstībām bija jābūt 2,25% robežās no savstarpējiem kursiem. Izņēmums bija Itālija lira, kurai bija atļautas svārstības par 6% uz vienu vai otru pusi no noteiktā kursa. 1990. g. mehānismā iesaistījās arī Lielbritānija ar sterliņu mārciņu. 1992. g. šis mehānisms tika izjaukts, kad vairākas valūtas spekulantu spiediena rezultātā vairs nespēja noturēties noteiktajās robežās.¹

Eiropas Monetārā sistēma nebija tikai valūtas kursa mehānisms. Reizē ar tās mērķi veicināt iekšēju un ārēju monetāro stabilitāti, sistēma arī veicināja saskaņotas monetārās un ekonomiskās politikas dalībvalstu starpā kā instrumentus valūtas kursa stabilitātes sasniegšanai. Eiropas Monetārās sistēmas dalībvalstis radīja zonu, kurā palielinājās monetārā stabilitāte un samazinājās kapitāla kustības ierobežojumi. Valūtas kursa ierobežojumi arī lielā mērā palīdzēja valstīm, kurās bija relatīvi augsti inflācijas rādītāji veicināt antiinflācijas politiku ar monetārās politikas palīdzību. Tādā veidā tika sekmēta inflācijas samazināšanās un augsta valūtas kursa stabilitātes pakāpe, kas savukārt palīdzēja ierobežot izmaksu pieaugumus vairākās valstīs un noveda pie vispārējā ekonomiskā snieguma uzlabošanās. Nedrošības par valūtas kursa attīstību nākotnē samazināšanās un dalībvalstu valūtu noteikto kursu atbilstība tautsaimniecības vajadzībām pasargāja Eiropas iekšējo tirdzniecību no pārliedzām valūtu kursu svārstībām.²

Nopietnākais pārbaudījums valūtas kursa mehānismam notika 1992. un 1993. gadā. Spānijas, Portugāles, Lielbritānijas, Itālijas, kā arī Zviedrijas un Somijas, kas nebija Eiropas Monetārās sistēmas dalībvalstis, konkurētspējas samazinājums 1991. g. otrajā pusē norādīja tirgus dalībniekiem, ka paredzamas pārmaiņas. Recesija, kas sākās 1992. g. pirmajā ceturksnī, pasliktināja šo valstu situāciju. Tādējādi bija daudz valūtu, par kurām tirgotājiem bija iemesls domāt, ka tās ir nepareizi novērtētas valūtu tirgos. Tas savukārt veicināja virkni uzbrukumu šo valstu valūtām 1992. g. un 1993. g. pirmajā pusē. 1992. g. 16. septembrī sterliņu mārciņa uz laiku izstājās no valūtas kursa mehānisma. To pašu izdarīja arī Itālija. Daudzas valstis bija spiestas devalvēt savas valūtas, jo nespēja pretoties tirgus spiedienam.³

¹ From Rome to Maastricht: a brief history of EMU // <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l25007.htm> - Resurss aprakstīts 2005. gada 8. aprīlī.

² Scheller H. K. The European Central Bank. History, Role and Functions // Frankfurt am Main: European Central Bank, 2004. – p. 19

³ Bordo M. D., Schwartz A. J. Why Clashes Between Internal And External Stability Goals End In Currency Crises, 1977 – 1994 // National Bureau of Economic Research Working Paper No. 5710. – 1996. – August. – pp. 41 – 45

Spekulanti derēja, ka sterliņu mārciņa un citas vājākās Eiropas valūtas ir pārvērtētas attiecībā pret vācu marku. Viņi lika uz to, ka politiķi un centrālās bankas nevarēs vairs daudz ilgāk uzturēt mākslīgi augstus maiņas kursus Eiropas vienotības interesēs.

Sistēma varēja darboties tikai, ja dažādās dalībvalstīs koordinēja ekonomiskās politikas. Kad atšķirības procentu likmēs un inflācijas pieauguma tempos starp dalībvalstīm pārsniedza noteiktos limitus, centrālajām bankām bija jāiejaucas, pērkot un tādējādi aizsargājot vērtību zaudējošo valūtu pret spekulantiem un valūtu hedžeriem. Līdz 1992. gadam katram bija kļuvusi skaidrs, ka dažas Eiropas valūtas, piemēram, sterliņu mārciņa un Itālijas lira, bija pārvērtētas attiecībā pret stiprākām, tādām kā Vācijas marka un Francijas franks. Kad Lielbritānija un Itālija cīnījās par to, lai padarītu savas valūtas pievilcīgākas, tās bija spiestas uzturēt augstas procentu likmes, lai piesaistītu ārvalstu investoru dolārus, bet tas ierobežoja to spējas stimulēt savu tautsaimniecību. Kamēr briti un itāļi mēģināja tikt galā ar vājo tautsaimniecību, Vācija uzsāka politiku, kas vērsta uz tās tautsaimniecības ierobežošanu.

Spekulanti lielos apjomos pārdeva vājākās valūtas, panākot, ka strauji samazinājās ārvalstu valūtas rezerves uzbrukumiem pakļautajās valstīs, kas beidzās ar daudzu valūtu devalvāciju. 1992. gada septembri daudzi neaizmirsīs, bet jo īpaši leģendārais Džordžs Soross. Viņš un viņa Nīderlandes Antiļu salās bāzēto "Quantum" fondu klienti mēneša laikā guva 1,5 miljardu ASV dolāru peļņu.¹

Nedaudz agrāk – 1988. gadā – divpadsmit toreizējās Eiropas Ekonomiskās kopienas dalībvalstis nolēma atsākt Ekonomikas un monetārās savienības projektu. Atšķirībā no Vernera ziņojuma, šis darbs noslēdzās sekmīgi.

1988. gada jūnijā Eiropas Padome apstiprināja mērķi izveidot Ekonomikas un monetāro savienību. Tā nozīmēja komiteju tā laika Eiropas Komisijas priekšsēdētāja Žaka Delora vadībā izpētīt un ieteikt konkrētus posmus šādas savienības izveidei. Rezultātā tapa Delora ziņojums, kas ieteica veidot Ekonomikas un monetāro savienību trīs atsevišķos posmos.² Balstoties uz šo priekšlikumu, dalībvalstu valdības 1993. gada 1. novembrī vienojās par Māstrihtas līguma protokolu.

Māstrihtas līgums paredzēja Eiropas Ekonomikas un monetārās savienības izveidi un vienotas valūtas ieviešanu, ko noteica šādi apsvērumi:³

- vienota valūta ir izdevīga tirdzniecībai vienotā ekonomiskā telpā, jo atvieglo tirdznieciskos darījumus, atbrīvojot uzņēmējus no riska, kas saistīts ar valūtas kursu svārstībām un zaudējumiem valūtas maiņas darījumos;

¹ Jaffe T., Machan D. How The Market Overwhelmed Central Banks // Forbes. – 1992. – November 9th

² Economic and Monetary Union (EMU) // <http://www.ecb.int/ecb/history/emu/html/index.en.html> - Resurss aprakstīts 2007. gada 16. martā.

³ Euro – vienota valūta // http://www.fm.gov.lv/eiro/publikacijas/eiro_vienota_valuta.pdf - Resurss aprakstīts 2007. gada 16. martā

- vienota valūta sekmē Eiropas Savienības ekonomisko attīstību, jo atbilstoši EMS izveides kritērijiem visās dalībvalstīs ir jānodrošina zema inflācija, sabalansēts budžets un investīcijas veicinošas zemas kredītu procentu likmes;

- vienota valūta ir izdevīga ES patērētājiem, jo sekmē cenu līmeņa līdzsvarošanu vai pat pazemināšanu;

- vienota valūta ir izdevīga tūristiem, jo, ceļojot pa EMS dalībvalstīm, nav nepieciešamības mainīt naudu un maksāt ar naudas maiņu saistītās komisijas nodevas.

Autors uzskata, ka šie ir būtiski ieguvumi eiro zonas valstīm un to iedzīvotājiem, tomēr svarīgi izvērtēt un ņemt vērā arī šādas vienotas valūtas sistēmas mīnus, kā arī to valstu attīstības tendences, kuras šādu valūtu ievieš.

EMS izveides pirmais posms

Pirmais posms no 1990. g. 1. jūlija līdz 1993. g. 31. decembrim ietvēra kapitāla kustības liberalizāciju starp dalībvalstīm, palielinātu sadarbību centrālo banku starpā, brīvu ekija (ECU – European Currency Unit) lietošanu un ekonomiskās konverģences uzlabošanu. Lai realizētu otro un trešo posmu bija nepieciešams pārskatīt Romas līgumu, un 1992. g. 7. februārī Māstrihtā tika parakstīts Līgums par Eiropas Savienību. Līgumā tika noteikts laika grafiks, noteikumi un ekonomiskie kritēriji kopējas Eiropas valūtas ieviešanai, sākot ar 1999. gada janvāri. 1993. gada janvārī darbu sāka Eiropas Savienība un tika pabeigta vienotā tirgus izveide.

Eiropas Ekonomiskās kopienas dalībvalstu centrālo banku vadītāju komitejas pienākumos ietilpa konsultēšana par dalībvalstu monetārajām politikām un to koordinācijas veicināšana ar mērķi panākt cenu stabilitāti. Ņemot vērā relatīvi īso laiku un veicamo uzdevumu sarežģītību, arī sagatavošanās darbu Ekonomikas un monetārās savienības trešajam posmam uzsāka Vadītāju komiteja. Pirmais solis bija apzināt visus sākumposmā izskatāmos jautājumus, lai līdz 1993. gada beigām sagatavotu darba programmu un attiecīgi noteiktu esošo apakškomiteju un šim mērķim izveidoto darba grupu pilnvaras.

Otrā un trešā posma īstenošanai bija nepieciešams pārskatīt Eiropas Ekonomikas kopienas dibināšanas līgumu (Romas līgumu), lai izveidotu nepieciešamo institucionālo struktūru. Šajā nolūkā tika sasaukta Starpvalstu konference par EMS, kas notika 1991. gadā paralēli Starpvalstu konferencei par politisko savienību.

Sarunu rezultātā tika sagatavots Līgums par Eiropas Savienību, par kuru tika panākta vienošanās 1991. gada decembrī un kuru parakstīja 1992. gada 7. februārī Māstrihtā. Taču sakarā ar ratifikācijas procesa aizkavēšanos Līgums (ar kuru grozīja Eiropas Ekonomikas kopienas dibināšanas līgumu, mainot tā nosaukumu uz Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu, un, cita starpā, ieviesa Protokolu par Eiropas Centrālo banku sistēmas un Eiropas Centrālās bankas

statūtiem un Protokolu par Eiropas Monetārā institūta statūtiem) stājās spēkā tikai 1993. gada 1. novembrī.¹

EMS izveides otrais posms

Otrajā posmā (1994. g. 1. janvāris – 1998. g. 31. decembris) tika izveidots Eiropas Monetārais institūts, noteikts aizliegums centrālo banku aizdevumiem valsts sektoram, ekonomiskās konverģences pastiprināšana. Eiropas Monetārajam institūtam bija jāstiprina sadarbība centrālo banku starpā un jāveic priekšdarbi Eiropas Centrālo banku sistēmas (ECBS) izveidei. 1995. g. decembrī Eiropas Padome nolēma Eiropas naudas vienību nosaukt par eiro (euro). 1997. g. jūnijā Eiropas Padome pieņēma Stabilitātes un izaugsmes paktu, kas radīts budžeta disciplīnas nodrošināšanai EMS ietvaros. 1998. g. 2. maijā Eiropas Savienības Padome nolēma, ka 11 valstis ir izpildījušas visus nosacījumus dalībai trešajā EMS izveides posmā un eiro ieviešanai no 1999. g. 1. janvāra. 1998. gada jūnijā stājās spēkā 11 EMS dalībvalstu valdību 1998. g. 26. maijā pieņemtais lēmums par Eiropas Centrālās bankas (ECB) prezidenta, viceprezidenta un četrus pārējo valdes locekļu stāšanos amatā.

Eiropas Monetārā institūta (EMI) dibināšana 1994. gada 1. janvārī iezīmēja EMS otrā posma sākumu, un ar šo brīdi Vadītāju komiteja beidza pastāvēt. EMI īslaicīgā pastāvēšana atspoguļoja arī monetārās integrācijas stāvokli Kopienā. EMI nebija atbildīgs par monetārās politikas īstenošanu Eiropas Savienībā – šo uzdevumu joprojām veica nacionālās institūcijas – un tā kompetencē nebija arī veikt ārvalstu valūtas intervences.

EMI divi galvenie uzdevumi bija:

- stiprināt centrālo banku sadarbību un monetārās politikas koordināciju,
- veikt nepieciešamos sagatavošanās darbus Eiropas Centrālo banku sistēmas (ECBS)

izveidei, vienotas monetārās politikas īstenošanai un vienotas valūtas radīšanai trešajā posmā.

Šajā nolūkā EMI nodrošināja forumu konsultācijām un viedokļu un informācijas apmaiņai politikas jautājumos, kā arī precizēja regulējošās, organizatoriskās un loģistikas pamatnostādnes, kas bija nepieciešamas ECBS tās uzdevumu izpildei trešajā posmā.²

1995. gada decembrī Eiropadome vienojās Eiropas valūtas vienību, kas bija jāievieš trešā posma sākumā, saukt par eiro un apstiprināja, ka EMS trešais posms sāksies 1999. gada 1. janvārī. Tika iepriekš izziņota notikumu secība pārejai uz eiro. Šis scenārijs pamatos balstījās uz EMI izstrādātiem detalizētiem priekšlikumiem.

Vienlaikus EMI tika uzticēts uzdevums veikt sagatavošanas darbus saistībā ar nākotnes monetārajām un valūtas kursu attiecībām starp eiro zonas un citām ES valstīm. 1996. gada

¹ Ekonomikas un monetārā savienība // <http://www.ecb.int/ecb/history/emu/html/index.lv.html> - Resurss aprakstīts 2007. gada 30. martā

² Ekonomikas un monetārā savienība // <http://www.ecb.int/ecb/history/emu/html/index.lv.html> - Resurss aprakstīts 2007. gada 30. martā

decembrī EMI iepazīstināja Eiropadomi ar savu ziņojumu, kas kļuva par pamatu Eiropadomes Rezolūcijai par jaunā valūtas kursa mehānisma (VKM II) principiem un pamatelementiem, ko pieņēma 1997. gada jūnijā. Mehānisms bija nepieciešams, lai garantētu monetāro stabilitāti starp eiro un to valstu nacionālajām valūtām, kuras nepieder sākotnējām eiro zonas dalībvalstīm. Jauno valūtas kursa mehānismu veidoja savstarpējie kursi starp eiro un attiecīgajām nacionālajām valūtām un tam jākalpo atbalstam valstīm to ceļā uz eiro zonu. Pieļaujamo svārstību apgabals tika noteikts diezgan plašs – +/- 15% no centrālā kursa. Tika pieļauts šaurāks svārstību apgabals konverģences procesā.¹

1996. gada decembrī EMI iepazīstināja Eiropadomi un vēlāk sabiedrību arī ar izvēlēto dizaina sēriju jaunajām eiro banknotēm, ko bija paredzēts laist apgrozībā 2002. gada 1. janvārī.

Lai papildinātu un precizētu Līguma noteikumus par EMS, 1997. gada jūnijā Eiropadome pieņēma Stabilitātes un izaugsmes pakta. Divas regulas veido Stabilitātes un izaugsmes pakta daļu, kuras mērķis ir budžeta disciplīnas nodrošināšana saistībā ar EMS. 1998. gada maijā Pakta papildināja un attiecīgās saistības nostiprināja Padomes Deklarācija.

1998. gada 2. maijā Eiropas Savienības Padome valstu vai valdību vadītāju sastāvā vienprātīgi nolēma, ka nepieciešamos nosacījumus dalībai EMS trešajā posmā un vienotās valūtas ieviešanai 1999. gada 1. janvārī izpildījušas 11 dalībvalstis. Sākotnējās dalībnieces bija Beļģija, Vācija, Spānija, Francija, Īrija, Itālija, Luksemburga, Nīderlande, Austrija, Portugāle un Somija.

1998. gada maijā to dalībvalstu finanšu ministri, kuras gatavojās ieviest vienoto valūtu, kopā ar šo dalībvalstu nacionālo centrālo banku vadītājiem, Eiropas Komisiju un EMI vienojās, ka pašreizējos VKM divpusējos centrālos maiņas kursus, kas noteikti pievienojušos valstu valūtām, izmantos, nosakot eiro neatsaucamos maiņas kursus.

1998. gada 25. maijā 11 EMS trešā posma dalībvalstu valdības iecēla ECB prezidentu, viceprezidentu un pārējos četrus Valdes locekļus. Viņu pilnvaras stājās spēkā ar 1998. gada 1. jūniju, kas uzskatāms par ECB dibināšanas brīdi. ECB un pievienojušos dalībvalstu nacionālās centrālās bankas veido Eirosistēmu, kas EMS trešajā posmā izstrādā un nosaka vienoto monetāro politiku.

Ar ECB nodibināšanu 1998. gada 1. jūnijā EMI savus uzdevumus bija izpildījis. Saskaņā ar Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu, līdzko bija nodibināta ECB, sākās EMI likvidācija. Viss EMI uzticētais sagatavošanas darbs tika pabeigts laikus, un atlikušo 1998. gadu ECB veļtāja sistēmu un procedūru galīgajai pārbaudei.²

¹ New exchange-rate mechanism (ERM2) // <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l25023.htm> - Resurss aprakstīts 2005. gada 8. aprīlī.

² Ekonomikas un monetārā savienība // <http://www.ecb.int/ecb/history/emu/html/index.lv.html> - Resurss aprakstīts 2007. gada 30. martā

EMS izveides trešais posms

Trešajā posmā, kas sākās 1999. g. 1. janvārī, tika fiksēti 11 EMS dalībvalstu kursi pret eiro, stājās spēkā Stabilitātes un izaugsmes pakts, eiro tika izmantots bezskaidras naudas norēķinos. 2001. gada 1. janvārī EMS dalībvalstu skaitu papildināja Grieķija. 2002. gada 1. janvārī apgrozībā tika laistas eiro naudaszīmes.¹

Eiropas Ekonomikas un monetārā savienība (EMS) ir augstākā Eiropas Savienības (ES) dalībvalstu ekonomiskās integrācijas pakāpe. Tas vienlaikus ir ES galvenais instruments, lai sasniegtu tās ekonomiskās politikas pamatmērķus - stabilu izaugsmi un zemu inflāciju. EMS izveidošanas pamatā ir ideja par lielas, stabilas ekonomiskās un finanšu zonas radīšanu.

Ekonomikas un monetārā savienība nozīmē:

- vienotu valūtu - eiro - visās EMS valstīs jeb eiro zonā;
- vienotu monetāro politiku visā eiro zonā, ko īsteno Eiropas Centrālā banka kopā ar eiro zonas valstu centrālajām bankām. Tās galvenais mērķis ir cenu stabilitāte;
- ekonomiskās un fiskālās politikas koordināciju starp dalībvalstīm.²

Eiro ir ES vienotā valūta. Tā ir ieviesta 13 ES dalībvalstīs, kuras sauc par Ekonomikas un monetāro savienību (EMS). Ārpus EMS ir trīs ES-15 valstis - Dānija, Lielbritānija un Zviedrija, kā arī visas jaunās ES dalībvalstis (izņemot Slovēniju, kura eiro ieviesa 2007. gada 1. janvārī), kas iestājās ES, sākot ar 2004. gada 1. maiju. Bezskaidras naudas norēķinos vienoto valūtu ieviesa 1999. gada 1. janvārī. Vēl pēc trim gadiem - 2002. gada 1. janvārī - eiro zonā apgrozībā laida eiro skaidro naudu, tai pakāpeniski aizvietojot nacionālās naudas vienības. Dānijai uz Lielbritānijai ir izvēles tiesības attiecībā uz dalību EMS, bet Zviedrija vēl nav izpildījusi visus konverģences kritērijus.

Eiro ir septiņi banknošu nomināli - 5, 10, 20, 50, 100, 200 un 500 eiro (saīsināti - EUR). Tām ir vienots dizains visās eiro zonas valstīs. Banknošu priekšpusē jeb aversā attēloti dažādi arhitektūras elementi - logi un durvis, kas simbolizē brīvību un atvērtību. Naudas zīmju aizmugurē jeb reversā attēlotie tilti ir cilvēku sadarbības simbols. Uz banknotēm attēlota arī Eiropas karte un Eiropas karogs. Apgrozībā laistas arī astoņas dažādas eiro un centu monētas - 1 un 2 eiro un 1, 2, 5, 10, 20 un 50 centi. Uz monētām katra eiro zonas valsts kaļ pašas izraudzītu simboliku: visu astoņu nominālu monētu aizmugures jeb reversa zīmējums katrā eiro zonas valstī ir atšķirīgs, bet monētu priekšpuse visās eiro zonas valstīs ir vienāda. Euro un centu monētu

¹ Economic and Monetary Union (EMU) // <http://www.ecb.int/ecb/history/emu/html/index.en.html> - Resurss aprakstīts 2007. gada 16. martā.

² Par ekonomikas un monetāro savienību un eiro // <http://www.bank.lv/lat/main/all/sapinfo/eiro/ems-eiro/> - Resurss aprakstīts 2007. gada 27. martā

vienādajā pusē vienā no trim dažādiem veidiem attēlotas ES kartes aprises, ko ieskauj 12 ES simbolizējošas zvaigznes.¹

Eiro kurss attiecībā pret EMS dalībvalstu valūtām ar ES Padomes lēmumu tika fiksēts dienu pirms eiro bezskaidrās naudas ieviešanas - 1998. gada 31. decembrī.

1.2. Eiropas Centrālā banka, ECBS un Eirosistēma

Eiropas Centrālā banka ir Eiropas vienotās valūtas – eiro – centrālā banka. ECB galvenais uzdevums ir uzturēt eiro pirktspēju un tādējādi arī cenu stabilitāti eiro zonā. Euro zonā ietilpst 13 Eiropas Savienības dalībvalstis, kuras kopš 1999. gada ieviesušas eiro.

ECBS sastāvā ir ECB un visu ES dalībvalstu nacionālās centrālās bankas, neatkarīgi no tā, vai tās ir vai nav ieviesušas eiro.

Eirosistēmu veido ECB un to valstu centrālās bankas, kuras ieviesušas eiro. Eirosistēma un ECBS pastāvēs paralēli tik ilgi, kamēr būs ES dalībvalstis, kuras atrodas ārpus eiro zonas.

Vienotās monetārās politikas juridiskais pamats ir Eiropas Kopienas dibināšanas līgums un Eiropas Centrālo banku sistēmas un Eiropas Centrālās bankas statūti. Saskaņā ar statūtiem gan ECB, gan Eiropas Centrālo banku sistēmas (ECBS) dibināšanas datums ir 1998. gada 1. jūnijs. ECB tika izveidota kā Eirosistēmas un ECBS pamatelements. ECB kopā ar nacionālajām centrālajām bankām veic tām uzticētos uzdevumus. Saskaņā ar starptautiskajām publiskajām tiesībām ECB ir juridiskas personas statuss.²

ECBS un Eirosistēmas uzdevumus nosaka Eiropas Kopienas dibināšanas līgums. Tie izklāstīti ECBS un ECB statūtos. Statūti ir protokols, kas pievienots Līgumam.

Līguma tekstā minēta "ECBS", nevis "Eirosistēma". Tas tika izstrādāts, ievērojot priekšnoteikumu, ka visas ES dalībvalstis ieviesīs eiro. Kamēr tas nav noticis, šos uzdevumus pildīs Eirosistēma.

Mērķi

"ECBS galvenais mērķis ir uzturēt cenu stabilitāti".

Un "neietekmējot šo mērķi, ECBS atbalsta vispārējo ekonomikas politiku Kopienā, lai palīdzētu sasniegt Kopienas mērķus, kas noteikti šā Līguma 2. pantā".

Savienības mērķi ir augsts nodarbinātības līmenis un noturīga izaugsme bez inflācijas.

Pamatuzdevumi

Saskaņā ar Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu pamatuzdevumi ir šādi:

- eiro zonas monetārās politikas noteikšana un īstenošana;

¹ Par ekonomikas un monetāro savienību un eiro // <http://www.bank.lv/lat/main/all/sapinfo/eiro/ems-eiro/> - Resurss aprakstīts 2007. gada 27. martā

² ECB, ECBS un Eirosistēma // <http://www.ecb.int/ecb/orga/escb/html/index.lv.html> - Resurss aprakstīts 2007. gada 30. martā

- ārvalstu valūtas operāciju veikšana;
- eiro zonas valstu oficiālo ārvalstu valūtas rezervju turēšana un pārvaldīšana;
- maksājumu sistēmu raitas darbības veicināšana.

Citi uzdevumi

- Banknotes: ECB ir ekskluzīvas tiesības dot atļauju emitēt banknotes eiro zonā.
- Statistiska: ECB sadarbībā ar nacionālajām centrālajām bankām no dalībvalstu varas iestādēm vai tieši no tautsaimniecības subjektiem vāc šo uzdevumu izpildei nepieciešamo statistisko informāciju.

- Finanšu stabilitāte un uzraudzība: Eirosistēma palīdz atbildīgajām iestādēm īstenot līdzsvarotu politiku, kas saistīta ar kredītiestāžu piesardzīgu uzraudzību un finanšu sistēmas stabilitāti.

- Starptautiskā un Eiropas sadarbība: ECB uztur darba attiecības ar atbilstošajām institūcijām, organizācijām un forumiem, gan ES, gan starptautiskā līmenī jautājumos, kas saistīti ar Eirosistēmai uzticētajiem uzdevumiem.¹

ECB pārvaldes struktūras

ECB Padomi veido ECB Valdes locekļi un eiro zonas valstu nacionālo centrālo banku vadītāji. ECBS Statūti nosaka, ka ECB Padomei jāsanāks uz sanāksmēm vismaz 10 reižu gadā. Par sanāksmju datumiem lemj pati Padome, pamatojoties uz Valdes priekšlikumu. Sanāksmēs var piedalīties ES Padomes priekšsēdētājs un Eiropas Komisijas pārstāvis, taču tikai Padomes locekļiem ir balsstiesības. Katram Padomes loceklim ir viena balss, un Padome pieņem lēmumus ar vienkāršu balsu vairākumu, izņemot lēmumus par ECB finanšu jautājumiem. Ja balsis sadalās līdzīgi, prezidenta balsojums ir izšķirošais. Lemjot par finanšu jautājumiem, piemēram, parakstīšanos uz ECB kapitālu, ārvalstu valūtas rezervju pārskaitīšanu vai monetāro ienākumu sadali, balsis tiek svērtas atbilstoši nacionālo centrālo banku daļām ECB parakstītajā kapitālā.

Līgums par Eiropas Savienību un ECBS un ECB Statūti pilnvaro Padomi pieņemt Eirosistēmai stratēģiski visnozīmīgākos lēmumus.

Padomes galvenie pienākumi ir:

- formulēt eiro zonas monetāro politiku, t.i., pieņemt lēmumus par ECB bāzes likmēm;
- pieņemt pamatnostādnes un lēmumus, lai nodrošinātu Eirosistēmas uzdevumu izpildi.

Pieņemot lēmumus par monetāro politiku un citiem Eirosistēmas uzdevumiem, Padome ņem vērā eiro zonas attīstību kopumā.

ECB Valdē ir ECB prezidents, viceprezidents un vēl četri Valdes locekļi. Šajos amatos, savstarpēji vienojoties eiro zonas valstu vai valdību vadītājiem, pēc ES Padomes ieteikuma, ko tā sniedz pēc apspriedes ar Eiropas Parlamentu un ECB Padomi, ieceļ personas ar nevainojamu

¹ Uzdevumi // <http://www.ecb.int/ecb/orga/tasks/html/index.lv.html> - Resurss aprakstīts 2007. gada 30. martā

reputāciju un profesionālo pieredzi monetārajos vai banku jautājumos. ECB Padomes, Valdes un Ģenerālpadomes sanāksmes vada ECB prezidents vai – viņa prombūtnes laikā – viceprezidents.

Valdes galvenie pienākumi ir:

- sagatavot Padomes sēdes;
- īstenot eiro zonas monetāro politiku saskaņā ar Padomes apstiprinātajām pamatnostādnēm un lēmumiem un dot norādījumus nacionālajām centrālajām bankām;
- vadīt ECB ikdienas darbu;
- īstenot noteiktas pilnvaras, ieskaitot reglamentēšanas pilnvaras, ko tai deleģējusi Padome.

ECB Ģenerālpadomi veido ECB prezidents un viceprezidents, kā arī visu ES dalībvalstu nacionālo centrālo banku vadītāji. Pārējie Valdes locekļi, ES Padomes priekšsēdētājs un Eiropas Komisijas pārstāvis var piedalīties Ģenerālpadomes sanāksmēs, bet viņiem nav balsstiesību. Ģenerālpadomes sanāksmes var sasaukt, kad vien prezidents uzskata par nepieciešamu, vai arī pēc vismaz triju tās locekļu pieprasījuma. Ģenerālpadomes kompetencē neietilpst lēmumi par eiro zonas monetāro politiku. Tā pārņēmusi no EMI uzdevumus, kas ECB jāveic EMS trešajā posmā, kamēr vien būs ES dalībvalstis, kas nav ieviesušas eiro. Tas nozīmē, ka tās kompetencē galvenokārt ir sniegt ziņojumus par to ES dalībvalstu panākumiem virzībā uz konverģenci, kuras vēl nav ieviesušas eiro, un konsultēt par sagatavošanās darbiem, kas nepieciešami, lai tās ieviestu eiro. Tā piedalās ECBS padomdevējas funkciju veikšanā un palīdz vākt statistisko informāciju.

ECBS komitejas palīdz ECB lēmēj institūcijām. Komitejām ir liela nozīme arī ECBS iekšējā sadarbībā. Tajās ietilpst ECB un Eirosistēmas nacionālo centrālo banku pārstāvji, kā arī citu kompetentu struktūru, piemēram, Banku uzraudzības komitejas gadījumā – valstu uzraudzības iestāžu, locekļi. To valstu nacionālās centrālās bankas, kuras nav ieviesušas eiro, ir norīkojušas ekspertus, kas piedalās ECBS komiteju sanāksmēs, kad komiteja skata jautājumus, kuri ietilpst Ģenerālpadomes kompetencē. Komiteju pilnvaras nosaka Padome, kam komitejas sniedz pārskatus ar Valdes starpniecību.¹

Eirosistēmas nacionālās centrālās bankas ir tiesību subjekti (saskaņā ar attiecīgo valstu likumiem), kas ir šķirti no ECB. Vienlaikus tās ir Eirosistēmas sastāvdaļas, kas atbildīgas par cenu stabilitāti eiro zonā; pildot Eirosistēmas uzdevumus, tās darbojas saskaņā ar ECB pamatnostādnēm un norādījumiem.

Nacionālās centrālās bankas iesaistītas eiro zonas vienotās monetārās politikas īstenošanā. Tās veic monetārās politikas operācijas, piemēram, nodrošinot kredītiestādēm centrālās bankas

¹ Eiropas Centrālā banka. Eirosistēma. Eiropas Centrālo banku sistēma // Frankfurte pie Mainas: Eiropas Centrālā Banka, 2006. – 16. – 19. lpp.

naudu, un nodrošina bezskaidrās naudas maksājumus iekšzemes un pārrobežu norēķinos. Turklāt tās veic ārējo rezervju pārvaldīšanas operācijas patstāvīgi un kā aģenti ECB vārdā. Nacionālās centrālās bankas ir lielā mērā atbildīgas arī par valstu statistisko datu vākšanu, kā arī eiro banknošu emitēšanu un apstrādi attiecīgajās valstīs.

Nacionālās centrālās bankas pilda arī funkcijas, kas nav paredzētas ECBS un ECB statūtos, ja vien Padome neuzskata, ka tās neatbilst Eirosistēmas mērķiem un uzdevumiem. Saskaņā ar valstu likumiem nacionālajām centrālajām bankām var būt noteiktas arī citas funkcijas, kas nav saistītas ar monetāro politiku: dažas nacionālās centrālās bankas veic banku uzraudzību un/vai darbojas kā valdības galvenais banķieris.¹

Eirosistēmas galvenais mērķis ir saglabāt cenu stabilitāti. Neierobežojot šā mērķa izpildi, Eirosistēma atbalsta vispārējo ekonomisko politiku Eiropas Kopienā.

Līguma par Eiropas Savienību 2. pantā noteikts, ka Eiropas Savienības mērķis ir veicināt "ekonomisku un sociālu attīstību un augstu nodarbinātību, kā arī panākt līdzsvarotu un noturīgu attīstību". Eirosistēma veicina šo mērķu sasniegšanu, saglabājot cenu stabilitāti. Turklāt, cenšoties saglabāt cenu stabilitāti, tā ņem vērā šos mērķus. Ja starp šiem mērķiem rodas pretrunas, ECB par prioritāti vienmēr jāuzskata cenu stabilitātes saglabāšana.

Eirosistēma darbojas saskaņā ar atklātā tirgus ekonomikas principu, kas paredz brīvu konkurenci, veicinot resursu efektīvu sadali. ECB jāietekmē naudas tirgus nosacījumi un tātad īstermiņa procentu likmes, lai panāktu cenu stabilitāti.

ECB Padomes monetārās politikas stratēģijas galvenais elements ir cenu stabilitātes kvantitatīva definīcija: "eiro zonas saskaņotā patēriņa cenu indeksa (SPCI) gada pieaugums, kas nepārsniedz 2%". Cenu stabilitāte jāuztur vidējā termiņā, kas nozīmē, ka monetārajai politikai jābūt orientētai uz nākotni.

Lai nodrošinātu cenu stabilitāti, ECB vidējā termiņā cenšas saglabāt inflāciju zemāku par 2%, bet tuvu šai robežai. Tas apliecina tās apņemšanos pietiekami nodrošināties pret deflācijas riskiem.²

1.3. EMS dalībvalstu vienotība un savienības nākotne

Savās publikācijās Eiropas Centrālā banka minējusi virkni ieguvumu no EMS un eiro izveides, ko jau izjūt EMS dalībvalstis:

“Radot Ekonomikas un monetāro savienību (EMS), ES būtiski veicinājusi iekšējā tirgus izveides pabeigšanu. Patērētāji un uzņēmumi tagad var viegli salīdzināt cenas un atrast

¹ Eiropas Centrālā banka. Eirosistēma. Eiropas Centrālo banku sistēma // Frankfurte pie Mainas: Eiropas Centrālā Banka, 2006. – 16. lpp.

² Eiropas Centrālā banka. Eirosistēma. Eiropas Centrālo banku sistēma // Frankfurte pie Mainas: Eiropas Centrālā Banka, 2006. – 20. - 21. lpp.

viskonkurētspējīgākos piegādātājus eiro zonā. Turklāt EMS visā Eiropā nodrošina stabilu ekonomisko un monetāro vidi, kas veicina ilgspējīgu izaugsmi un darba vietu radīšanu, savukārt vienotā valūta novērsusi iepriekšējo nacionālo valūtu kursu straujo svārstību nelabvēlīgo ietekmi.

Integrēta finanšu tirgus dziļums un kvalitāte veicina tautsaimniecības izaugsmes finansēšanu un arī darba vietu radīšanu. Cilvēkiem pieejama plašāka izvēle, pieņemot lēmumus par uzkrājumiem un ieguldījumiem. Uzņēmumi var izmantot ļoti lielus kapitāla tirgus, lai finansētu uzņēmējdarbību, un izmantot jaunus finanšu instrumentus, lai nodrošinātos pret dažādiem finanšu riskiem un veicinātu savu ieguldījumu pārvaldīšanu.”¹

Autors gan secina, ka diemžēl Ekonomikas un monetārās savienības dalībvalstis joprojām nav sasniegušas to vienotību dažādos jautājumos, kādu varētu gaidīt. Tas ik pa laikam rada pamatu runām par Eiropas Savienības, nerunājot nemaz par EMS, izjukšanu. Vieni no lielākajiem ES un EMS šūpotājiem ir francūži. Sevišķi tas izpaudās, kad Francijā 2005. gada maijā bija paredzēts balsojums par jauno Eiropas Savienības konstitūciju. Laikrakstam “Financial Times Deutschland” Deutsche Bank galvenais ekonomists pauda savu viedokli, ka ja konstitūcija Francijā tiks noraidīta, varētu sākties spekulatīvi uzbrukumi jauno Eiropas Savienības dalībvalstu valūtām, jo rastos šaubas par to, vai eiro zona vispār tiks paplašināta. Jaunajām dalībvalstīm tad būtu jāpalielina savas procentu likmes, kas varētu izraisīt nozīmīgas valūtas kursu svārstības.² Saskaņā ar “International Herald Tribune”, ekonomisti uzskatīja, ka Francijas noraidījums Eiropas Savienības konstitūcijai varētu izraisīt eiro kritumu uz kādu laiku, bet visdrīzāk neradītu lielas un ilgstošas problēmas šai valūtai. Lielākā daļa ekonomistu uzskatīja, ka būtiskākais faktors, kas var noteikt ilgtermiņa izmaiņas eiro vērtībā, ir investoru uzskats par to, vai izdevīgāk ir naudu ieguldīt ASV, vai Eiropā, kas savukārt ir atkarīgs no šo tautsaimniecību stāvokļa. “Morgan Stanley” ekonomists Londonā Ēriks Čeinijs uzskatīja, ka Eiropas Savienības ietvaros Francijas “nē” neizraisīs jauno dalībvalstu mazāku vēlmi pievienoties eiro zonai, jo valdības tādās valstīs kā, piemēram, Polija un Čehija ir ieinteresētas eiro ieviešanā, kas ļautu tām maksāt mazākus procentus par valsts parādu nekā tad, ja tās paliktu pie savām līdzšinējām valūtām.³

Francijas “NĒ” referendumā gan neradīja paliekošas sekas, tomēr francūži izcēlās arī 2007. gada sākumā, kad Francijas prezidenta amata kandidāts Nikolā Sarkozy izteicās par iespējamu Vidusjūras valstu savienības dibināšanu, kurā būtu iekļauta arī Turcija. Pamatots šis viedoklis bija ar to, ka ES nespējot normāli funkcionēt nemitīgās paplašināšanās dēļ. Tāpat politiskā līmenī

¹ Eiropas Centrālā banka. Eurosistēma. Eiropas Centrālo banku sistēma // Frankfurtē pie Mainas: Eiropas Centrālā Banka, 2006. – 9. lpp.

² Vitenburga I. Franči apdraud Austrumeiropu // Dienas Bizness. – 2005. – 13. aprīlis

³ Kanter J. Would euro still shine after French “no”? // International Herald Tribune. – April 15, 2005

eiro ir nopēlis arī bijušais Itālijas premjerministrs Silvio Berlusconi, vainojot Eiropas vienoto valūtu Itālijas tautsaimniecības nedienās.

AS "Parex Asset Management" Tirgus analīzes nodaļas vadītājs Zigurds Vaikulis arī savulaik atzīmējis šo ES, kā arī EMS valstu interešu dažādību un to, ka EMS izveidošana lielā mērā tomēr ir bijusi pašmērķis: "Ne ekonomiskā, ne politiskā konverģence ES tā arī pilnībā nav notikusi, un valstis turpina attīstīties saskaņā ar saviem individuālajiem ekonomiskajiem cikliem. Tādēļ arī noris strīdi pa Stabilitātes paktu. Neapmierināta ir gan Francija, gan Itālija, gan Vācija, kam neizdodas ievērot noteikto budžeta deficīta līmeni. Ar šādu nevienlīdzību neapmierinātas ir arī citas eiro zonas dalībvalstis, kuras savu budžeta deficītu tur rāmjos."¹

2004. gadā ES iestājās desmit jaunas dalībvalstis, kuru tautsaimniecības situācija krietni atšķiras no ES-15 valstīm, arī to izaugsmes tempi ir atšķirīgi. Šīs valstis ir arī EMS kandidātvalstis, un viena no tām – Slovēnija – jau izpildījusi visus Māstrihtas konverģences kritērijus un 2007. gada 1. janvārī ieviesa eiro. Atšķirības dažādo valstu starpā un vienotās Eirosistēmas monetārās politikas iespējamā neatbilstība atsevišķu valstu interesēm un nepieciešamībām, kā arī nepārtrauktā Eiropas Savienības paplašināšanās arī tiek minētas kā iespējamie iemesli šīs ekonomiskās struktūras iziršanai. Katrā ziņā ES un EMS vadošās institūcijas ir uzņēmušās grūtu uzdevumu – vadīt tautsaimniecības norises reģionā ar tik atšķirīgām pēc to ekonomiskā stāvokļa dalībvalstīm.

Autors uzskata, ka turpmākai ES un EMS pastāvēšanai ir būtiski panākt maksimālu esošo EMS dalībvalstu konverģenci un iesaistīt šajā savienībā tikai tādas jaunas dalībvalstis, kuras arī panākušas atbilstošu ekonomiskās konverģences līmeni. Jebkuras atkāpes gan attiecībā uz esošajām, kā arī uz jaunajām dalībvalstīm, tikai veicinātu EMS iespējamu iziršanu. Ja pašmērķis būs paplašināšana un eiro ieviešana arvien jaunās valstīs, tad ES nākotne tiešām varētu izskatīties kā N. Sarkozy minētajā variantā – sastāvēt no atsevišķām valstu apvienībām, kuras vieno līdzīgi mērķi, uzskati un attīstības tendences.

Tāda ir Ekonomikas un monetārā savienība, kurai tuvākā vai tālākā nākotnē pilntiesīgi pievienosies arī Latvija, bet ir svarīgi arī izpētīt, kāda bija Latvijas Bankas valūtas kursa politikas attīstība no 20. gs. 90. gadu sākuma līdz lata piesaistei eiro 2005. gada sākumā, jo tieši šīs valūtas kursa politikas sekmes noteica tos principus, uz kādiem Latvijas Banka balstījās, veicot lata piesaisti eiro. Šādu izpēti autors veic maģistra darba otrajā nodaļā, izdarot arī Latvijas salīdzinājumu ar Lietuvu un Igauniju, jo visas trīs Baltijas valstis 20. gs. 90. gadu sākumā nonāca visai līdzīgā situācijā un bija vērojamas gan līdzīgas tendences, gan atšķirības to pieejā situācijas risinājumam.

¹ Vaikulis Z. Dīvaina ažiotaža ap kritērijiem // Dienas Bizness. – 2005. – 20. aprīlis

2. LATVIJAS BANKAS VALŪTAS KURSA POLITIKA LĪDZ LATA PIESAISTEI EIRO

Kad 2003. gada 20. septembra referendumā Latvijas Republikas iedzīvotāji nobalsoja par Latvijas pievienošanos Eiropas Savienībai, tas nozīmēja arī balsojumu par eiro ieviešanu Latvijā. Tā rezultātā bija jāmainās arī Latvijas Bankas īstenotajai valūtas kursa politikai, kuras pamatā līdz tam bija lata piesaiste SDR valūtu grozam. Kopš 1994. gada gūtā pieredze, realizējot fiksēta valūtas kursa režīmu, ļāva Latvijas Bankai bez bažām raudzīties uz piesaistes maiņu un saglabāt piesaistes pamatprincipus eiro līdzīgus kā agrāk SDR (pieļaujamās svārstības +/- 1% no noteiktā kursa). Šajā nodaļā autors analizē Latvijas Bankas valūtas kursa politiku līdz lata piesaistei eiro.

Latvijas Bankas galvenais mērķis, kas noteikts likumā “Par Latvijas Banku”, ir cenu stabilitātes saglabāšana valstī. Galvenā mērķa sasniegšanā centrālās bankas parasti izvēlas noteiktu monetārās politikas stratēģiju, visbiežāk - vienu no šiem veidiem:

- monetārā stratēģija, kur par starpmērķi izvēlēts kāds no naudas agregātiem;
- valūtas kursa stratēģija, kur nacionālās valūtas kursa svārstības ierobežotas noteiktā intervālā vai nacionālā valūta piesaistīta kādai valūtai vai valūtu grozam;
- tiešā inflācijas mērķa noteikšana, kur centrālā banka koncentrējusies tieši uz galveno mērķi - konkrēta inflācijas mērķa līmeņa sasniegšanu.

Stratēģijas izvēle atkarīga no valsts lieluma, atvērtības pakāpes, ekonomiskās attīstības, galvenā mērķa saistības ar starpmērķi, finanšu un kapitāla tirgus rakstura un citiem ekonomiskajiem faktoriem. Lai sasniegtu savu galveno mērķi, Latvijas Banka monetārās politikas īstenošanā izvēlējusies valūtas kursa stratēģiju, kuras ietvaros Latvijas Bankas starpmērķis ir nacionālās valūtas ārējā stabilitāte jeb lata piesaiste sākotnēji SDR, bet kopš 2005. gada 1. janvāra – eiro.¹

1995. gadā pēc Starptautiskā Valūtas fonda datiem 25 pasaules valstis bija piesaistījušas savas nacionālās valūtas ASV dolāram, 14 valstis – Francijas frankam, bet 8 valstis bija izvēlējušās citu enkura valūtu. Valūtu grozu par piesaistes objektu bija pieņēmušas 24 valstis. Kopumā 71 valsts (39% no SVF apskatā ietvertajām pasaules valstīm) bija izvēlējusies savas nacionālās valūtas piesaisti. Ierobežoti elastīgas pret kādu noteiktu valūtu bija četru valstu nacionālās valūtas, bet deviņām valstīm šo ierobežoto elastību noteica sadarbības vienošanās. Dažādi indikatori ietekmēja valūtas kursa izmaiņas trīs valstīs, bet 33 pielietoja citus vadītas peldēšanas realizācijas paņēmienus. 61 pasaules valsts nacionālā valūta brīvi peldēja. Trešā daļa pasaules valstu bija izvēlējusies brīvu peldēšanu, bet piektā daļa vadītu peldēšanu.²

¹ Latvijas Bankas monetārā politika // <http://www.bank.lv/lat/main/monetarapolitika/mp/> - Resurss aprakstīts 2005. gada 28. februārī.

² Annual Report on Exchange Arrangements and Exchange Restrictions 1995 // Washington: International Monetary Fund, 1995.

Autors secina, ka Latvijas Banka izmantoja tajā laikā populāru un pārbaudītu metodi – valūtas kursa piesaisti, kas bija sevišķi iecienīta attīstības valstu vidū. Daudzām valstīm, piemēram, Argentīnai, šāds valūtas kursa režīms bija palīdzējis pārvarēt hiperinflāciju un stabilizēt cenu līmeni valstī. Ilgtermiņā gan šāda valūtas kursa politikas sekmes ir ļoti atkarīgas no to realizējošo monetāro iestāžu gatavības uzticami to uzturēt, un Latvijas Bankai tas visus šos gadus ir izdevies.

Pēc neatkarības atgūšanas visas trīs Baltijas valstis – Latvija, Lietuva un Igaunija – nonāca visai līdzīgā situācijā – bija jāveic pāreja no plānveida ekonomikas un tirgus ekonomiku. Valstīm bija jāattīsta un jāstabilizē tautsaimniecība, kurā valdīja augsta inflācija, un, lai to paveiktu, tam savukārt bija nepieciešama izraušanās no Krievijas rubļa zonas, ieviešot savu nacionālo valūtu.

Nacionālo valūtu pirmā atjaunoja Igaunija, 1992. gada jūnijā laižot apgrozībā kronu. Latvija un Lietuva izvēlējās vispirms emitēt pagaidu valūtu – attiecīgi rubli un talonu. Tikai 1993. g. arī Latvija un Lietuva laida apgrozībā savas nacionālās valūtas – latu un litu.

Visas trīs Baltijas valstis izvēlējās fiksēta valūtas kursa stratēģiju, atšķīrās tikai tās izpildījums. Igaunija uzreiz fiksēja kronas kursu pret Vācijas marku pēc kursa 1 DEM = 8 EEK, ko noteica, izmantojot rubļa un Vācijas markas kursu kronas ieviešanas dienā. Igaunija izvēlējās valūtas padomi, balstoties uz tās ārvalstu valūtas rezervēm un banku sektorā strādājošo zināšanām un pieredzi.¹

Lietuva pēc lita ieviešanas 1993. gada jūlijā sākotnēji realizēja vadītas peldēšanas politiku. 1994. gada 1. aprīlī arī Lietuva ieviesa valūtas padomi, fiksējot lita kursu pret ASV dolāru attiecībā 1 USD = 4 LTL (tirgus kurss pirms lita fiksēšanas bija 1 USD = 3,9 LTL). Enkura valūtas izvēle bija pakļauta aktīvām debatēm. Tika apspriesti divi varianti – ASV dolārs un Vācijas marka. Vācijas markas priekšrocība bija Lietuvas ģeogrāfiskais stāvoklis, mērķis iestāties Eiropas Savienībā, kā arī pieaugošais tirdzniecības apjoms ar Eiropas valstīm. Dolāram par labu bija tā lielā popularitāte valstī, kā arī ciešie kontakti ar tirgiem austrumos, kur dolārs tika plaši izmantots.²

Kad Latvija 1992. gadā atstāja rubļa zonu, Latvijas Banka pieņēma valūtas kursa stabilizācijas stratēģiju. Sākotnēji kā valūtas kursa režīmu izmantoja kontrolēti peldošo kursu. Tajā laikā Latvijas Bankas vissvarīgākais mērķis bija apturēt hiperinflāciju un sasniegt stabilitāti. Tas prasīja stingru monetāro politiku un efektīvu naudas piedāvājuma pieauguma kontroli. Šajā periodā – no 1992. līdz 1994. g. – galvenais indikators jeb operatīvais starpmērķis bija naudas bāze M0. Tā kā augstas inflācijas apstākļos naudas bāzes kopsakarības ir vieglāk kontrolējamas

¹ The National Currency of Estonia – The Estonian Kroon //

<http://www.esis.ee/ist2000/einst/economy/currency.htm> - Resurss aprakstīts 2005. gada 7. aprīlī

² Bogdanovičius A. Lithuania's experience linking National Currency to Euro // International Center for Economic Growth European Center Working Papers No.20 – 2002. – November. – pp.5-7.

nekā pārējie monetārie rādītāji, šī izvēle bija pamatota. Kā papildus arguments bija tobrīd visai šaurais Latvijas Bankas rīcībā esošo monetāro instrumentu klāsts.¹

1993. gadā stingrā monetārā politika un augstās procentu likmes veicināja kapitāla ieplūdi, kas izraisīja lata nominālā kursa pieaugumu. Latvijas Banka pieņēma nominālā kursa celšanos kā pretlīdzekli pārāk straujam naudas piedāvājuma pieaugumam, kuru izraisīja milzīgās kapitāla ieplūdes. No otras puses, Latvijas Banka veica intervences valūtas tirgū, lai samazinātu lata kursa celšanās ātrumu.

Latvijas Bankas politika faktiski bija kompromiss starp naudas piedāvājuma palielināšanos un nominālā kursa straujo pieaugumu. Nominālā kursa pieaugums tika akceptēts arī tādēļ, ka valūtas kurss bija novērtēts par zemu. Latvijas Bankas viedoklis bija, ka pēc sākotnējās nominālā kursa paaugstināšanās, kas mazināja problēmu, labākā politika būtu fiksētais nominālais kurss un pakāpeniska reālā valūtas kursa paaugstināšanās sakarā ar valstī esošo inflāciju.

1994. gada sākumā gan valūtas tirgū sasniegtā stabilitāte, gan potenciālais konkurētspējas zudums sakarā ar pārmērīgu nacionālās valūtas reālās vērtības palielināšanos rosināja Latvijas Banku ieviest fiksēto valūtas kursu.

1994. gada februārī Latvijas Banka piesaistīja latu SDR valūtu grozam. Lēmums piesaistīt latu SDR bija saistīts ar ASV dolāra un Vācijas markas nozīmību iekšējā tirgū un ārējā tirdzniecībā, kā arī ar to, ka SDR visumā ir stabilāks nekā kāda atsevišķa valūta.²

Arī šajā gadījumā autors var secināt, ka visas trīs Baltijas valstis izvēlējās piemērotāko risinājumu valūtas kursa piesaistes realizācijai – nacionālās valūtas piesaisti attiecīgās valsts ārējās tirdzniecības norēķinos nozīmīgai valūtai. Latvijas Bankas tā brīža lēmuma atbilstību situācijai parādīja Lietuvas piemērs, kad tā galu galā bija spiesta mainīt lita piesaisti ASV dolāram uz eiro, kas tomēr ilgākā laikā izrādījās nozīmīgāks valsts tautsaimniecībā. Laikā, kad norēķinos dominē vairākas valūtas, valūtu grozs rada lielāku stabilitāti. Protams, paliek atklāts jautājums, vai jāfiksē valūta pret jau gatavu valūtu grozu, piemēram, SDR, vai pēc noteiktiem principiem jākonstruē savs valūtu grozs.

2.1. Lata piesaiste SDR valūtu grozam

2.1.1. SDR valūtu grozs

SDR (Special Drawing Rights) ir starptautiskie rezervju aktīvi, kurus 1969. gadā radīja Starptautiskais Valūtas fonds, lai papildinātu dalībvalstu esošos rezervju aktīvus. SDR ir

¹ Rūse L. Monetārās politikas mērķi, iespējas un instrumenti // Averss un Reverss – 1996. – Nr.4.

² Repše E. Monetārā politika fiksētā valūtas kursa apstākļos // Runa konferencē “Centrālo banku mainīgā loma Eiropā” – Viļņa – 1997. gada 3. oktobris

sintētiska valūta, kas pastāv tikai banku kontos, nevis skaidras naudas veidā (kā banknotes un monētas).¹

Sākotnēji viens SDR bija vienāds ar vienu ASV dolāru, kā vērtību izteica zeltā (1 ASV dolārs bija vienāds ar 0,888671 gramiem tīra zelta). Kopš 1974. gada jūlija SDR vērtību nosaka, izmantojot valūtu grozu. Sākmā grozā ietilpa sešpadsmit valstu nacionālās valūtas, bet 1981. gadā šis skaits tika samazināts uz piecām. Groza saturs tiek pārskatīts ik pēc pieciem gadiem. Grozā iekļautajām valūtām jābūt tām, ko izmanto starptautiskajos norēķinos, un tām piešķirtajiem īpatsvaram jāatspoguļo šo valūtu nozīmība pasaules tirdzniecības un finanšu sistēmās.

Kopš 1981. gada SDR valūtu grozā ir iekļautas Francijas, Vācijas, ASV, Lielbritānijas un Japānas nacionālās valūtas, jo piecu gadu pārskati ir apstiprinājuši, ka tieši šīm piecām valstīm ir lielākais preču un pakalpojumu eksports. 1999. gada janvārī līdz ar eiro ieviešanu bezskaidras naudas norēķinos Vācijas marku un Francijas franku grozā aizstāja ar eiro.

SDR vērtību ASV dolāros nosaka katru dienu, izsakot katras valūtas vienību skaita SDR valūtu grozā vērtību ASV dolāros, balstoties uz maiņas kursu, kas noteikts pusdienlaikā Londonas biržā. Saskaitot iegūtos katras valūtas ekvivalentus ASV dolāros, iegūst 1 SDR vērtību.

2005. gada 02. decembrī Starptautiskais Valūtas fonds paziņoja par SDR valūtu groza struktūras pārmaiņām no 2006. gada 1. janvāra. Kopš tā brīža viena SDR vērtību aprēķina pēc formulas

$$1 \text{ XDR} = 0,4100 \text{ EUR} + 18,4 \text{ JPY} + 0,0903 \text{ GBP} + 0,632 \text{ USD}. \quad (2.1.)^2$$

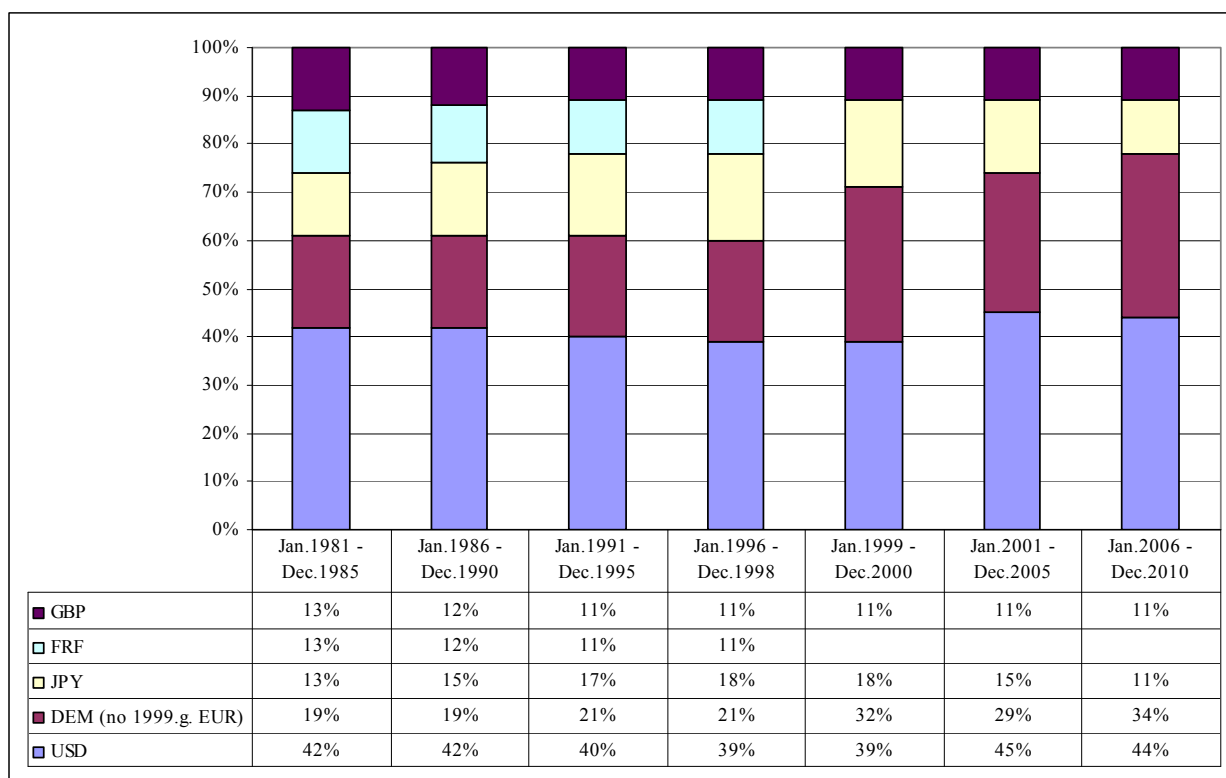
Šī formula būs spēkā līdz nākamajai SDR valūtu groza struktūras izvērtēšanai 2010. gada beigās, kurā veiktās izmaiņas stāsies spēkā 2011. gada 1. janvārī.

Šobrīd SDR valūtu grozā vislielākais īpatsvars ir ASV dolāram – 44%, tālāk seko eiro – 34%, Japānas jena – 11%, Lielbritānijas sterliņu mārciņa – 11% (sk. 1. attēlu). Salīdzinājumam: 1999. gadā pēc eiro ieviešanas bezskaidras naudas norēķinos ASV dolāra īpatsvars SDR valūtu grozā bija 39%, eiro – 32%, bet Japānas jenas – 18%. 1999. gadā, nosakot eiro īpatsvaru grozā, tika summēti Francijas franka un Vācijas markas īpatsvari, kādi tie bija noteikti 1996. gada 1. janvārī.³

¹ Special Drawing Rights (SDRs). A Factsheet – August 2006 // <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/sdr.HTM> - Resurss aprakstīts 2007. gada 16. martā

² SDR valuation // http://www.imf.org/external/np/fin/data/rms_sdrv.aspx - Resurss aprakstīts 2007. gada 16. martā

³ Bauze K. SDR valūtu grozā pārmaiņas // Averss un Reverss – 2000. – Nr. 6.

1. attēls. Valūtu īpatsvari SDR valūtu grozā no 1981. līdz 2010. gadam.¹

2.1. tabula

Piemērs viena SDR vērtības aprēķināšanai.

Valūta	Valūtas vienību skaits SDR valūtu grozā	Valūtas kurss 15.03.2007. (ASV dolāri par valūtas vienību)	ASV dolāru ekvivalents
USD	0,6320	1,00000	0,632000
EUR	0,4100	1,32200	0,542020
JPY	18,400	0,0085258	0,156876
GBP	0,0903	1,93610	0,174830
			1,505726

Tātad viena SDR vērtība 2007. gada 15. martā bija 1,505726 USD.²**2.1.2. Lata piesaiste SDR valūtu grozam (1994. – 2004.) un lata kursu noteikšana**

1994. gada 12. februārī Latvijas Banka nolēma de facto piesaistīt latu SDR valūtu grozam, pamatojoties uz šādiem apsvērumiem:

1) fiksēta valūtas kursa režīms, ja tas ir ilgstošs un uzticams, samazina nenoteiktību, novērš valūtas risku un rada uzņēmumiem stabilu pamatu plānošanai un cenu noteikšanai. Nacionālās

¹ Special Drawing Rights // <http://fx.sauder.ubc.ca/SDR.html> – Resurss aprakstīts 2005. gada 4. aprīlī

² SDR valuation // http://www.imf.org/external/np/fin/data/rms_sdrv.aspx - Resurss aprakstīts 2007. gada 16. martā

valūtas stabilitāti var uzskatīt par vienu no instrumentiem, ko attīstības valstis izmanto tautsaimniecības pārstrukturēšanai;

2) fiksētais valūtas kurss gan sabiedrībai, gan ārvalstu ieguldītājiem skaidri atklāj Latvijas Bankas nākotnes nolūkus un politiku; veiksmīgi īstenota fiksētā valūtas kursa politika palielina sabiedrības uzticību centrālajai bankai un samazina inflāciju, veicinot ieguldījumu ieplūšanu un tautsaimniecības tālāku attīstību;

3) piesaistot nacionālās valūtas kursu tādas valsts vai valstu grupas valūtas kursam, kur ir zema inflācija, politikas veidotāji ir spiesti atturēties no ekspansionistiskas politikas. Līdz ar to vieglāk ir izvairīties no nepamatotiem lēmumiem.^{1,2}

1994. gada februārī piesaistes kurss 0,7997 LVL par vienu XDR tika noteikts, izmantojot tā brīža tirgus kursu.

Latvijas Bankas monetārās politikas mērķis ir nacionālās valūtas ārēja un iekšēja stabilitāte. Piesaiste SDR valūtu grozam un šīs piesaistes saglabāšana nodrošināja lata ārējo stabilitāti, kuru nodrošinot, Latvijas Banka varēja nodrošināt arī lata iekšējo stabilitāti.

Piesaistot latu SDR valūtu grozam, tas tika padarīts stabilāks attiecībā pret atsevišķām valūtām, nekā tas būtu, piesaistot latu vienai valūtai. Šādas politikas izvēli noteica arī tas, ka Latvijas Banka vēlējās izvairīties no stiprām nacionālās valūtas kursa svārstībām, kuras varēja radīt Latvijā tajā laikā vāji attīstītais valūtas tirgus.³ Autors piekrīt šādai Latvijas Bankas izvēlei, jo konkrētajā brīdī to varētu uzskatīt par optimālāko risinājumu lata ārējas stabilitātes nodrošināšanai. Par šo stabilitātes nodrošināšanas pasākumu rezultātiem var pārliecināties maģistra darba 3. pielikumā redzamajos grafiskajos attēlos, kur skaidri iezīmējas atšķirīgās tendences starp valūtu, kas piesaistīta valūtu grozam (lats) un vienai valūtai piesaistītu valūtu (lits un krona).

Lata neoficiālā piesaistīšana SDR valūtu grozam ierobežoja Latvijas Bankas iespējas kontrolēt naudas masas pieaugumu, jo kopš šī lēmuma pieņemšanas, lai saglabātu lata kursa stabilitāti, Latvijas Bankai bija jākonvertē jebkurš banku piedāvātais SDR groza valūtu apjoms. Brīvi pērkot un pārdodot ārvalstu valūtu un tā nodrošinot lielāku uzticību, Latvijas Banka darbojās līdzīgi valūtas padomei, bet tā nebija pieņēmusi vienīgi valūtas padomes funkcijas, kas ļāva elastīgāk īstenot savu monetāro politiku.⁴

¹ Repše E. Nacionālās valūtas stabilitāte kā ekonomiskās attīstības priekšnosacījums // Runa starptautiskā konferencē "Bankas un finanses Baltijā '98" – Rīga – 1998. gada 21. oktobris

² Repše E. Monetārās politikas un valūtas kursa stratēģija (valūtas kursa piesaiste) // Runa ECB seminārā par iestāšanās procesu – Helsinki – 1999. gada 11. novembris

³ Repše E. Monetārā politika fiksētā valūtas kursa apstākļos // Runa konferencē "Centrālo banku mainīgā loma Eiropā" – Viļņa – 1997. gada 3. oktobris

⁴ Rūse L. Monetārās politikas mērķi, iespējas un instrumenti // Averss un Reverss – 1996. – Nr.4.

Veicot nacionālās valūtas piesaisti, izvēlētajai “enkura” valūtai vai valūtu grozam jābūt stabilam pasaules finanšu tirgos. Izvēlētajai valstij, kuras valūta turpmāk kalpos par “enkura” valūtu, ir arī jābūt nozīmīgai tās valsts ārējās tirdzniecības partnerei, kura veic piesaisti, jo starptautiskās tirdzniecības veicināšana ir viena no fiksētā valūtas kursa galvenajām funkcijām. Divas no SDR valūtu groza valūtām – ASV dolārs un eiro – dominē gan Latvijas iekšējā tirgū, gan ārējās tirdzniecības darījumos.¹

Te gan autors vēlas piebilst, ka situācija Latvijas ārējā tirdzniecībā ir mainījies salīdzinājumā ar 20. gs. beigām. Ja 1999. un 2000. gadā ārējās tirdzniecības norēķinos vēl dominēja ASV dolārs, tad, sākot ar 2001. gadu, ārējās tirdzniecības norēķinos visvairāk izmantotā valūta jau bija eiro. 2000. g. ASV dolāros tika veikti 43,6% norēķinu, bet EMS valstu valūtās – 35,5%. Salīdzinājumam: 2002. gadā 47,7% Latvijas ārējās tirdzniecības norēķinu tika veikti eiro, bet ASV dolāros – vairs tikai 32,1%. Viens no argumentiem, ar kuriem Latvijas Banka 20. gs. deviņdesmitajos gados pamatoja lata piesaisti tieši SDR valūtu grozam, bija tas, ka SDR valūtu grozā valūtu īpatsvari ir līdzīgi kā Latvijas ārējās tirdzniecības norēķinos. Šobrīd Latvijas ārējos norēķinos izteikti dominē eiro, bet ASV dolāra īpatsvars ir strauji samazinājies. SDR valūtu grozā joprojām lielākais īpatsvars ir ASV dolāram.

Izmaiņas valūtu sadalījumā Latvijas ārējā tirdzniecībā un pieaugošā Eiropas Savienības loma pievērša sabiedrības domas iespējamai piesaistes maiņai, tā kā viens no nosacījumiem, izvēloties valūtu, pret kuru fiksēt nacionālās valūtas kursu, ir šīs valūtas nozīmība attiecīgās valsts ārējās tirdzniecības norēķinos. Piesaistes maiņa gan automātiski kļuva neizbēgama, Latvijai kļūstot par ES dalībvalsti, jo Latvijai tāpat kā citām jaunajām ES dalībvalstīm obligāta kļuva dalība valūtas kursa mehānismā II un savas nacionālās valūtas piesaiste eiro.

Salīdzinot ar Latviju, Igaunija valūtas reformu sāka 1992. gada 20. jūnijā, ieviešot nacionālo valūtu un nodibinot valūtas padomes sistēmu. Igaunijas kronas kurss tika fiksēts pret Vācijas marku. Reformas raksturu noteica nacionālā likumdošana. Ar likumu tika aizliegts Igaunijas Bankai devalvēt kronu, jebkuras izmaiņas kronas kursā, kas varētu veicināt tās devalvāciju pret Vācijas marku, vispirms bija jāapstiprina Igaunijas parlamentam. Kā jau iepriekš minēts, svarīgs arguments par labu valūtas padomei bija ierobežotā centrālās bankas darbības pieredze, jo Igaunijas Bankai nebija nekādas noteikšanas pār monetāro politiku līdz 1992. gada reformai. Valūtas padome daļēji tika izvēlēta arī tās vienkāršības dēļ. Valūtas padomi tādām valstīm kā Igaunija bija ieteicis arī Starptautiskais Valūtas fonds. Valūtas padomei bija jānodrošina nomināls enkurs tautsaimniecības stabilizācijai un restrukturizācijai. Viens no galvenajiem mērķiem, lai nodrošinātu tautsaimniecības stabilizāciju, bija inflācijas

¹ Repše E. Nacionālās valūtas stabilitāte kā ekonomiskās attīstības priekšnosacījums // Runa starptautiskā konferencē “Bankas un finanses Baltijā ‘98” – Rīga – 1998. gada 21. oktobris

samazināšana, un valūtas padomes būtiska īpašība ir tās antiinflācijas raksturs. Reformas rezultātā naudas piedāvājums tika ierobežots, un pazuda inflāciju veicinošais naudas piedāvājuma pārpalikums.¹

No brīža, kad lats tika piesaistīts SDR valūtu grozam, līdz 2005. gada 1. janvārim, kad lata kurss tika fiksēts pret eiro, Latvijas Banka lata kursu noteica, izmantojot fiksēto kursu $1 \text{ XDR} = 0,7997 \text{ LVL}$, SDR formulu un valūtu kursus pasaules valūtu tirgū. Kurša noteikšanai izmantoja pasaules valūtu kursus, kādi bija redzami informācijas sistēmā *Reuters* iepriekšējās darba dienas rītā ap pulksten 8.00 līdz 8.30.

Seko piemērs lata kursu aprēķināšanai, izmantojot SDR formulu. Tā kā lats bija piesaistīts SDR līdz 2004. gada 31. decembrim, tad šajā piemērā autors izmanto SDR formulu, kas bija spēkā attiecīgajā datumā:

$$1 \text{ XDR} = 0,426 \text{ EUR} + 21,00 \text{ JPY} + 0,0984 \text{ GBP} + 0,577 \text{ USD}. \quad (2.2.)^2$$

Piemēram, zinot, ka vienam eiro 2004. gada 22. decembra rītā atbilst 1,3365 ASV dolāri, viena sterliņu mārciņa vienāda ar 1,9231 ASV dolāriem, bet viena Japānas jena – ar 0,00958 ASV dolāriem, var aprēķināt 1 SDR vērtību ASV dolāros attiecīgajā brīdī.

$$1 \text{ XDR} = 0,577 * 1 + 0,426 * 1,3365 + 0,0984 * 1,9231 + 21 * 0,00958 = 1,53676204 \text{ USD}$$

$$\text{Ja } 1 \text{ SDR} = 1,53676204 \text{ USD},$$

$$\text{tad } 0,7997 \text{ LVL} = 1,53676204 \text{ USD un}$$

$$1 \text{ USD} = 0,520 \text{ LVL}.$$

Tātad 2004. gada 22. decembra rītā vienam ASV dolāram atbilda 0,520 lati, un šāds Latvijas Bankas ASV dolāra kurss tika noteikts 23. decembrim.

Zinot ASV dolāra kursu pret pārējām SDR valūtu groza valūtām, iespējams aprēķināt arī lata kursu pret Lielbritānijas sterliņu mārciņu, eiro un Japānas jenu.

$$\text{Ja } 1 \text{ EUR} = 1,3365 \text{ USD},$$

$$\text{tad } 1 \text{ USD} = 0,7482 \text{ EUR}.$$

$$\text{Tātad } 0,520 \text{ LVL} = 0,7482 \text{ EUR}$$

$$\text{un } 1 \text{ EUR} = 0,695 \text{ LVL}.$$

$$1 \text{ GBP} = 1,9231 \text{ USD}$$

$$1 \text{ USD} = 0,51999 \text{ GBP}$$

$$0,520 \text{ LVL} = 0,51999 \text{ GBP}$$

$$1 \text{ GBP} = 1,000 \text{ LVL}$$

¹ Randveer M., Sepp U. Aspects of the sustainability of Estonian currency board arrangement // Working Papers of Eesti Pank No.5 – Tallinn – 2002. – 57 p.

² SDR valuation // http://www.imf.org/external/np/fin/rates/rms_sdrv.cfm - Resurss aprakstīts 2005. gada 31. martā

1 JPY = 0,00958 USD

1 USD = 104,384 JPY

0,520 LVL = 104,384 JPY

1 JPY = 0,00498 LVL

100 JPY = 0,498 LVL

Tātad 2004. gada 22. decembra rītā bija un 23. decembrim tika noteikti sekojoši SDR valūtu groza valūtu kursi pret Latvijas latu:

1 USD = 0,520 LVL

1 EUR = 0,695 LVL

1 GBP = 1,000 LVL

100 JPY = 0,498 LVL

Līdzīgi bija iespējams aprēķināt arī jebkuras citas nacionālās valūtas vērtību pret latu, zinot šīs valūtas vērtību un viena SDR vērtību ASV dolāros attiecīgajā brīdī.

Piesaiste SDR nodrošināja lata kursa stabilitāti pret atsevišķām valūtām, un pēc autora domām arī Japānas jena, kura gan netika un netiek izmantota Latvijas ārējās tirdzniecības norēķinos, palīdzēja uzturēt šo stabilitāti, neskatoties pat uz savu salīdzinoši mazo īpatsvaru SDR valūtu grozā. Pasaules lielie ekonomiskie reģioni – ASV, Rietumeiropa un Austrumāzija – parasti attīstās dažādi, tāpēc visu šo reģionu galveno valūtu atrašanās SDR valūtu grozā līdzsvaroja šo dažādo attīstību ietekmi uz SDR un stabilizēja arī lata kursu.

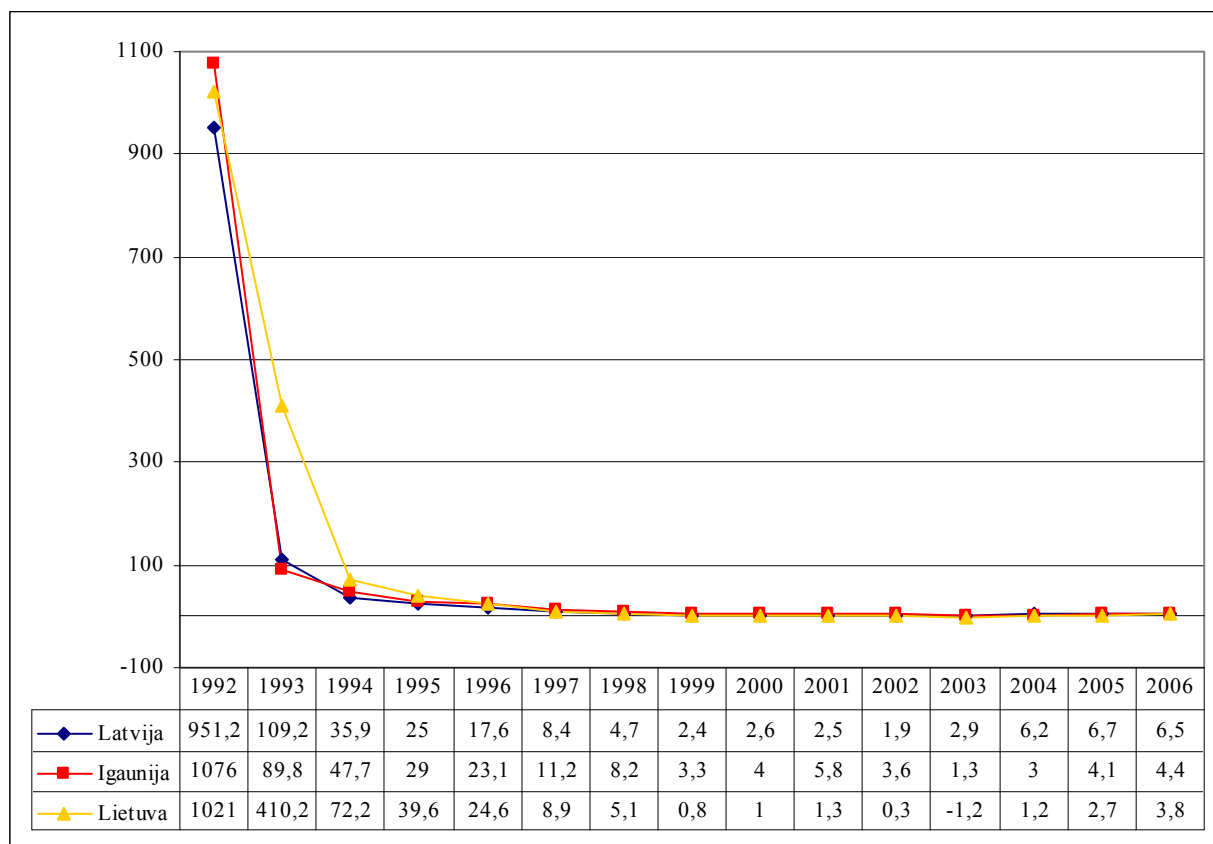
2.2. Lata piesaiste SDR un tās ietekme uz inflāciju, ārējo tirdzniecību

Latvijas Republikas likums “Par Latvijas Banku” nosaka, ka Latvijas Bankas galvenais mērķis ir cenu stabilitātes saglabāšana valstī.¹ Cenu stabilitāte valstī ir ar likumu noteikts galvenais centrālās bankas mērķis arī Igaunijā un Lietuvā. Pēc PSRS sabrukuma visas trīs Baltijas valstis sastapās ar augstu inflāciju, kuras samazināšana kļuva par centrālo banku galveno uzdevumu.

Lai sasniegtu savu galveno mērķi, sākotnēji Latvijas Banka veica pasākumus naudas piedāvājuma ierobežošanai, ļaujot valūtas kursam kontrolēti peldēt. 1993. gadā apgrozībā parādījās lats, un 1994. gada februārī Latvijas Banka nolēma fiksēt tā kursu pret SDR attiecībā 1 XDR = 0,7997 LVL. Igaunija jau no 1992. gada jūnija realizēja valūtas padomi ar kronas piesaisti vācu markai, bet Lietuva ķērās pie valūtas padomes izmantošanas 1994. gada aprīlī, piesaistot litu ASV dolāram. Visas trīs Baltijas valstis izvēlējās fiksēta valūtas kursa politiku, jo tā tika uzskatīta par efektīvu līdzekli inflācijas samazināšanai un stabilizēšanai. Jāpiebilst, ka 20.

¹ Latvijas Republikas likums “Par Latvijas Banku”, Latvijas Vēstnesis, Nr.22, 1992. gada 4. jūnijā.

gs. 90. gadu pašā sākumā Latvija un Lietuva izkļūšanai no Krievijas rubļa zonas sākotnēji izmantoja pagaidu valūtas (attiecīgi Latvijas rubli un Lietuvas talonu), savukārt Igaunija uzreiz ieviesa savu nacionālo valūtu – Igaunijas kronu.

2. attēls. Patēriņa cenu pārmaiņas Latvijā, Igaunijā un Lietuvā no 1992. līdz 2006. gadam (procentos pret iepriekšējo gadu).

Latvijā 1992. gadā patēriņa cenu pieaugums sasniedza 951,2%, salīdzinot ar 1991. gadu (sk. 2. attēlu), bet turpmākajos gados to izdevās strauji samazināt un vēlāk nostiprināt 2 – 3% robežās. Būtiski to noteica Latvijas Bankas realizētā valūtas kursa politika, tomēr autors uzskata, ka tās lomu inflācijas samazināšanā nevajadzētu arī pārvērtēt. Kā to pierādīja patēriņa cenu pieaugums 2004. gadā (par 6,2% salīdzinājumā ar 2003. gadu), kā arī turpmākajos gados, fiksēts valūtas kurss pats par sevi nevar nodrošināt cenu stabilitāti. Cenu izmaiņas ir atkarīgas arī no daudziem citiem faktoriem, piemēram, iedzīvotāju inflācijas gaidām (paredzējumiem par cenu izmaiņām nākotnē). Tāpat būtiski ir dažādi ārējie notikumi, piemēram, degvielas cenu paaugstināšanās pasaulē, citu energoresursu cenu kāpums u.c.

Arī Igaunija un Lietuva sekmīgi veica patēriņa cenu pieauguma samazināšanu (sk. 2. attēlu). Līdz 2002. gadam patēriņa cenu pieaugums Igaunijā bija nedaudz lielāks kā Latvijā, savukārt Lietuvā kopš 1999. gada tas bija pat zemāks. Lietuvā 2003. gadā patēriņa cenas pat samazinājās, salīdzinot ar 2002. gadu, par 1,2%.

Laikā, kad lata kurss bija fiksēts pret SDR, Latvijas Bankas izvēlētā valūtas kursa politika tika kritizēta no eksportētāju puses brīžos, kad eiro vai ASV dolāra kursa svārstības pasaules tirgū radīja tiem zaudējumus. Sevišķi tas izpaudās 2000. gadā, kad eiro kurss pasaules tirgū bija kļuvis sevišķi zems, un arī tā vērtība pret latu bija zemākā eiro pastāvēšanas vēsturē. Tika pausti arī uzskati, ka vēlams būtu lata piesaiste eiro, kā tas bija ar kronu Igaunijā un ko vēlāk izvēlējās arī Lietuva, 2002. gada februārī nomainot lita piesaisti no ASV dolāra uz eiro. Tika uzsvērts arī tas, ka lata piesaiste SDR neveicina eksportu un sekmē importu, norādot kā uz pašu piesaisti, tā uz izvēlēto piesaistes kursu.

2000. gada 8. maija publikācijā laikrakstā “Dienas Bizness”¹ par zaudējumiem, ko eiro kritums nodarījis Latvijas tekstilniekiem runā kā Viegglās rūpniecības uzņēmumu asociācijas prezidents Guntis Strazds, atzīstot, ka Latvijas tekstilniekiem rodas zaudējumi no tirdzniecības ar Eiropas Savienības valstīm, tā Edijs Brauners no AS “Lauma”, no kuras eksporta apjoma uz rietumiem aptuveni 70% norēķinu tika veikti eiro vai Vācijas markās. G. Strazds arī uzsvēra, ka Latvijai nevilcinoties jāpāriet uz eiro zonu. Arī AS “Valmieras stikla šķiedra” tā brīža prezidents Inārs Poļaks norādīja uz uzņēmuma problēmām, kuras izraisījuši pārorientēšanās no Krievijas uz ES tirgu un eiro kritums. I. Poļaks minēja, ka Latvijas Banka ar savu valūtas politiku spiežot ārā no eiro zonas tos uzņēmējus, kuri tur jau esot iekšā. Tāpat eiro vājums palielinot eiro zonas valstu eksportspēju un ieguvēji esot arī importētāji no eiro norēķinu zonas. AS “Laima” valdes priekšsēdētājs Ivars Kalvišķis norādīja uz sava uzņēmuma konkurētspējas samazināšanos iekšējā tirgū, samazinoties eiro piesaistītās Igaunijas kronas kursam.

Arī Rūpniecības konfederācijas valdes priekšsēdētājs Aldis Zicmanis izmaiņas valūtas tirgū uzskatīja par draudu Latvijas mazajiem un vidējiem uzņēmumiem², uzsverot to, ka eiro kritums padara neizdevīgu eksportu, bet importu izdevīgu, kas tādējādi veicina Latvijas ražotāju izspiešanu no vietējā tirgus.

No trim Baltijas valstīm eiro kritums visvairāk ietekmēja Lietuvu, kuras lits bija piesaistīts ASV dolāram. Lietuvas vadošie uzņēmumi 2000. gada maijā aicināja Lietuvas Banku pārskatīt tās monetāro politiku, nomainot piesaisti ASV dolāram pret eiro.³

Asa viedokļu apmaiņa par Latvijas Bankas valūtas kursa politiku izvērtās arī lietišķo laikrakstu “Business & Baltija” un “Dienas Bizness” rīkotajā diskusijā “Kādam jābūt Latvijas valūtas politikai, lai tiktu veicināta ražošana un eksports”.⁴ Latvijas ražotāji norādīja, ka tā brīža Latvijas Bankas monetārā politika, latam esot piesaistītam SDR valūtu grozam, negatīvi ietekmējot Latvijas eksportu un tautsaimniecības attīstību kopumā.

¹ Lazdiņa I., Pelše R., Sēnele J. Eiro kritums rada zaudējumus // Dienas Bizness. – 2000. – 8. maijs

² Zandfelde D. Rūpniecība sāk stabilizēties // Neatkarīgā Rīta Avīze. – 2000. – 17. maijs

³ BNS / AFP. Aicina apsvērt lita piesaisti eiro // Dienas Bizness. – 2000. – 24. maijs

⁴ LB valūtas politiku nemainīs // Dienas Bizness. – 2000. – 7. novembris

Latvijas kokrūpniecības federācijas prezidents Juris Biķis uzsvēra, ka kokapstrādes un mēbeļu ražošanas nozares uzņēmumu īpaši smagi skārusi eiro kursa krišanās 1999. un 2000. g., jo nozare 89% no produkcijas eksportējot uz Ekonomikas un monetārās savienības un citām Eiropas valstīm. ASV dolāra zonā tikuši eksportēti tikai 8% produkcijas, vēl 10 – 15% ieņēmumu nākuši no Eiropas. Importā savukārt dominējis ASV dolārs.

AS “Dzintars” prezidents Ilja Gerčikovs pat paudis viedokli, ka Latvijas valūta atšķīroties no kaimiņu valūtām, jo SDR esot izdomāts un neatspoguļojot tirgus norises. Viņa izbrīnu izraisīja arī fakts, ka Latvijas lata kursu ietekmē Japānas jena, lai gan “Japāna no Latvijas atrodas tik tālu”.

Latvijas Novitātes kompleksa valdes priekšsēdētājs Aleksandrs Milovs uzskatīja, ka Latvijas eksporta problēmas uz ES atrisinātu lata piesaiste eiro. Ja tāda neesot iespējama, tad A. Milovs vēlējās nodokļus atlaides uzņēmumiem, lai kompensētu valūtas svārstību rezultātā tiem radušos zaudējumus.

Pēc autora domām situāciju tomēr nevarēja vērtēt viennozīmīgi, jo, eiro kursam krītoties, ieguvēji bija tie, kas eksportēja uz valstīm, kurās ārējās tirdzniecības norēķini tiek veikti ASV dolāros, un tādu tolaik valstī bija vairākums. Tāpat ieguvēji bija iekārtu importētāji no eiro zonas valstīm, kuriem ražošanai nepieciešamais aprīkojums bija kļuvis lētāks. Jāņem vērā arī, ka ne tikai valūtas kursu svārstības nosaka eksporta un importa dinamiku. 2000. gadā Igaunijas eksporta apjoms pieauga par 51,84%, salīdzinot ar 1999. g., Latvijas eksports – par 12,20%, bet Lietuvas, kuras nacionālā valūta bija fiksēta pret ASV dolāru, par 28,85%. Pie piesaistes ASV dolāram un tik zema eiro kursa Lietuvas eksporta pieaugumam vajadzēja būt vismazākajam. Var piebilst arī, ka daudz apspriestajā 2000. gadā Latvijas eksporta apjoms bija pieaudzis pat nedaudz straujāk kā imports – attiecīgi par 12,20% un 12,18%, salīdzinot ar iepriekšējo gadu.

Diskusijas par valūtas kursa svārstību ietekmi pastiprinājās arī 2004. gadā, kad savukārt lielu kritumu piedzīvoja ASV dolārs.

SIA “Vadu sakaru firma, komutācijas tehnikas ražošana” ģenerāldirektors Ojārs Grigāns atzina, ka NVS valstu pircēji nevēloties strādāt ar eiro, tāpēc uzņēmums esot spiests strādāt ar ASV dolāriem, kā kursa krituma dēļ zaudēja daļu peļņas. Citi uzņēmēji laikrakstam “Dienas Bizness” teikuši, ka no ASV dolāra kursa krituma negatīvās ietekmes izdevies izvairīties gan panākot to, ka darījumu partneri no norēķiniem ASV dolāros pāriet uz norēķiniem eiro, gan sadalot noietu pa ASV dolāra un eiro zonām, līdz ar to summāri kursu svārstības neizjūtot. SIA “Vika Wood” izpilddirektors Andris Kreicers atzina, ka uzņēmumam savulaik bijuši ienākumi ASV dolāros, tomēr pakāpeniski ir pārgājuši uz norēķiniem eiro, pie tam Ziemeļāfrikā, kur esot

būtisks uzņēmuma zāģmateriālu noiets, norēķini notiekot Zviedrijas kronās, jo “Vika Wood” iekļaujoties Zviedrijas zāģmateriālu plūsmā šī reģiona apgādei.¹

Vieni no lielākajiem ieguvējiem no lata piesaistes SDR bija kokrūpnieki, kuri strādā valūtas ziņā ļoti dažādos tirgos. To apstiprinājis Latvijas kokrūpniecības federācijas izpilddirektors Harijs Jordāns.² Viņš arī uzsvēris, ka kokrūpniecības nozares eksporta apjoms uz Eiropas Savienības valstīm esot 60 - 70%, tomēr vairākās produktu grupās nozīmīgākā tirgus daļa esot Lielbritānijai. H. Jordāns prognozēja arī nozares uzņēmumu iepirkumu no Krievijas un Baltkrievijas turpināšanos un pat palielināšanos. Lēnām virzoties arī sarunu process par līgumu slēgšanu eiro.

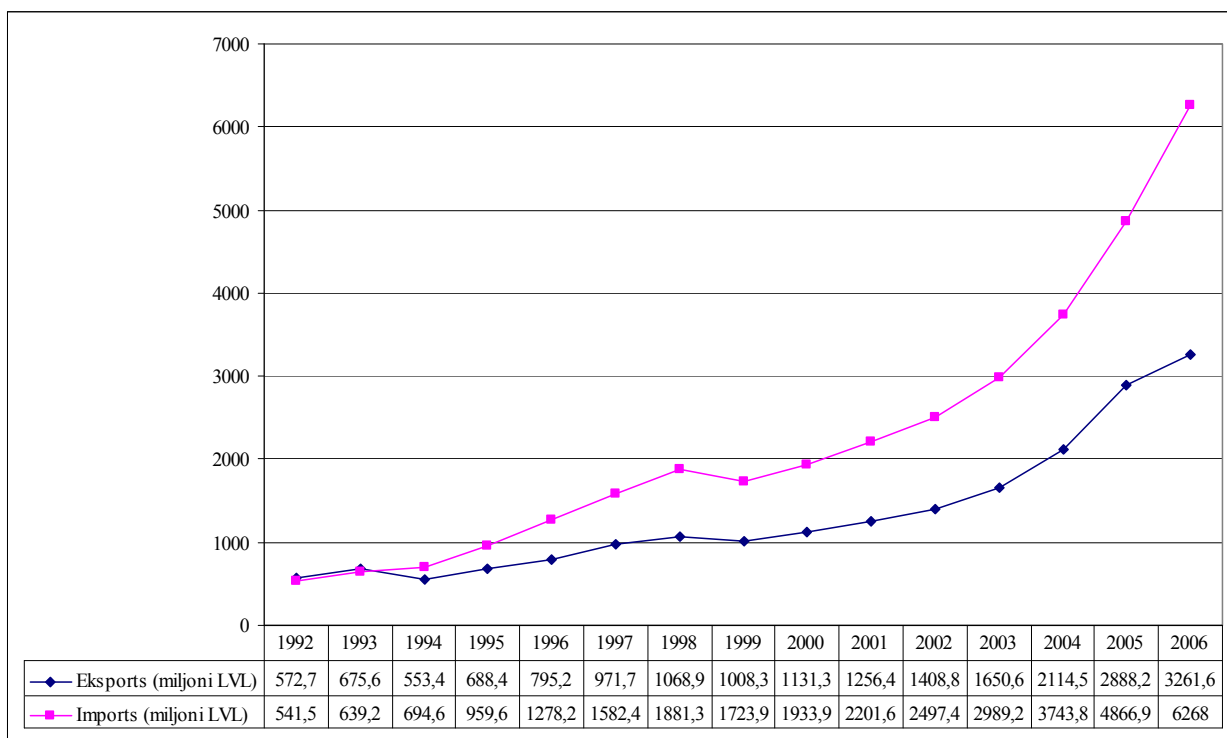
Kā redzams, no valūtu kursu svārstībām vienmēr būs ieguvēji un zaudētāji. Eiro kursa kritums nozīmēja eksporta konkurētspējas samazināšanos Eiropā, bet palielināja to ASV dolāra zonas valstīs. Izdevīgāka toties kļuva izejvielu un iekārtu iegāde eiro zonas valstīs. Kad kritās ASV dolāra kurss, izdevīgāka kļuva eksports uz eiro zonu un iekārtu iegāde dolāra zonā. Autors uzskata, ka Latvijas Bankas valūtas kursa politika, piesaistot latu SDR grozam, nodrošināja to, ka negatīvās svārstības bija mazāk jūtamas nekā tad, ja lats būtu fiksēts pret vienu valūtu. Kursu svārstību negatīvo ietekmi vismazāk izjuta tie, kuru norēķini bija diversificēti, iekļaujot tajos kā ASV dolāru, tā eiro. Tiem uzņēmējiem, kuru norēķinos dominēja viena valūta, bija un ir iespēja izmantot banku piedāvātos pakalpojumus valūtu riska mazināšanai, piemēram, nākotnes jeb *forward* darījumus, kuros valūtas kurss norēķinam nākotnē tiek fiksēts darījuma slēgšanas brīdī.

¹ Ķirsons M. Valūtu svārstības: ieguvumi un zaudējumi // Dienas Bizness. – 2004. – 10. novembris

² Kārklīšs R. Latvijas nauda sper soli Eiropas virzienā //

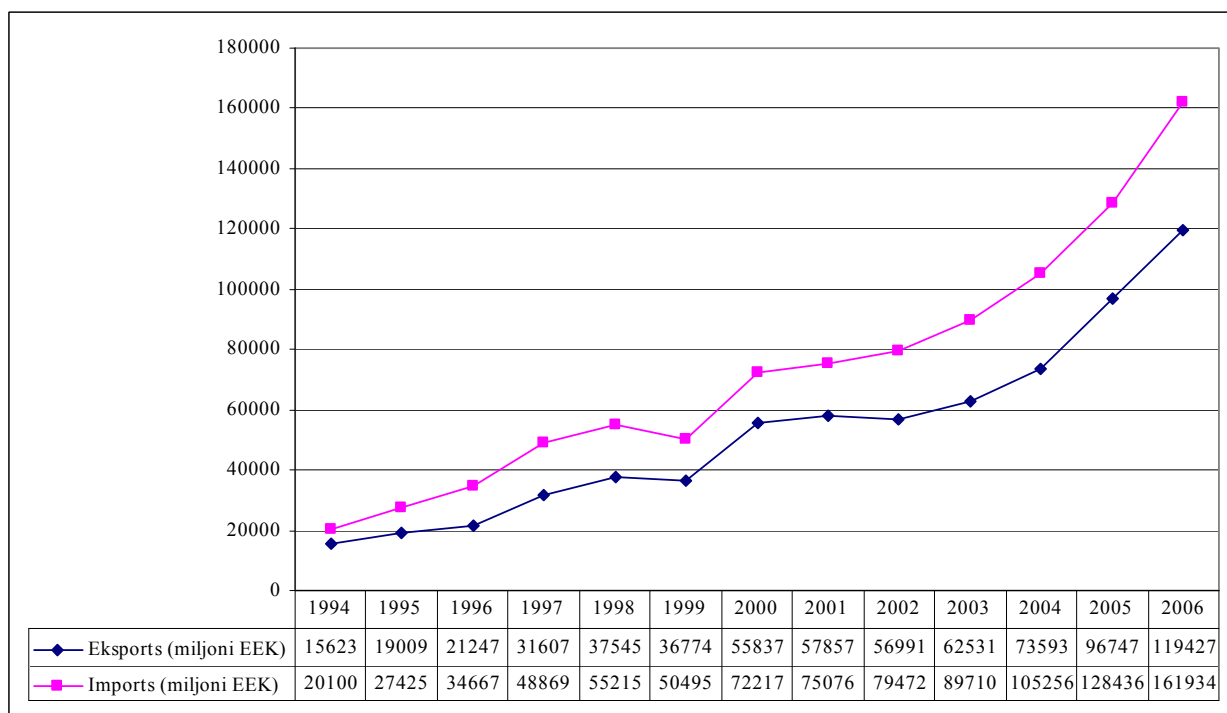
<http://www.leta.lv/latvian/arhivs/arhiveitem.asp?ItemID={F471C914-7EB0-44DC-A554->

[AF313CB934AA}&Phase=latvijas%20nauda%20sper%20soli](http://www.leta.lv/latvian/arhivs/arhiveitem.asp?ItemID={F471C914-7EB0-44DC-A554-AF313CB934AA}&Phase=latvijas%20nauda%20sper%20soli) - Resurss apraksts 2005. gada 20. aprīlī

3. attēls. Latvijas eksports un imports no 1992. līdz 2006. g. (miljoni LVL)

3. attēlā redzams, ka līdz 1993. gadam Latvijas eksporta apjoms naudas izteiksmē pārsniedza importa apjomu, bet, sākot ar 1994. gadu, importa apjoms būtiski pārsniedz eksportu. Autors uzskata, ka šī sakarība nebūtu saistāma ar Latvijas Bankas piekopto valūtas kursa politiku, jo jāņem vērā norises Latvijas ražošanā 20. gs. 90. gadu sākumā, kad izputēja un faktiski tika izlaupīti daudzi savulaik lieli ražotāji.

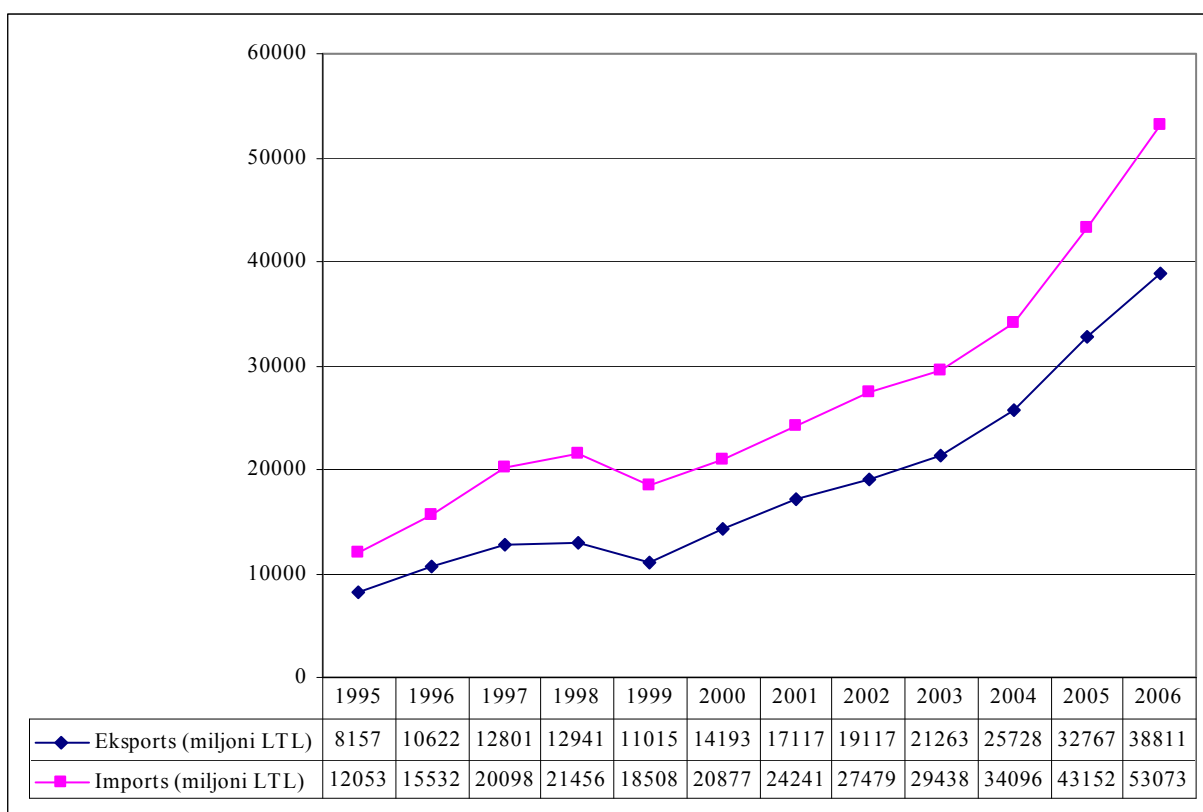

4. attēls. Igaunijas eksports un imports no 1994. līdz 2006. g. (miljoni EEK)

Salīdzinājumam var minēt, ka Lietuvā un Igaunijā situācija ir ļoti līdzīga. Arī tur ārējās tirdzniecības bilance jau kopš 20. gs. 90. gadu sākuma ir negatīva.

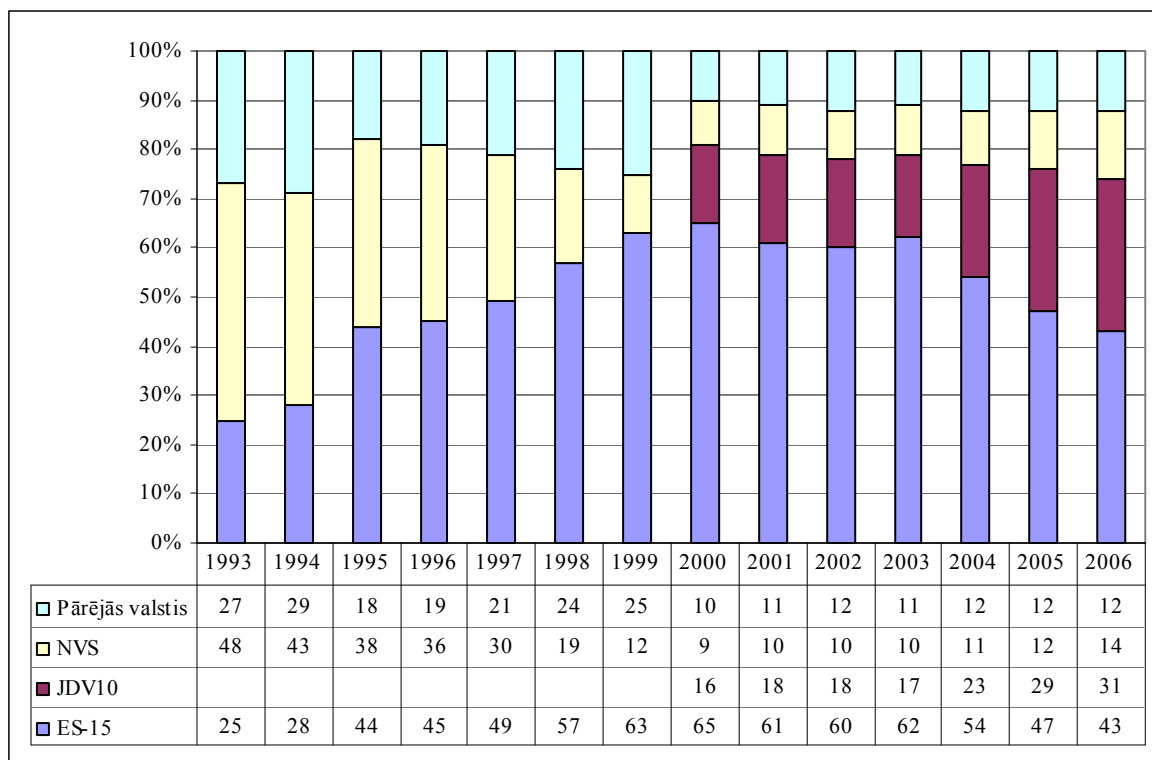
Igaunijas eksporta un importa apjomi laikā no 1994. līdz 2006. gadam redzami 4. attēlā. Kā redzams, ārējās tirdzniecības bilance visu laiku ir negatīva. Kā liecina Igaunijas Bankas dati, tad Igaunijas ārējās tirdzniecības bilance pozitīva bijusi tikai 1992. gadā, bet visu turpmāko laiku imports ir pārsniedzis eksportu. Kā zināms, Igaunijas krona jau no 1992. gada vidus bija piesaistīta vācu markai. Kad norēķinos tika ieviests eiro, Igaunijas kronas kurss tika fiksēts pret šo valūtu.

Lietuvā stāvoklis ārējā tirdzniecībā daudz neatšķiras no Latvijas un Igaunijas. Kā redzams 5. attēlā, arī Lietuvā ārējās tirdzniecības bilance no 1995. līdz 2006. g. visu laiku ir negatīva. Saskaņā ar Lietuvas Bankas apkopoto informāciju par valsts maksājumu bilanci laikā no 1993. līdz 2004. g. šis valsts ārējās tirdzniecības bilance negatīva bijusi jau sākot ar 1993. gadu. 1993. gadā Lietuvas imports pārsniedza eksportu par 665 miljoniem litu, savukārt 1994. g. – par 802,04 miljoniem litu.

5. attēls. Lietuvas eksports un imports no 1995. līdz 2006. g. (miljoni LTL)

Visas trīs Baltijas valstis izvēlējās valūtas kursa piesaisti, un kā Latvijā, kas latu fiksēja pret SDR valūtu grozu, tā Igaunijā vai Lietuvā, kurās tika realizēta valūtas padome, ārējās tirdzniecības bilance jau ilgstoši nav pozitīva.

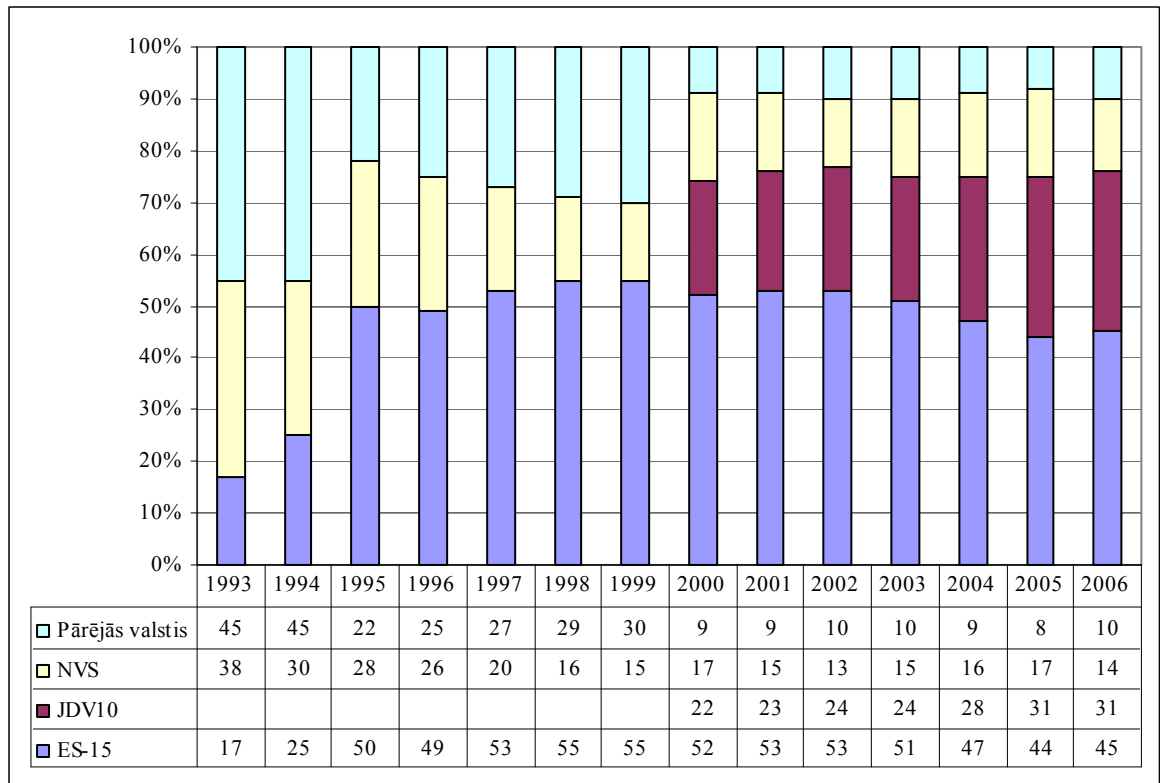

6. attēls. Latvijas eksporta struktūra pa valstu grupām no 1993. līdz 2006. g. (procentos).

Autors domā, ka valūtas kursa piesaisti nebūtu pareizi vainot pie šādas ārējās tirdzniecības attīstības tendences, bet vairāk jāpievēršas situācijai, kādā atradās visu trīs Baltijas valstu ražošana pēc neatkarības atgūšanas 20. gs. 90. gadu sākumā.

Latvijas ārējā tirdzniecība jau no 1995. gada vērsta galvenokārt uz Eiropas Savienības valstīm. 6. attēlā redzams, ka eksports uz Eiropas Savienības valstīm 1995. gadā veidoja 44% no Latvijas eksporta kopapjoma un 2003. gadā bija sasniedzis jau 62%, bet 2004. g. jau 77%. Arī turpmākajos gados vairāk kā 70% Latvijas eksporta darījumu ir ar ES valstīm.

Līdzīgi kopš 1995. gada pieaudzis arī importa apjoms no ES, saglabājot apmēram 52% īpatsvaru no kopējā importa apjoma gadā līdz 2003. g., bet kopš ES paplašināšanās 2004. gada 1. maijā importa apjoms no ES sasniedza jau 75% (sk. 7. attēlu). Arī 2005. un 2006. g. vairāk kā 70% no Latvijas importa ir no ES valstīm.

7. attēls. Latvijas importa struktūra pa valstu grupām no 1993. līdz 2006. g. (procentos).

20. gs. 90. gadu sākumā lielākās Latvijas eksporta partnervalstis bija Krievija, Vācija, Zviedrija un Lielbritānija (sk. 1. pielikuma 1. att.), savukārt 2006. gadā par galvenajām Latvijas eksporta partnerēm bija kļuvušas Lietuva un Igaunija. Krievijas, kas 20. gadsimta 90. gadu sākumā bija galvenais Latvijas eksportētāju mērķis, īpatsvars kopējā eksporta apjomā laikā no 1993. līdz 2006. g. ir būtiski samazinājies (no 29,62% 1993. g. līdz 8,95% 2006.g.). Laikā no 1993. līdz 1995. gadam lielākās importa preču plūsmas uz Latviju bija no Krievijas (vairāk kā 20% no kopējā importa apjoma), Vācijas (aptuveni 12%), Lietuvas, Zviedrijas un Somijas (sk. 1. pielikuma 2. att.). 2006. gadā kopējā importa apjomā lielākais īpatsvars bija Vācijai. Kā redzams, no lielākajām Latvijas ārējās tirdzniecības partnervalstīm tikai Vācija ir EMS valsts.

Salīdzinājumam: jau no 1995. gada nozīmīgākais Igaunijas ārējās tirdzniecības partneris ir Somija, uz kuru tiek eksportēti aptuveni 25% no kopējā Igaunijas eksporta apjoma (sk. 1. pielikuma 3. att.), bet importēti 20. gs. 90. gadu sākumā tika vairāk kā 30% no importa kopapjoma, savukārt 2006. g. – vairs tikai 18,26% (sk. 1. pielikuma 4. att.). Vēl lielākie Igaunijas eksporta partneri ir Zviedrija, Latvija un Krievija, savukārt lielākās importa plūsmas, neskaitot Somiju, ir no Krievijas, Vācijas un Zviedrijas. Krievijas īpatsvars Igaunijas ārējā tirdzniecībā bija krietni sarucis laikā līdz 2003. gadam, bet pēc tam atkal ir vērojama tendence tam pieaugt. Igaunijas lielākā ārējās tirdzniecības partnere – Somija – ir EMS dalībvalsts.

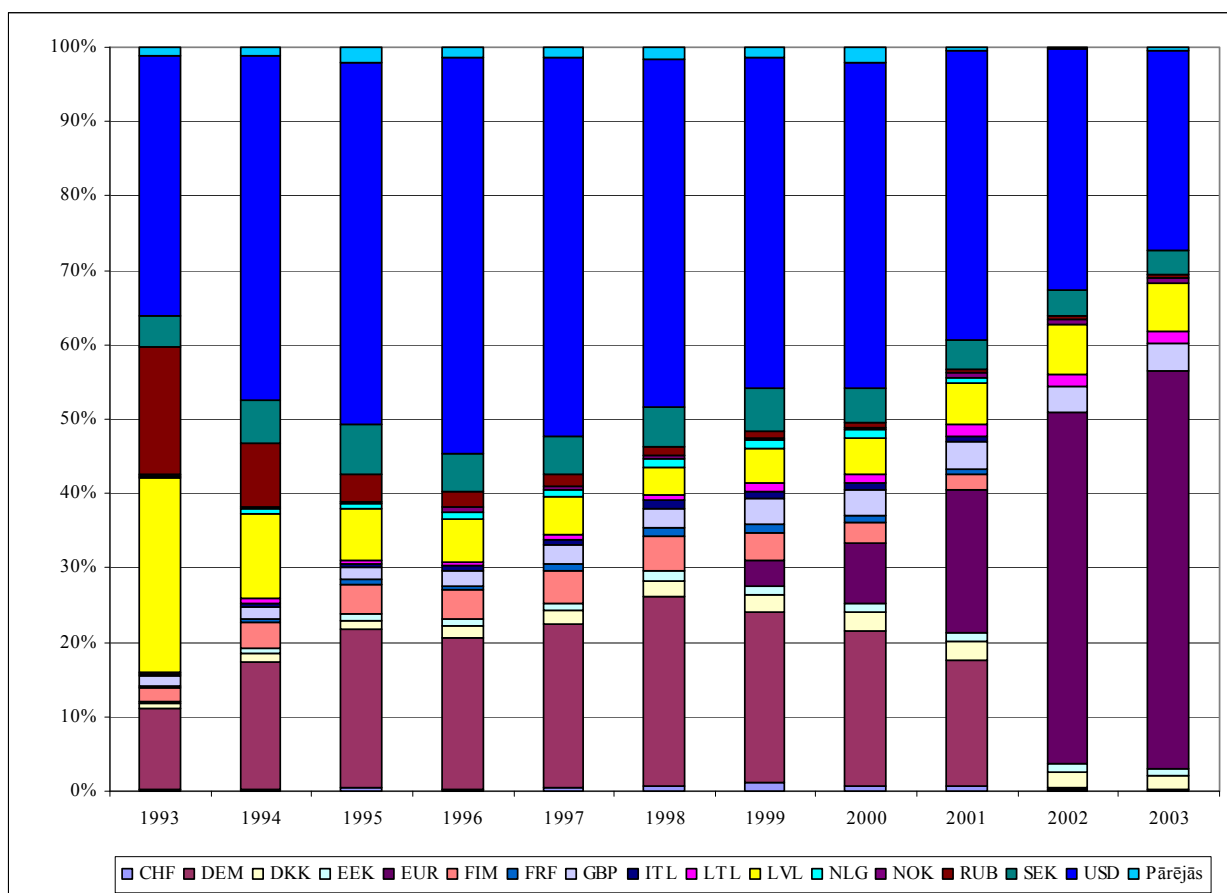
1996. gadā lielākā daļa no Lietuvas eksporta tika virzīta uz Krieviju (21,3%), Vāciju (14,7%), Latviju (10,2) un Baltkrieviju (7,6%) un Ukrainu (7,1%) (sk. 1. pielikuma 5. att.). 2006.

gadā Krievija, Vācija un Latvija joprojām atradās lielāko Lietuvas eksporta partnervalstu galvgalī. 1996. g. galvenās importa plūsmas uz Lietuvu bija no Krievijas (26%), Vācijas (17%) un Polijas (4,8%) (sk. 1. pielikuma 6. att.). Šīs valstis saglabāja savas līderpozīcijas līdz pat 2006. gadam, kad imports no Krievijas veidoja 24,33% no kopējā apjoma, savukārt no Vācijas un Polijas attiecīgi 14,83% un 9,6%.

Autors secina, ka visas trīs Baltijas valstis centušās izvēlēties piesaistes valūtu atbilstoši to galveno ārējās tirdzniecības partneru struktūrai. NVS valstīs pieprasītāki bija ASV dolāri, Eiropā – Vācijas markas. Piesaistes valūtas izvēli gan noteica arī tās popularitāte iekšējā tirgū.

Kad Latvijas Banka veica lata piesaisti SDR valūtu grozam, tika uzsvērts tas, ka groza struktūra ļoti līdzinās valūtu struktūrai Latvijas ārējā tirdzniecībā. SDR valūtu grozā visu laiku vislielākais īpatsvars bijis ASV dolāram, savukārt nākamā nozīmīgākā valūta bijusi Vācijas marka (vēlāk eiro).

8. attēlā redzams Latvijas ārējās tirdzniecības apgrozījums sadalījumā pa norēķinu valūtām. 1993. gadā vislielākais īpatsvars bija ASV dolāram (35,07%), kam sekoja Latvijas lats (26,10%), Krievijas rublis (17,16%) un Vācijas marka (10,88%). 1994. g., kad lats bija piesaistīts SDR valūtu grozam, bija pieaudzis ASV dolāra īpatsvars ārējās tirdzniecības norēķinos (46,32%), bet par otru nozīmīgāko valūtu bija kļuvusi Vācijas marka (17,19%). SDR valūtu grozā 1994. g. USD īpatsvars bija 40%, savukārt DEM – 21%. ASV dolārs saglabāja vislielāko nozīmi Latvijas ārējā tirdzniecībā līdz 2000. gadam, kad ASV dolāru īpatsvars bija 43,64%, bet eiro un atsevišķu Ekonomikas un monetārās savienības dalībvalstu nacionālās valūtas kopā veidoja 34,74% no Latvijas ārējās tirdzniecības apgrozījuma. SDR valūtu grozā ASV dolāra īpatsvars 2000. g. bija 39%, bet eiro – 32%. Sākot ar 2001. gadu par nozīmīgāko valūtu Latvijas ārējā tirdzniecībā kļuva eiro kopā ar EMS dalībvalstu nacionālajām valūtām.

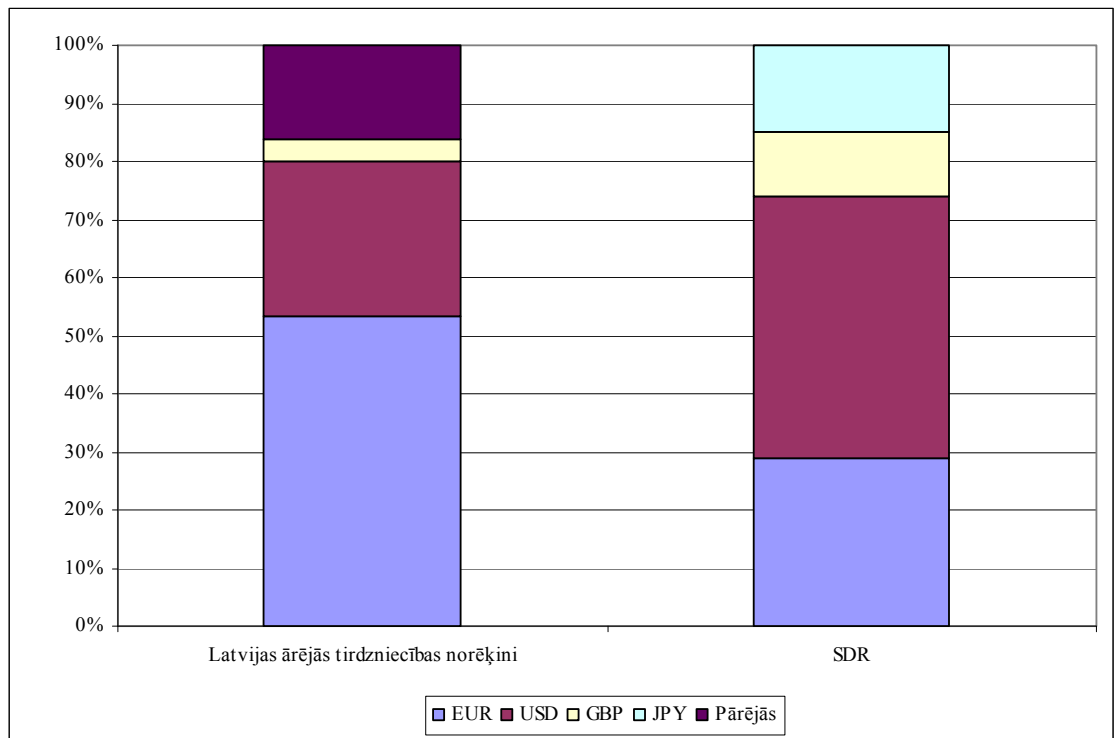

8. attēls. Latvijas ārējās tirdzniecības apgrozījums pa norēķinu valūtu veidiem no 1993. līdz 2003. g. (procentos).

2001. g. 40,45% Latvijas ārējās tirdzniecības darījumu notika eiro vai kādas EMS valsts valūtā, kamēr dolāros notika vairs tikai 38,86% norēķinu. Līdz 2003. gadam eiro īpatsvars jau bija pieaudzis līdz 53,39% no kopējā Latvijas ārējās tirdzniecības apgrozījuma, bet ASV dolāra īpatsvars 2003. g. bija 26,76%. SDR valūtu grozā nemainīgi dominēja ASV dolārs, kurš veidoja 45% no valūtu groza, kamēr eiro – tikai 29%. SDR valūtu groza un Latvijas ārējās tirdzniecības norēķinu valūtu struktūras atšķirības redzamas 9. attēlā.

SDR un Latvijas ārējās tirdzniecības norēķinos izmantoto valūtu struktūrā bija parādījušās būtiskas atšķirības, tomēr Latvijas Banka nevēlējās mainīt valūtas kursa politiku vismaz līdz tam, kad tiks izņemts par Latvijas dalību ES. Piesaistīt latu eiro nozīmētu pakļaut ceturto daļu ārējās tirdzniecības norēķinu būtiskām valūtas kursa svārstībām.

Diemžēl Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde kopš 2004. gada otrā ceturkšņa vairs neapkopo datus par Latvijas ārējās tirdzniecības apgrozījumu pa norēķinu valūtu veidiem, tāpēc nav iespējams noteikt, kā ir attīstījusies dažādu valūtu loma Latvijas tautsaimniecībā pēdējo trīs gadu laikā, kas faktiski sakrīt ar to periodu, kad Latvija ir ES dalībvalsts.

9. attēls. SDR struktūra un tā valūtu īpatsvari Latvijas ārējās tirdzniecības norēķinos 2003. g.

Autors secina, ka neskatoties uz to, ka Eiropas Savienības valstu loma Latvijas ārējā tirdzniecībā bija lielākā jau no 1995. gada, eiro un to veidojošo valūtu nozīme Latvijas ārējās tirdzniecības norēķinos sākotnēji bija neliela. Tikai 2002. g. eiro kļuva par dominējošo valūtu Latvijas ārējā tirdzniecībā, tajā pašā laikā saglabājas arī augsts ASV dolāra īpatsvars norēķinos. Lai gan valūtu kursu izmaiņas rosināja dažādas diskusijas, tomēr Latvijas Banka saglabāja piesaisti SDR valūtu grozam līdz pat 2004. g. beigām. Stabilitāte un lēmumu prognozējamība tomēr kļuva par noteicošo. Kā zināms, valūtu kursu svārstības nav viennozīmīgi traktējamas, jo brīžos, kad tās vieniem sagādā zaudējumus, citiem tās rada ieguvumus. Latvijas ārējā tirdzniecībā nozīmīgākās bija divas valūtas – ASV dolārs un eiro (Vācijas marka) – tāpēc nebija vēlams izšķīršanās par labu vienai no tām, jo tādējādi liela ražotāju daļa tiktu pakļauta vēl nopietnākai valūtu kursu svārstību ietekmei. Nostiprinoties eiro kā valūtai un pieaugot tā nozīmei Latvijas ārējā tirdzniecībā, kā arī Latvijai kļūstot par Eiropas Savienības dalībvalsti, piesaiste eiro kļuva iespējama un pat vēlama.

Pēc autora domām ir svarīgi izanalizēt, kādi tad ir bijuši pirmie Latvijas soļi ceļā uz Eiropas vienotās valūtas ieviešanu, kā arī to, cik tālu Latvija ir nonākusi Māstrihtā noteikto konverģences kritēriju izpildē. 3. nodaļā, analizējot Latvijas sniegumu salīdzinājumā ar citām jaunajām ES dalībvalstīm, autors pēta arī vēl kādu EMS raksturīgu problēmu – esošo dalībvalstu nespēju pildīt pašu noteiktos stabilitātes kritērijus.

3. LATVIJAS GATAVĪBA EIRO IEVIEŠANAI

3.1. Lata piesaiste eiro, kursu noteikšana

Latvijas pievienošanās Eiropas Savienībai, nozīmēja arī gatavošanos pilnvērtīgai dalībai Ekonomikas un monetārajā savienībā, radot izmaiņas arī Latvijas Bankas realizētajā valūtas kursa politikā. Atšķirībā no 20. gs. 90. gadu sākuma valūtas kursa politika vairs nebija Latvijas Bankas brīva izvēle. Pēc iestāšanās ES līdz pilnīgai dalībai EMS valūtas kursa politika jārealizē, ņemot vērā kopējās ES intereses.

Pēc pievienošanās ES Latvijai, kā arī pārējām jaunajām dalībvalstīm, netiek piedāvātas izvēles iespējas par iestāšanos vai neiestāšanos EMS. Eiropas Savienības jaunās dalībvalstis kopš iestāšanās tajā jau ir EMS locekles ar izņēmuma statusu. Izņēmuma statuss nozīmē to, ka valsts nepiedalās vienotās valūtas zonā, tā saglabā savu monetāro suverenitāti ar nacionālo valūtu un pilnvarām monetārajā jomā. To arī nesaista likumdošana, kas nosaka ekonomisko politiku eiro zonas valstīs. Tomēr visām šīm valstīm ir saistošs mērķis – ekonomiskā un juridiskā konverģence un vienotās valūtas ieviešana.¹ Tiklīdz būs izpildīti visi nepieciešamie nosacījumi, Latvija un citas jaunās dalībvalstis kļūs par pilntiesīgām EMS dalībvalstīm.

Viens no nosacījumiem, kas jāizpilda, lai pilntiesīgi pievienotos eiro zonai un ieviestu eiro, paredz divus gadus pirms eiro ieviešanas pavadīt t.s. valūtas kursa mehānismā II (exchange-rate mechanism II; ERM II). VKM II nozīmē to, ka divu gadu laikā valstij jāpierāda spēja ievērot zināmu nacionālās valūtas kursa stabilitāti attiecībā pret eiro. Svārstības pret eiro centrālo paritāti, kas tiek noteikta iestājoties VKM II, nedrīkst pārsniegt +/- 15%. Pēc EMS kandidātvalsts iniciatīvas šo svārstību amplitūdu var samazināt. VKM II apstākļos nacionālā valūta var būt piesaistīta tikai eiro, kas nozīmēja automātisku Latvijas Bankas valūtas kursa politikas maiņu, veicot lata pārsaisti no SDR pie eiro.

Jau 2003. gada vasarā kļuva zināms, ka, ja Latvijas iedzīvotāji referendumā lems par labu dalībai Eiropas Savienībā, lata pārsaiste no SDR pie eiro varētu notikt ar 2005. gada 1. janvāri. Tāpat laikus tika paziņots, ka Latvijas Banka plāno latu piesaistīt eiro pēc tirgus kursa 2004. gada 30. decembrī. Tas ļāva sabiedrībai un uzņēmējiem laikus sagatavoties piesaistes maiņai. 2003. gada 9. decembrī šo sagatavošanās grafiku pārejai uz eiro akceptēja arī Latvijas Republikas Ministru kabinets.

Tirgus kursa izvēli piesaistei noteica sekojoši aspekti²:

Pirmkārt, nav iespējams noteikt optimālo maiņas kursu, kas būtu vienlīdz izdevīgs visiem Latvijas iedzīvotājiem un uzņēmējiem. Augsts lata kurss veicina Latvijas iedzīvotāju pirktspēju

¹ Scheller H. K. The European Central Bank. History, Role and Functions // Frankfurt am Main: European Central Bank, 2004. – p. 39

² Bitāns M. Latvijas Bankas eiro ieviešanas stratēģija un tās ekonomiskais pamatojums // Averss un Reverss. – 2004. – Nr.4.

ārvalstīs, jaunu tehnoloģiju un iekārtu importu no ES valstīm, kā arī darbojas kā inflāciju mazinošs faktors, palīdzot izpildīt Māstrihtas inflācijas kritēriju. Vienlaikus, paaugstinot Latvijā ražoto preču cenas, augsts lata un eiro maiņas kurss var negatīvi ietekmēt Latvijas eksportētājus, kas savu produkciju pārdod ES valstu tirgū (aptuveni 80% no visa Latvijas ārējās tirdzniecības apgrozījuma ir ar ES valstīm). Savukārt zems lata un eiro maiņas kurss īstermiņā veicina valsts eksportu uz ES valstīm un kavē importu, mazina Latvijas iedzīvotāju relatīvo pirktspēju salīdzinājumā ar ES valstu iedzīvotājiem, kā arī darbojas kā inflācijas spiedienu pastiprinošs papildfaktors.

Otrkārt, līdzšinējā pieredze liecināja, ka, lata un eiro attiecībai atrodoties 0.55 - 0.70 robežās, valsts tautsaimniecība spēj veiksmīgi attīstīties.

Treškārt, izvēloties piesaistes maiņu pēc tirgus kursa, tiek novērstas krasas valūtas kursa svārstības un būtiski mazinās spekulācijas.

Latvijas Banka arī izvēlējās noteikt šaurāku lata un eiro kursa svārstību koridoru, nosakot to +/- 1% robežās pret centrālo paritāti, tā saglabājot to pieļaujamo svārstību intervālu, kāds bija noteikts fiksētajam lata kursam pret SDR.

2005. gada 29. aprīlī ECB paziņoja, ka Latvija ir kļuvusi par VKM II dalībvalsti, mehānismam pievienojās arī Malta un Kipra. Igaunija un Lietuva pievienojās VKM II jau 2004. gada jūnijā, tad to pašu izdarīja arī Slovēnija.

Lietuvas lits jau kopš 2002. gada 2. februāra bija piesaistīts eiro attiecībā $1 \text{ EUR} = 3,4528 \text{ LTL}$. Oficiālais piesaistes kurss tika noteikts, reizinot ar četri (līdz tam spēkā esošais lita un ASV dolāra kurss bija $1 \text{ USD} = 4 \text{ LTL}$) Eiropas Centrālās bankas noteikto eiro un ASV dolāra maiņas kursu 2002. gada 1. februārī. Tā kā ECB noteiktais kurss ir ar četriem cipariem aiz komata, tad arī oficiālais lita kurss pret eiro tika noteikts līdz desmittūkstošajai daļai.¹

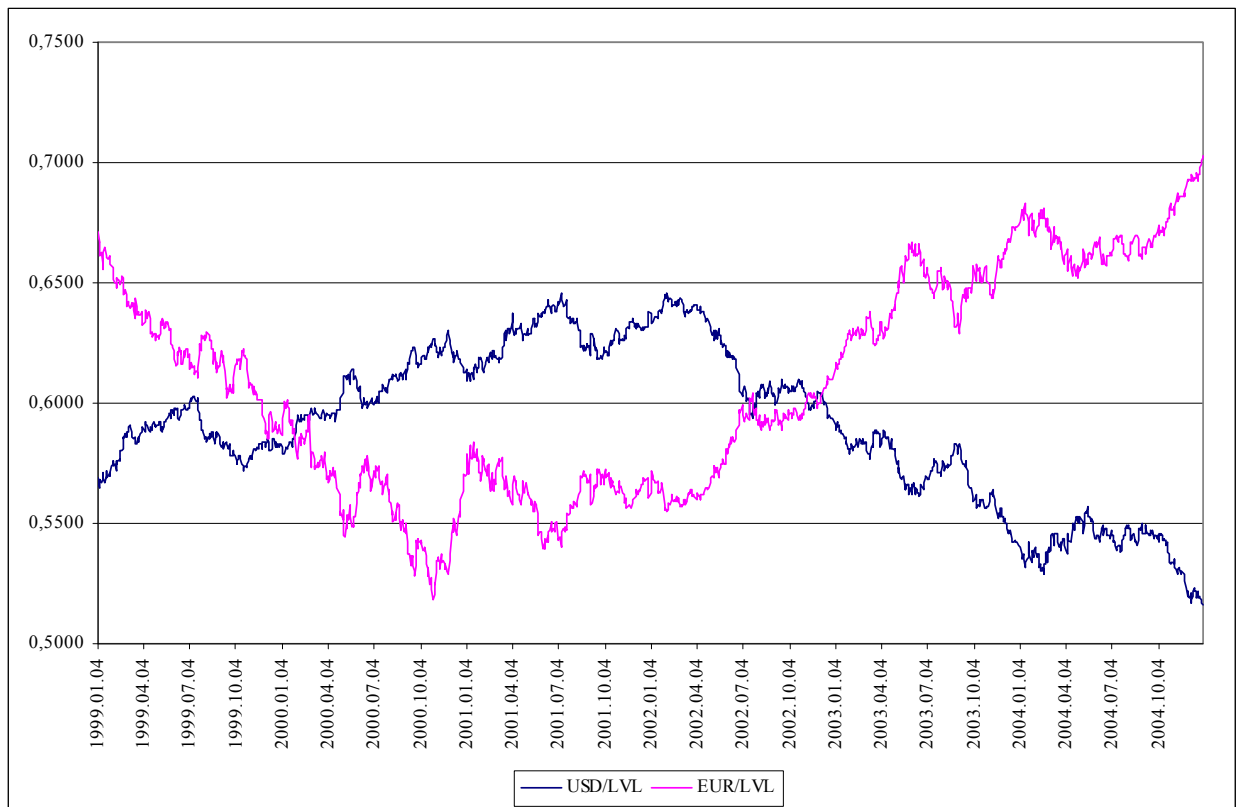
Igaunijas kronas kurss pret eiro bija fiksēts kopš 1999. gada 1. janvāra, kad eiro parādījās bezskaidras naudas norēķinos. Oficiālais kurss tika noteikts, izmantojot Eiropas Padomes noteikto Vācijas markas un eiro oficiālo kursu, kurš tika fiksēts ar 1999. g. 1. janvāri un pēc kura turpmāk markas tika mainītas pret eiro – $1 \text{ EUR} = 1,95583 \text{ DEM}$. Kronas kurss pret Vācijas marku bija fiksēts jau kopš 1992. gada jūnija ($1 \text{ DEM} = 8 \text{ EEK}$). Reizinot abas minētās attiecības, tika iegūts kronas un eiro oficiālais maiņas kurss – $1 \text{ EUR} = 15,6466 \text{ EEK}$.²

Autors secina, ka visas trīs Baltijas valstis piesaistes kursu eiro noteica, izmantojot tirgus kursus nevis kādu aprēķinu rezultātā iegūtu nosacīti optimālu attiecību. Tādu optimālu valūtas kursu, kas ilgtermiņā apmierinātu pilnīgi visus, nav iespējams noteikt, jo situācija valūtas tirgū var mainīties neprognozējami.

¹ About the Bank // <http://www.lb.lt/eng/questions.html> - Resurss aprakstīts 2005. gada 1. martā.

² Randveer M., Sepp U. Aspects of the sustainability of Estonian currency board arrangement // Working Papers of Eesti Pank No.5 – Tallinn – 2002 – 57 p.

Citas jaunās ES dalībvalstis realizēja atšķirīgu monetāro politiku un izvēlējās dažādas valūtas kursa stratēģijas. Ungārijas forints bija piesaistīts eiro ar pieļaujamo svārstību intervālu 15% robežās uz vienu vai otru pusi no centrālās paritātes. Ungārija šo valūtas kursa politiku apvienoja ar inflācijas mērķa noteikšanu. Inflācijas mērķa noteikšanas stratēģiju lietoja arī Čehija, Polija un Slovākija. Čehija un Slovākija realizēja vadītu nacionālās valūtas peldēšanu, savukārt Polijas zlots peldēja brīvi bez jebkādiem ierobežojumiem, Polijas Nacionālajai bankai iejaucoties tikai tad, kad kursa svārstības nonāca pretrunā ar inflācijas mērķi. Kipras mārciņa jau pirms pievienošanās VKM II bija piesaistīta eiro, savukārt Maltas lira kopš 1971. gada bija piesaistīta valūtu grozam, kurā eiro īpatsvars pirms Maltas iestāšanās VKM II bija 70%.¹

10. attēls. ASV dolāra un eiro kursi pret latu no 1999. g. līdz 2004. g.²

2004. gads pasaules valūtu tirgū iezīmējās ar ilgstošu dolāra vērtības kritumu un eiro vērtības pieaugumu. Euro un dolāra kursa svārstības pret latu kopš eiro ieviešanas 1999. g. līdz 2004. g. beigām redzamas 10. attēlā.

Kā redzams, eiro savu augstāko kursu pret latu sasniedza tieši 2004. gada beigās, kad 30. decembrī eiro kurss sasniedza 0,703 LVL. 2004. gada 30. decembrī arī tika paziņots lata piesaistes kurss eiro – 1 EUR = 0,702804 LVL.

¹ Backe P., Thimann C. The Acceding Countries' Strategies towards ERM II And The Adoption Of The Euro: An Analytical Review // European Central Bank – Occasional Paper Series – No. 10. – February 2004 – pp. 14 - 18

² Izmantoti Latvijas Bankas dati.

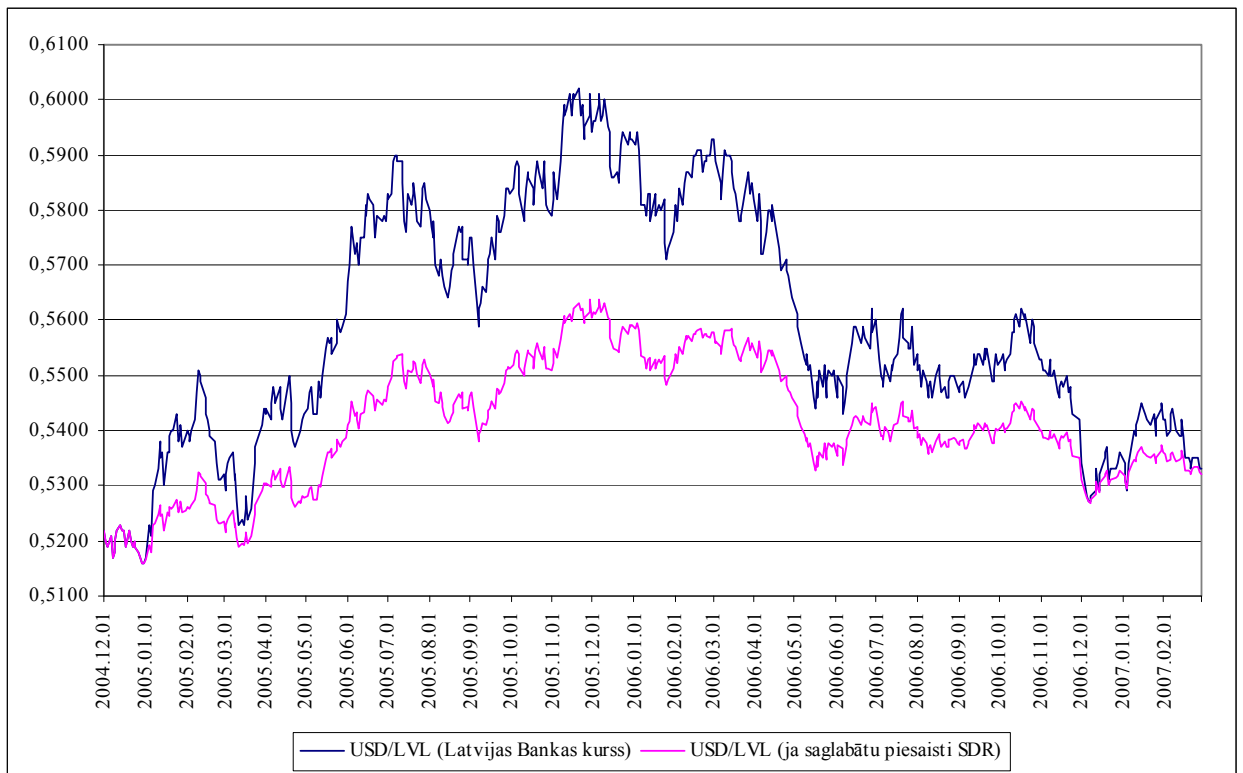
Piesaistes kurss un piesaistei izvēlētais laiks izraisīja diskusijas sabiedrībā. Bija dažādi uzskati par optimālo piesaistes kursu un laiku, kad šī piesaiste veicama. Kurss, kurš it kā ir eksportu veicinošs, tajā pašā laikā sadārdzināja importu, no kura tik ļoti ir atkarīga Latvijas tautsaimniecība, tādā veidā radot papildus inflācijas spiedienu. Ar ASV dolāru tas bija pretēji, bet jau iepriekš tika analizēts, ka ASV dolāra daļa Latvijas ārējās tirdzniecības norēķinos ir būtiski samazinājusies un strauji pieaudzis eiro īpatsvars. Autors uzskata, ka nav iespējams korekti noteikt optimālo kursu, kas apmierinātu visu sabiedrību. Svārstīgums varētu mazināt sabiedrības uzticību Latvijas Bankai un tās realizētajai politikai. Valūtu kursu svārstības arī nav vienkārši prognozējamas, jo tos ietekmē dažādi notikumi, kas bieži vien nav paredzami.

Vēl 2004. gada novembra sākumā laikraksta "Dienas Bizness" aptaujātie Latvijas banku finanšu eksperti prognozēja, ka oficiālais piesaistes kurss varētu būt no 0,68 līdz 0,69 latiem par vienu eiro. Daži pat pieļāva iespēju, ka piesaistes kurss varētu sasniegt 71 santīmu.¹

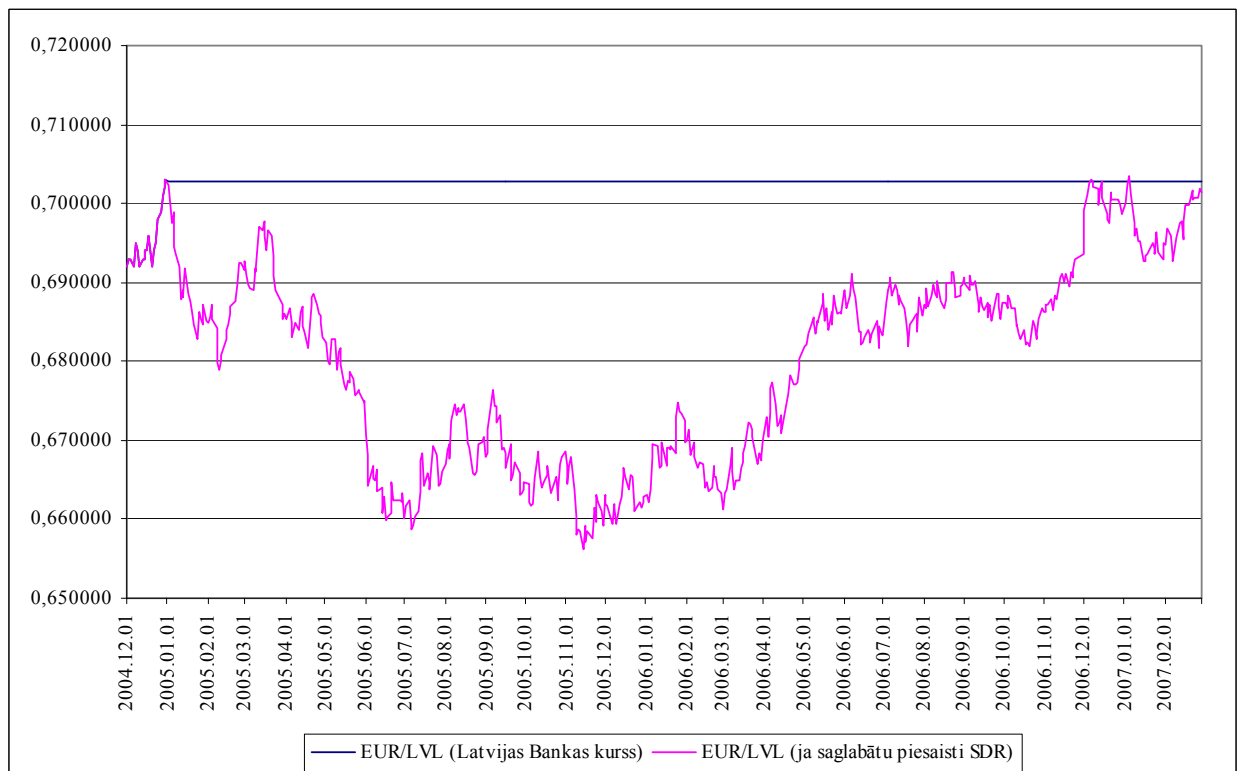
Tagad, kad ir pagājuši vairāk kā 2 gadi kopš kursa fiksēšanas, ir iespējams atskatīties pagātnē, analizēt valūtu kursu izmaiņas un noteikt, kā būtu mainījušies valūtu kursi, ja vēl saglabātu lata piesaisti SDR un kā tie atšķirtos no Latvijas Bankas noteiktajiem kursiem.

Lai veiktu šos salīdzinājumus autors izmanto SDR formulu, kāda tā bija spēkā 2005. gadā un 2005. gada beigās pārskatīto SDR formulu, lai veiktu aprēķinus par 2006. un 2007. gadu. Tā kā pēc būtības vienīgais, kas ir mainījies, Latvijas Bankai nosakot valūtu kursus, ir formula, tad izmantojot Latvijas Bankas noteiktos valūtas kursus, SDR formulu un fiksēto eiro kursu, ir iespējams aprēķināt iespējamās kursu svārstības pēc abiem scenārijiem – lata piesaistes SDR un fiksētā kursa pret eiro. Tā kā Latvijas Banka kursus vienmēr ir noteikusi, izmantojot tirgus kursus, tad, izmantojot vēsturiskos Latvijas Bankas noteiktos kursus, ir iespējams noteikt tirgus kursus SDR groza valūtām un, ievietojot tos SDR formulā, noteikt lata kursus, kādi tie būtu, saglabājot piesaisti SDR. Pastāv gan neliela nobīde, jo Latvijas Banka kursus publicē, noapaļojot tos līdz tūkstošdaļām.

¹ Paiders V., Šķepaste I. Sliktākais – 0,71 Ls // Dienas Bizness. – 2004. – 10. novembris

11. attēls. Lata kurss pret ASV dolāru no 01.12.2004. līdz 28.02.2007. pēc Latvijas Bankas kursa un saglabājot piesaisti SDR.¹

12. attēls. Lata kurss pret eiro no 01.12.2004. līdz 28.02.2007. pēc Latvijas Bankas kursa un saglabājot piesaisti SDR.²

^{1,2} Latvijas Bankas dati un autora aprēķini.

11. attēlā redzams, ka ASV dolāra kurss pret latu 2005. gada janvārī pieauga, pie tam izdarīja to straujāk nekā, ja būtu saglabāta piesaiste SDR valūtu grozam. Gandrīz visā analizētajā periodā ASV dolāra kursa svārstības ir lielākas par teorētisko kursu, kāds būtu saglabājot lata piesaisti SDR valūtu grozam. Savukārt eiro kurss pret latu tika nofiksēts savā vēsturiski augstākajā punktā un 2005. gada sākumā būtu nedaudz samazinājies (sk. 12. attēlu). Šādas izmaiņas gan iepriekš nav droši paredzamas, un kur nu vēl pusotru gadu iepriekš, kad Latvijas Banka informēja sabiedrību par piesaistes maiņu. Sabiedrība zināja par to, ka šāda valūtas kursa politikas maiņa notiks, zināja nosacījumus, kā tā notiks, un varēja laikus tai gatavoties.

Līdz ar to autors var secināt, ka valūtas kursa politikas maiņa notika sabiedrībai saprotami un deva iespēju tai sagatavoties. Lata kurss pret eiro bija tobrīd vēsturiski augstākais un vēlāk tādu pašu līmeni būtu sasniedzis tikai 2006. gada beigās un 2007. gada sākumā, tomēr pēc notikušā, protams, ir viegli izdarīt secinājumus, kas nav iespējami attiecīgajā brīdī, kad vēl tikai tiek lemts par tādām vai citādām darbībām.

Līdzīgi kā tad, kad lata kurss bija fiksēts pret SDR, Latvijas Banka valūtu kursus nākamajai dienai nosaka ap 8.00 līdz 8.30 no rīta, izmantojot Reuters publicētos pasaules valūtu kursus un fiksēto lata attiecību pret eiro (1 EUR = 0,702804 LVL).

Fiksētajam lata kursam un Latvijas Bankas spējai to uzturēt nopietns pārbaudījums bija 2007. gada februārī, kad pēc dažādu ekonomistu pētījumu publikācijām sabiedrībā tika izplatītas baumas par iespējamo lata devalvāciju. Daudzi steidza latus mainīt pret eiro vai citu puslīdz stabilu valūtu, tomēr šis bija tikai neliels spiediens un Latviju nepiemeklēja atsevišķu ES dalībvalstu liktenis, kad spekulantu uzbrukumi noveda pie nacionālās valūtas devalvācijas. Miljardieris Džordžs Soross jau pirms ES paplašināšanās brīdināja jaunās dalībvalstis par iespējamiem spekulatīviem uzbrukumiem to valūtām. Sorosam šo valstu valūtas šķītušas neaizsargātas pret spekulācijām. Viņš ieteicis jaunajām dalībvalstīm pēc iespējas īsāku laiku pavadīt valūtas kursa mehānismā II.¹

3.2. Latvijas atbilstība Māstrihtas kritērijiem salīdzinājumā ar citām jaunajām ES dalībvalstīm

Lai kļūtu par pilntiesīgu Ekonomikas un monetārās savienības dalībvalsti, Latvijai, kā jebkurai citai jaunajai ES dalībvalstij, ir jāpanāk atbilstība virknei nosacījumu jeb jāizpilda tā saucamie Māstrihtas kritēriji.

¹ Soross brīdina par spekulatīviem uzbrukumiem ES jauno dalībvalstu valūtām // BNS/EUOBSERVER – 2004. – 19. aprīlis

Galvenie kritēriji ir:

- 1) Inflācijas līmenis nedrīkst vairāk kā par 1,5 procentu punktiem pārsniegt triju labāko dalībvalstu vidējo rādītāju;
- 2) Ilgtermiņa procentu likmes nedrīkst vairāk kā par 2 procentu punktiem pārsniegt triju inflācijas ziņā labāko dalībvalstu vidējo rādītāju;
- 3) Valdības budžeta deficīts nedrīkst pārsniegt 3% no valsts iekšzemes kopprodukta (IKP).
- 4) Valdības kopējais parāds nedrīkst pārsniegt 60% no valsts IKP;
- 5) Valstī jānodrošina valūtas kursa stabilitāte attiecībā pret eiro. Divu gadu laikā pirms pievienošanās EMS nacionālās valūtas svārstības attiecībā pret eiro nedrīkst pārsniegt +/-15%.

3.2.1. Inflācijas rādītāji

“Saskaņā ar Eiropas Kopienas dibināšanas līguma (turpmāk “Līgums”) 121. panta 1. punkta pirmo ievilkumu jānodrošina "augsts cenu stabilitātes līmenis; to nosaka, samērojot inflācijas līmeni attiecīgā valstī ar inflācijas līmeni trijās cenu ziņā stabilākajās dalībvalstīs".

Līguma 121. panta 1. punktā minētā Protokola par konverģences kritērijiem 1. pants nosaka: "šā Līguma 121. panta 1. punkta pirmajā ievilkumā minētās cenu stabilitātes kritērijs ir tas, ka vienu gadu pirms novērtējuma dalībvalstī ir stabilas cenas un vidējais inflācijas līmenis nepārsniedz 1,5 procentu punktus, to samērojot ar to triju dalībvalstu datiem, kurās cenu stabilitāte ir vislielākā. Inflāciju mēra, salīdzinot patēriņa cenu indeksus un ņemot vērā to, ka dažādās valstīs to nosaka dažādi."

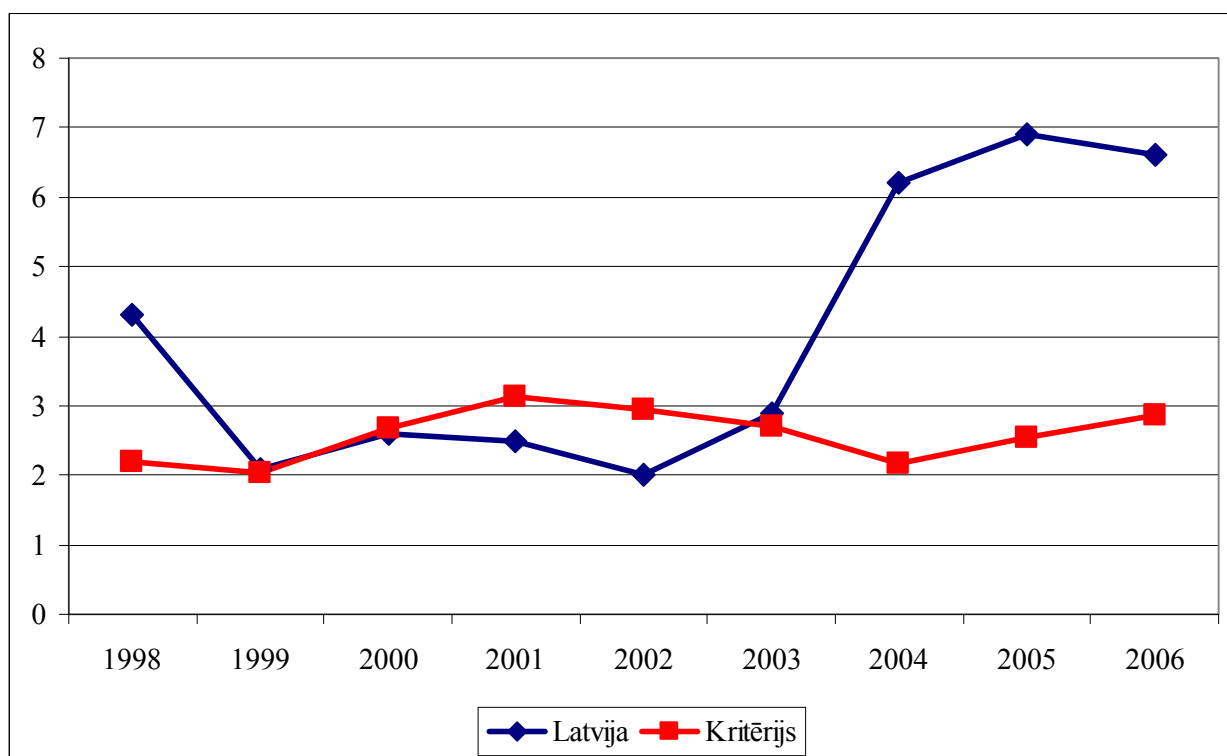
Savos konverģences ziņojumos Līguma nosacījumus ECB piemēro šādi.

- Pirmkārt, minēto "vidējo inflācijas līmeni, kas novērots vienu gadu pirms novērtējuma", aprēķina, izmantojot pēdējā pieejamā 12 mēnešu vidējā SPCI rādītāja pārmaiņas salīdzinājumā ar iepriekšējo 12 mēnešu vidējo rādītāju.
- Otrkārt, nosacījumu "to triju dalībvalstu dati, kurās cenu stabilitāte ir vislielākā", kas izmantots atsaucēs vērtības definīcijā, piemēro, izmantojot triju ES valstu, kurām ir viszemākais inflācijas līmenis, nesvērto aritmētisko vidējo inflāciju.

Inflāciju nosaka, pamatojoties uz SPCI, ko ievieša konverģences novērtēšanai cenu stabilitātes jomā, izmantojot salīdzināšanas metodi.”¹

Inflācijas kritērijs šobrīd ir tas, kas Latviju attālina no sākotnēji noteiktā termiņa eiro ieviešanai – 2008. gada 1. janvāra. Sākot no 2003. gada inflācija Latvijā ir augusi un jau vairākus gadus būtiski pārsniedz Māstrihtas kritēriju. Latvijas saskaņotā patēriņa cenu indeksa (SPCI) un Māstrihtas kritērija dinamika redzama 13. attēlā

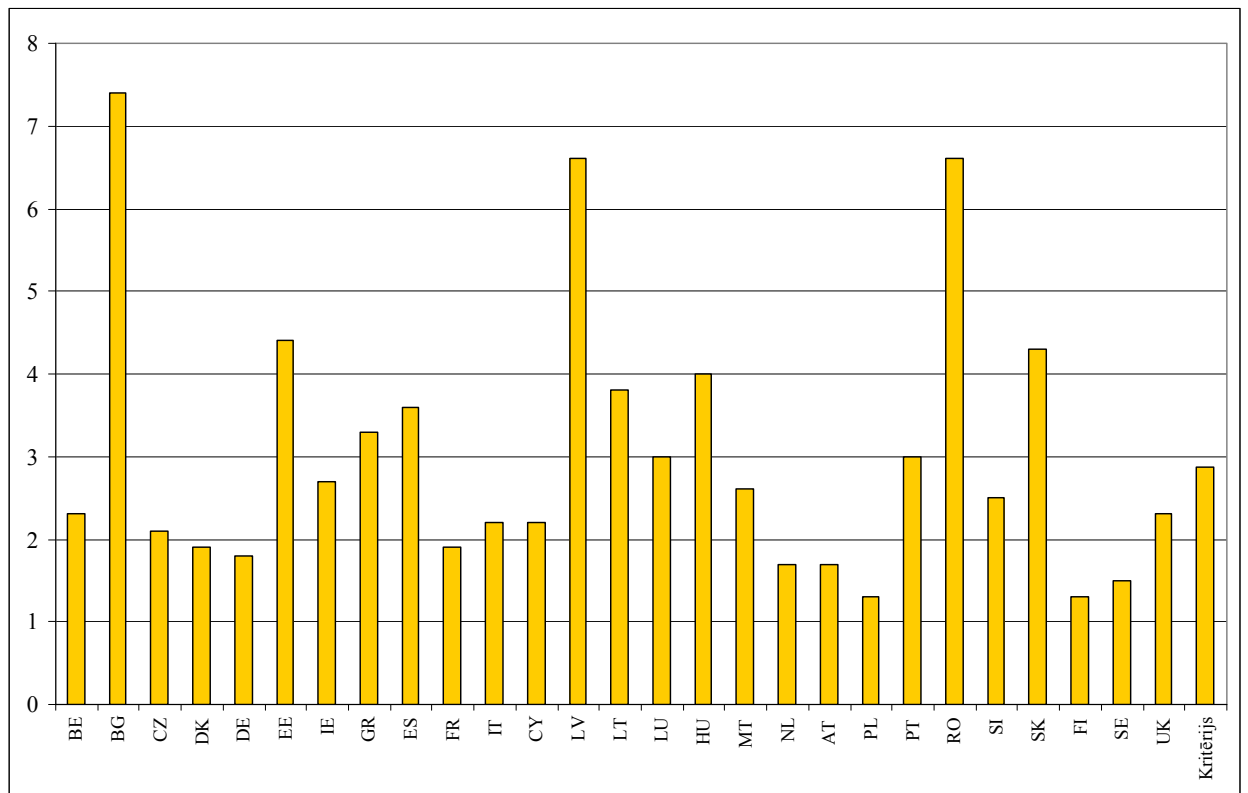
¹ Konverģences ziņojums. 2006. gada decembris // Frankfurte pie Mainas: Eiropas Centrālā Banka, 2006. – 9.lpp.

13. attēls. Latvijas SPCI inflācijas un cenu stabilitātes kritērija dinamika no 1998. līdz 2006. gadam (%).

Kopš Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā ir sācies salīdzinoši straujš cenu pieaugums, kas saistīts gan ar energoresursu un citu izejvielu cenu pieaugumu, gan ar dažādu administratīvi regulējamu cenu un atsevišķu nodokļu izmaiņām, kā arī citiem faktoriem, piemēram, strauju patēriņa un kreditēšanas pieaugumu. Autors uzskata, ka šis SPCI izmaiņas arī parāda to, ka zemas inflācijas valsts valūtu fiksēts nacionālās valūtas kurss pats par sevi nebūt nenodrošina cenu stabilitāti valstī.

2006. gada decembrī SPCI kritērijs bija 2,87% (vidējais rādītājs no Polijas, Somijas un Zviedrijas SPCI, pieskaitot tam vēl 1,5% punktus). 14. attēlā redzams, kuras no jaunajām ES dalībvalstīm atbilst šim kritērijam. Čehija, Kipra, Malta, Polija un Slovēnija ir vienīgās no 12 valstīm, kas ES pievienojās kopš 2004. gada 1. maija (ieskaitot), kuras izpilda šo konverģences kritēriju. Latvijai ir sliktākais rādītājs no tām 10 valstīm, kas ES pievienojās 2004. gada 1. maijā. Tikai nedaudz no Latvijas atpaliek arī Rumānija.

14. attēls. SPCI inflācija ES-27 valstīs 2006. gadā (salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, %)

Šeit arī skaidri iezīmējas tendence, ka ne visas no ES-15 valstīm ir spējušas savaldīt savu inflāciju noteiktajos rāmjos. Portugāle, Luksemburga, Grieķija un Spānija 2006. gada beigās neatbilda SPCI kritērijam.

Arī analizējot atbilstību SPCI kritērijam periodā no 1998. līdz 2005. gadam (sk. 2. pielikuma 1. – 8. attēlu), var secināt, ka SPCI kritērijs ir nepārvarams ne tikai jaunajām, bet arī daļai veco ES dalībvalstu. 2005. gada kritērijs (2,53%) bijis par augstu Lietuvai, Slovērijai, Ungārijai, Igaunijai, Bulgārijai, Latvijai un Rumānijai, kā arī Spānijai, Grieķijai un Luksemburgai. 2004. gadā kritēriju (2,17%) nepārvar Čehija, Malta, Igaunija, Polija, Slovēnija, Bulgārija, Latvija, Ungārija, Slovēnija un Rumānija, kā arī Francija, Īrija, Itālija, Portugāle, Grieķija, Spānija, Luksemburga. Līdzīgi arī iepriekšējos gados Spānija un Grieķija, kā arī pārmaiņus atsevišķas citas EMS dalībvalstis nespēj izpildīt inflācijas kritēriju. Interesanti, ka 1998. gada beigās Portugāle un 2000. gada beigās Grieķija neatbilda SPCI kritērijam, tomēr nākamā gada sākumā pievienojās EMS.

SPCI kritērijs daudzkārt ticis apspriests saistībā ar 10 jaunajām ES dalībvalstīm, kas iestājās ES 2004. gada 1. maijā. Daudzas no šīm valstīm šobrīd attīstās straujāk nekā ES-15 valstis, līdz ar to augstāka inflācija varētu būt saistīta tieši ar šo straujo izaugsmi un zināmā apmērā varētu pat būt loģiska un neradīt pamatu bažām. 2006. gada jūnijā pat Eiropas Parlaments aicināja pārskatīt inflācijas kritēriju. Eiropas Parlaments šo aicinājumu pamatoja ar tā saukto Balassa-Samuelsona efektu, t.i., strauji augošā ekonomikā (JDV10) inflācija būs augstāka

nekā stabilā tautsaimniecībā, kāda savukārt ir raksturīga ES-15 valstīm.¹ Ir gan arī tādas jaunās ES dalībvalstis kā Polija, kuras inflācija 2006. gadā pat tika izmantota konverģences kritērija noteikšanai (tātad bija starp trim zemākajām visā ES), savukārt reālais IKP pieauga par 5,8% salīdzinājumā ar 2005. gadu. Jautājums arī, vai šādas atkāpes būtu nepieciešamas, jo jau tagadējā EMS nav nemaz tik viendabīga savā ekonomiskajā attīstībā.

2007. gada sākumā Latvijas Republikas valdība izstrādāja inflācijas apkarošanas plānu jeb, kā to oficiāli dēvē, “Ziņojumu par patēriņa cenu inflācijas attīstību un samazināšanas priekšlikumiem”. Plāns paredz virkni pasākumu, kuri būtu jāveic, lai panāktu inflācijas samazināšanos, tajā skaitā bezdeficīta budžetu 2007., 2008. gadā un budžeta pārpalikumu 2009., 2010. gadā, nodokļu un nodevu palielinājumu atsevišķām darbībām ar nekustamo īpašumu, kredītēšanas ierobežošanu, produktivitātes celšanu u.c. “Šo pasākumu īstenošana jau tuvākajā laikā atstātu jūtamu ietekmi uz tautsaimniecību un tirgus dalībniekiem, kas samazinās inflācijas spiedienu un inflācijas gaidas. Tādējādi jau nākošo gadu laikā ir iespējams samazināt Latvijas inflācijas līmeni par vairākiem procentpunktiem (t.i., sasniegt pašreizējo inflācijas līmeni mūsu kaimiņvalstīs Igaunijā un Lietuvā), bet vidējā termiņā atgriežoties pie inflācijas līmeņa, kas nepārsniedz 3%.”² Plānots, ka 2007. gadā PCI inflācija Latvijā būs 6,5 – 6,7%, 2008. gadā – 5 – 5,5%, 2009. gadā – 4 – 4,5%, 2010. gadā – 2,5 – 3,5% un 2011. gadā 2 – 2,5%.

Tātad, pat izpildoties optimistiskajam scenārijam, t.i., pagūstot iekustināt inflācijas bremzēšanas pasākumu kopumu un gūstot arī plānotos panākumus, Latvija Māstrihtas konverģences kritēriju varētu izpildīt ne ātrāk kā 2011. gadā.

Pēc autora domām jebkāda kritēriju maiņa nebūtu vēlama, jo jau pašreiz EMS valstis nebūt nav līdzīgas savā ekonomiskajā attīstībā, un ļoti atšķirīgu valstu apvienošana vienā savienībā ar vienotu monetāro politiku visticamāk draudētu ar drīzu šādas savienības sairšanu. Drīzāk jānosaka reāli eiro ieviešanas termiņi jaunajām ES dalībvalstīm un jāļauj tām pakāpeniski tuvojies ES-15 valstu tautsaimniecības attīstības līmenim. Latvijas valdībai savukārt būtu jātiek galā ne tikai ar inflāciju, bet arī ar virkni citu problēmu, kuras autors sīkāk analizē maģistra darba 5. nodaļā, un eiro ieviešanai nevajadzētu kļūt par pašmērķi. Latviju nesaprastu, ja eiro ieviešanas termiņi tiktu noteikti nereāli un tāpēc regulāri mainīti, bet nosakot reālu ieviešanas termiņu un stabilizējot tautsaimniecības attīstību, investoru interesei nevajadzētu mazināties un šaubām par valsts ilgtermiņa attīstības iespējām nebūtu pamata.

¹ EP aicina pārskatīt eiro ieviešanai izvirzīto inflācijas kritēriju // <http://www.leta.lv> – Resurss aprakstīts 2006. gada 2. jūnijā

² Ziņojums par patēriņa cenu inflācijas attīstību un samazināšanas priekšlikumiem // <http://www.fm.gov.lv/inflacija/zinojums.doc> - Resurss aprakstīts 2007. gada 25. martā

3.2.2. Ilgtermiņa procentu likmes

“Līguma 121. panta 1. punkta ceturtais ievilkums nosaka:

"stabilitāte, ko dalībvalsts panākusi konverģencē un Eiropas Monetārās sistēmas valūtas kursa mehānismā, kuru atspoguļo ilgtermiņa procentu likmes".

Līguma 121. panta 1. punktā minētā Protokola par konverģences kritērijiem 4. pants paredz, ka "šā Līguma 121. panta 1. punkta ceturtajā ievilkumā minētās procentu likmju konverģences kritērijs ir tāds, ka dalībvalsts vidējā nominālā ilgtermiņa procentu likme, kas pirms novērtējuma novērota vienu gadu, pārsniedz ne vairāk kā par 2 procentu punktiem likmes trijās dalībvalstīs, kur cenu stabilitāte ir vislielākā. Procentu likmes mēra, par pamatu ņemot valdības ilgtermiņa obligācijas vai līdzīgus vērtspapīrus un ņemot vērā to, ka dažādās valstīs tās nosaka dažādi."

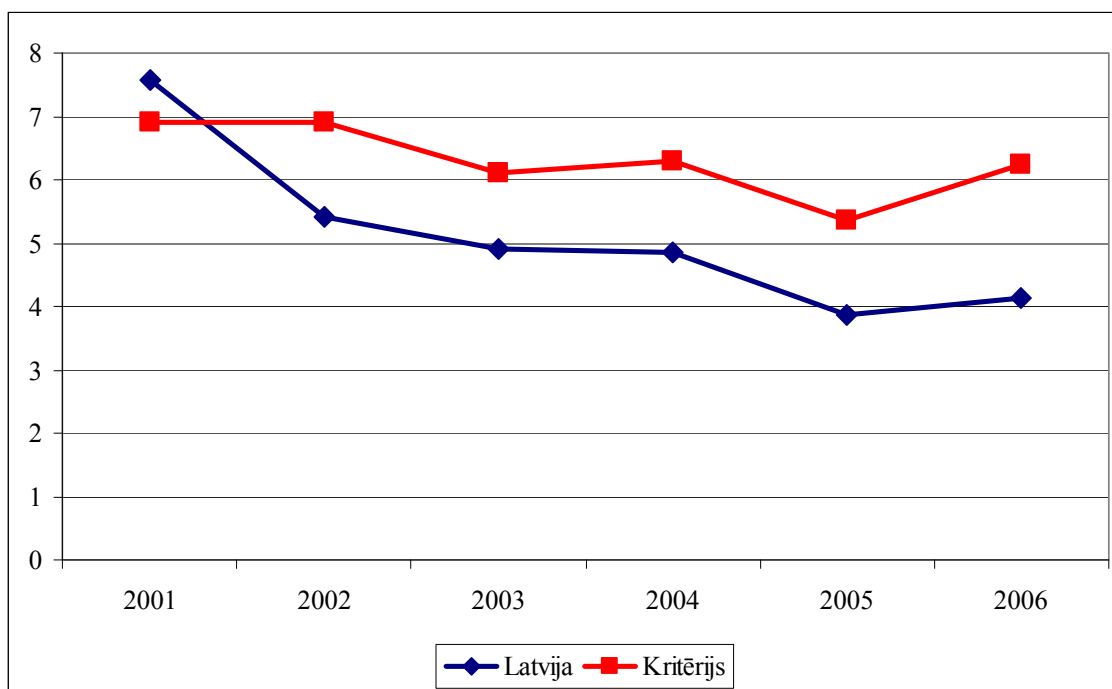
Savos konverģences ziņojumos ECB piemēro Līguma noteikumus šādi:

– Pirmkārt, attiecībā uz "vidējo nominālo ilgtermiņa procentu likmi", kas "pirms novērtējuma novērota vienu gadu"; ilgtermiņa procentu likme tiek aprēķināta kā aritmētiskais vidējais rādītājs pēdējo 12 mēnešu laikā, par kuru bijuši pieejami SPCI dati.

– Otrkārt, nosacījums "trijās dalībvalstīs, kurās cenu stabilitāte ir vislielākā", kas izmantots atsaucēs vērtības definēšanai; to lieto, izmantojot ilgtermiņa procentu likmju nesvērto aritmētisko vidējo rādītāju tajās pašās trijās ES valstīs, kuru dati lietoti cenu stabilitātes kritērija novērtēšanas atsaucēs vērtības aprēķinā.

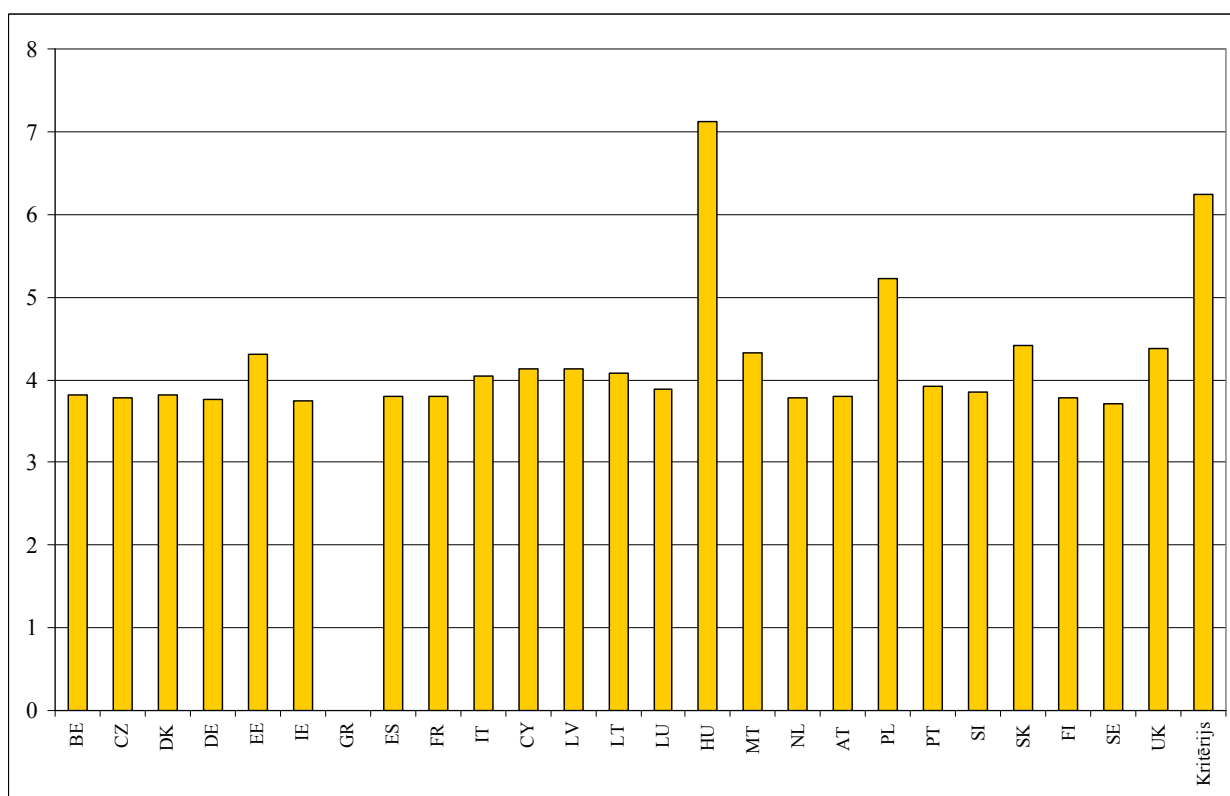
Procentu likmes tiek aprēķinātas, pamatojoties uz pieejamām saskaņotajām ilgtermiņa procentu likmēm, kuras noteiktas konverģences novērtēšanai. Valstī, kurā nav pieejama saskaņota ilgtermiņa procentu likme, veic pēc iespējas plašu finanšu tirgu analīzi, ņemot vērā valdības parāda apjomu un citus būtiskus rādītājus, lai novērtētu stabilitāti, ko dalībvalsts panākusi konverģencē un VKM II.”¹

¹ Konverģences ziņojums. 2006. gada decembris // Frankfurte pie Mainas: Eiropas Centrālā Banka, 2006. – 14.lpp.

15. attēls. Ilgtermiņa procentu likmes Latvijā un konverģences kritērija dinamika no 2001. līdz 2006. gadam (%).

Analizējot datus par Latviju, sākot ar 2001. gadu, var secināt, ka jau kopš 2002. gada Latvija stabili izpilda šo kritēriju (sk. 15. attēlu). Tāpat arī citām ES-25 valstīm šis kritērijs 2006. gadā nebija sagādājis problēmas, vienīgais izņēmums bija Ungārija, kuras sniegums – 7,12% - pārsniedza kritēriju (6,24%) (sk. 16. attēlu).

16. attēls. Ilgtermiņa procentu likmes ES-25 valstīs 2006. gadā (%).

Pētot datus par iepriekšējiem periodiem (sk. 2. pielikuma 9. līdz 16. attēlu), var secināt, ka laikā no 2001. gada Ungārijai līdz šim ne reizi nav izdevies izpildīt šo kritēriju. Pārējās JDV10 valstis ir spējušas pakāpeniski iekļauties šajā kritērijā. Vienīgā no ES-15 valstīm, kurai šis kritērijs savulaik radījis problēmas, ir Grieķija, kuras ilgtermiņa procentu likme 1998. gadā bija augstāka par kritēriju.

Autors secina, ka ne Latvijai, ne arī lielākajai daļai esošo un topošo EMS valstu šis kritērijs nesagādā nekādas problēmas.

3.2.3. Valdības budžeta deficīts un valdības parāds

“Saskaņā ar Līguma 121. panta 1. punkta otro ievilkumu jānodrošina:

"valsts finanšu stāvokļa stabilitāte; tas paredz, ka ir sasniegts valsts budžeta stāvoklis bez pārmērīga deficīta, kā noteikts šā Līguma 104. panta 6. punktā".

Saskaņā ar Līguma 121. pantā minētā Protokola par konverģences kritērijiem 2. pantu šis kritērijs:

"ir tas, ka novērtējuma brīdī uz dalībvalsti neattiecas atbilstīgi šā Līguma 104. panta 6. punktam pieņemtais Padomes lēmums par pārmērīgu budžeta deficītu".

104. pantā noteikta pārmērīga budžeta deficīta novēršanas procedūra. Saskaņā ar 104. panta 2. un 3. punktu Eiropas Komisija sagatavo ziņojumu, ja dalībvalsts neizpilda prasības attiecībā uz fiskālo disciplīnu, īpaši ja:

a) plānotā vai faktiskā valdības budžeta deficīta attiecība pret IKP pārsniedz atsaucē vērtību (kas Protokolā par pārmērīga budžeta deficīta novēršanas procedūru noteikta kā 3% no IKP), izņemot, ja:

– attiecība ir vai nu ievērojami un pastāvīgi samazinājusies un sasniegusi līmeni, kas tuvojas atsaucē vērtībai; vai arī ja

– atsaucē vērtības pārsniegums ir ārkārtējs un īslaicīgs un attiecība saglabājas tuvu atsaucē vērtībai;

b) valdības parāda attiecība pret IKP pārsniedz atsaucē vērtību (kas Protokolā par pārmērīga budžeta deficīta novēršanas procedūru noteikta kā 60% no IKP), izņemot, ja attiecība pietiekami samazinās un apmierinošā tempā tuvojas atsaucē vērtībai.

Turklāt Komisijas sagatavotajā ziņojumā jāņem vērā tas, vai valdības deficīts pārsniedz valdības ieguldījumu izdevumus, un visi pārējie būtiskie faktori, t.sk. dalībvalsts ekonomiskā un budžeta situācija vidējā termiņā. Komisija var sagatavot ziņojumu arī tad, ja tā uzskata, ka dalībvalstij ir pārmērīga budžeta deficīta rašanās risks, lai gan kritēriji izpildīti. Ekonomikas un finanšu komiteja izsaka viedokli par Komisijas ziņojumu.

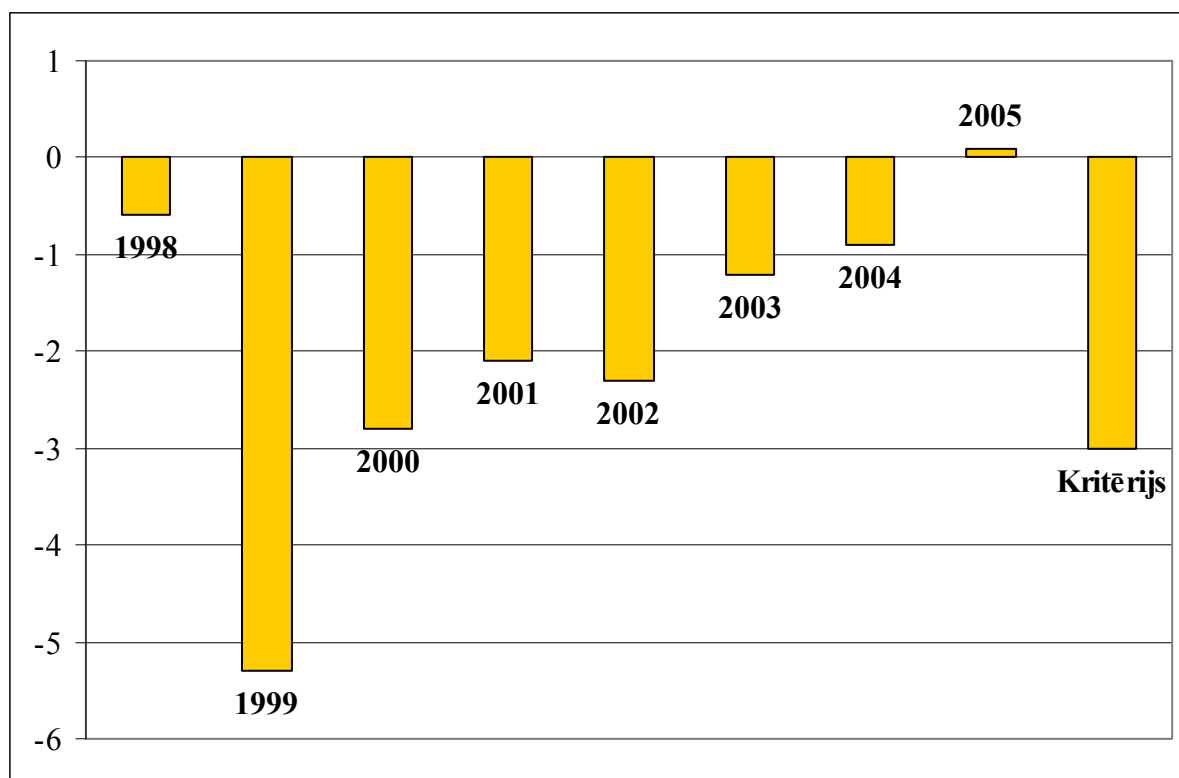
Visbeidzot, saskaņā ar 104. panta 6. punktu ES Padome, pamatojoties uz Komisijas ieteikumu un ņemot vērā visas piezīmes, kuras varētu paust attiecīgā dalībvalsts, ievērojot

kvalificētu balsu vairākumu un vispārējo novērtējumu, nolemj, vai šajā dalībvalstī ir pārmērīgs budžeta deficīts.

Konverģences novērtēšanai ECB pauž viedokli par fiskālajām norisēm. ECB un Komisijai ir atšķirīgas lomas saistībā ar 104. pantu: ECB nav formālas nozīmes pārmērīga budžeta deficīta novēršanas procedūrā. ECB ziņojumā tiek tikai norādīts, vai valsts pakļauta pārmērīga budžeta deficīta novēršanas procedūrai.

Attiecībā uz Līguma noteikumu, ka parāda attiecībai, kas pārsniedz 60% no IKP, būtu "pietiekami jāsamazinās un apmierinošā tempā jātuvojas atsaucēs vērtībai", ECB novērtē iepriekšējās un nākotnes parāda tendences.”¹

Analizējot valdības budžeta deficītu Latvijā no 1998. līdz 2005. gadam, var secināt, ka Latvijai izdevies ievērot noteikto 3% no IKP kritēriju. Vienīgais izņēmums šajā periodā ir 1999. gads, kad budžeta deficīts sasniedza 5,3% no IKP. Latvijai nav raksturīgs pārmērīgs budžeta deficīts un pēc *Eurostat* datiem 2005. gadā pat bija vērojams budžeta pārpalikums (sk. 17. attēlu)

17. attēls. Budžeta pārpalikums/deficīts Latvijā no 1998. līdz 2005. gadam (% no IKP)

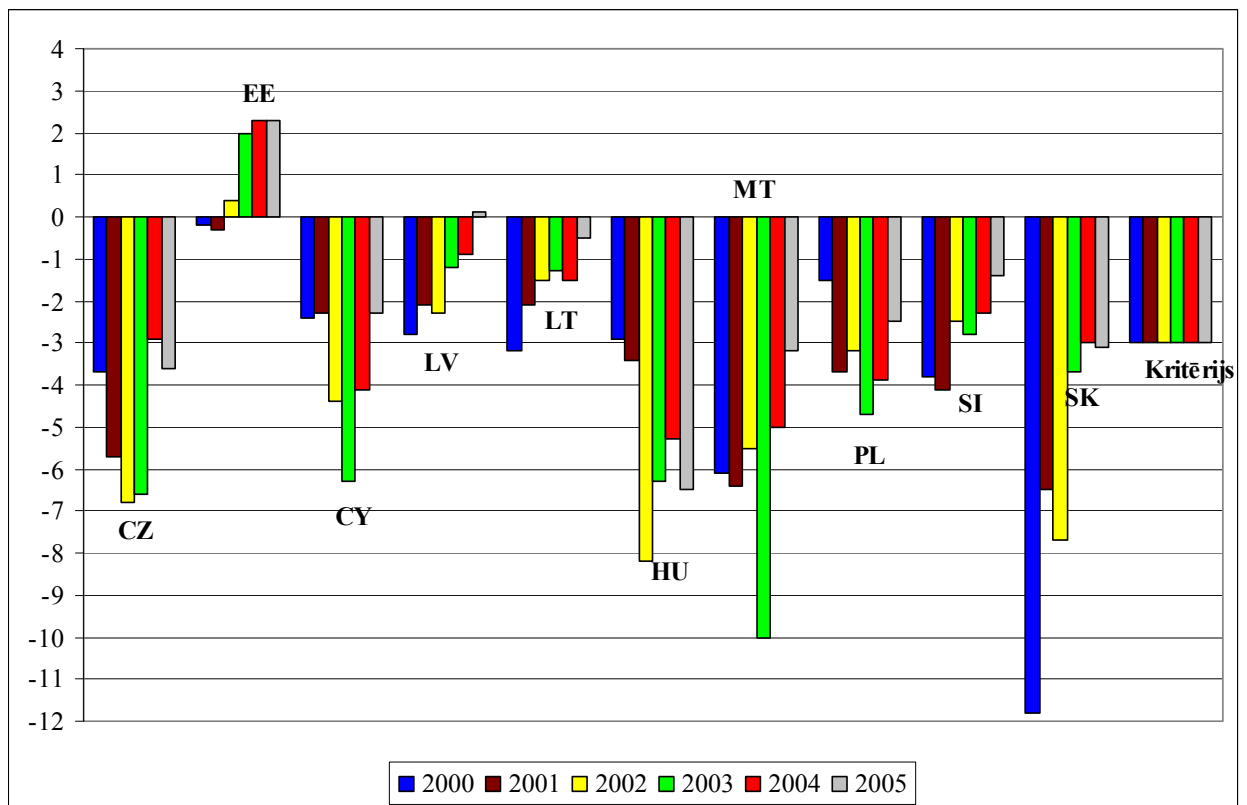
Izpētot datus par pārējām ES-27 valstīm, autors secina, ka budžeta deficīta kritērijs ir ne tik daudz sarežģīts jaunajām ES dalībvalstīm, kā būtisks šķērslis ES-15 valstīm, ievērot to noteiktos un parakstītos nosacījumus. 2005. gadā no tām valstīm (kopā divpadsmit), kas ES pievienojās, sākot ar 2004. gadu, kritērijam neatbilda Čehija, Ungārija, Malta un Slovākija, toties no ES-15 valstīm budžeta deficīts pārsniedza 3% no IKP Vācijā, Grieķijā, Itālijā, Portugālē un Apvienotajā

¹ Konverģences ziņojums. 2006. gada decembris // Frankfurte pie Mainas: Eiropas Centrālā Banka, 2006. – 10. – 11.lpp.

Karalistē. Turpat bija arī Francija, kurā valdības budžeta deficīts 2005. gadā bija 2,9% no IKP (sk. 2. pielikuma 17. attēlu).

Analizējot Latvijas sniegumu periodā no 1998. līdz 2005. gadam, varam to salīdzināt ar citu jauno ES dalībvalstu iespēto (par visām valstīm, kas ES iestājās 2004. gada 1. maijā, dati pieejami, sākot ar 2000. gadu). Kā redzams 18. attēlā, tad vairumā JDV10 valstu izpētītajā periodā vērojama tendence valdības budžeta deficītam procentos no IKP samazināties. Par šī kritērija izpildi vismazāk būtu jāraizējas Igaunijai, kura jau vairākus gadus pēc kārtas strādājusi ar budžeta pārpalikumu. Lielākā daļa valstu, ja arī vēl neatbilst Māstrihtas kritērijiem, tad nav tālu no tā. Vienīgi Ungārija būtiski atpaliek ar valdības budžeta deficītu 6,5% apmērā no IKP 2005. gadā.

Pētot periodu no 1998. līdz 2004. gadam (sk. 2. pielikuma 18. līdz 24. attēlu), iezīmējas 2005. gadā redzētais, ka arī vairākām ES-15 valstīm Māstrihtas fiskālie kritēriji nav izpildīti. Vēl jo vairāk, piemēram, tāda valsts kā Grieķija NEKAD nav spējusi izpildīt šo kritēriju. Laikā no 2002. līdz 2004. gadam arī tādas vadošas ES valstis kā Vācija un Francija ir starp tām, kas neievēro noteikto budžeta deficīta kritēriju.

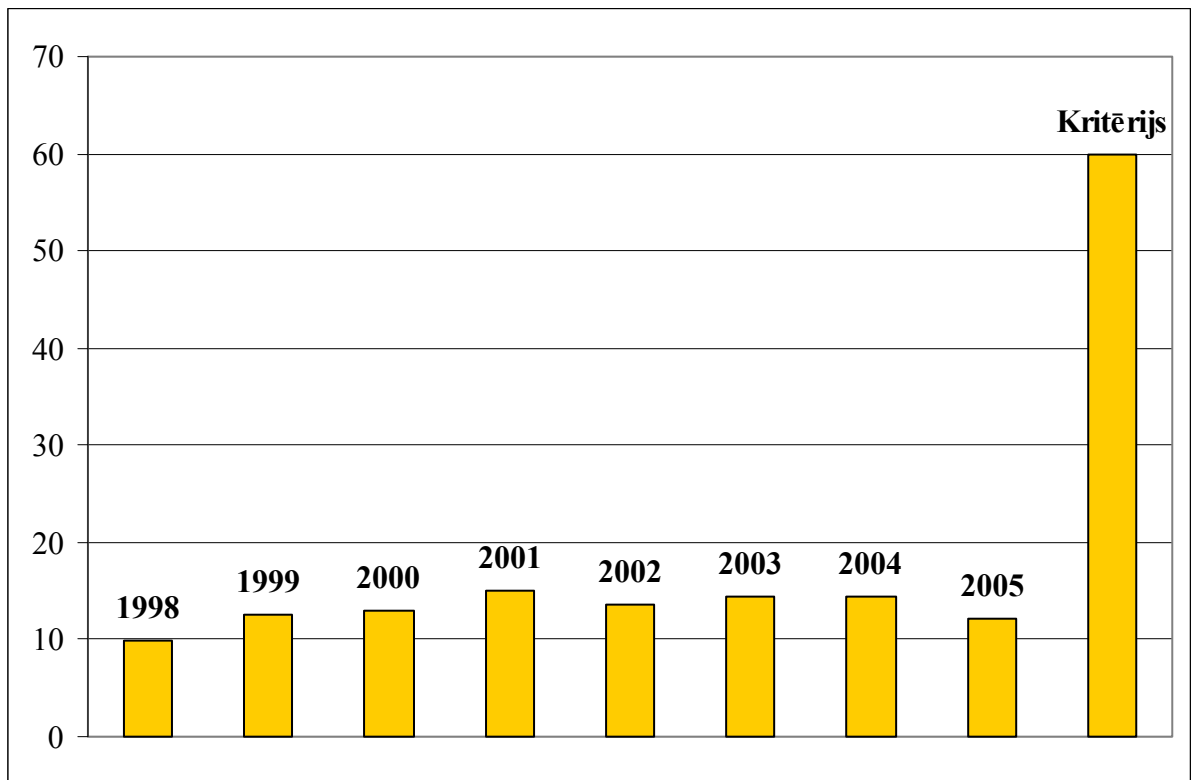

18. attēls. Budžeta pārpalikums/deficīts JDV10 valstīs no 2000. līdz 2005. gadam (% no IKP).

Arī valdības parāds ir kritērijs, kura izpilde Latvijai līdz šim nav radījusi nekādas problēmas. Latvijas valdības parāds procentos no IKP laikā no 1998. līdz 2005. gadam redzams 19. attēlā. Kā redzams, tad pētāmajā periodā tas nekad nav pārsniedzis 16% no IKP. 2005. gadā Latvijai šis rādītājs bija 12,1% no IKP. Pētot pārējo ES-27 valstu rādītājus, situācija ir līdzīga kā

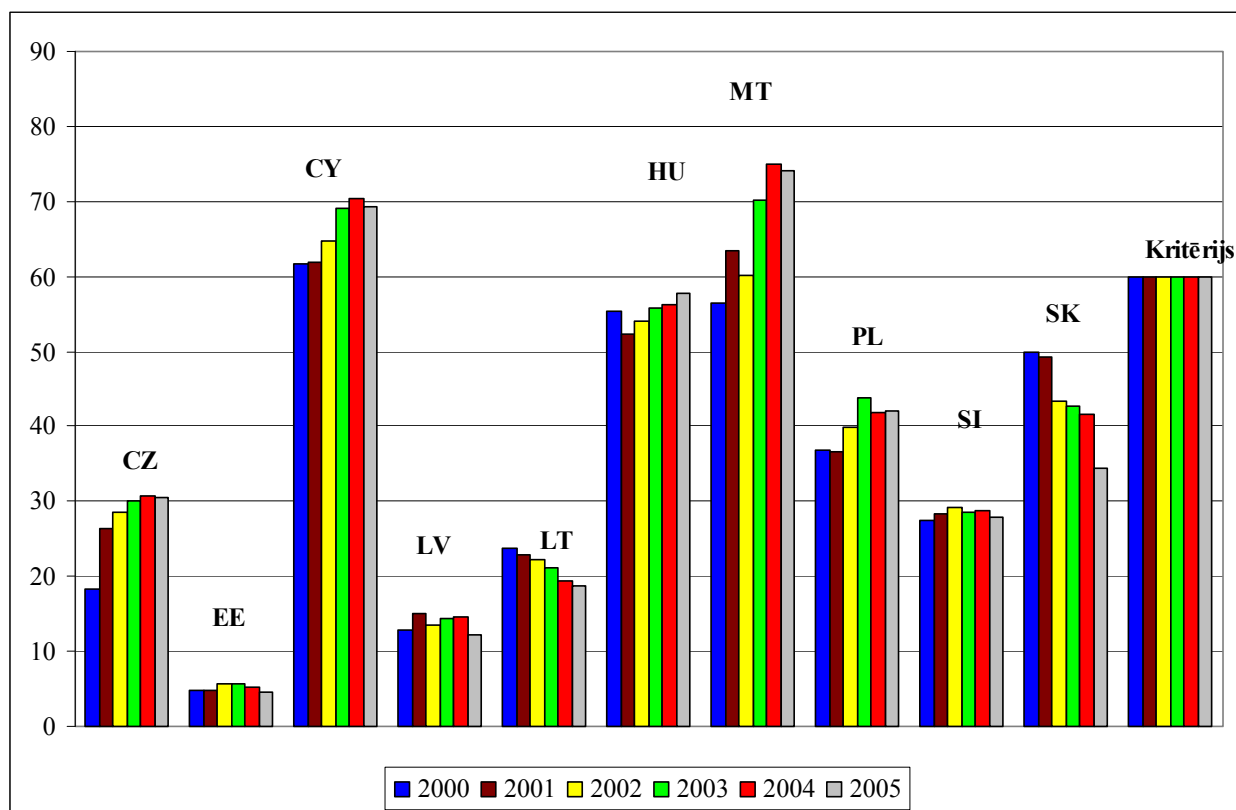
gadījumā ar valdības budžeta deficītu. Valdības parāda kritērijam 2005. gadā neatbilst vairāk ES-15 nekā JDV10 valstu (sk. 2. pielikuma 25. attēlu). Valdības parāds pārsniedza 60% no IKP Beļģijā, Vācijā, Grieķijā, Francijā, Itālijā, Austrijā un Portugālē, kā arī Kiprā un Maltā. Grieķijā un Itālijā valdības parāds pat pārsniedza IKP (attiecīgi 107,5% un 106,6% no IKP).

Analizējot datus no 1998. līdz 2004. gadam (sk. 2. pielikuma 26. līdz 32. attēlu), izteikti parādās tas, ka trīs valstis – Beļģija, Grieķija, Itālija – vienmēr ievērojami pārsniedz noteikto kritēriju – ne vairāk kā 60% no IKP. Visās šajās valstīs valdības parāds minētajā periodā visbiežāk pārsniedz pat 100% no IKP. Tāpat interesanti, ka 1998. gadā tikai sešas no piecpadsmit ES dalībvalstīm atbilda šim kritērijam – Īrija, Francija, Luksemburga, Portugāle, Somija un Apvienotā Karaliste. Neskatoties uz to, 1999. gada 1. janvārī eiro tika ieviests 11 ES valstīs, tajā skaitā Beļģijā, Spānijā, Vācijā, Itālijā, Nīderlandē un Austrijā, kuras neatbilda šim konverģences kritērijam.

19. attēls. Valdības parāds Latvijā no 1998. līdz 2005. gadam (% no IKP)

Salīdzinot Latvijas atbilstību valdības parāda kritērijam ar citām JDV10 valstīm periodā no 2000. līdz 2005. gadam (sk. 20. attēlu), varam vērot, ka astoņas no desmit valstīm (izņemot Kipru un Maltu) vienmēr ir spējušas izpildīt noteikto kritēriju.

20. attēls. Valdības parāds JDV valstīs no 2000. līdz 2005. gadam (% no IKP)

Ja Latvijas spēja iekļauties Māstrihtā noteiktajos fiskālajos konverģences kritērijos šobrīd šaubas nerada, tad pēc autora domām bažas izraisa atsevišķu ES-15 valstu attieksme pret 1997. gadā pašu parakstīto Stabilitātes un izaugsmes paktu, kuram bija jānodrošina, lai valstis, kas izpildījušas Māstrihtas kritērijus, turpinātu tos ievērot arī turpmāk. Interesanti, ka tieši Vācija, kurai šobrīd ir problēmas ievērot šos fiskālos kritērijus, bija viena no pakta ierosinātājām. Pakts netiek viennozīmīgi uzverts ES valstīs, jo katra valsts vadās pēc savas ekonomiskās realitātes. Savulaik nesekmīgi tika mēģināts piemērot sankcijas pret Vāciju un Franciju, kuras pārkāpa pakta noteikumus. Abām šīm valstīm ir pārāk liels "svars" EMS ietvaros un pārāk daudz balsu ES lēmumus pieņemošajās organizācijās. Šāda neviennozīmīga attieksme un pakta nosacījumu pakārtošana savām interesēm valstīs, kurām ir tiesības izvēlēties, vai pievienoties eiro zonai, kalpo kā arguments pret dalību EMS un eiro ieviešanu.

3.2.4. Valūtas kursa stabilitāte

"Saskaņā ar Līguma 121. panta 1. punkta trešo ievilkumu jānodrošina, ka "vismaz divus gadus attiecīgās valsts valūtas kursa svārstības palikušas Eiropas Monetārās sistēmas valūtas kursa mehānisma noteiktajās robežās un šis valsts valūta nav devalvēta attiecībā pret jebkuras citas dalībvalsts valūtu".

Līguma 121. panta 1. punktā minētā Protokola par konverģences kritērijiem 3. pants paredz, ka "Kritērijs šā Līguma 121. panta 1. punkta trešajā ievilkumā minētajai dalībai Eiropas Monetārās sistēmas valūtas kursa mehānismā ir tāds, ka dalībvalsts vismaz divus gadus pirms

novērtējuma bez lielām grūtībām ievērojusi paredzētās svārstību robežas Eiropas Monetārās sistēmas valūtas kursa mehānismā. Proti, dalībvalsts šajā laikā pēc savas iniciatīvas nav devalvējusi savas valūtas divpusējo centrālo kursu attiecībā pret jebkuras citas dalībvalsts valūtu."

Attiecībā uz valūtas kursa stabilitāti ECB novērtē, vai valsts bez nopietnām problēmām piedalījies VKM II (kas no 1999. gada janvāra aizstāja VKM) vismaz divus gadus pirms konverģences novērtējuma, jo īpaši nemazinot savas valūtas kursu attiecībā pret eiro.

Novērtējot valūtas kursa stabilitāti attiecībā pret eiro, uzmanība pievērsta tam, vai valūtas kurss ir tuvs VKM II centrālajam kursam, ņemot vērā arī faktorus, kuri varētu veicināt attiecīgā valūtas kursa kāpumu, kas atbilst iepriekš izmantotajai pieejai. Tāpēc svārstību koridora diapazons VKM II nerada problēmas valūtas kursa stabilitātes kritērija novērtēšanā.

Turklāt jautājumu par to, vai valstij nav bijušas "nopietnas problēmas", parasti izskata šādi: 1) novērtējot valūtas kursa novirzi no VKM II centrālā kursa attiecībā pret eiro, 2) izmantojot rādītājus, piemēram, valūtas kursa svārstības attiecībā pret eiro un to tendenci, kā arī īstermiņa procentu likmju starpības attiecībā pret eiro zonu un to attīstību, un 3) apsverot ārvalstu valūtas intervenču nozīmi."¹

Galvenais valūtas kursa mehānisma II mērķis ir atbalstīt stabilu tautsaimniecības vidi, kas ir nepieciešama sekmīgai vienotā tirgus darbībai. Sevišķi jānovērš reālā valūtas kursa neatbilstības un pārliekas nominālā valūtas kursa svārstības. VKM II jānodrošina Eiropas Savienības dalībvalstis ārpus eiro zonas ar norādēm to stabilas ekonomiskās politikas realizācijai, lai veicinātu to konverģenci un atbalstītu to centienus ieviest eiro, kā arī palīdzētu aizsargāt dalībniekus no nepamatota spiediena valūtu tirgos.

Galvenās VKM II sastāvdaļas ir: 1) centrālais kurss pret eiro; 2) standarta svārstību apgabals +/- 15% apmērā no centrālā kursa; 3) obligātas intervences, kuras būtībā ir automātiskas un neierobežotas, lai iekļautos svārstību apgabalā; 4) ļoti īsa termiņa finansējuma pieejamība.²

No 1994. līdz 2004. gadam Latvijas Banka nodrošināja lata kursa stabilitāti pret visām valūtām, jo lats bija piesaistīts SDR valūtu grozam. Salīdzinot ar Lietuvu un Igauniju, kuras realizēja valūtas padomi, lats bija stabilāks par litu un kronu pret atsevišķām valūtām (sk. 3. pielikuma 1. līdz 12. attēlu). Gan svārstības salīdzinājumā ar gada vidējo kursu, gan ikdienas pārmaiņas latam bija mazākas kā litam un kronai. Latvijai iestājoties Eiropas Savienībā, Latvijas Bankai bija jāmaina sava valūtas kursa politika un jāpiesaista lats eiro, lai realizētu Māstrihtas konverģences kritēriju par valūtas kursa stabilitāti. Igaunija un Lietuva šajā ziņā Latvijai jau bija

¹ Konverģences ziņojums. 2006. gada decembris // Frankfurte pie Mainas: Eiropas Centrālā Banka, 2006. – 13.lpp.

² Backe P., Thimann C. The Acceding Countries' Strategies towards ERM II And The Adoption Of The Euro: An Analytical Review // European Central Bank – Occasional Paper Series – No. 10. – February 2004 – p. 13

priekšā, jo Igaunijas krona jau kopš 20. gs. 90. gadu sākuma bija stingri piesaistīta eiro (līdz 1999. gadam Vācijas markai), savukārt Lietuva kopš 2002. gada bija mainījusi savas nacionālās valūtas – lita – piesaisti no ASV dolāra uz eiro. Autors uzskata, ka tieši Latvijas Bankas gūtā pieredze, realizējot Latvijas lita piesaisti SDR valūtu grozam, ļāva tai bez bažām raudzīties uz jaunajiem apstākļiem un pašai noteikt pieļaujamo svārstību diapazonu +/- 1% apmērā no centrālā kursa (VKM II pieļauj svārstības 15% apmērā).

Ne visu ES jauno dalībvalstu nacionālās valūtas jau ir uzsākušas dalību valūtas kursa mehānismā II. Igaunijas krona un Lietuvas lits jau ilgāku laiku ir VKM II, šīs valstis pievienojās valūtas kursa mehānismam ar savām valūtas padomēm. Kīpras mārciņa un Maltas lira piedalās VKM II kopš 2005. gada 2. maija, Slovākijas krona – kopš 2005. gada 28. novembra. Ungārijas forints nepiedalās VKM II, bet tā kurss svārstās +/- 15% robežās ap vienus pusēji noteiktu centrālo kursu, Čehijas krona un Polijas zlots arī nepiedalās VKM II

Nopietnākais pārbaudījums lita kursa stabilitātei un Latvijas Bankas spējai to uzturēt bija 2007. gada 17. un 18. februārī, kad Latvijā strauji izplatījās baumas par iespējamo lita devalvāciju. Lati tika mainīti pret eiro un pirmdienā, 2007. gada 19. februārī būtisks lēciens augšup notika komercbanku noteiktajos eiro pirkšanas un pārdošanasursos, kas nozīmēja lita kursa pret eiro samazināšanos tirgū. Latvijas Banka un citas institūcijas gan uzreiz paziņoja, ka lita devalvācija nekādā gadījumā nenotiks. Autors domā, ka šāda devalvācija ne tikai nozīmētu to, ka Latvija nespēs izpildīt valūtas kursa stabilitātes kritēriju, bet, kas vēl svarīgāk, radītu būtisku negatīvu ietekmi uz visu tautsaimniecību. Galvenās devalvācijas negatīvās sekas būtu inflācijas pieaugums (importa, no kura tik ļoti ir atkarīga Latvijas tautsaimniecība, sadārdzināšanās), iedzīvotāju maksātspējas samazināšanās lielā eiro kredītu īpatsvara dēļ, kas devalvācijas gadījumā nozīmētu saistību pieaugumu, izsakot tās latos, nemaz nerunājot par Latvijas kredītreitingu samazināšanos un līdz ar to iespējamo investoru intereses zudumu.

3.2.5. Tiesiskā konverģence

Izvērtējot jauno ES dalībvalstu atbilstību dalībai Ekonomikas un monetārajā savienībā, tiek ņemti vērā ne tikai iepriekš minētie tautsaimniecības rādītāji, bet arī nacionālo tiesību aktu atbilstība Eiropas Kopienas dibināšanas līgumam un atbilstība tiesību aktos noteiktajām prasībām, kas jāizpilda nacionālajām centrālajām bankām, lai kļūtu par Eirosistēmas neatņemamu sastāvdaļu. Tiek analizēta ne tikai ekonomiskā, bet arī tiesiskā konverģence, kuras mērķis ir veicināt ES Padomes lēmumu par to, kuras dalībvalstis “izpilda nepieciešamos noteikumus vienotās valūtas ieviešanai”. Tiesiskajā jomā šādi nosacījumi īpaši attiecas uz centrālās bankas neatkarību un tās tiesisko integrāciju Eirosistēmā.¹

¹ Konverģences ziņojums. 2006. gada decembris // Frankfurte pie Mainas: Eiropas Centrālā Banka, 2006. – 24. lpp.

Attiecībā uz centrālās bankas neatkarību un konfidencialitāti dalībvalstīs, kas Eiropas Savienībā iestājās 2004. gada 1. maijā, bija jāaskaņo nacionālie tiesību akti, lai izpildītu attiecīgos Eiropas Kopienas dibināšanas līguma un Eiropas Centrālās bankas statūtu nosacījumus un tie stātos spēkā 2004. gada 1. maijā.

Lai noteiktu jomas, kurās nepieciešama nacionālo tiesību aktu pielāgošana, tiek vērtēti šādi jautājumi:

- 1) atbilstība nacionālās centrālās bankas neatkarības noteikumiem, kā arī atbilstība konfidencialitātes noteikumiem;
- 2) atbilstība monetārās finansēšanas aizliegumam un privileģētā piekļuve, un vienotas “euro” rakstības ievērošana;
- 3) nacionālās centrālās bankas tiesiskā integrācija Eirosistēmā.

Centrālās bankas neatkarības jēdziens ietver četrus dažādus neatkarības veidus – funkcionālo, institucionālo, personisko un finansiālo. Katrs no šiem neatkarības veidiem tiek vērtēts atsevišķi.

ECB savā Konverģences ziņojumā min, ka pēdējie grozījumi, kas veikti Likumā par Latvijas Banku, ir panākuši tā lielāku atbilstību konverģences prasībām, tomēr vēl jāveic tālāki uzlabojumi, lai pilnībā atbilstu Eiropas Kopienas dibināšanas līgumam.

Ir norādīts, ka Latvijas Bankas darbības mērķim, kas šobrīd ir cenu stabilitātes nodrošināšana valstī, nevajadzētu aprobežoties tikai ar attiecīgās dalībvalsts teritoriju.

Būtisks trūkums, uz ko norāda Eiropas Centrālā banka, ir tas, ka Latvijas Republikas likumdošanā tiek lietots nepareizs Eiropas vienotās valūtas nosaukums. Ministru kabineta 2005. gada 26. jūlija noteikumi Nr. 564 “Noteikumi par Eiropas Savienības vienotās valūtas vienības nosaukuma atveidi latviešu valodā” nosaka, ka “Eiropas Savienības vienotās valūtas vienības nosaukums latviešu valodā lietojams vīriešu dzimtes nelokāmajā formā – eiro”¹. ECB uzskata, ka visos nacionālajos tiesību aktos būtu lietojams Eiropas vienotās valūtas nosaukums vienskaitļa nominatīvā “euro” un attiecīgas izmaiņas jāveic arī Latvijas likumdošanā. Tikai, kad visos nacionālajos tiesību aktos tiks lietots nosaukums “euro”, Latvija atbildīšot Eiropas Kopienas dibināšanas līguma prasībām.² Tā kā šobrīd Latvijā saskaņā ar jau iepriekš minētajiem Ministru kabineta noteikumiem Eiropas vienotā valūta tiek saukta par “eiro” un arī Latvijas Banka savā mājas lapā un publikācijās izmanto “eiro”, tad arī autors šobrīd lieto šo nevis ECB noteikto nosaukumu.

¹ Latvijas Republikas Ministru kabineta 2005. gada 26. jūlija noteikumi Nr.564 “Noteikumi par Eiropas Savienības vienotās valūtas vienības nosaukuma atveidi latviešu valodā”, Latvijas Vēstnesis, Nr.119, 2005. gada 29. jūlijā

² European Central Bank. Convergence Report December 2006 //

<http://www.ecb.int/pub/pdf/conrep/cr200612en.pdf> - Resurss aprakstīts 2006. gada 9. decembrī.

Vēl ir un būs jāveic virkne labojumu, kas nepieciešami Latvijas Bankas tiesiskai integrācijai Eirosistēmā.

Savā 2006. gada decembra Konverģences ziņojumā ECB rezumējusi, ka “Latvijas tiesību akti, īpaši Likums par Latvijas Banku, neatbilst visām prasībām, kas nepieciešamas Latvijas Bankas neatkarībai un tiesiskajai integrācijai Eirosistēmā. Latvija ir dalībvalsts, kurai piešķirts izņēmuma statuss, tāpēc tai jānodrošina atbilstība visām Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 109. pantā noteiktajām tiesību aktu pielāgošanas prasībām.”¹ Līdzīgu novērtējumu saņēmuši arī pārējo ES dalībvalstu, kuras vēl tikai pretendē uz eiro ieviešanu, tiesību akti.

Arī šajā jomā Latvijai vēl jāveic liels darbs, lai varētu atbilst visām Eiropas Kopienas dibināšanas līguma prasībām. Normatīvo aktu izvērtēšana un nepieciešamo korekciju veikšana tajos ir paredzēta arī Latvijas Nacionālajā eiro ieviešanas plānā. Pēc autora domām, ja tiek apzināti visi nepieciešamie labojumi normatīvajos aktos, tad nevajadzētu rasties problēmām pakāpeniski saskaņot likumdošanu ar EMS prasībām, jo sevišķi tāpēc, ka eiro ieviešana Latvijā visticamāk nenotiks vismaz tuvākos trīs līdz četrus gadus.

3.3. Latvijas Nacionālais eiro ieviešanas plāns

2006. gada februārī tika apstiprināta Latvijas Nacionālā eiro ieviešanas plāna (turpmāk tekstā – Plāns) pirmā versija. Kā minēts šī plāna ievadā: “Latvijas Nacionālā eiro ieviešanas plāna mērķis ir noteikt galvenos eiro ieviešanas projekta darba uzdevumus Latvijā, to īstenošanas periodus un atbildības sfēras, kā arī definēt eiro ieviešanas principus un scenāriju, lai nodrošinātu veiksmīgu eiro ieviešanas procesu gan privātajā, gan valsts sektorā. Plāns sagatavots, ievērojot Eiropas Savienības un Latvijas Republikas normatīvo aktu prasības. Plāna mērķauditorija ir tā īstenošanā iesaistīto institūciju darbinieki, projekta darba grupu dalībnieki un vadītāji. Lai veicinātu sabiedrības izpratni par eiro skaidrās un bezskaidrās naudas ieviešanas procesu Latvijā, plašākam iedzīvotāju lokam tiks sagatavots Plāna kopsavilkums.”²

Plānā kā eiro skaidras un bezskaidras naudas norēķinu ieviešanas datums ir noteikts 2008. gada 1. janvāris, lai gan jau labu laiku ir skaidrs, ka šajā datumā lata nomaiņa ar eiro Latvijā nenotiks. No valstīm, kas 2004. gada 1. maijā iestājās Eiropas Savienībā, tikai Slovēnija līdz šim ir spējusi izpildīt visus kritērijus un kļuvusi par pilntiesīgu Ekonomikas un monetārās savienības dalībvalsti no 2007. gada 1. janvāra. Lielākajai daļai valstu vēl jāpārskata iespējamais eiro ieviešanas datums. Lietuva, kā arī Igaunija cerēja eiro ieviest 2007. gada 1. janvārī. Lietuva pat bija iesniegusi pieteikumu dalībai eiro zonā, tomēr tas tika noraidīts. Igaunija pati pārcēla plānoto eiro ieviešanas datumu par gadu vēlāk – 2008. gada 1. janvārī. Šobrīd 2008. gada 1.

¹ Konverģences ziņojums. 2006. gada decembris // Frankfurte pie Mainas: Eiropas Centrālā Banka, 2006. – 57. lpp

² Latvijas Nacionālais eiro ieviešanas plāns // http://www.fm.gov.lv/eiro/FMPI_230206.doc - Resurss aprakstīts 2007. gada 23. martā

janvāris ir mērķa datums arī Kiprai un Maltai. Slovākija ir saglabājusi sākotnēji noteikto mērķi – 2009. gada 1. janvāris. Čehija, Latvija, Lietuva, Polija un Ungārija vēl nav noteikušas konkrētu datumu, bet tas varētu būt ne ātrāk kā 2010. gada 1. janvārī.¹

Lai nodrošinātu efektīvu eiro ieviešanas procesu Latvijā, pamatojoties uz Latvijas Republikas Ministru kabineta lēmumu "Par pasākumiem, kas veicami, lai sagatavotos Eiropas Savienības vienotās valūtas ieviešanai Latvijā", 2005. gada 19. jūlijā tika izveidota Vadības komiteja, kuras uzdevums ir eiro ieviešanas stratēģijas izvēle, Plāna izstrādes kontrole, kā arī nepieciešamo pasākumu koordinēšana un vadība. Šo komiteju vada Latvijas Republikas Finanšu ministrijas valsts sekretāre (šobrīd Valentīna Andrejeva). Vadības komitejas sastāvā ir Finanšu ministrijas, Valsts kancelejas, Latvijas Bankas un citu iestāžu augstākā līmeņa amatpersonas. Euro ieviešanas procesu uzrauga Ministru Kabinets, kam Vadības komiteja reizi ceturksnī sniedz pārskatu par paveikto. Savukārt par Vadības komitejas lēmumu īstenošanu, darba grupu savstarpēju koordinēšanu, kā arī par to problēmu risināšanu, kuras saistītas ar eiro ieviešanu, atbildīgs eiro ieviešanas projekta vadītājs (šobrīd Sanita Bajāre).

Vadības komiteja apzinājusi būtiskākos jautājumus, kas risināmi dažādos valsts un sabiedriskajos sektoros, lai Latvijā ieviestu vienoto Eiropas valūtu:

- esošo normatīvo aktu izvērtēšana un jaunu normatīvo aktu izstrādāšana;
- valsts statistikas jomas pielāgošana norēķinu valūtas maiņai;
- eiro monētu un banknošu sagāde, maksājumu sistēmu pārveide norēķiniem eiro;
- naudas un vērtspapīru tirgus pielāgošana norēķiniem eiro un finanšu instrumentu konvertēšana;
- privātpersonu un nefinanšu sektora sagatavošana eiro ieviešanai;
- sabiedrības informēšanas pasākumi;
- citi jautājumi.²

Latvijas Nacionālajā eiro ieviešanas plānā noteikti arī divi pamatprincipi – efektivitāte un orientācija uz sliktāk pozicionēto iedzīvotāju. Efektivitātes principa mērķis ir valsts finansēto pasākumu izmaksu samērojamība ar iespējamajiem riskiem, ja attiecīgais pasākums netiktu pienācīgi veikts. Orientācija uz sliktāk pozicionēto iedzīvotāju ir ar mērķi samazināt iespēju ciest no norēķinu valūtas maiņas procesa cilvēkiem, kam ir ierobežota finanšu pakalpojumu pieejamība.

Plāns paredz, ka eiro ieviešana Latvijā notiks pēc t.s. "lielā sprādziena" scenārija, t.i., norītēs vienlaicīga eiro skaidrās un bezskaidrās naudas ieviešana. Šo pašu scenāriju izvēlējušās

¹ Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee of the Regions and the European Central Bank. Fourth report on the practical preparations for the future enlargement of the euro area // Commission of the European Communities – 10 November 2006 – p. 3

² Latvijas Nacionālais eiro ieviešanas plāns // http://www.fm.gov.lv/eiro/FMPI_230206.doc - Resurss aprakstīts 2007. gada 23. martā

arī pārējās jaunās ES dalībvalstis, kuras jau ir plānojušas eiro ieviešanas scenārijus (Polijai vēl nav detalizēta eiro ieviešanas scenārija). Autors uzskata, ka tas būtiski atvieglos eiro ieviešanu, jo iedzīvotājiem šis scenārijs būs vieglāk uztverams.

Latvijas Nacionālais eiro ieviešanas plāns paredz mēnesi ilgu vienlaicīgu latu un eiro atrašanos apgrozībā. Tikpat ilgu periodu vienlaicīgai nacionālās valūtas un eiro apgrozībai paredzējušas arī Kipra, Ungārija un Malta. Igaunija divu valūtu apgrozībai plānojusi divas nedēļas, Lietuva – piecpadsmit dienas, Slovākija – sešpadsmit dienas. Pēc autora domām to, vai mēnesis ir par garu, vai par īsu var skatīt no dažādiem aspektiem. Iedzīvotājiem, iespējams, tā būs vieglāk sarast ar valūtu maiņu, tomēr uzņēmumiem un bankām šis būs sarežģījumiem pilns periods, kad uzskaitē un darījumi būs jānodrošina divās valūtās. Kopumā optimālāks varētu būt Lietuvas un Igaunijas izvēlētais scenārijs, jo sevišķi ņemot vērā to, ka latu apmaiņa pret eiro varēs notikt neierobežotu laiku.

Latvijā saskaņā ar Plānu latus pret eiro monētām un banknotēm varēs apmainīt Latvijas Bankā, komercbankās, “Latvijas Pastā” un komercsabiedrībās, kuras saņēmušas Latvijas Bankas licenci ārvalstu valūtas skaidrās naudas pirkšanai un pārdošanai, sešus mēnešus pēc “€ dienas” (diena, kad eiro banknotes un monētas iegūst likumīga maksāšanas līdzekļa statusu attiecīgajā dalībvalstī), kā arī pēc tam neierobežotu laiku un neierobežotā daudzumā – Latvijas Bankā.¹ Zinot, ka ne visi Latvijas iedzīvotāji savus ietaupījumus glabā komercbankās, kā arī šie glabāšanas veidi var būt visai neparasti un reizēm nauda var tikt noglabāta tā, ka to atrod tikai pēc ilgāka laika, šāda beztermiņa latu apmaiņa pret eiro pēc autora domām, protams, nāks par labu Latvijas iedzīvotājiem un pasargās sevišķi vecāka gadagājuma cilvēkus no pēkšņiem zaudējumiem tikai tāpēc, ka ir ierobežotas pārvietošanās iespējas. Līdzīgu apmaiņas plānu kā Latvija paredzējusi arī Igaunija. Lietuvas scenārijs atšķiras tikai ar to, ka komercbankas litu apmaiņu pret eiro veiks trīs mēnešus, savukārt centrālā banka tāpat kā Latvijā un Igaunijā – nenoteiktu laiku. Citām valstīm šie periodi ir dažādi un katrai ar saviem atšķirīgiem nosacījumiem. Kiprā komercbankas veiks nacionālās valūtas apmaiņu pret eiro sešus mēnešus pēc eiro ieviešanas apgrozībā, savukārt centrālā banka realizēs banknošu apmaiņu desmit gadus un monētu apmaiņu divus gadus pēc “€ dienas”. Ungārijā komercbankām paredzēts veikt nacionālās valūtas maiņu pret eiro vismaz divu valūtu paralēlas apgrozības periodā, savukārt centrālā banka veiks banknošu apmaiņu divdesmit gadus un monētu apmaiņu piecus gadus pēc šī perioda. Maltā komercbankām valūtu maiņai noteikts trīs mēnešu periods pēc “€ dienas”, bet centrālā banka veiks banknošu apmaiņu desmit gadus un monētu apmaiņu divus gadus pēc tam, kad Maltas lira būs zaudējusi oficiālā maksāšanas līdzekļa statusu. Visbeidzot Slovākijā

¹ Latvijas Nacionālais eiro ieviešanas plāns // http://www.fm.gov.lv/eiro/FMPI_230206.doc - Resurss aprakstīts 2007. gada 23. martā

komercbankas banknošu apmaiņu gadu un monētu apmaiņu sešus mēnešus pēc “€ dienas”, bet centrālā banka banknošu apmaiņu nenoteiktu laiku un monētu maiņu piecus gadus pēc eiro ieviešanas apgrozībā. Kā redzams, tad tikai Baltijas valstis un Slovākija izvēlējušās nodrošināt nacionālās valūtas apmaiņu pret eiro nenoteiktu laiku, citas valstis tomēr devušas priekšroku valūtu apmaiņu terminēt, turklāt nosakot īsākus termiņus monētu apmaiņai.

Latvijā Plāns paredz, ka vienu ceturksni pirms un vienu gadu pēc “€ dienas” preču cenu, pakalpojumu cenrāžu, pensiju fondu paziņojumu, kontu izraksti u.c. tiks uzrādīti gan latos, gan eiro, lai ierobežotu preču un pakalpojumu cenu spekulatīvu kāpumu un laikus sagatavotu sabiedrību norēķinu valūtas maiņai. Igaunijā un Maltā noteikts obligāts sešu mēnešu periods pirms un pēc eiro ieviešanas apgrozībā, kad cenas atspoguļojamas abās valūtās. Arī Kiprā šis periods būs līdz sešiem mēnešiem no “€ dienas”, savukārt sāksies tas brīdī, kad būs atcelts Kipras izņēmuma statuss un fiksēts kurss Kipras mārciņas apmaiņai pret eiro. Lietuvā noteikts 120 dienu obligāts periods pirms un pēc eiro ieviešanas apgrozībā, bet ir arī ieteikums cenas uzrādīt abās valūtās pēc iespējas agrāk. Slovākijā cenas divās valūtās obligāti būs jānorāda, sākot ar vienu mēnesi pēc kronas apmaiņas kursa fiksēšanas pret eiro un beidzot ar vienu gadu pēc eiro ieviešanas apgrozībā. Pēc autora domām viens gads pēc eiro ieviešanas gan varētu būt pārlietu garš periods, kas neapšaubāmi radīs papildus izmaksas uzņēmējiem, un arī sabiedrībai varētu pietikt ar īsāku laiku, piemēram, pusgadu kā Igaunijā, Maltā un Kiprā.

Latvijas Nacionālajā eiro ieviešanas plānā arī norādīts, ka “valsts nekompensēs tirgus dalībnieku izdevumus. Katram tirgus dalībniekam jāplāno eiro ieviešanas procesam nepieciešamie līdzekļi atbilstoši savai kompetencei un darbības jomai.”¹ Šie izdevumi dara dažīgus dažādu nozaru speciālistus, jo viņu veiktie pētījumi liecina, ka Latvijas uzņēmēji īsti neaptver, kādas izmaksas tiem sagādās šī valūtu nomaiņa.

Latvijā gan joprojām nav izstrādāts eiro ieviešanas jumta likums, kuram saskaņā ar Plānu vajadzēja tikt izstrādātam līdz 2006. gada maijam, tomēr pēc autora domām, ņemot vērā to, ka eiro ieviešana Latvijā nenotiks plānā paredzētajā termiņā, tā nebūtu vērtējama kā būtiska atkāpe. Šobrīd būtu nepieciešams jauns termiņš eiro ieviešanai un attiecīgas korekcijas arī Latvijas Nacionālajā eiro ieviešanas plānā.

Eiro Latvijā tiks ieviests, jautājums tikai, kad tas notiks, tāpēc ir būtiski izvērtēt iespējamus ieguvumus un zaudējumus no lata nomaiņas ar eiro. Tāpat jānovērtē arī sabiedrības viedoklis šajos jautājumos, jo, ņemot vērā izmaiņu neizbēgamību, sabiedrība ir labi jā sagatavo šādām pārmaiņām.

¹ Latvijas Nacionālais eiro ieviešanas plāns // http://www.fm.gov.lv/eiro/FMPI_230206.doc - Resurss aprakstīts 2007. gada 23. martā

4. EIRO IEVIEŠANA LATVIJĀ – PRIEKŠROCĪBAS, TRŪKUMI, VIEDOKĻI

Ņemot vērā to, ka līdz ar iestāšanos Eiropas Savienībā lata nomaiņa pret eiro agrāk vai vēlāk notiks, ir svarīgi izanalizēt priekšrocības un trūkumus, ko šāda valūtas maiņa dos Latvijas tautsaimniecībai un iedzīvotājiem. Tāpat jāizpēta dažādie sabiedrības pārstāvju viedokļi par eiro ieviešanu Latvijā, kā arī citās jaunajās ES dalībvalstīs.

4.1. Eiro ieviešanas priekšrocības

Šajā apakšnodaļā autors analizē visbiežāk sastopamos argumentus par labu eiro ieviešanai un pēta to atbilstību Latvijai.

Valūtas konvertācijas izmaksu likvidācija

Pēc autora domām šī ir visnotaļ tieša priekšrocība eiro ieviešanai, jo būs jūtama jebkuram uzņēmumam un privātpersonai līdz ar valūtu nomaiņu. Šī priekšrocība gan kļūs par zināmu zaudējumu komercbankām, kurām zudīs komisijas ienākumi par valūtas konvertāciju.

Lai arī lata kurss pret eiro ir fiksēts, tomēr Latvijā pastāv atšķirības starp Latvijas Bankas noteikto kursu un kursiem, pēc kuriem uzņēmējs vai privātpersona var iegādāties vai pārdot eiro komercbankām. Komercbankas eiro pērk vai pārdod saviem klientiem jau ierēķinot arī zināmu peļņu par šo darījumu. Tāpat zaudējumi no valūtas kursa uzņēmējiem rodas, jo grāmatvedības uzskaitē tiek veikta, ņemot vērā Latvijas Bankas noteikto oficiālo kursu, bet reāli komercbankā eiro pret latiem tiek mainīti pēc zemāka kursa. Ja uzņēmējam saimnieciskās darbības ienākumi ir eiro, bet izmaksas latos, tad eiro ir jāmaina pret latiem un jāgrāmato zaudējumi.

Jau 2005. gada septembrī “Valmieras stikla šķiedras” finanšu direktors Imants Saulītis laikrakstam *Dienas Bizness* bija norādījis, ka lielāko daļu produkcijas uzņēmums pārdod Eiropā un ieņēmumus saņem eiro. Dažādi izdevumi tiek veikti latos, kas pēc tam tiek pirkti Latvijas komercbankās. “Tā kā banku komerckursi ir nedaudz zem LB noteiktā oficiālā kursa, pēc kura tiek veikti grāmatojumi uzņēmuma grāmatvedībā, tad iznāk zaudējumi. Nav lieli, tomēr simts tūkstošus eiro konvertējot, ir vairāki simti latu zaudējumi, padsmi tūkstoši latu ceturksnī. Ir arī gadījumi, kad bankas iepērk eiro virs LB kursa, bet tas ir reti. Ar bankām atkarībā no summas lieluma var sarunāt izdevīgāku kursu, kas rada mazākus zaudējumus.”¹

Autors secina, ka šī būs viena no manāmākajām eiro ieviešanas priekšrocībām, ko sajūtīs Latvijas iedzīvotāji un uzņēmēji uzreiz pēc valūtu maiņas.

Pievienošanās lielai un spēcīgai ekonomiskajai zonai

Ekonomikas un monetārā savienība jau šobrīd ir viens no lielākajiem ekonomiskajiem spēkiem pasaulē. Valstīm, kas ir apvienojušās EMS, visām kopā ir daudz lielāka ietekme

¹ Mārtiņa I. Eiro tomēr iegriež // *Dienas Bizness*. – 2005. – 30. septembris

dažādās sarunās par, piemēram, pasaules tirdzniecības līgumiem, nekā tā būtu katrai valstij individuāli. Dalība EMS Latvijai dotu labākas iespējas iesaistīties šajos procesos tā vietā, lai atrastos ārpus eiro zonas un atsevišķos gadījumos tikai sekotu tam, ko nolems ASV, Āzija un eiro zonas valstis.

Autors arī uzskata par pašsaprotamu, ka tāda salīdzinoši neliela valsts kā Latvija, kam ir visnotaļ ierobežota dažādu resursu pieejamība un ļoti atvērta tautsaimniecība, šodienas apstākļos nevar pastāvēt viena starp vairākiem lieliem ekonomiskajiem spēkiem. Tas nozīmētu ļoti lielu atkarību no šiem blokiem, bet ļoti maz iespēju ietekmēt to lēmumus. Kā ES un EMS dalībvalsts Latvija atrastos krietni izdevīgākā situācijā, jo vieglāk ir un būs aizstāvēt savas intereses. To jau tagad demonstrē Polija un Lietuva, kuras paziņoja par iespējamu veto uzlikšanu Eiropas Savienības sarunām ar Krieviju par sadarbības līgumu, tādējādi aizstāvot savas ekonomiskās intereses.

Ņemot vērā, ka lielākā daļa no ārējās tirdzniecības tiek veikta ar ES dalībvalstīm, Latvija pēc lata nomaiņas uz eiro būs arī labāk pasargāta pret ārējiem šokiem, jo eiro zona ir daudz spējīgāka noturēties pret šādiem šokiem, salīdzinot ar Latvijas nacionālās valūtas iespējām.

Investīciju pieaugums

Liels, vienots tirgus ar vienu valūtu kļūst interesantāks ārvalstu investoriem, jo tiem ir svarīga tautsaimniecības stabilitāte un iespējas izvērst savu darbību vienlaikus vairākās valstīs, neraizējoties par kādām būtiskām ekonomiskās vides atšķirībām un iespējamiem traucēkļiem.

Pēc autora domām Latvijas iestāšanās EMS dotu pozitīvu signālu ārvalstu investoriem, ka valsts tautsaimniecība ir stabila un nodrošina ilgtspējīgu attīstību. Latvijas presē jau ir bijušas publikācijas par to, ka, piemēram, Japānas valdība gaida, kad Latvija būs izpildījusi Māstrihtas konverģences kritērijus, lai varētu uzsākt plašāku sadarbību starp abām valstīm. Svarīgāka šajā gadījumā pat būtu nevis eiro ieviešana, bet gan pats fakts, ka ir panākta tautsaimniecības stabilitāte.¹ Ņemot vērā tekošā konta deficītu, investīcijas ir viens no veidiem kā Latvijai sabalansēt savu maksājumu bilanci.

Tirdzniecības paplašināšanās

Iestāšanās Ekonomikas un monetārajā savienībā paplašinātu arī Latvijas iespējas ārējā tirdzniecībā un varētu radīt ārējās tirdzniecības pieaugumu. Šeit varētu runāt par diviem virzieniem – EMS iekšējo tirgu un valstīm ārpus Eiropas Savienības.

Zinātnieki ir pētījuši un mēģinājuši noteikt, kādu iespaidu eiro ieviešana ir atstājusi uz esošo EMS valstu ārējo tirdzniecību. Galvenie secinājumi ir, ka eiro ir palielinājis eiro zonas iekšējo tirdzniecību par pieciem līdz desmit procentiem, tajā pašā laikā nesamazinot tirdzniecību ar pārējām pasaules valstīm. Šeit gan, protams, ir vēl iespējas plašākiem pētījumiem, jo

¹ Lidere E. Japāna gaida eiro ieviešanu Latvijā // Neatkarīgā Rīta Avīze. – 2006. – 19. jūlijs

tirdzniecība starp Eiropas valstīm ir pieaugusi un attīstījusies vismaz pēdējos piecdesmit gadus un nav vienkārši noteikt, cik liels devums pēdējā laika attīstībā ir tieši eiro. Iespējams arī, ka, lai pilnībā atklātu eiro devumu eiro zonas valstu tirdzniecības attīstībā, vēl jāpaiet zināmam laikam.¹

Latvija arī būtiski iegūs no Māstrihtas kritēriju izpildes tieši tirdzniecībā ar pārējām pasaules valstīm ārpus ES, jo, piemēram, jau iepriekš minētā Japāna arī ir labs potenciālais tirgus Latvijas ražotājiem.

Cenu salīdzināmība, stabilitāte

Patērētāji un uzņēmēji varēs vienkāršāk salīdzināt cenas dažādās EMS valstīs, jo tās visur būs izteiktas vienā un tajā pašā valūtā. Latvijas patērētājiem būs vieglāk noteikt, kāds tad ir šis “Eiropas cenu līmenis”, kas tik bieži piesaukts dažādās sarunās un publikācijās, salīdzinājumā ar Latvijas cenām.

Cenu stabilitāte ir galvenais Eirosistēmas mērķis un par tās saglabāšanu rūpējas ECB un visu EMS dalībvalstu centrālās bankas.

Konkurences pieaugums

Cenu salīdzināmība eiro zonas valstu starpā dotu iespēju Latvijas patērētājiem labāk izvēlēties, kur konkrētu preci iegādāties, uzņēmējiem tas savukārt parādītu iespējas realizēt savu produkciju par pieņemamām cenām kādā konkrētā valstī, jo būtu skaidri redzams, kurā eiro zonas valstī viņi ar savām cenām var konkurēt. Konkurences saasināšanās arī prasīs no ražotājiem racionālāku valstī pieejamo resursu izmantošanu.

Šī priekšrocība gan var pārvērsties par trūkumu tiem ražotājiem un tirgotājiem, kuri nespēs izturēt citu eiro zonas valstu uzņēmumu konkurenci Latvijas vietējā tirgū. Latvijas patērētājs gan jebkurā gadījumā vismaz finansiāli būs ieguvējs.

Procentu likmju samazinājums

Latvijā paredzams arī procentu likmju samazinājums, ko veicinātu tautsaimniecības attīstības nostabilizēšanās un no tās izrietošās zemākas inflācijas gaidas sabiedrībā, labāka un pastiprināta valdības parāda kontrole un pieeja eiro zonas finanšu tirgiem, kas uzlabo likviditāti.²

Liels, vienots Eiropas tirgus ietekmējis ne tikai ražotāju konkurenci un cenas, bet arī palielinājis banku konkurenci. Valūtas riska un valsts riska samazināšanās, kā arī banku konkurences pieaugums veicinājis procentu likmju samazināšanos. Procentu likmju samazināšanās rezultātā straujāk attīstās uzņēmējdarbība, veicinot tautsaimniecības attīstību.³ Šo konkurenci jau šobrīd asi izjūt Latvijas komercbankas, jo citu ES dalībvalstu bankas ne reizi vien

¹ Mongelli F. P., Vega J. L. What effects is EMU having on the euro area and its member countries? An overview // European Central Bank – Working Paper Series – No. 599. – March 2006 – p. 5

² The Euro: our currency // http://ec.europa.eu/economy_finance/euro/benefits/benefits_1_en.htm - Resurss aprakstīts 2007. gada 18. martā

³ Euro – vienota valūta // http://www.fm.gov.lv/eiro/publikacijas/eiro_vienota_valuta.pdf - Resurss aprakstīts 2007. gada 16. martā

ir uzvarējušas Latvijas valsts un pašvaldību uzņēmumu rīkotajos konkursos par finansējuma piesaisti.

Citi ieguvumi

Eiro maksājumi vairs nebūs jāveic kā valūtas pārskaitījumi, kas parasti ir dārgāki un ilgāk tiek izpildīti, kā arī zudīs nepieciešamība operēt ar kontiem dažādās valūtās.

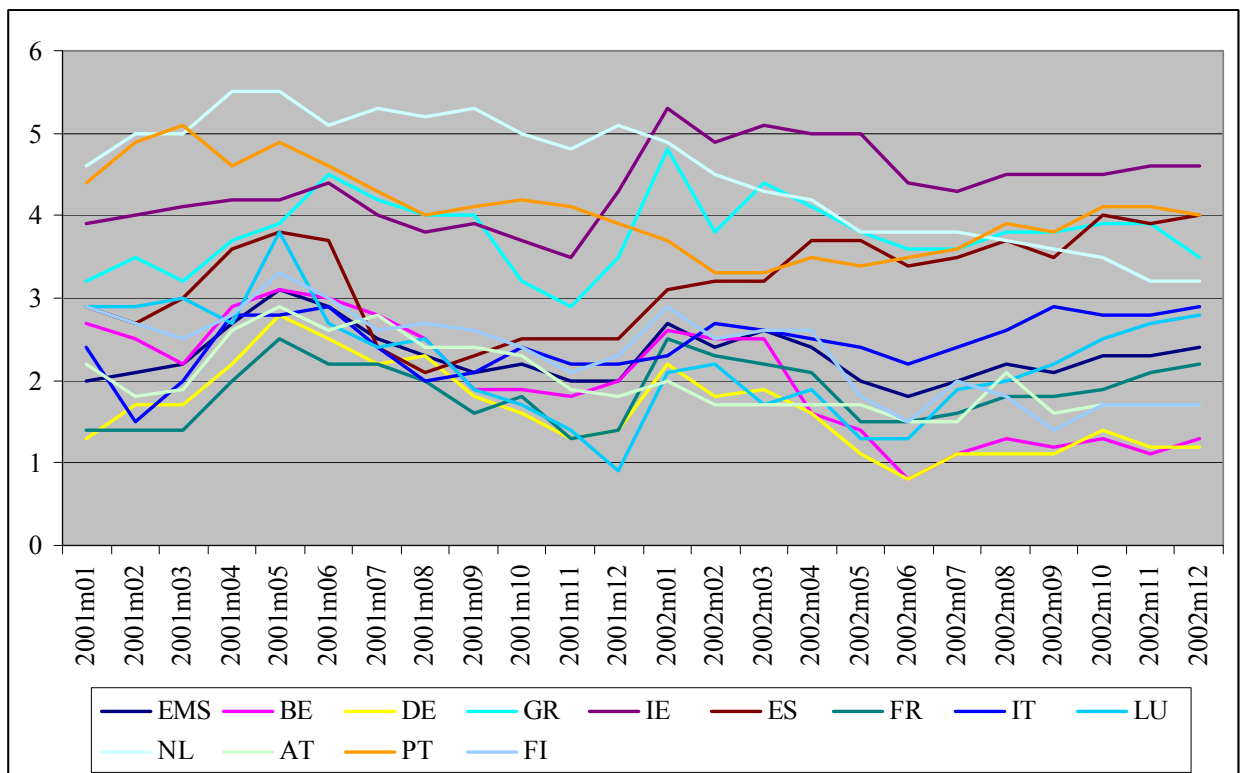
Tāpat nenotiks kredītu tirgus šūpošana dažādu baumu par iespējamo lata devalvāciju iespaidā, kā tas notika 2007. gada februārī. Jāņem vērā, ka lielākā daļa Latvijas kredītņēmēju savus kredītus ir ņēmuši tieši eiro, visbiežāk nevis tāpēc, ka šajā valūtā ir to ienākumi, bet gan zemākas starpbanku likmes dēļ.

Tiks atvieglota arī ceļošana, jo šobrīd Latvijas iedzīvotājam, lai dotos uz EMS valsti, ir nepieciešams atrast maiņas punktu vai apmeklēt komercbanku, lai konvertētu nepieciešamo skaidras naudas daudzumu. Tāpat vieglāka kļūst arī ceļošana uz citām pasaules valstīm, jo, atšķirībā no lata, eiro ir starptautiski atzīta valūta.

4.2. Eiro ieviešanas trūkumi

Cenu pieaugums

Šis trūkums par būtu iedalāms divās daļās: 1) iespējamais cenu pieaugums uzreiz pēc eiro ieviešanas; 2) cenu pieaugums, tām izlīdzinoties ar pārējo EMS valstu cenām.

21. attēls. SPCI pārmaiņas EMS un 12 tās dalībvalstīs no 2001. līdz 2002. gadam (salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo mēnesi, %)¹

¹ Eurostat dati.

2002. gada janvārī, kad skaidras naudas norēķinos parādījās eiro, daudzās EMS valstīs tirgotājiem un pakalpojumu sniedzējiem izdevās preču un pakalpojumu cenas noapaļot uz augšu. Analizējot SPCI pārmaiņas 12 EMS valstīs (sk. 21. attēlu), kas pirmās ieviesa eiro skaidras naudas norēķinos, būtisks cenu pieaugums, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo mēnesi, bijis vērojams Īrijā, Grieķijā, Francijā un Austrijā. Mazāks cenu pieaugums bijis arī atsevišķās citās valstīs. Ja salīdzinājumam izmanto cenu pārmaiņas 2002. gada janvārī, salīdzinot to ar 2001. gada decembri, tad būtiskākais cenu lēciens noticis Somijā (0,5%), Francijā (0,6%) un Nīderlandē (1,1%). Savukārt tādās valstīs kā Beļģija, Grieķija un Luksemburga janvārī cenas bija ievērojami kritušās, salīdzinot ar decembri (attiecīgi par 0,9%, 0,6% un 0,7%). Situācija atsevišķās valstīs, protams, nebija līdzīga. Ir būtiski noskaidrot, vai šie cenu pieaugumi bija iepriekš plānoti, vai arī tā tiešām bija spekulācija, izmantojot situāciju. Tāpat svarīgi, vai cenu pieaugums precēm un pakalpojumiem, ko izjuta iedzīvotāji, vispār atspoguļojās statistikas pārskatos.

Arī visjaunākajā eiro zonas valstī – Slovēnijā – eiro ieviešanai sekoja cenu kāpums. Valsts uzņēmēji gan apgalvoja, ka tas neesot saistīts ar eiro ieviešanu. Piemēram, sabiedriskajā ēdināšanā cenas cēlušās par aptuveni 20%, bet cena automašīnas novietošanai galvaspilsētas Ļubļanas centrā – pat par 40%.¹

Pēc autora domām arī Latvijā šāda situācija ar cenu noapaļošanu uz augšu, protams, ir iespējama, tāpēc svarīgi, lai jau laikus cenas tiktu atspoguļotas paralēli gan latos, gan eiro, kā arī šāda cenu lēciena novēršanā būtiska būs arī iespējamo sankciju nopietnība par tīšu un nepamatotu cenu celšanu.

Vēl cenu pieaugumu Latvijas iedzīvotāji varētu izjust tādām preču un pakalpojumu cenām, kas ir zemākas kā Ekonomikas un monetārās savienības dalībvalstīs, jo tām būs tendence izlīdzināties ar EMS cenu līmeni. Jau šobrīd dažādu pakalpojumu sniedzēji “Eiropas cenas” min kā to pakāpi, līdz kurai celsies to sniegto pakalpojumu cenas.

Neatkarīgas monetārās politikas zaudēšana

Latvijā ieviešot eiro, Latvijas Banka kļūs par Eirosistēmas dalībnieci, kas nozīmē, ka tā vairs nevarēs vienpersoniski pieņemt monetārās politikas lēmumus, bet gan darbosies kopā ar ECB un citu EMS valstu centrālajām bankām vienotās monetārās politikas realizācijā.

Ņemot vērā jau iepriekš minētās atšķirības dažādu EMS valstu starpā, šāda neatkarības zaudēšana var nozīmēt arī to, ka ne vienmēr Eirosistēmas pieņemtie monetārās politikas lēmumi un veiktās darbības būs atbilstošas Latvijas tautsaimniecības interesēm. Autors uzskata, ka šis ir viens no būtiskākajiem eiro ieviešanas trūkumiem, jo tik dažādām valstīm nepieciešami arī

¹ Pētersons K. Ceļas cenas un pašapziņa. Slovēnijas uzņēmēji: cenu kāpums nav saistīts ar eiro, bet bija plānots jau iepriekš // Diena. – 2007. – 16. janvāris

atšķirīgi monetārās politikas lēmumi. EMS vēl nav panākusi tik ciešu konvergenci starp dalībvalstīm, nemaz nerunājot par EMS kandidātvalstu atšķirībām, lai varētu nodrošināt absolūti sekmīgu šādas politikas funkcionēšanu ar stabiliem rezultātiem.

Šis arī varētu būt iemesls pārlietu nesteigties ar pievienošanos eiro zonai, bet nostabilizēt Latvijas tautsaimniecību, lai pēc iespējas nesāpīgāk iekļautos vienotās monetārās politikas mehānismā.

Atteikšanās no savas nacionālās valūtas

Trūkums, kas neapšaubāmi pastāv šādai valūtu maiņai, ir atteikšanās no attiecīgās valsts nacionālās valūtas. Šis apstāklis izpaužas lielākoties emocionāli, tomēr arī praksē tas nozīmē to, ka valsts nodod savas valūtas stabilitāti valstu apvienības rokās. Piemēram, Lielbritānija šī iemesla dēļ nebūt nesteidz savu sterliņu mārciņu nomainīt ar eiro.

Emocionāli šī nomaiņa var būt smaga valsts iedzīvotājiem, kuriem sava nacionālā valūta apliecina zināmu patstāvību, bieži vien tai ir pat ļoti gara vēsture. Ne velti savulaik Vācijas presē parādījās karikatūras ar skumju bērneli, kuram jāatsakās no sava tik iemīļotā Vācijas markas rotaļu lācīša un tā vietā jāsaņem eiro lācītis.

Arī Latvijas iedzīvotājiem lats ir tuvs, un daudziem sākotnēji būs grūti no tā atteikties.

Valūtas nomaiņas izmaksas

Būtisks trūkums lata nomaiņai ar eiro ir arī šādas valūtu maiņas realizācijas izmaksas. Latvijas Nacionālajā eiro ieviešanas plānā ir pateikts īsi un konkrēti: “Valsts nekompensēs tirgus dalībnieku izdevumus. Katram tirgus dalībniekam jāplāno eiro ieviešanas procesam nepieciešamie līdzekļi atbilstoši savai kompetencei un darbības jomai.”¹

Savu viedokli valsts ir izteikusi, bet ir ļoti daudz neskaidrību par to, kuras ar eiro ieviešanu saistītās izmaksas, kam ir jāsedz. Kā piemēru Latvijas tirgotāju asociācijas prezidents Henriks Danusēvičs minējis kases aparātu pārprogrammēšanu, par kuru neskaidrs ir tas, vai tas ietilps tos apkalpojošo uzņēmumu, vai pašu tirgotāju izmaksās. Ir ļoti daudz šādu neskaidru jautājumu. Valstij un uzņēmumiem galvenās izmaksas varētu būt saistītas ar izmaiņām informācijas tehnoloģiju sistēmās. Eiro ieviešanas procesa izmaksas privātajam sektoram Latvijā tiek lēstas no 36 līdz pat 170 miljoniem latu. H. Danusēvičs arī uzsvēris iespējas padarīt optimālāku eiro ieviešanas procesu, piemēram, saīsinot paralēlās cenu atspoguļošanas periodu.² Katrā ziņā eiro ieviešanas izmaksas prasa nopietnu izvērtējumu, jo tas ļautu prognozēt arī šo izmaksu radītās sekas, piemēram, cenu pieaugumu, jo uzņēmēji šīs izmaksas visticamāk iekļaus preču un pakalpojumu cenās. Uzņēmumiem (tajā skaitā komercbankām) būs jānodrošina paralēla uzskaites divās valūtās, vēlāk jānodrošina pilnīga grāmatvedības pāreja uz uzskaiti eiro, visu informācijas

¹ Latvijas Nacionālais eiro ieviešanas plāns // http://www.fm.gov.lv/eiro/FMPI_230206.doc - Resurss aprakstīts 2007. gada 23. martā

² Rudzītis E. Mūsu dārgais EIRO // Kapitāls. – 2006. – Nr.6

sistēmu pārprogrammēšana darbam ar eiro. Bankām jāveic arī bankomātu programmatūras izmaiņas.

Pēc autora domām būtu jāaprēķina visi ieguvumi un izmaksas lata nomaiņai ar eiro, tad atbilstoši iegūtajiem aprēķiniem jāizvērtē iespējamās valsts atbalsta iespējas, kā arī jāuzklausa un jāizanalizē visi ierosinājumi šī procesa optimizēšanai, lai tādējādi samazinātu izmaksas, ko šāda valūtu nomaiņa neizbēgami radīs uzņēmējiem.

Citi trūkumi

Literatūrā sastopami arī vēl citi trūkumi eiro ieviešanai. Georgs Lībermanis kā patiesa eiro ieviešanas trūkuma piemēru min Eiropas Centrālās bankas nespēju ievērot katras atsevišķas dalībvalsts nepieciešamību, nosakot vienotu kredītu procentu likmi saviem aizdevumiem eiro zonai.¹

Virkni argumentu, kurus varētu attiecināt arī uz Latviju, minējuši arī briti. Eiro zonas paplašināšanās pēc britu domām nozīmē to, ka katras atsevišķas valsts iespējas ietekmēt lēmumus samazinās, savukārt palielinās iespēja, ka lēmumi, kas piemēroti lielākajai daļai eiro zonas valstu, kādai valstij būs absolūti nederīgi. Tāpat iestāšanās eiro zonā atņem valstij iespēju pašai noteikt procentu likmes un, ja šis valsts biznesa cikls ir atšķirīgs no EMS biznesa cikla, tas var izrādīties kritiski attiecīgās valsts attīstībai. No eiro ieviešanas iegūs eksportētāji uz eiro zonas valstīm, bet daudzi mazie uzņēmumi, kas savu preci realizē tikai Latvijas vietējā tirgū, arī būs spiesti uzņemties nacionālās valūtas nomaiņas izmaksas. Apstrīdēts tiek arī arguments par cenu caurspīdību, jo tāpēc, ka citur kaut ko var iegādāties lētāk, maz būs tādu, kas tiešām atteiksies iegādāties preci sev tuvākajā veikalā un tā vietā dosies uz citu EMS valsti.²

Lielbritānijai atšķirībā no Latvijas ir iespēja izvēlēties, vai nomainīt savu nacionālo valūtu ar eiro. Autors arī uzskata, ka cenu caurspīdība tomēr būs nozīmīga, jo pirmkārt tā palielinās sabiedrības spiedienu uz uzņēmējiem, ja cenas būs radikāli atšķirīgas, otrkārt – veicinās attiecīgo preču ieviešanu no tās EMS valsts, kur tās var iegādāties lētāk.

Visbeidzot daļu no iepriekš minētajām priekšrocībām un trūkumiem iespējams sagrupēt arī pa atsevišķām grupām – iedzīvotāji, uzņēmumi, komercbankas, jo ne visi ieguvumi un zaudējumi attieksies uz konkrēto grupu. Šeit autors vairāk izdala tos ieguvumus un zaudējumus, kas vistiešāk skar attiecīgās grupas.

Eiro ieviešanas priekšrocības un trūkumi Latvijas iedzīvotājiem.

Priekšrocības:

- ☞ Valūtas konvertācijas izmaksu likvidācija;

¹ Lībermanis G. Kā latu nomainīs eiro // Rīga: Multineo, 2006. – 64 lpp.

² Arguments – pros & cons // www.theeurodebate.co.uk/arguments/ - Resurss aprakstīts 2007. gada 12. februārī

- ☞ Pievienošanās lielai un spēcīgai ekonomiskajai zonai;
- ☞ Cenu salīdzināmība;
- ☞ Konkurences pieaugums ražotāju starpā;
- ☞ Procentu likmju samazinājums;
- ☞ Atvieglota ceļošana;
- ☞ Lētāki eiro pārskaitījumi;
- ☞ Samazinās riski eiro kredītņēmējiem.

Trūkumi:

- ☞ Iespējamais cenu pieaugums;
- ☞ Atteikšanās no lata.

Eiro ieviešanas priekšrocības un trūkumi Latvijas uzņēmumiem.

Priekšrocības:

- ☞ Valūtas konvertācijas izmaksu likvidācija;
- ☞ Pievienošanās lielai un spēcīgai ekonomiskajai zonai;
- ☞ Procentu likmju samazinājums;
- ☞ Investīciju pieaugums;
- ☞ Tirdzniecības paplašināšanās;
- ☞ Cenu salīdzināmība.

Trūkumi:

- ☞ Konkurences pieaugums;
- ☞ Cenu pieaugums;
- ☞ Valūtas nomaiņas izmaksas.

Eiro ieviešanas priekšrocības un trūkumi Latvijas komercbankām.

Priekšrocības:

- ☞ Pievienošanās lielai un spēcīgai ekonomiskajai zonai;
- ☞ Procentu likmju samazinājums (lētāk iegūstami resursi starpbanku tirgū);
- ☞ Samazinās riski eiro kredītņēmējiem un arī komercbankām.

Trūkumi:

- ☞ Zūd ieņēmumi no valūtas (eiro) konvertācijām;
- ☞ Konkurences pieaugums;
- ☞ Procentu likmju samazinājums (samazinās banku ieņēmumi);
- ☞ Valūtas nomaiņas izmaksas.

Visas šeit minētās priekšrocības gan mijiedarbojas arī savstarpēji un, piemēram, izmaksu palielinājumu uzņēmumiem, iedzīvotāji izjutīs cenu pieauguma veidā. Tāpat ir virkne ieguvumu

vai zaudējumu, kas skar visu valsti kopumā neatkarīgi no piederības kādai no šeit izdalītajām grupām.

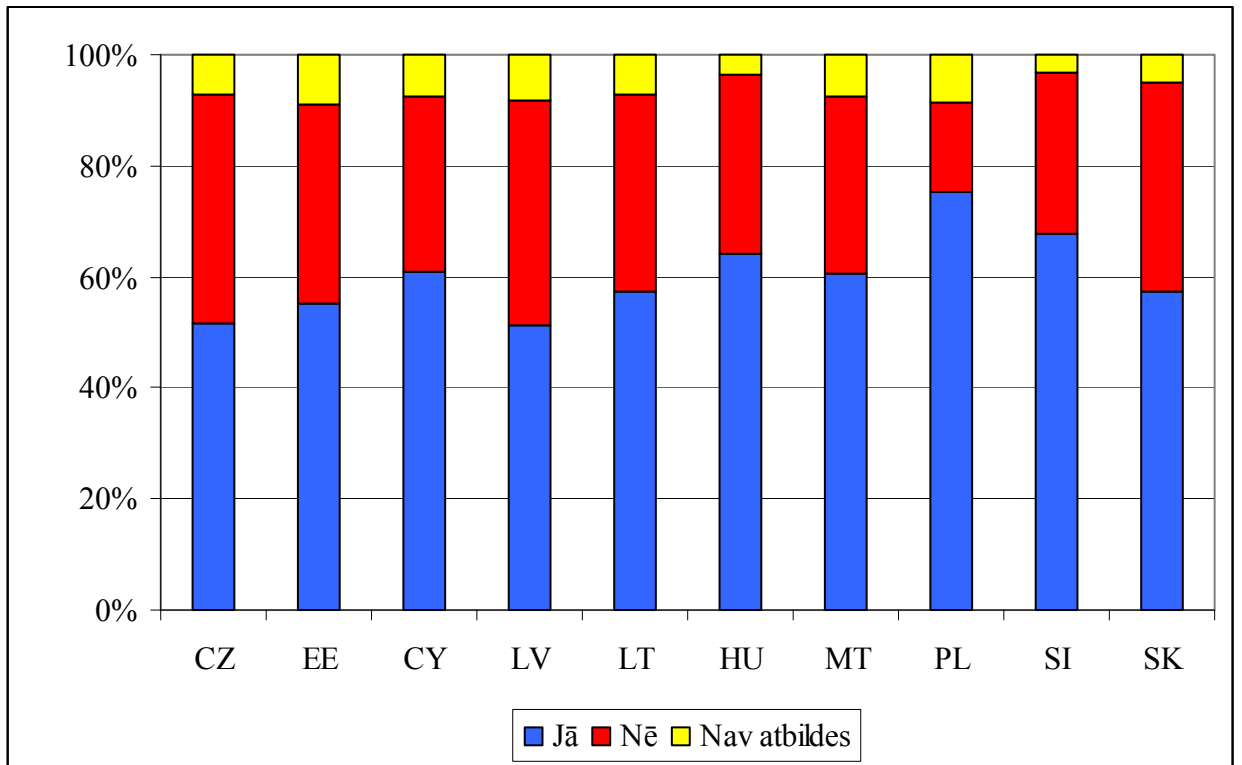
Ņemot vērā visus šajā nodaļā līdz šim uzskaitīts ieguvumus un zaudējumus no eiro ieviešanas Latvijā, ir svarīgi arī noskaidrot, ko tad īsti par to domā paši Latvijas iedzīvotāji.

4.3. Viedokļi par eiro ieviešanu Latvijā

Valstij virzoties uz eiro ieviešanu, ir svarīgi, lai arī sabiedrība tiktu izglītota ar nacionālās valūtas nomaiņu saistītajos jautājumos. Gan Latvijas, gan dažādas Eiropas mēroga socioloģisko pētījumu institūcijas regulāri veic dažādas aptaujas iedzīvotāju vidū. Autors šajā apakšnodaļā analizē Eiropas Komisijas *Eurobarometer* pētījumus 2006. gada rudenī un salīdzina situāciju Latvijā ar citām jaunajām ES dalībvalstīm. Arī grafiskajos attēlos izmantoti *Eurobarometer* dati. *Eurobarometer* aptaujā uzdotie jautājumi vērsti uz iedzīvotāju izpratnes par EMS izzināšanu, kā arī viedokļu un individuālo sajūtu dažādos ar eiro ieviešanu saistītos jautājumos izpēti.

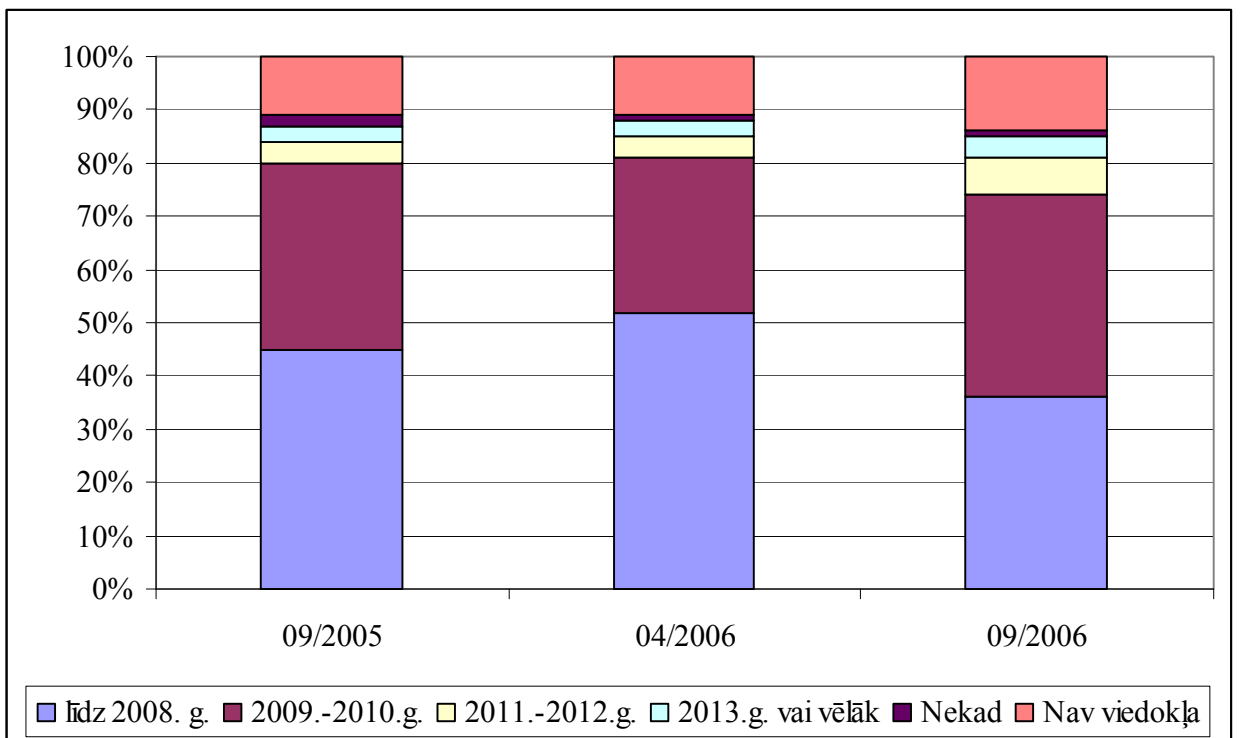
Saskaņā ar *Eurobarometer* pētījumu vairāk kā puse (51,2%) Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka mums ir iespējams izvēlēties, vai ieviest eiro, vai attiekties no tā ieviešanas. 40,4% savukārt ir atbildējuši, ka šāda izvēles iespēja nepastāv. Jāsaka, ka līdzīga situācija ir arī pārējās jaunajās ES dalībvalstīs (sk. 22. attēlu). Visizteiktākais to respondentu īpatsvars, kas uzskata, ka izvēle pastāv, ir Polijā, kur apstiprinoši atbildēja trīs ceturtdaļas aptaujāto. Arī iepriekš publicētajos *Eurobarometer* pētījumos situācija ir līdzīga un starp jaunajām Eiropas Savienības dalībvalstīm nav nevienas, kurā vairākums cilvēku apzinātos, ka šīm valstīm nepastāv izvēles iespējas eiro ieviešanā. Ļoti interesanti, ka arī slovēņi, kuri aptaujas veikšanas laikā cītīgi gatavojās eiro ieviešanai, uzskatīja, ka viņi varēja noteikt, vai eiro nomainīs Slovēnijas tolāru. Vai nu lielākā daļā Slovēnijas iedzīvotāju ļoti labi apzinās, ka atbalsts ES jau nozīmēja atbalstu arī eiro, vai arī viņu pozitīvais noskaņojums par šīm pārmaiņām radījis priekšstatu, ka kaut ko varēja ietekmēt. Latvijā gan ir vērojams viens no lielākajiem pareizo atbilžu īpatsvaram, salīdzinot ar citām valstīm.¹ Autors uzskata, ka atbildes uz šo un turpmākajiem jautājumiem skaidri apliecina, ka valdībai un Latvijas Bankai vēl daudz jāstrādā pie iedzīvotāju informēšanas un izglītošanas par eiro ieviešanu Latvijā.

¹ Introduction of the Euro in the New Member States. Analytical report // http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl191_en.pdf - Resurss apraksts 2007. gada 20. martā

22. attēls. JDV10 valstu iedzīvotāju atbildes uz jautājumu "Vai jūsu valsts var izvēlēties, vai ieviest eiro?" 2006. gada septembrī (%)

Pēc lielākās daļas aptaujāto iedzīvotāju uzskata eiro Latvijā varētu tikt ieviests 2009. vai 2010. gadā. Jāsaka gan, ka gandrīz tikpat daudz ir tādu, kas tic valdības publiskotajam plānam eiro ieviest 2008. gadā (sk. 23. attēlu).

23. attēls. Latvijas iedzīvotāju atbildes uz jautājumu "Kad jūsuprāt Latvijā tiks ieviests eiro?"

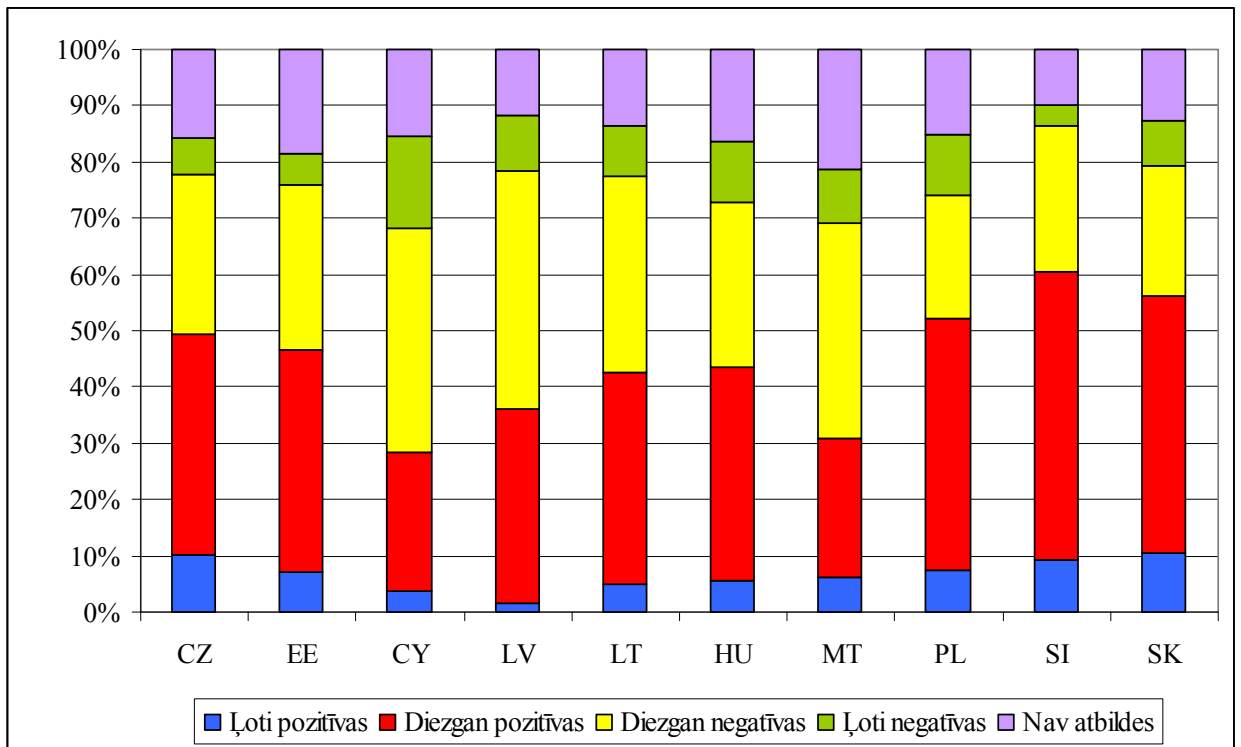
2005. g. septembrī, 2006. g. aprīlī un 2006. g. septembrī (%)

Lielākajā daļā valstu iedzīvotāji paredz, ka eiro varētu tikt ieviests līdz 2010. gadam, un tikai Ungārijā vairākums sagaida eiro ieviešanu 2013. gadā vai pat vēlāk. Salīdzinot ar iepriekšējiem pētījumiem (2006. gada aprīlī un 2005. gada septembrī), Latvijā ir samazinājies to iedzīvotāju īpatsvars, kas uzskata, ka eiro varētu tikt ieviests 2008. gadā. Autors secina, ka šeit skaidri redzams tas, ka tik bieži pieminētais 2008. gads nostiprinājies tautas apziņā un liela daļa iedzīvotāju varbūt pat neapjauš, ka 2008. gadā eiro Latvijā vēl nebūs.

Atbildes uz jautājumu par iespējamo eiro ieviešanas termiņu ir interesanti salīdzināt ar atbildēm uz jautājumu par to, kad paši aptaujātie vēlētos, lai nacionālo valūtu nomaina eiro. Gandrīz puse (49,7%) aptaujāto Latvijas iedzīvotāju atbildējuši, ka vēlētos, lai eiro latu nomaina pēc iespējas vēlāk. Šajā ziņā Latvija ir priekšā citām JDV10 valstīm. Nedaudz no Latvijas atpaliiek Kipra un Igaunija, bet pārējās valstīs iedzīvotāji lielākoties atbildējuši, ka vēlētos nacionālās valūtas nomaiņu pēc noteikta laika. Vēl 31% aptaujāto Latvijā atbildējuši, ka eiro ieviešanu vēlētos pēc noteikta laika, un tikai 14,7% grib pēc iespējas ātrāku lata nomaiņu ar eiro. Kā redzams, neskatoties uz to, ka vairākums Latvijas iedzīvotāju domā, ka eiro Latvijā varētu tikt ieviests jau 2008. gadā, viņi paši šo notikumu vēlētos pēc iespējas vairāk attālināt.

Svarīgi atzīmēt, ka saskaņā ar šo pētījumu gandrīz puse (48,5%) Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka nav pārāk labi informēti par eiro. Citās JDV10 valstīs situācija ir līdzīga, izņemot Slovēniju, kura aptaujas laikā jau gatavojās eiro ieviešanai 2007. gada 1. janvārī un arī sabiedrība bija labāk informēta. Salīdzinot ar pētījumu 2006. gada aprīlī, Latvijā ir nedaudz palielinājies informēto un nedaudz samazinājies ne tik labi informēto iedzīvotāju īpatsvars. Slovēnijas un citu jauno ES dalībvalstu salīdzinājumu autors uzskata par labu piemēru, ka ar plašu un aktīvu eiro informēšanas kampaņu ir iespējams panākt to, ka valsts iedzīvotāji jūtas komfortabli un sagatavojušies nacionālās valūtas nomaiņai.

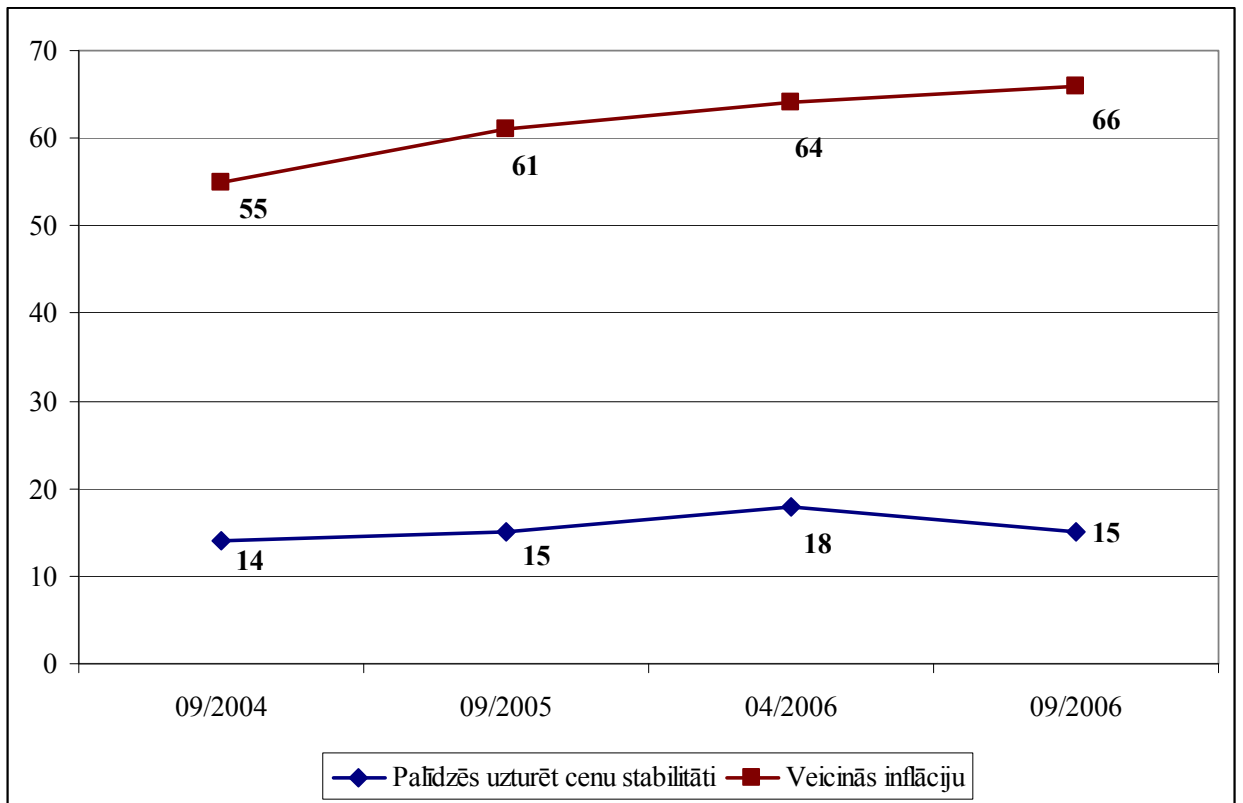
Aptaujātie Latvijas iedzīvotāji vairumā gadījumu uzskata, ka eiro ieviešanai valstī būs diezgan negatīvas sekas (42,5%), nedaudz mazāk domā, ka sekas būs diezgan pozitīvas (34,4%). Arī šajā ziņā JDV10 valstis ir diezgan līdzīgas (sk. 24 attēlu). Visnegatīvākās sekas eiro ieviešanai paredz Kipras iedzīvotāji. Salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu pētījumiem Latvijā palielinājies to iedzīvotāju īpatsvars, kas uzskata, ka eiro ieviešanas sekas valstij būs drīzāk negatīvas vai negatīvas.

24. attēls. JDV10 valstu iedzīvotāju atbildes uz jautājumu “Vai eiro ieviešanai jūsu valstī būs pozitīvas vai negatīvas sekas?” 2006. gada septembrī (%)

Vairāk nekā puse aptaujāto Latvijas iedzīvotāju ir drīzāk neapmierināti vai neapmierināti ar to, ka latu nomainīs eiro. Līdzīga attieksme pret nacionālās valūtas aizstāšanu ar eiro ir arī Lietuvā un Igaunijā. Vispozitīvāk noskaņoti ir Slovēnijas, Slovākijas un Maltas iedzīvotāji. Latvijas iedzīvotāju diezgan negatīvā attieksme pret lata nomaiņu ar eiro stabili saglabājusies jau ilgāku laiku, jo līdzīgas tendences bija vērojamas arī agrākajos *Eurobarometer* pētījumos. Pēc autora domām šādu Latvijas iedzīvotāju negatīvu noskaņojumu veicina valsts iestāžu pārliedzīgā centība ieviest eiro apvienojumā ar situāciju valstī, kad cenas aug, iedzīvotāji emigrē zemo algu dēļ utt. Katrā ziņā ceļš uz lata piesaisti eiro vienkāršam Latvijas iedzīvotājam nebūt neliekas tik skaists.

Tāpat gandrīz visās JDV10 valstīs ir lielāks to iedzīvotāju īpatsvars, kas uzskata, ka eiro palielinās inflāciju valstī, un tikai Ungārijas iedzīvotāji vairāk domā, ka eiro veicinās cenu stabilitāti. Latvijā šādi nosakņoto iedzīvotāju īpatsvaram ir vērojama pieauguma tendence (sk. 25. attēlu). Tas varētu būt saistīts ar augstajām inflācijas gaidām valstī, kā arī to, ka vairākums Latvijas iedzīvotāju ir negatīvi noskaņoti pret lata nomaiņu ar eiro kā tādu.

25. attēls. Latvijas iedzīvotāju atbildes uz jautājumu, vai eiro ieviešana palīdzēs uzturēt cenu stabilitāti valstī 2004. septembrī, 2005. g. septembrī, 2006. g. aprīlī, 2006. g. septembrī (%)

Latvija ir tā no jaunajām ES dalībvalstīm, kurā visvairāk (67,7%) iedzīvotāju uzskata, ka eiro ieviešana nozīmēs daļēju Latvijas identitātes zaudēšanu. Par iespējamo identitātes zaudēšanu uztraucas arī daudz Čehijas, Igaunijas, Kipras un Lietuvas iedzīvotāju. Tāpat vairāk kā puse Latvijas iedzīvotāju uztraucas par to, ka, ieviešot eiro, Latvija zaudēs kontroli pār savu ekonomisko politiku.

Autors secina, ka ir vēl daudz jāstrādā pie Latvijas iedzīvotāju izglītošanas un informēšanas ar eiro ieviešanu saistītajos jautājumos, bet, kas tad varētu būt tie iemesli, kāpēc sabiedrības viedoklis ir tik pesimistisks, kāda ir šībrīža situācija Latvijas tautsaimniecībā un kādi darbi jāveic ceļā uz eiro ieviešanu, tiek pētīts maģistra darba piektajā nodaļā. Lai spētu paredzēt eiro ieviešanas iespējas, ir svarīgi izprast, kur tad mēs atrodamies šobrīd – gandrīz trīs gadus pēc iestāšanās Eiropas Savienībā.

5. SITUĀCIJA LATVIJAS TAUTSAIMNIECĪBĀ, EIRO IEVIEŠANAS LATVIJĀ PERSPEKTĪVAS UN TURPMĀKIE VEICAMIE UZDEVUMI

Lai gan Latvijas Republikas Finanšu ministrijas interneta mājas lapā publicētajā Latvijas Nacionālajā eiro ieviešanas plānā kā datums eiro ieviešanai Latvijā joprojām ir norādīts 2008. gada 1. janvāris, jau labu laiku ir absolūti skaidrs, ka tas tā nebūs. Latvijas nespēja izpildīt inflācijas kritēriju nozīmē to, ka eiro ieviešana Latvijā jāatliek, un jānosaka jauns termiņš eiro ieviešanai Latvijā.

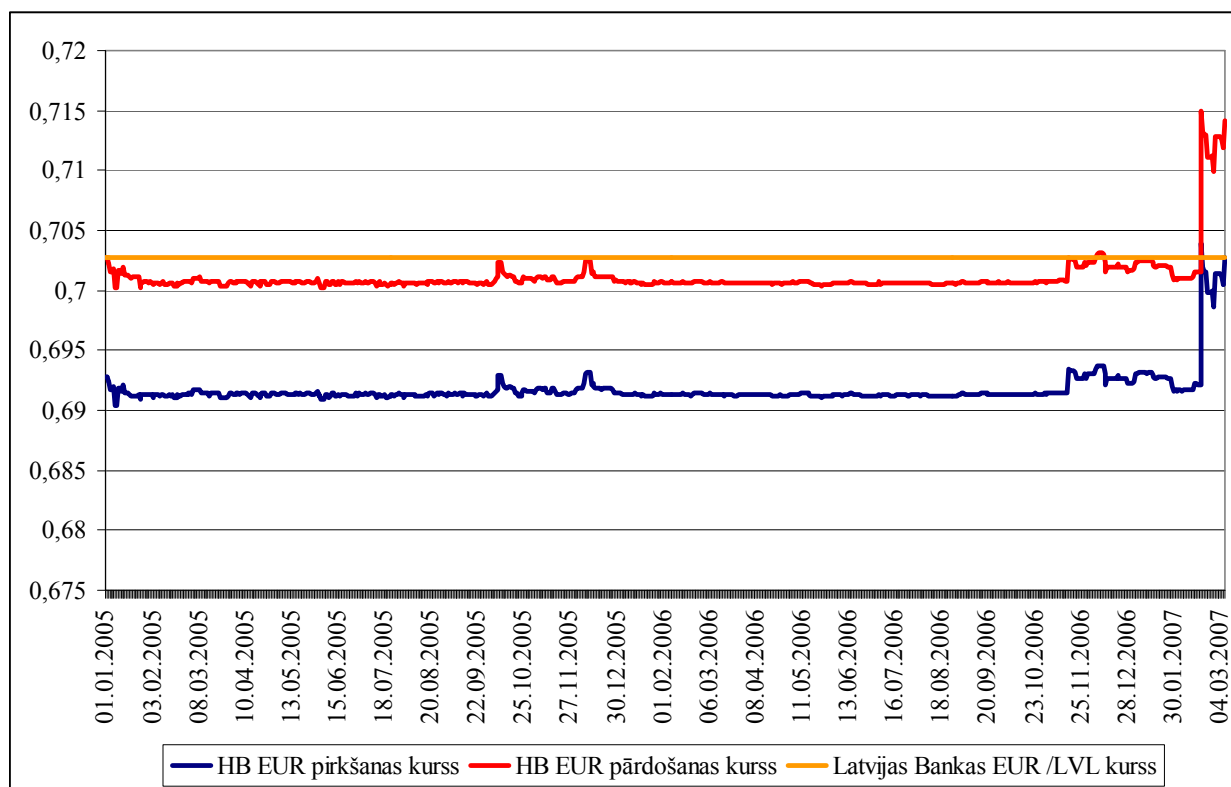
Jau ilgāku laiku dažādas vietējas un starptautiskas institūcijas un atsevišķi speciālisti, runājot par Latviju, lieto jēdzienu “ekonomikas pārkaršana”. Latvijas strauji augošais IKP un patēriņa cenas, darbaspēka trūkums vietējā tirgū, darbaspējīgo iedzīvotāju emigrācija, būtiski augošās algas un ne tik strauji augošā produktivitāte, tekošā konta deficīts, nekustamā īpašuma cenu straujš pieaugums un citas problēmas ir tās, kurām šobrīd ir jārod risinājums. Arvien biežāk ieskanas dažādi trauksmes signāli par Latvijas tautsaimniecības tālāko attīstību, bet pagaidām esam tikuši tikai līdz vairāk vai mazāk deklaratīvam plānam inflācijas apkarošanai, kas, protams, ir solis uz priekšu, salīdzinot ar inflācijas apkarošanas plānu pirms kāda laika, par kuru runāja, bet tā arī neviens to neredzēja.

Starptautiskās reitingu aģentūras “Standard and Poor’s” 2007. gada februāra lēmums noteikt negatīvu Latvijas kredītreitinga nākotnes vērtējumu ir viens no skaļākajiem pēdējā laika signāliem par problēmām Latvijas tautsaimniecībā. Arī “Danske Bank” (Dānija) publicēja pētījumu par jaunajām ES dalībvalstīm, kurā nepārprotami norādīja, ka šajās valstīs tautsaimniecības pārkaršana jau kļuvusi par normālu parādību un Latvija ir kā brīdinājuma signāls investoriem, kuri veikuši vai plāno veikt ieguldījumus šajās valstīs.¹

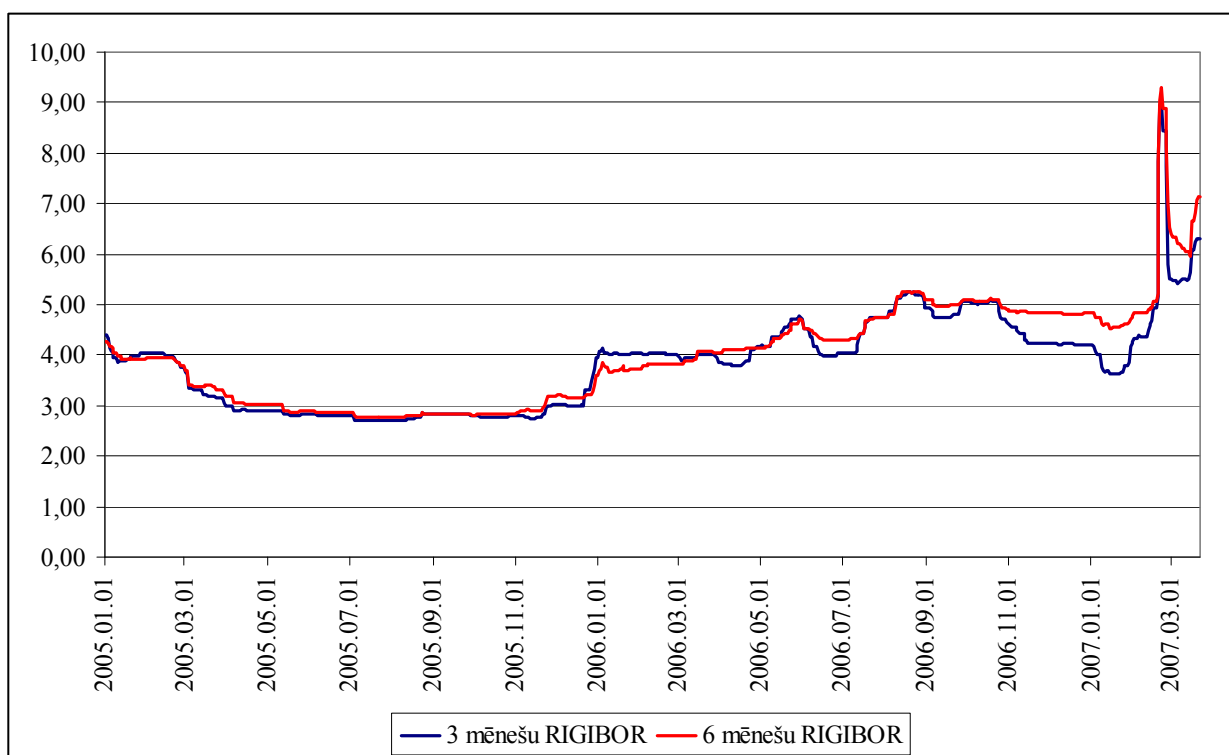
2007. gada 17. un 18. februārī Latvijā strauji izplatījās baumas par iespējamo lata devalvāciju. Iedzīvotāji steidza mainīt latus pret eiro vai citām stabilām valūtām. Nonāca pat tik tālu, ka Rīgas valūtas maiņas punktos eiro vairs nebija, neskatoties uz to, ka, sekojot pēkšņajam pieprasījuma pieaugumam, maiņas kursi bija sasnieguši nepieredzētus apmērus. Tie, kas vēlējās atbrīvoties no latiem, tad nu devās uz tuvākajām kaimiņvalstīm – Lietuvu un Igauniju. To, kas notika ar lata maiņas kursu pret eiro komercbankās, spilgti ilustrē 26. attēls, kurā redzams eiro pirkšanas un pārdošanas kurss lielākajā Latvijas komercbankā AS “Hansabanka”. Pēc salīdzinoši nelielām svārstībām iepriekšējo divu gadu laikā redzams straujš lēciens 2007. gada 19. februārī, kas bija pirmdiena un pirmā bankas darba diena pēc baumu izplatīšanās. Latvijas Bankas

¹ Christensen L., Rasmussen L. New Europe: A warning not to be ignored // Danske Bank – Research – February 23, 2007 – p.1

noteiktais lata kurss pret eiro noturējās un devalvācija kā nebija plānota, tā arī nesevoja šīm baumām un sekojošam lata komerckursā pret eiro kritumam.

26. attēls. EUR pirkšanas un pārdošanas kurss Hansabankā (HB) un Latvijas Bankas noteiktais kurss no 2005. gada 1. janvāra līdz 2007. gada 7. martam (lati par 1 EUR).¹

27. attēls. 3 un 6 mēnešu RIGIBOR no 2005. gada 1. janvāra līdz 2007. gada 22. martam.

¹ Izmantota AS "Hansabanka" un Latvijas Bankas informācija.

Sekojošam, sen neredzētus augstumus sasniedza arī naudas tirgus indeksi. 3 un 6 mēnešu RIGIBOR dinamika redzama 27. attēlā (izmantota Latvijas Bankas mājas lapā publicētā informācija par vēsturiskajām RIGIBOR likmēm)

Iepriekš tik augstu RIGIBOR likmes bija 1999. gada beigās. Lata kursa pret eiro krišanās tirgū, kā arī tas, ka mēneša beigās Latvijas komercbankām bija jāizpilda Latvijas Bankas noteiktā obligāto rezervju norma, izsauca sen neredzēto RIGIBOR pieaugumu. Kredītņēmēji, kuru kredīti bija latos un kuriem laikā pēc likmju pieauguma notika kārtējā procentu likmes mainīgās daļas pārskatīšana, uz trīs vai sešiem mēnešiem nofiksēja ļoti augstu likmi.

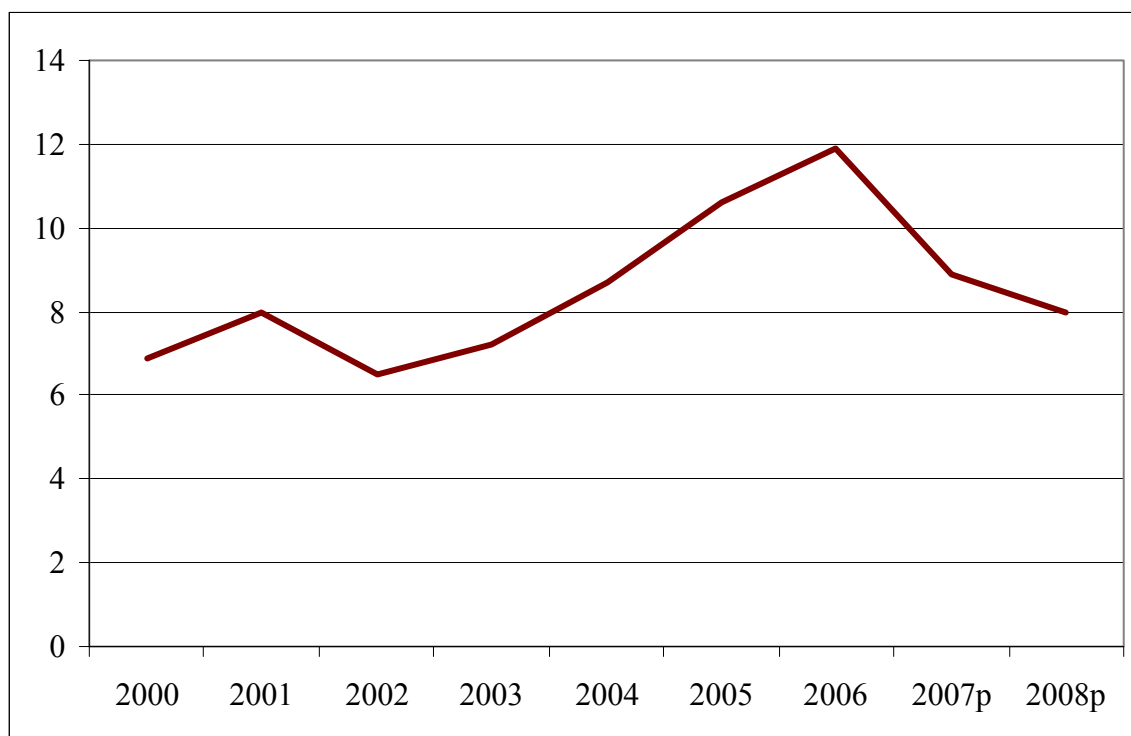
Uzreiz pēc šiem notikumiem sekoja arī iepriekš minētais “Danske Bank” pētījums. Dāņi analizēja desmit jaunās ES dalībvalstis no Centrālās un Austrumeiropas – Poliju, Ungāriju, Čehiju, Slovākiju, Slovēniju, Igauniju, Latviju, Lietuvu, Bulgāriju un Rumāniju, analīzei izmantojot vienpadsmit dažādus kritērijus, kuri gan dažkārt savstarpēji pārklājas – IKP pieaugums, inflācija, tekošā konta bilance % no IKP, reālais efektīvais valūtas kurss, kredītu attiecība pret IKP, kredītu pieaugums, ārvalstu valūtas rezervju attiecība pret importa apjomu, eksporta un importa attiecība, īstermiņa parāda attiecība pret ārvalstu valūtas rezervēm, reālais procentu likmes, valsts finanses. Secinājums bija, ka piecas no jaunajām ES dalībvalstīm – Lietuva, Bulgārija, Latvija, Rumānija un Igaunija – atrodas visbīstamākajā situācijā, jo tām visvairāk kritēriju atbilst tautsaimniecības pārkaršanas pazīmēm. Vissliktākie rādītāji bija Latvijai, Rumānijai un Igaunijai, kurām šīs pazīmes spilgti izpaudās septiņos no vienpadsmit rādītājiem.¹

Autors veica analīzi atsevišķiem no šiem kritērijiem, par kuriem vispilnīgākā informācija bija pieejama Eurostat datubāzēs. Latvijas situācija salīdzināta ne tikai ar citām jaunajām ES dalībvalstīm, bet arī ar ES-15 valstīm.

Pirmais no tādiem rādītājiem ir IKP, kurš Latvijā pēdējos gados pieaudzis ļoti strauji – visstraujāk ES. “Danske Bank” pie valstīm ar izteiktām pārkaršanas pazīmēm (IKP pieaugums 8% gadā un vairāk, salīdzinot ar iepriekšējo gadu) ierindojusi Latviju, Igauniju, Bulgāriju, Slovākiju un Rumāniju. Latvijas reālā IKP pieaugums redzams 28. attēlā. Kā redzams, jau no 2004. gada reālā IKP pieaugums Latvijā pārsniedz 8%. Diemžēl šo IKP pieaugumu vairāk “dzen” augošais iekšzemes pieprasījums, nevis eksporta pieaugums. Salīdzinot Latviju ar citām ES valstīm, redzams, ka ES-15 valstīs 2006. gadā reālā IKP pieaugums lielākoties bijis zem 4% atzīmes, savukārt astoņas pirmās vietas šajā salīdzinājumā ieņem tieši jaunās ES dalībvalstis (sk. 4. pielikuma 1. attēlu). Atsevišķi izpētīt tikai jaunās ES dalībvalstis, Latvija ir izteikta līdere ar

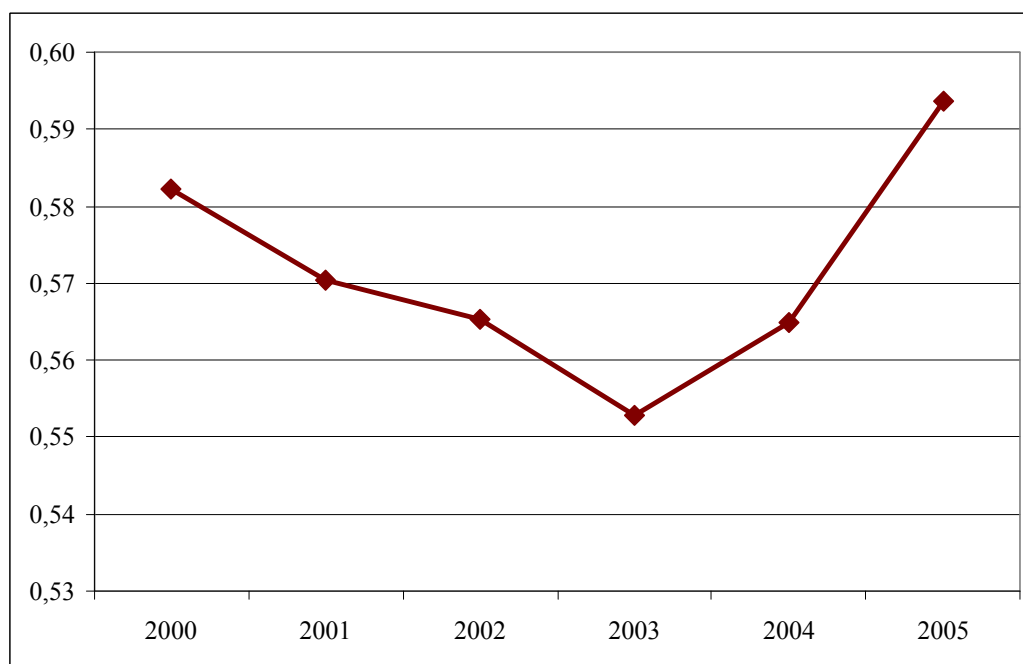
¹ Christensen L., Rasmussen L. New Europe: A warning not to be ignored // Danske Bank – Research – February 23, 2007 – p.2

reālā IKP pieaugumu 11,9% 2006. gadā (sk. 4. pielikuma 2. attēlu), sekojot Igaunijai un Slovēnijai ar 8,3% pieaugumu. Visstabilāk tautsaimniecība attīstās Ungārijā, Maltā un Kiprā.

28. attēls. Reālā IKP pieaugums Latvijā (% , salīdzinot ar iepriekšējo gadu) ¹

Analizējot eksporta attiecību pret importu, “Danske Bank” analītiķi par vissliktāk sabalansētu atzīst situāciju Latvijā, Bulgārijā, Rumānijā, Lietuvā un Igaunijā. Pētot Latvijas rādītājus, var secināt, ka pēdējos gados vērojama neliela situācijas uzlabošanās (sk. 29. attēlu).

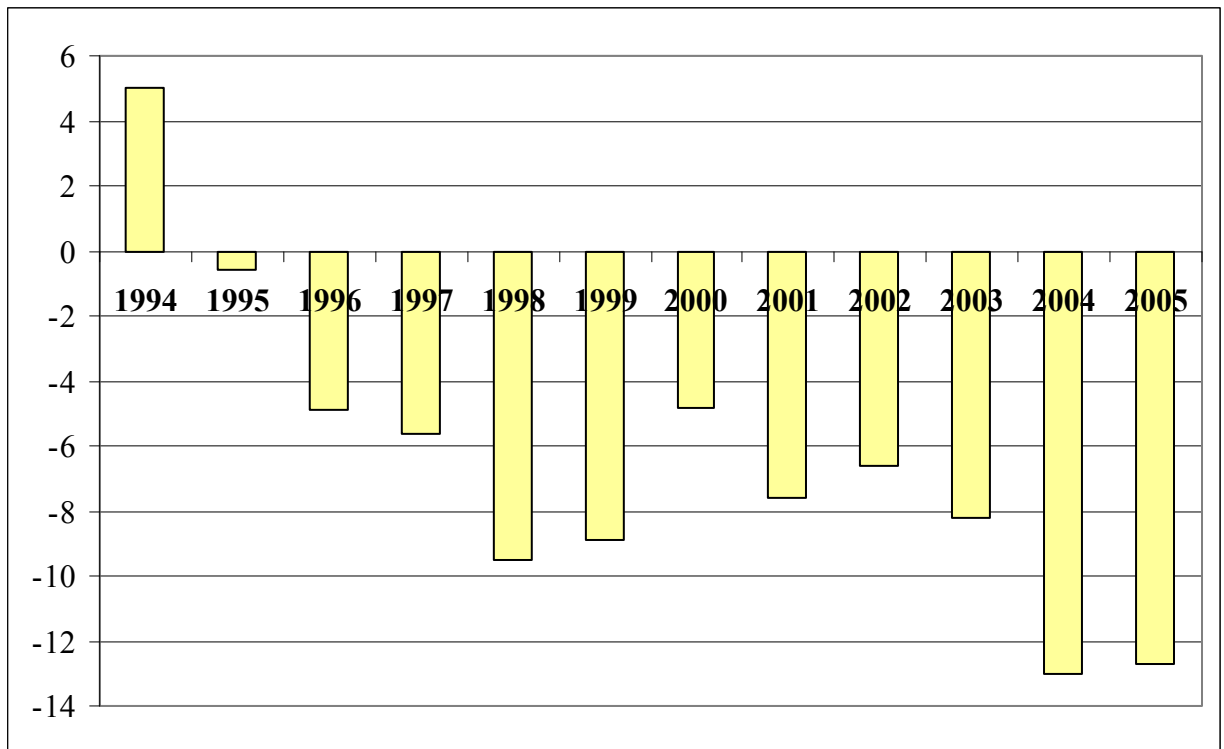

29. attēls. Eksporta attiecība pret importu Latvijā no 2000. līdz 2005. gadam.²

^{1,2} Eurostat dati.

Latvijā jau ilgstoši imports gandrīz divas reizes pārsniedz eksportu. Salīdzinājumā ar citām ES dalībvalstīm vēl dramatiskāka situācija kā Latvijā ir tikai Kiprā un Grieķijā (sk. 4. pielikuma 3. attēlu). 2005. gadā Kiprā eksports veidoja 23% no importa apjoma, bet Grieķijā – 32%. Šis arī ir rādītājs, kurā starp jaunajām ES dalībvalstīm ar sliktāk sabalansētu ārējo tirdzniecību atrodamas arī tādas ES-15 valstis kā jau pieminētā Grieķija, kā arī Portugāle, Spānija un Lielbritānija. Pētot tikai JDV10 valstis, iezīmējas tas, ka situācija stabilāka ir Centrāleiropas valstīs – Čehijā, Ungārijā, Slovākijā, Slovēnijā un arī Polijā –, savukārt Baltijas valstīm, Kiprai un Maltai vēl jāstrādā pie ārējās tirdzniecības sabalansētības.

Diemžēl vēl kādā rādītāja Latvijā ir līdere starp visām Eiropas Savienības dalībvalstīm – 2005. gadā Latvijā bija pats lielākais tekošā konta deficīts procentos no IKP visā ES (sk. 4. pielikuma 5. attēlu). 2005. gadā tekošā konta deficīts Latvijā bija 12,7% no IKP, kas gan bija nedaudz labāk kā gadu iepriekš, kad tekošā konta deficīts Latvijā bija 13% no IKP (sk. 30. attēlu).

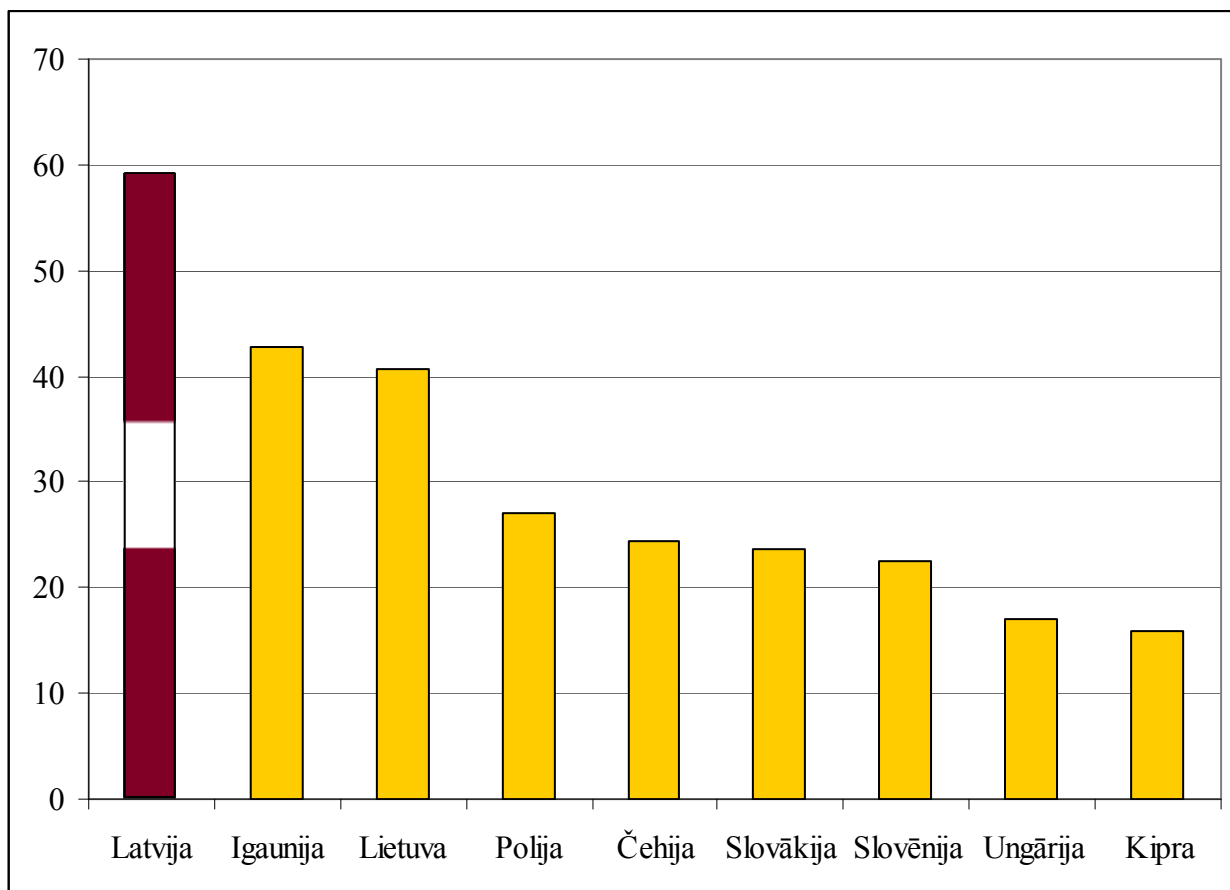
30. attēls. Tekošā konta pārpalikums/deficīts Latvijā no 1994. līdz 2005. gadam (% no IKP).¹

Šeit arī jāatzīmē, ka tekošā konta deficīts 2005. gadā bija raksturīgs visām jaunajām ES dalībvalstīm (sk. 4. pielikuma 6. attēlu). Visizteiktākais tas bija Latvijā, Bulgārijā, Igaunijā un Maltā, kur deficītu % no IKP varēja izteikt ar divciparu skaitli.

Privātajam sektoram izsniegto kredītu pieauguma tempa ziņā Latvija 2006. gadā ievērojami apsteidza citas jaunās ES dalībvalstis (sk. 31. attēlu). Autors salīdzina komercbanku bilanču apkopotos datus uz 2005. un 2006. gada beigām. Tā kā analizēts tiek privātais sektors,

¹ Eurostat dati.

tad no kopējā kredītu apjoma tiek atņemti valdībām, pašvaldībām un valsts uzņēmumiem izsniegtie aizdevumi. Tāpat šajos aprēķinos netiek ņemti vērā nerezidentiem izsniegtie aizdevumi, jo nevar konkrēti nodalīt, kuri no nerezidentu kredītiem faktiski paliek valstī un kuri – nonāk šo nerezidentu mītnes valstīs. Visas trīs Baltijas valstis ir pirmajās vietās starp JDV10 valstīm, bet Latvija ar 59,28% kredītu pieaugumu ievērojami apsteidz Igauniju un Lietuvu.

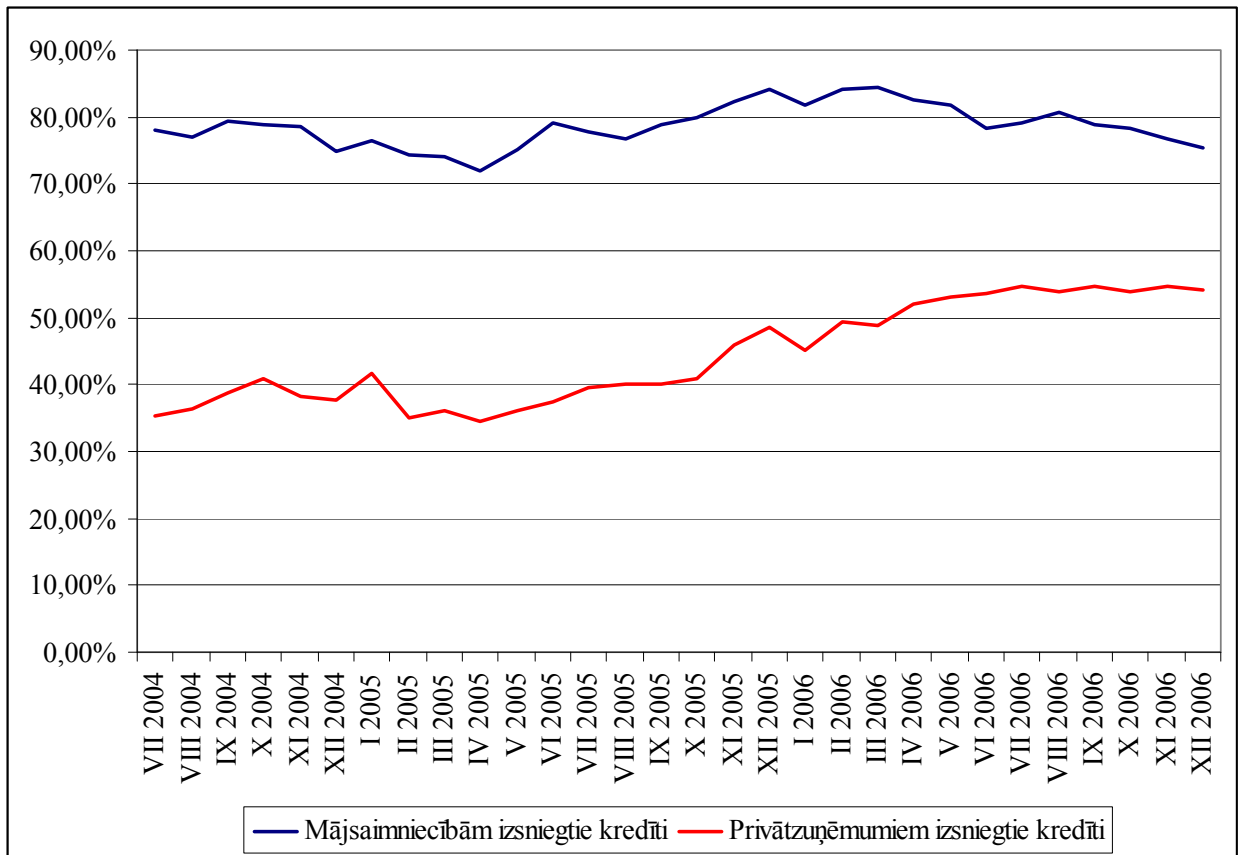
31. attēls. Privātajam sektoram izsniegto kredītu pieauguma temps JDV 10 valstīs 2006. gadā (% , salīdzinot ar 2005. gadu)¹

Atsevišķi analizējot Latvijas komercbanku tieši mājsaimniecībām un privātuzņēmumiem izsniegto kredītu pieauguma tempus, redzams, ka mājsaimniecībām izsniegtie kredīti auguši ievērojami straujāk (sk. 32. attēlu). Autors salīdzina ikmēneša datus ar to pašu periodu pirms gada. Mājsaimniecībām izsniegto kredītu apjoms visā pētāmajā periodā, salīdzinot ar atbilstošo mēnesi gadu iepriekš, ir audzis no 72% līdz pat 84% gadā. Savukārt privātuzņēmumiem izsniegtie kredīti palielinājušies par 34% līdz 55% gada laikā.

2006. gada decembrī mājsaimniecībām un privātuzņēmumiem izsniegto kredītu summas bija: uzņēmumiem izsniegti kredīti 4454,5 miljonu latu apmērā, savukārt mājsaimniecībām – 4303,2 miljoni latu. Ņemot vērā jau iepriekš minēto baumu izplatīšanos par iespējamo lata devalvāciju, svarīgi pieminēt, ka no visiem Latvijas komercbanku izsniegtajiem kredītiem valsts

¹ Nacionālo centrālo banku dati un autora aprēķini. Nav pieejami dati par Maltu.

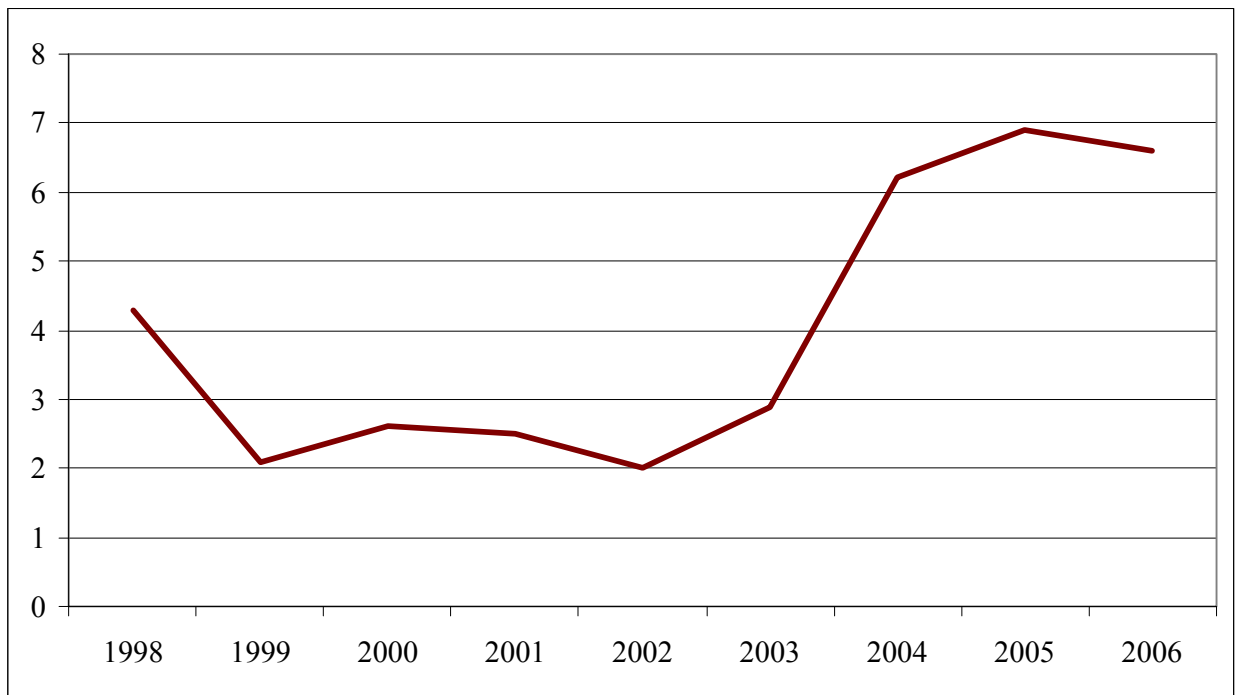
rezidentiem (tajā skaitā valdībai) tikai 23,14% kredītu ir latos, bet pārējie - dažādās ārvalstu valūtās. Tas nozīmē, ka lata devalvācijas gadījumā nopietni ciestu lielākā daļa kredītņēmēju, jo sevišķi mājsaimniecības, kurām ienākumi (darba algas u.tml.) ir tikai latos.

32. attēls. Latvijas mājsaimniecībām un privātu uzņēmumiem Latvijas komercbankās izsniegto kredītu pieauguma tempi no 2004. gada jūlija līdz 2006. gada decembrim (% pret iepriekšējā gada atbilstošo mēnesi)¹

Visbeidzot autors analizē arī inflācijas rādītājus Latvijā un citās ES dalībvalstīs. Salīdzinājumam tiek izmantots tas pats saskaņotā patēriņa cenu indeksa (SPCI) kritērijs, ko ECB lieto, vērtējot jauno ES dalībvalstu sniegumu konverģences kritēriju izpildē. SPCI indekss Latvijā redzams 33. attēlā. Kopš 2002. gada inflācija Latvijā arvien ir pieaugusi un tikai 2006. gadā redzams neliels samazinājums. Kopš Eiropas Savienībā 2007. gada 1. janvārī iestājās divas jaunas valstis – Bulgārija un Rumānija – Latvija vairs nav līdere ES valstu vidū SPCI inflācijas ziņā. 2006. gadā visaugstākā SPCI inflācija bija Bulgārijā (7,4%), savukārt Latvija bija otrā ar 6,6%. Pirmās septiņas valstis ar augstāko SPCI inflāciju iestājušās ES ne agrāk par 2004. gada 1. maiju (sk. 4. pielikuma 7. attēlu). Tām savukārt seko virkne ES-15 valstu – Spānija, Grieķija, Luksemburga, Portugāle un Īrija, no kurām pirmās četras 2006. gadā pat neizpilda Māstrihtas konverģences kritēriju.

¹ Latvijas Bankas dati un autora aprēķini.

33. attēls. SPCI inflācija Latvijā no 1998. līdz 2006. gadam (% pret iepriekšējo periodu).¹

Salīdzinot situāciju tikai jaunajās ES dalībvalstīs, var secināt, ka Latvija ieņēmusi “godpilno” otro vietu un atrodas starp ES jaunpienācējām 2007. gadā Bulgāriju un Rumāniju. Pārējās jaunajās ES dalībvalstīs SPCI inflācija jau ir ievērojami zemāka, lai gan arī vairākas no tām 2006. gadā nespētu izpildīt Māstrihtas konverģences kritēriju (sk. 4. pielikuma 8. attēlu).

Latvijas valdība 2007. gada martā demonstrēja sabiedrībai savu plānu inflācijas apkarošanai – Ziņojumu par patēriņa cenu inflācijas attīstību un samazināšanas priekšlikumiem. Šis ziņojums gan tiek pamatoti kritizēts gan vietējo, gan starptautisko ekspertu vidū sava deklaratīvā rakstura un bieži sastopamās nekonkrētības dēļ. Tāda Latvijā labi pazīstama ekonomiste kā Raita Karnīte uzsvērusi, ka tuvākajā nākotnē inflācija kristos arī bez plāna pieņemšanas un tirgus jau tāpat ir pārsātināts².

Ir kāda interesanta šī plāna iezīme, jo, ja vien valdība to negatavoja reizē ar “Latvijas konverģences programmu 2006-2009”, tad jāsecina, ka, realizējot plānu, tam netiek plānots nekāds efekts. Latvijas Republikas Finanšu ministrija 2007. gada janvārī publiskotajā Latvijas konverģences programmā prognozē, ka PCI inflācija 2007. gadā būs 6,4%, 2008. gadā – 5,2% un 2009. gadā – 4,2%.³ Tas nebūt neatšķiras no divus mēnešus vēlāk tapušā inflācijas apkarošanas plāna, kurā plānots 2007. gadā panākt PCI inflāciju 6,5 – 6,7% līmenī, 2008. gadā – 5 – 5,5%, un 2009. gadā 4 – 4,5%. Šāds plāns, lai arī ir solis uz priekšu, salīdzinot ar pirms dažiem gadiem

¹ Eurostat dati.

² Āboltiņš J. Inflācijas apkarošana: ar tanku pret zvirbuliem //

<http://www.financenet.lv/zinas/latvija/article.php?id=154202> – Resurss aprakstīts 2007. gada 25. martā.

³ Latvijas Konverģences programma 2006-2009 // http://www.fm.gov.lv/es_docs/konverg_2006_2009.pdf - Resurss aprakstīts 2007. gada 24. martā

bieži minēto, bet tā arī nekad nepubliskoto plānu, tomēr diez vai spēs pārliecināt starptautiskos investorus, reitingu aģentūras un citus tautsaimniecības speciālistus par Latvijas valdības plānoto pasākumu inflācijas apkarošanai nopietnību, jo nekāds uzlabojums taču netiek paredzēts, ja salīdzinām Konverģences programmā un inflācijas apkarošanas plānā minētās patēriņa cenu pārmaiņu prognozes.

“Danske Bank” analītiķis Larss Kristensens (*Lars Christensen*) arī izanalizējis Latvijas valdības plānus inflācijas apkarošanai. L. Kristensens, sveicot valdības veiktos pasākumus, tomēr uzskata, ka šis plāns ir tapis par vēlu un neparedz tam būtisku ietekmi uz inflāciju. Dāņu analītiķis tāpat kā daudzi citi norāda arī uz to, ka pietrūkst konkrētu pasākumu, kas tiks veikti. L. Kristensens joprojām uzskata, ka Latviju sagaida “cieta piezemēšanās” (*hard landing*) un pieprasījuma veicināto inflāciju drīzāk samazinās šī piezemēšanās un nekustamā īpašuma tirgus atdzišana nekā valdības izstrādātais plāns.¹ Cietā piezemēšanās nozīmē to, ka tautsaimniecība no izaugsmes fāzes uzreiz nokļūst recesijas fāzē.

Būtiskus mīnus valdības plānam uzsvēr arī ekonomikas doktore Anna Ābeltiņa: “Valdības plāns galvenokārt skar patēriņa inflāciju, un tajā ir atspoguļoti klasiskie tās apkarošanas paņēmieni, nodokļu paaugstināšana un algu iesaldēšana, varbūt ne tik bargi, bet gan pieauguma tempa samazināšana. Tas it kā būtu labi. Taču, ja aplūkojam to darbinieku kategoriju algu līmeni, uz kuriem attieksies plāna pasākumi, tādus kā skolotāji, policisti, ārsti, medicīnas māsas u. c. budžeta sfēras darbinieki, rodas jautājums, vai tiešām šeit ir sasniegts pienācīgs algu līmenis? Vai, neveicot pasākumus šo kategoriju algu paaugstināšanai, mēs nezaudēsim vēl tūkstošiem darba roku, kuras aizplūds uz citām valstīm? Tas būs patiešām liels ļaunums, jo daudzi valsts iedzīvotāji, kuri jau pašreiz strādā citās valstīs, daļu savu ienākumu sūta uz dzimteni ģimenēm, tādā veidā paaugstinot pieprasījumu, palielinot spiedienu uz cenu līmeni un paši reāli nepiedaloties valsts ekonomikas attīstībā. Otrs negatīvais moments, protams, ir tas, ka valstī jau tā trūkst speciālistu daudzās nozarēs, un cilvēku aizplūšana šo situāciju var novest līdz kritiskai.”²

Situācija ar algām gan ir neapskaužama, jo, tā kā nav izskausta algu maksāšana aploksnēs, privātais sektors saražo arī lielu daļu ieņēmumu, kuri nekādi netiek aplikti ar nodokļiem un veicina patēriņu un inflācijas pieaugumu. Autors uzskata, ka algu iesaldēšana valsts sektorā strādājošajiem visticamāk varētu beigties tā, kā to prognozējusi A. Ābeltiņa, jo valsts sektorā strādājošie jau tā izjūt šo nevienlīdzību ar privāto sektoru un ļoti daudziem varētu nolaisties rokas un rasties vēlme doties piepelnīties ārpus valsts.

¹ Christensen L. Latvia: A plan to fight inflation, but a bit (too) late // Danske Bank – Research – March 08, 2007 – p.3

² Ābeltiņa A. Kā cīnīsimies ar inflācijas bubuli //

<http://www.financenet.lv/comments/comments/article.php?id=154831> – Resurss aprakstīts 2007. gada 24. martā

Reaģējot uz situāciju, kad tajā skaitā valdības izstrādātajā plānā paredzēta uzkrājumu veicināšana, piemēram, AS “Hansabanka” jau uzsākusi aktīvu uzkrājumu popularizēšanu. Komerčbanku aktivitātes uzkrājumu veicināšanai un inflācijas samazināšanai gan var uztvert divējādi. No vienas puses tā, protams, ir apsveicama aktivitāte veicināt iedzīvotāju uzkrājumus, lai samazinātu naudas daudzumu apgrozībā, tajā pašā laikā tieši komercbankas ar savu agresīvo kreditēšanu bieži tiek minētas kā vaininieces pieprasījuma veicināšanā valstī, kas savukārt nozīmē inflācijas pieaugumu, tāpat jāapzinās, ka iedzīvotāju uzkrājumi komercbankās nenogulst tāpat vien, bet bieži atkal atgriežas tautsaimniecībā kredītu veidā, jo, lai izmaksātu procentus noguldītājiem par to noguldījumiem, komercbankai jāgūst noteikta atdeve no noguldītās naudas.

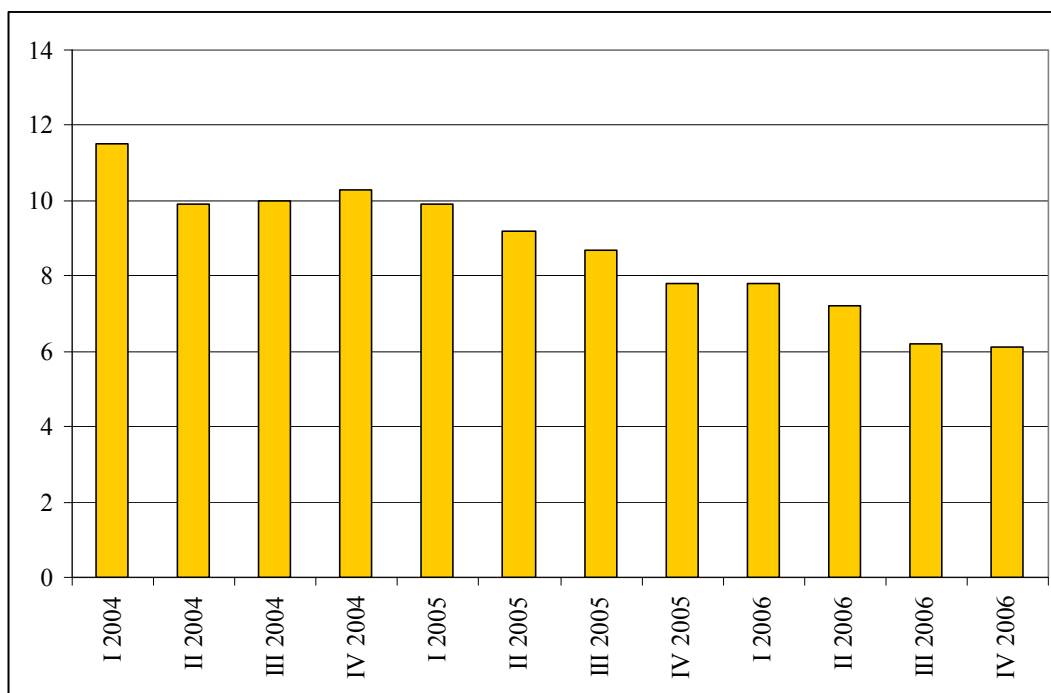
Jāņem vērā arī, ka Latvijas valdībai, lai ierobežotu inflāciju, būtu jāatsakās no lielo objektu – bibliotēkas, koncertzāles un muzeja – celtniecības vismaz tuvāko gadu laikā. Šādu objektu celtniecībai nepieciešamie milzīgie naudas un cilvēku resursi vēl vairāk sakarsētu Latvijas tautsaimniecību. Bibliotēkas ēkas projektu tauta vēl ir akceptējusi, bet ap koncertzāles ēku virmo diskusijas un emocijas bez reāla, nopietna pamatojuma tās nepieciešamībai un aktualitātei tieši šobrīd. Jāatceras, ka ekonomisko problēmu gadījumā tieši no kultūras tauta atteiksies vispirms.

Tāpat arī Eiropas Savienības fondu līdzekļi diemžēl ir patēriņa un arī inflācijas veicinātāji valstī, jo arī šeit ir ļoti labas iespējas lielas naudas summas ielikt savā kabatā un vēlāk izmantot patēriņam. Diskusijas par inflāciju, starptautisko speciālistu atzinumi, valdības plāni u.c. pēdējā laika notikumi veicina arī to, ka sabiedrība paredz inflācijas palielināšanos nākotnē, un šīs inflācijas gaidas arī var cenu pieaugumu vēl vairāk veicināt.

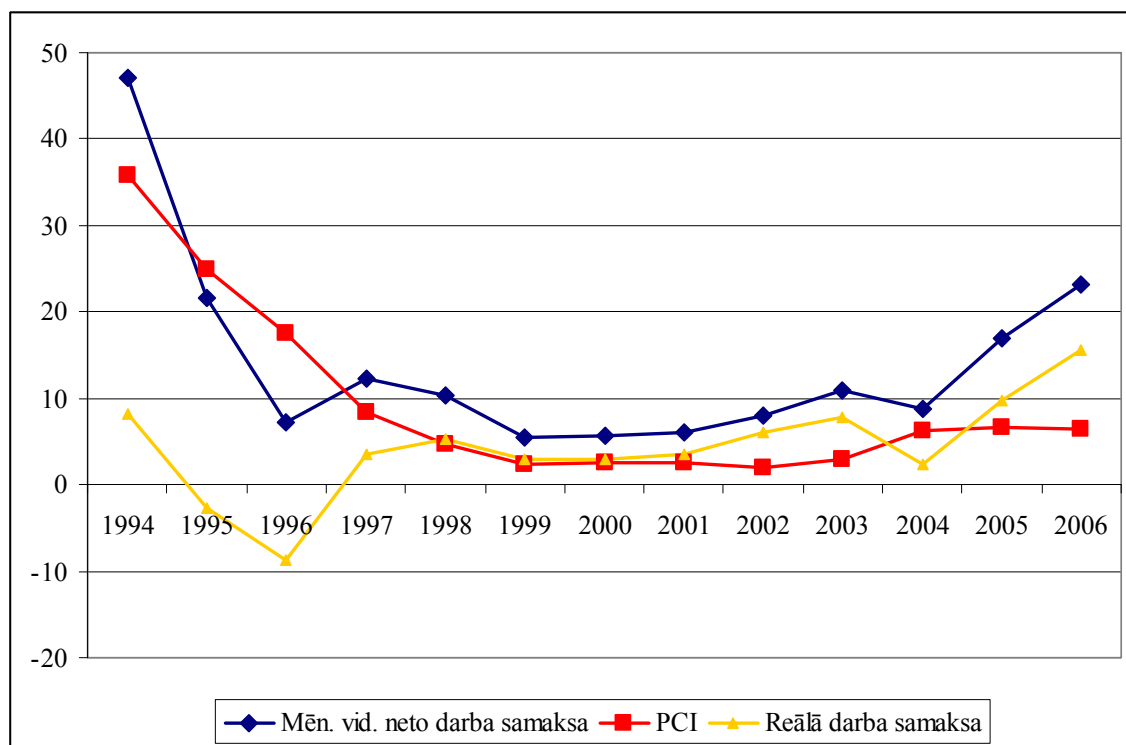
“Danske Bank” Latviju ierindojusi starp valstīm ar tautsaimniecības pārkaršanas pazīmēm arī tādos rādītājos kā kredītu privātajam sektoram attiecība pret ienākumiem, kur pēc dāņu speciālistu aprēķiniem Latvijā ir vadošajā vietā starp desmit pētījumā iekļautajām valstīm, kā arī reālās procentu likmes. Savukārt labu novērtējumu Latvija saņēmusi tādos rādītājos kā reālais efektīvais valūtas kurss, kurā Latvijai starp 10 valstīm ir vislabākais rādītājs, t.i., valūta nav pārāk pārvērtēta, ārvalstu valūtas rezerves attiecībā pret importu, īstermiņa parāda attiecība pret ārvalstu valūtas rezervēm un valsts finanses.¹

Lai vēl pilnīgāk raksturotu situāciju Latvijas tautsaimniecībā, autors analizē vēl tādas rādītājus kā bezdarba un reālās algas dinamika. Šie rādītāji gan nevar tikt uztverti kā absolūti precīzi, jo pastāv gan slēptais bezdarbs (nestrādājošs uzņēmums atlaiž strādniekus ilgstošā atvaļinājumā vai arī juridiski no darba neatbrīvo, bet nemaksā ne algu darba ņēmējam, ne nodokļus valsts budžetam), kā arī aizvien populārās “aplokšņu algas”. Tomēr, tā kā vispārējās tendences šie rādītāji atspoguļo, tad jāveic arī to izpēte.

¹ Christensen L., Rasmussen L. New Europe: A warning not to be ignored // Danske Bank – Research – February 23, 2007 – pp. 4 - 6

34. attēls. Darba meklētāju īpatsvars ekonomiski aktīvo iedzīvotāju kopskaitā Latvijā no 2004. līdz 2006. gadam pa ceturkšņiem (%)¹

35. attēls. Strādājošo mēneša vidējās neto darba samaksas, PCI un strādājošo reālās darba samaksas pieauguma temps Latvijā no 1994. līdz 2006. g. (% pret iepriekšējo gadu).²

Bezdarba līmenim Latvijā, gan ņemot vērā strauji augošo tautsaimniecību, gan darbaspēka emigrāciju, pēdējo gadu laikā ir izteikta tendence samazināties. 2006. gada ceturtajā ceturksnī bezdarba līmenis Latvijā bija 6,1% (sk. 34. attēlu), kas ir līdz šim zemākais rādītājs.

^{1,2} Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes dati.

Pēdējo gadu laikā straujāk sākusi pieaugt arī strādājošo darba samaksa (sk. 35. attēlu). 2005. un 2006. gadā reālās darba samaksas pieauguma temps jau ir pārsniedzis PCI inflācijas pieauguma tempu. Darba devēji kopš Latvijas iestāšanās ES ļoti izjūt Eiropas darba tirgus atvēršanos un tā radīto konkurenci, tāpēc algas pieaug strauji. Autors uzskata, ka tāpat šajā algu pieaugumā būtisku ieguldījumu dod “aplokšņu algu” legalizācija.

Vēl kāda problēma, par kuru tiek runāts, ir problēmas Latvijas izglītības sistēmā. Viena no tādām ir pārlietu mazs dažādu tehnisko speciālistu īpatsvars, kas pēc tam varētu strādāt uzņēmumos un attīstīt Latvijas ražošanu. Daļa uzņēmumu šo problēmu risina, paši ieguldot līdzekļus izglītībā un apmaksājot studijas, kā arī sniedzot prakses iespējas sev nepieciešamajiem speciālistiem.

Šobrīd situācija Latvijas tautsaimniecībā ir tāda, ka diezin vai mums vajadzētu par pašmērķi uzstādīt eiro ieviešanu. Ir virkne problēmu, kas būtu jāatrisina, un eiro ieviešana tad arī kļūs stipri vienkāršāka. Nav pieņemama situācija, ka Latvijā jāslēdz ražotnes tāpēc, ka trūkst strādnieku, kurus pie sevis pārvilina pašlaik strauju pieaugumu piedzīvojošā celtniecības nozare ar savām ne vienmēr saskaņā ar likumu izmaksātajām algām, kā arī tāpēc, ka šī pati celtniecības nozare ļoti daudz patērē arī citām nozarēm nepieciešamos materiālus, piemēram, kokmateriālus, un rada to iztrūkumu. Strādājošie lielā skaitā emigrē uz ārzemēm, savukārt tie, kas palikuši prasa darba devējiem reizēm nesamērīgus algas pielikumus, kā arī bieži atļaujas “slimot”, jo to pieļauj pašreizējā likumdošana. Virkne darba devēju ir spējuši neapjukt šajā situācijā un izstrādāt motivācijas un atalgojuma sistēmas, kas padara atalgojumu atkarīgu no katra strādājošā veikuma, kā arī uzņēmuma apgrozījuma, citiem, savukārt, nākas sastapties ar situācijām, kad liela daļa strādnieku ir “slimi” vai arī, kas sevišķi izteikti ir vasaras sezonā, devušies piepelnīties celtniecībā. Šie un virkne citu faktoru nebūt neveicina ražošanas attīstību Latvijā, kā arī valsts eksportspējas pieaugumu.

Tā kā ir skaidrs, ka eiro nevarēsīm ieviest jau 2008. gadā, kā to iepriekš bijām prognozējuši (acīmredzot ņemot vērā iepriekšējo gadu rādītājus, bet piemirstot, ka, iestājoties Eiropas Savienībā, inflācijas spiediens tikai palielināsies, jo neizbēgams bija atsevišķu nodokļu (piemēram, akcīzes nodokļa) palielinājums, kā arī cenu konverģence ar citām ES valstīm), tad pēc autora domām būtu jāizvērtē tautsaimniecības situācijas uzlabošanas prioritātes, jo ne jau tikai salīdzinoši augstā inflācija ir Latvijas tautsaimniecības problēma. Autors uzskata, ka eiro ieviešanai ir jānosaka jauns, konkrēts datums, kas būtu reāli sasniedzams, kā arī eiro ieviešana jāpakārto Latvijas tautsaimniecības stabilizēšanai. Ir izstrādāts eiro ieviešanas plāns, kurš būs pielietojams arī turpmāk neatkarīgi no tā, kad Latvija izpildīs konverģences kritērijus. Latvijas Bankai fiksēta valūtas kursa apstākļos nav daudz instrumentu, kurus pielietot situācijas stabilizēšanai, tāpēc uzsvars jāliek uz valdības realizēto fiskālo politiku.

SECINĀJUMI

1. Latvijas Banka 20.gs. 90. gadu sākumā izvēlējās tolaik populāru (pēc SVF datiem pielietoja aptuveni 39% pasaules valstu) un pārbaudītu metodi nacionālās valūtas kursa un cenu līmeņa valstī stabilizēšanai – valūtas kursa piesaisti, kuru turpmākajos gados izdevās arī stabili un uzticami realizēt.
2. Kā liecina autora aprēķini, veicot salīdzinājumu ar Igaunijas un Lietuvas nacionālajām valūtām, Latvijas Bankas izvēlētā piesaiste valūtu grozam nodrošināja lielāku lata stabilitāti nekā to varētu panākt ar piesaisti vienai atsevišķai valūtai.
3. Laikā, kad Latvijas Banka realizēja lata piesaisti SDR valūtu grozam un Latvija vēl nebija kļuvusi par ES dalībvalsti, stabilizējās arī patēriņa cenu pieaugums valstī (no 35,9% 1994. gadā līdz 2,9% 2003. g.), tomēr nevajadzētu pārvērtēt šīs piesaistes lomu cenu stabilitātes panākšanā un uzturēšanā.
4. Neskatoties uz to, ka Eiropas Savienības valstu loma Latvijas ārējā tirdzniecībā bija noteicošā jau no 1995. gada (44% no eksporta un 50% no importa darījumiem), eiro un to veidojošo valūtu nozīme Latvijas ārējās tirdzniecības norēķinos sākotnēji bija neliela (piemēram, 1995. gadā tikai 27% ārējās tirdzniecības darījumu notika topošo EMS valstu valūtās).
5. Latvijas ārējā tirdzniecībā nozīmīgākās bija divas valūtas – ASV dolārs (40 – 50% no 1994. līdz 2000. gadam, vēlāk īpatsvars samazinājās līdz 26% 2003.g.) un eiro (Vācijas marka) (aptuveni 20% līdz 2000. g., 2003. g. EUR īpatsvars bija 53,39%) – tāpēc nebija vēlama izšķiršanās par labu vienai no tām, jo tādējādi liela ražotāju un eksportētāju daļa tiktu pakļauta vēl nopietnākai valūtu kursu svārstību ietekmei, savukārt nostiprinoties eiro kā valūtai un pieaugot tā nozīmei Latvijas ārējā tirdzniecībā, kā arī Latvijai kļūstot par Eiropas Savienības dalībvalsti, piesaiste eiro kļuva iespējama un pat vēlama.
6. Saskaņā ar autora aprēķiniem, neilgi pēc lata piesaistes eiro Eiropas vienotās valūtas kurss pret latu būtu sācis kristies, tomēr to nav iespējams paredzēt ilgāku laiku pirms šiem notikumiem, un, tā kā piesaiste eiro ir jau noticis fakts, tad padziļināta iespējamo scenāriju analīze, atskatoties uz notikušo, nebūtu īpaši produktīva.
7. Latvijas piemērs (PCI pieaugums par 6,2% 2004. g., kā arī PCI virs 6% turpmākajos gados) apliecina to, ka pret zemas inflācijas valsts (reģiona) valūtu fiksēts nacionālās valūtas kurss pats par sevi nebūt nenodrošina cenu stabilitāti valstī.
8. Latvija spēj izpildīt ilgtermiņa procentu likmes kritēriju (2006. g. kritērijs 6,24%, Latvijā bija 4,13%), valdības budžeta deficīta kritēriju (kritērijs 3 % no IKP, Latvijā 2005. g. bija pārpalikums 0,1% no IKP), un arī Latvijas valdības parāda apmērs pārliecinoši iekļaujas

- Māstrihtā noteiktajos konverģences kritērijos (2005. g. 12,1% no IKP (kritērijs ir 60% no IKP)).
9. Ja Latvijas spēja iekļauties Māstrihtā noteiktajos fiskālajos konverģences kritērijos šobrīd šaubas nerada, tad bažas izraisa atsevišķu ES-15 valstu attieksme pret 1997. gadā pašu parakstīto Stabilitātes un izaugsmes paktu, kuram bija jānodrošina, lai valstis, kas izpildījušas Māstrihtas kritērijus, turpinātu tos ievērot arī turpmāk.
 10. Autors pozitīvi vērtē to, ka pēc eiro ieviešanas un latu izņemšanas no apgrozības latus pret eiro Latvijas Bankā varēs apmainīt neierobežotu laiku un neierobežotā daudzumā, salīdzinot ar virkni EMS kandidātvalstu, kuras nacionālās valūtas apmaiņu pret eiro plāno dažādi ierobežot.
 11. Galvenās eiro ieviešanas Latvijā priekšrocības kā uzņēmējiem, tā iedzīvotājiem būs valūtas konvertācijas izmaksu likvidācija, pievienošanās lielai un spēcīgai ekonomiskajai zonai, procentu likmju samazinājums, cenu salīdzināmība.
 - 11.1. Tāda salīdzinoši neliela valsts kā Latvija, kam ir visnotaļ ierobežota dažādu resursu pieejamība un ļoti atvērta tautsaimniecība, šodienas apstākļos nevar pastāvēt viena starp vairākiem lieliem ekonomiskajiem spēkiem, jo tas nozīmētu ļoti lielu atkarību no šiem blokiem, bet ļoti maz iespēju ietekmēt to lēmumus, savukārt kā ES un EMS dalībvalsts Latvija atrastos krietni izdevīgākā situācijā, jo vieglāk ir un būs aizstāvēt savas intereses.
 - 11.2. Cenu salīdzināmība eiro zonas valstu starpā dotu iespēju Latvijas patērētājiem labāk izvēlēties, kur konkrētu preci iegādāties, uzņēmējiem tā savukārt parādītu iespējas realizēt savu produkciju par pieņemamām cenām kādā konkrētā valstī, jo būtu skaidri redzams, kurā eiro zonas valstī viņi ar savām cenām var konkurēt.
 12. Galvenie trūkumi eiro ieviešanai Latvijā būs iespējamais cenu pieaugums, valūtas nomaiņas izmaksas uzņēmējiem, kā arī neatkarīgas monetārās politikas zaudēšana.
 - 12.1. Latvijā ieviešot eiro, Latvijas Banka kļūs par Eirosistēmas dalībnieci, kas nozīmē, ka tā vairs nevarēs vienpersoniski pieņemt monetārās politikas lēmumus, bet gan darbosies kopā ar ECB un citu EMS valstu centrālajām bankām vienotās monetārās politikas realizācijā.
 - 12.2. Eiro ieviešana uzņēmējiem radīs būtiskas izmaksas, kas saistītas ar paralēlu cenu atspoguļošanu divās valūtās, grāmatvedības uzskaiti divās valūtās, dažādu sistēmu pārprogrammēšanu u.c. un kuru apmērs vēl nav skaidri zināms, bet jau tagad Latvijas Nacionālajā eiro ieviešanas plānā ir deklarēts, ka valdība šīs izmaksas nekompensēs, tāpēc visticamāk tās segs patērētāji, maksājot vairāk par precēm un pakalpojumiem.

13. Vairākums (52,2% 2006. g. septembrī) Latvijas iedzīvotāju ir neapmierināti ar sagaidāmo eiro ieviešanu Latvijā un atteikšanos no lata, un ir vēl daudz jāstrādā pie Latvijas iedzīvotāju izglītošanas un informēšanas ar eiro ieviešanu saistītajos jautājumos.
14. Ja vien Latvijas valdība inflācijas apkarošanas plānu negatavoja reizē ar “Latvijas konverģences programmu 2006-2009”, tad jāsecina, ka, realizējot plānu, tam netiek plānots nekāds efekts, jo, piemēram, 2009. gadam Konverģences programmā PCI pieaugums prognozēts 4,2%, savukārt inflācijas apkarošanas plānā tas minēts 4 – 4,5% apmērā.
15. Šobrīd situācija Latvijas tautsaimniecībā ir tāda (inflācija, tekošā konta deficīts, darbaspēka trūkums, algas, kas pieaug straujāk kā produktivitāte u.c.), ka mums nevajadzētu par pašmērķi uzstādīt eiro ieviešanu, jo ir virkne problēmu, kas būtu jāatrisina, un pēc tam arī eiro ieviešana kļūs stipri vienkāršāka.

PRIEKŠLIKUMI

1. Ņemot vērā to, ka fiksēta valūtas kursa apstākļos, kad monetārā politika ir diezgan neefektīva, Latvijas Bankai gandrīz nav tādu instrumentu, kas palīdzētu mazināt inflāciju valstī, Latvijas valdībai būtu stingri jākontrolē sava fiskālā politika, lai tā neradītu spiedienu uz cenu līmeni Latvijā, kā arī konsekventi jārealizē virzība uz līdzsvarotu budžetu vai pat valdības budžeta pārpalikumu.
2. Eiropas Savienības vadošajām institūcijām būtu vēlams stingri saglabāt esošos konverģences kritērijus attiecībā uz jaunajām ES dalībvalstīm, kā arī jāveicina "vecu" ES-15 valstu respekts pret Stabilitātes un izaugsmes paktu un tā ievērošanu, jo tagadējās EMS dalībvalstis nebūt nav tik vienotas savā ekonomiskajā attīstībā, ko zināmā mērā veicināja arī atkāpes no Māstrihtas kritērijiem, kas tika pieļautas 1998. un 2000. g. Šādas ekonomiskās konverģences nepilnības savukārt apgrūtina vienotas politikas pielietošanu savienības ietvaros, kā arī tās attīstību un, iespējams, tālāku pastāvēšanu.
3. Latvijas Republikas Finanšu ministrijai ir pēdējais laiks paziņot oficiālu un konkrētu eiro ieviešanas termiņu, kā arī iestrādāt to eiro ieviešanas plānā, jo Latviju nesaprastu, ja eiro ieviešanas termiņi tiktu noteikti nereāli un tāpēc regulāri mainīti. Nosakot reālu ieviešanas termiņu un stabilizējot tautsaimniecības attīstību, investoru interesei nevajadzētu mazināties un šaubām par valsts ilgtermiņa attīstības iespējām nebūtu pamata.
4. Latvijā situācija ar cenu noapaļošanu uz augšu pēc eiro ieviešanas, protams, ir iespējama, tāpēc svarīgi, lai jau laikus cenas tiktu atspoguļotas paralēli gan latos, gan eiro, kā arī atbildīgās institūcijas izstrādātu un darītu visiem zināmas iespējamās sankcijas par tīšu un nepamatotu cenu celšanu.
5. Ar eiro ieviešanu Latvijai nevajadzētu steigties līdz valsts tautsaimniecības attīstība būs stabilizējusies, jo līdz ar pilntiesīgu dalību EMS zudīs Latvijas Bankas iespējas ar monetārās politikas palīdzību regulēt tās norises valsts tautsaimniecībā, kas varētu atšķirties no EMS kopumā vērojamajām tendencēm.
6. Eiro ieviešanas Latvijā Vadības komitejai būtu jāaprēķina visi ieguvumi uz izmaksas lata nomainīšanai ar eiro un tad atbilstoši iegūtajiem aprēķiniem jāizvērtē iespējamais valsts atbalsts, kā arī jāuzklausa un jāizanalizē visi ierosinājumi šī procesa optimizēšanai, lai tādējādi samazinātu tās izmaksas, ko šāda valūtu nomainīšana rada uzņēmējiem.
7. Eiro ieviešanas Latvijā Vadības komitejai un citām atbildīgām institūcijām būtu rūpīgi jāstrādā pie iedzīvotāju izglītošanas un informēšanas par sagaidāmo eiro ieviešanu Latvijā, jo vairums sabiedrības ir negatīvi noskaņoti par gaidāmo atteikšanos no lata un vienotās Eiropas valūtas ieviešanu valstī.

8. Latvijas Republikas Finanšu ministrijai kopā ar citām inflācijas samazināšanas plāna izveidē un realizācijā iesaistītajām institūcijām jāpadara šis plāns konkrētāks un nekavējoties jāuzsāk pasākumi tā realizācijai, lai nepalielinātu inflācijas gaidas, bet tieši otrādi – nomierinātu sabiedrību, kontrolējot tautsaimniecības attīstību un patēriņa cenu pieaugumu.
9. Latvijas Republikas Finanšu ministrijai un Valsts ieņēmumu dienestam būtu vēl stingrāk jāpievēršas aplokšņu algu izskaušanai, jo tādā veidā tiktu palielināti budžeta ieņēmumi, mazināts spiediens uz cenām un nenāktos izskatīt iespējas iesaldēt algas valsts sektorā strādājošajiem, kas varētu beigties ar darba spējīgu un valstij nepieciešamu speciālistu masveida emigrāciju.
10. Latvijas valdībai, lai ierobežotu inflāciju, būtu jāatsakās no lielo objektu – bibliotēkas, koncertzāles un muzeja – celtniecības vismaz tuvāko gadu laikā, jo šādu objektu celtniecībai nepieciešamie milzīgie naudas un cilvēku resursi vēl vairāk sakarsētu Latvijas tautsaimniecību, un, ja bibliotēkas ēkas projektu tauta vēl ir akceptējusi, tad ap koncertzāles ēku virmo diskusijas un emocijas bez reāla, nopietna pamatojuma tās nepieciešamībai un aktualitātei tieši šobrīd. Jāatceras, ka ekonomisko problēmu gadījumā tieši no kultūras tauta atteiksies vispirms, tāpēc būtu jāmeklē iespējas un risinājumi, ieguldot krietni mazāk līdzekļu, uzlabot un attīstīt jau esošās kultūras celtnes.
11. Latvijas Republikas Ekonomikas ministrijai un tās pārraudzībā esošajai Latvijas Investīciju un attīstības aģentūrai, kuras nodrošina Eiropas Savienības finansējuma nonākšanu līdz uzņēmējiem, būtu daudz stingrāk jāizvērtē projekti, to izmaksu pamatojums un līdzekļu izlietojums, jo Eiropas Savienības fondu līdzekļi diemžēl nereti tiek izlietoti arī patēriņam.
12. Tā kā eiro nevarēsīm ieviest jau 2008. gadā, kā to iepriekš bijām prognozējuši (ņemot vērā iepriekšējo gadu rādītājus, bet piemirstot, ka, iestājoties Eiropas Savienībā, inflācijas spiediens tikai palielināsies, jo neizbēgams ir atsevišķu nodokļu palielinājums, kā arī cenu konverģence ar citām ES valstīm), tad Latvijas valdībai būtu jāizvērtē tautsaimniecības situācijas uzlabošanas prioritātes, jo ne jau tikai salīdzinoši augstā inflācija ir Latvijas tautsaimniecības problēma.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

1. **About** the Bank // <http://www.lb.lt/eng/questions.html> - Resurss aprakstīts 2005. gada 1. martā.
2. **Act** concerning the conditions of accession of the Czech Republic, the Republic of Estonia, the Republic of Cyprus, the Republic of Latvia, the Republic of Lithuania, the Republic of Hungary, the Republic of Malta, the Republic of Poland, the Republic of Slovenia and the Slovak Republic and the adjustments to the Treaties on which the European Union is founded // Official Journal of the European Union, Volume 46 – 2003 – 23 September – pp. 33 – 49
3. **Annual** Report on Exchange Arrangements and Exchange Restrictions 1995 // Washington: International Monetary Fund, 1995
4. **Arguments** – pros & cons // www.theeurodebate.co.uk/arguments/ - Resurss aprakstīts 2007. gada 12. februārī
5. **Ābeltiņa A.** Kā cīnīsimies ar inflācijas bubuli // <http://www.financenet.lv/comments/comments/article.php?id=154831> – Resurss aprakstīts 2007. gada 24. martā
6. **Āboltiņš J.** Inflācijas apkarošana: ar tanku pret zvirbuļiem // <http://www.financenet.lv/zinas/latvija/article.php?id=154202> – Resurss aprakstīts 2007. gada 25. martā.
7. **Backe P.**, Thimann C. The Acceding Countries' Strategies towards ERM II And The Adoption Of The Euro: An Analytical Review // European Central Bank – Occasional Paper Series – No. 10. – February 2004 – 66 p.
8. **Bank** of Estonia // <http://www.eestipank.info/frontpage/en/>
9. **Bank** of Lithuania // <http://www.lb.lt/home/default.asp?lang=e>
10. **Bank** of Slovenia // <http://www.bsi.si/en/>
11. **Bauze K.** SDR valūtu grozā pārmaiņas // Averss un Reverss – 2000. – Nr. 6.
12. **Bitāns M.** Latvijas Bankas eiro ieviešanas stratēģija un tās ekonomiskais pamatojums // Averss un Reverss. – 2004. – Nr.4.
13. **BNS / AFP.** Aicina apsvērt lita piesaisti eiro // Dienas Bizness. – 2000. – 24. maijs
14. **Bogdanovičius A.** Lithuania's experience linking National Currency to Euro // International Center for Economic Growth European Center Working Papers No.20 – 2002. – November. – 21 p.

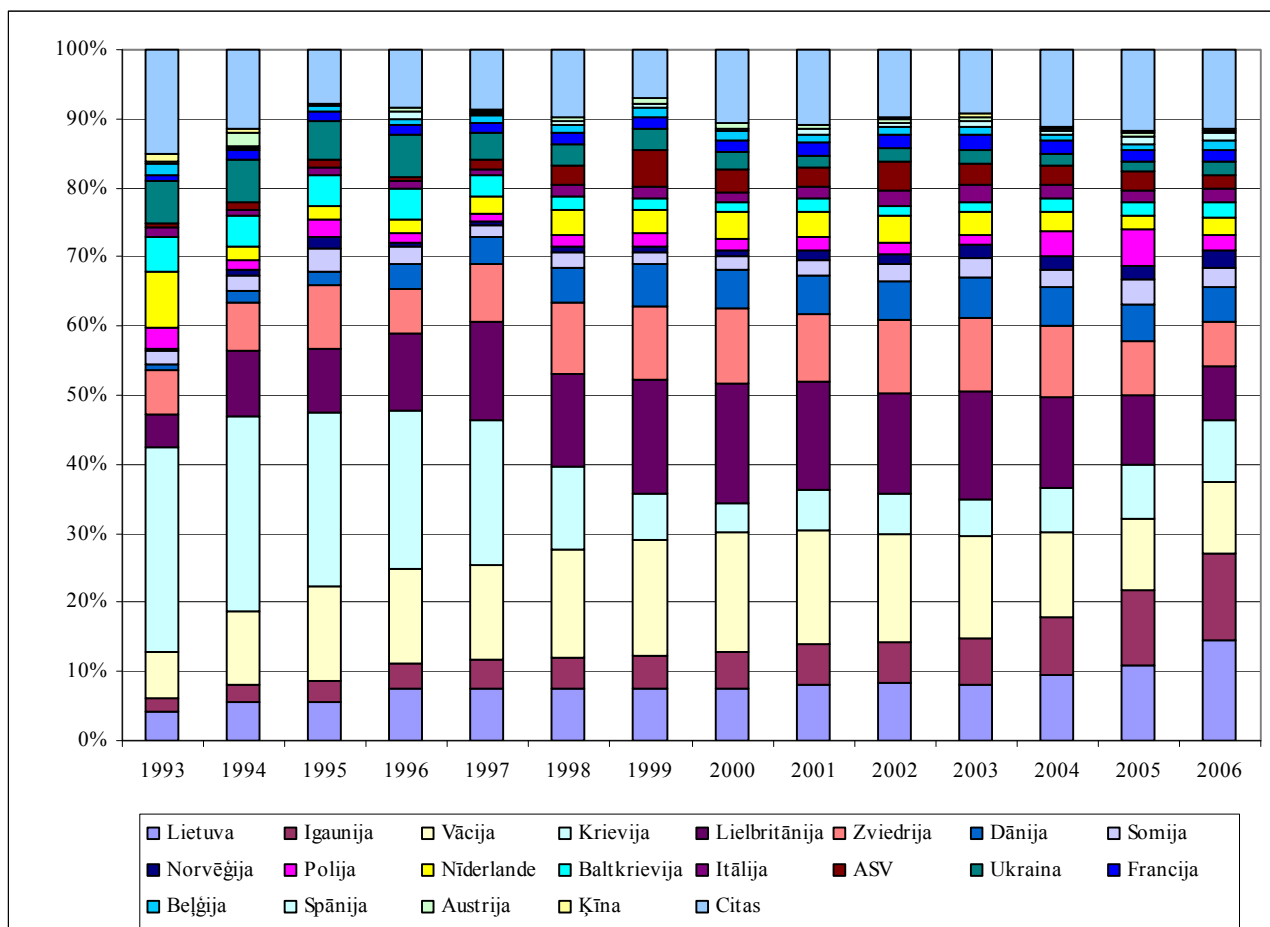
15. **Bordo M. D.**, Schwartz A. J. Why Clashes Between Internal And External Stability Goals End In Currency Crises, 1797 – 1994 // National Bureau of Economic Research Working Paper No. 5710. – 1996. – August. – 52 p.
16. **Central Bank of Cyprus** // http://www.centralbank.gov.cy/nqcontent.cfm?a_id=1&lang=en
17. **Central Bank of Malta** // <http://www.centralbankmalta.com/>
18. **Centrālās statistikas pārvaldes datubāzes** // <http://data.csb.lv/>
19. **Christensen L.** Latvia: A plan to fight inflation, but a bit (too) late // Danske Bank – Research – March 08, 2007 – 5 p.
20. **Christensen L.**, Rasmussen L. New Europe: A warning not to be ignored // Danske Bank – Research – February 23, 2007 – 7 p.
21. **Communication** from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee of the Regions and the European Central Bank. Fourth report on the practical preparations for the future enlargement of the euro area // Commission of the European Communities – 10 November 2006 – 33 p.
22. **Czech National Bank** // <http://www.cnb.cz/en/index.html>
23. **ECB, ECBS un Eurosistēma** // <http://www.ecb.int/ecb/orga/escb/html/index.lv.html> - Resurss aprakstīts 2007. gada 30. martā
24. **Economic and Monetary Union (EMU)** // <http://www.ecb.int/ecb/history/emu/html/index.en.html> - Resurss aprakstīts 2007. gada 16. martā.
25. **Eiro** – vienota valūta // http://www.fm.gov.lv/eiro/publikacijas/eiro_vienota_valuta.pdf - Resurss aprakstīts 2007. gada 16. martā
26. **Eiropas Centrālā banka. Eurosistēma. Eiropas Centrālo banku sistēma** // Frankfurte pie Mainas: Eiropas Centrālā Banka, 2006. – 36 lpp.
27. **Ekonomikas un monetārā savienība** // <http://www.ecb.int/ecb/history/emu/html/index.lv.html> - Resurss aprakstīts 2007. gada 30. martā
28. **EP** aicina pārskatīt eiro ieviešanai izvirzīto inflācijas kritēriju // <http://www.leta.lv> – Resurss aprakstīts 2006. gada 2. jūnijā
29. **European Central Bank. Convergence Report December 2006** // <http://www.ecb.int/pub/pdf/conrep/cr200612en.pdf> - Resurss aprakstīts 2006. gada 9. decembrī.
30. **Eurostat** // <http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/>

31. **From** Rome to Maastricht: a brief history of EMU // <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l25007.htm> - Resurss aprakstīts 2005. gada 8. aprīlī.
32. **Introduction** of the Euro in the New Member States. Analytical report // http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl191_en.pdf - Resurss aprakstīts 2007. gada 20. martā
33. **Jaffe T.**, Machan D. How The Market Overwhelmed Central Banks // Forbes. – 1992. – November 9th
34. **Kanter J.** Would euro still shine after French “no”? // International Herald Tribune. – April 15, 2005
35. **Kārklīņš R.** Latvijas nauda sper soli Eiropas virzienā // <http://www.leta.lv/latvian/arhivs/arhiveitem.asp?ItemID={F471C914-7EB0-44DC-A554-AF313CB934AA}&Phase=latvijas%20nauda%20sper%20soli> - Resurss aprakstīts 2005. gada 20. aprīlī
36. **Konverģences** ziņojums. 2006. gada decembris // Frankfurte pie Mainas: Eiropas Centrālā Banka, 2006. – 74 lpp.
37. **Ķirsons M.** Valūtu svārstības: ieguvumi un zaudējumi // Dienas Bizness. – 2004. – 10. novembris
38. **Latvijas** Bankas monetārā politika // <http://www.bank.lv/lat/main/monetarapolitika/mp/> - Resurss aprakstīts 2005. gada 28. februārī
39. **Latvijas** Konverģences programma 2006-2009 // http://www.fm.gov.lv/es_docs/konverg_2006_2009.pdf - Resurss aprakstīts 2007. gada 24. martā
40. **Latvijas** Nacionālais eiro ieviešanas plāns // http://www.fm.gov.lv/eiro/FMPI_230206.doc - Resurss aprakstīts 2007. gada 23. martā
41. **Latvijas** Republikas centrālā statistikas pārvalde // <http://www.csb.lv/>
42. **Latvijas** Republikas likums “Par Latvijas Banku”, Latvijas Vēstnesis, Nr.22, 1992. gada 4. jūnijā.
43. **Latvijas** Republikas Ministru kabineta 2005. gada 26. jūlija noteikumi Nr.564 “Noteikumi par Eiropas Savienības vienotās valūtas vienības nosaukuma atveidi latviešu valodā”, Latvijas Vēstnesis, Nr.119, 2005. gada 29. jūlijā
44. **Lazdiņa I.**, Pelše R., Sēnele J. Eiro kritums rada zaudējumus // Dienas Bizness. – 2000. – 8. maijs
45. **LB** valūtas politiku nemainīs // Dienas Bizness. – 2000. – 7. novembris

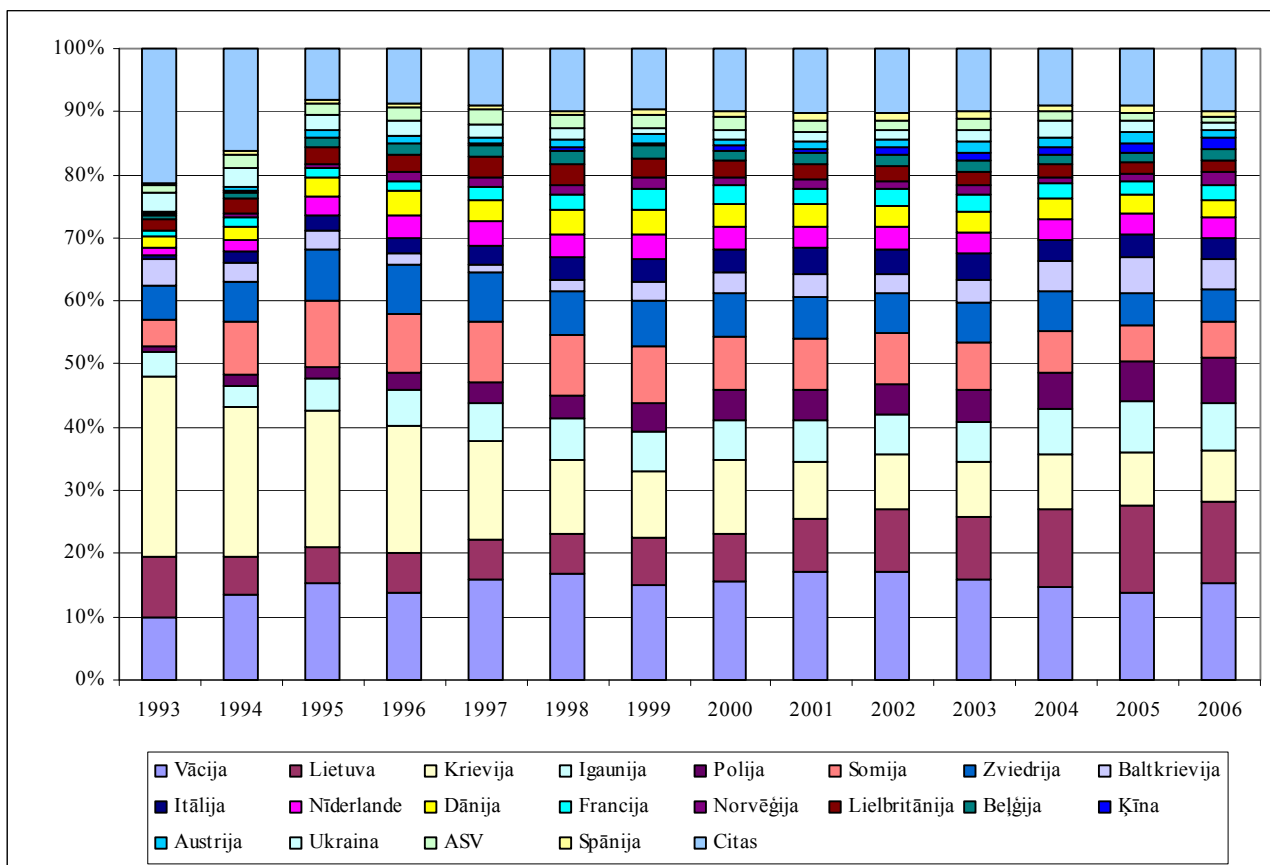
46. **Lidere E.** Japāna gaida eiro ieviešanu Latvijā // Neatkarīgā Rīta Avīze. – 2006. – 19. jūlijs
47. **Lietuvos** statistikos departamentas // <http://www.stat.gov.lt/en/>
48. **Lībermanis G.** Kā latu nomainīs eiro // Rīga: Multineo, 2006. – 64 lpp.
49. **Magyar** Nemzeti Bank // <http://english.mnb.hu/Engine.aspx>
50. **Mārtiņa I.** Eiro tomēr iegriez // Dienas Bizness. – 2005. – 30. septembris
51. **Mongelli F. P., Vega J. L.** What effects is EMU having on the euro area and its member countries? An overview // European Central Bank – Working Paper Series – No. 599. – March 2006 – 46 p.
52. **National** Bank of Poland // <http://www.nbp.pl/>
53. **National** Bank of Slovakia // <http://www.nbs.sk/INDEXA.HTM>
54. **New** exchange-rate mechanism (ERM2) // <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l25023.htm> - Resurss aprakstīts 2005. gada 8. aprīlī.
55. **Paiders V., Šķepaste I.** Sliktākais – 0,71 Ls // Dienas Bizness. – 2004. – 10. novembris
56. **Par** ekonomikas un monetāro savienību un eiro // <http://www.bank.lv/lat/main/all/sapinfo/eiro/ems-eiro/> - Resurss aprakstīts 2007. gada 27. martā
57. **Pētersons K.** Ceļas cenas un pašapziņa. Slovēnijas uzņēmēji: cenu kāpums nav saistīts ar eiro, bet bija plānots jau iepriekš // Diena. – 2007. – 16. janvāris
58. **Randveer M., Sepp U.** Aspects of the sustainability of Estonian currency board arrangement // Working Papers of Eesti Pank No.5 – Tallinn – 2002. – 57 p.
59. **Repše E.** Monetārā politika fiksētā valūtas kursa apstākļos // Runa konferencē “Centrālo banku mainīgā loma Eiropā” – Viļņa – 1997. gada 3. oktobris
60. **Repše E.** Monetārās politikas un valūtas kursa stratēģija (valūtas kursa piesaiste) // Runa ECB seminārā par iestāšanās procesu – Helsinki – 1999. gada 11. novembris
61. **Repše E.** Nacionālās valūtas stabilitāte kā ekonomiskās attīstības priekšnosacījums // Runa starptautiskā konferencē “Bankas un finanses Baltijā ‘98” – Rīga – 1998. gada 21. oktobris
62. **Rudzītis E.** Mūsu dārgais EIRO // Kapitāls. – 2006. – Nr.6
63. **Rūse L.** Monetārās politikas mērķi, iespējas un instrumenti // Averss un Reverss – 1996. – Nr.4.
64. **Scheller H. K.** The European Central Bank. History, Role and Functions // Frankfurt am Main: European Central Bank, 2004. – 228 p.

65. **SDR** valuation // http://www.imf.org/external/np/fin/data/rms_sdrv.aspx - Resurss aprakstīts 2007. gada 16. martā
66. **SDR** valuation // http://www.imf.org/external/np/fin/rates/rms_sdrv.cfm - Resurss aprakstīts 2005. gada 31. martā
67. **Soross** brīdina par spekulatīviem uzbrukumiem ES jauno dalībvalstu valūtām // BNS/EUOBSERVER – 2004. – 19. aprīlis
68. **Special Drawing Rights** // <http://fx.sauder.ubc.ca/SDR.html> – Resurss aprakstīts 2005. gada 4. aprīlī
69. **Special Drawing Rights (SDRs). A Factsheet – August 2006** // <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/sdr.HTM> - Resurss aprakstīts 2007. gada 16. martā
70. **Statistikaamet** // <http://www.stat.ee/>
71. **The Euro: our currency** // http://ec.europa.eu/economy_finance/euro/benefits/benefits_1_en.htm - Resurss aprakstīts 2007. gada 18. martā
72. **The National Currency of Estonia – The Estonian Kroon** // <http://www.esis.ee./ist2000/einst/economy/currency.htm> - Resurss aprakstīts 2005. gada 7. aprīlī
73. **Uzdevumi** // <http://www.ecb.int/ecb/orga/tasks/html/index.lv.html> - Resurss aprakstīts 2007. gada 30. martā
74. **Vaikulis Z.** Dīvaina ažiotāža ap kritērijiem // Dienas Bizness. – 2005. – 20. aprīlis
75. **Vitenburga I.** Franči apdraud Austrumeiropu // Dienas Bizness. – 2005. – 13. aprīlis
76. **Zandfelde D.** Rūpniecība sāk stabilizēties // Neatkarīgā Rīta Avīze. – 2000. – 17. maijs
77. **Ziņojums** par patēriņa cenu inflācijas attīstību un samazināšanas priekšlikumiem // <http://www.fm.gov.lv/inflacija/zinojums.doc> - Resurss aprakstīts 2007. gada 25. martā

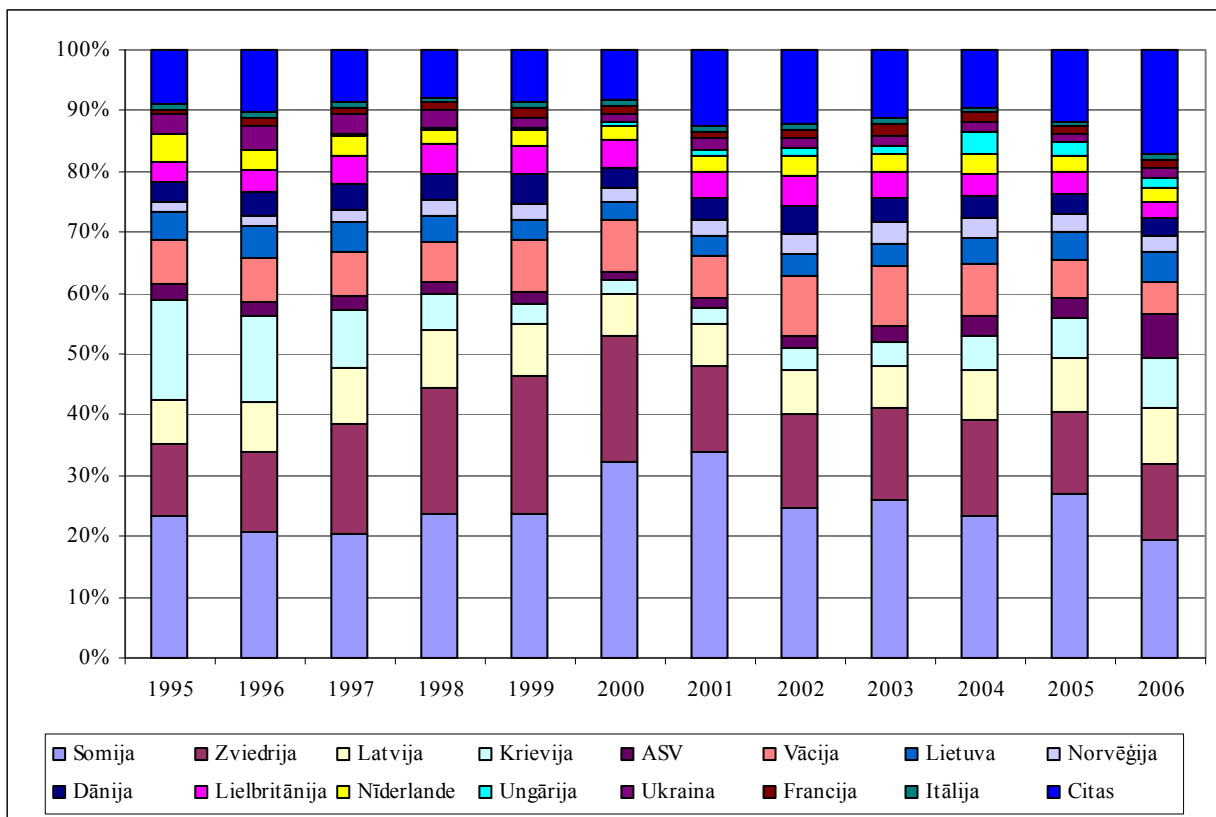
LATVIJAS, IGAUNIJAS UN LIETUVAS ĀRĒJĀS TIRDZNIECĪBAS APGROZĪJUMS SADALĪJUMĀ PA VALSTĪM.

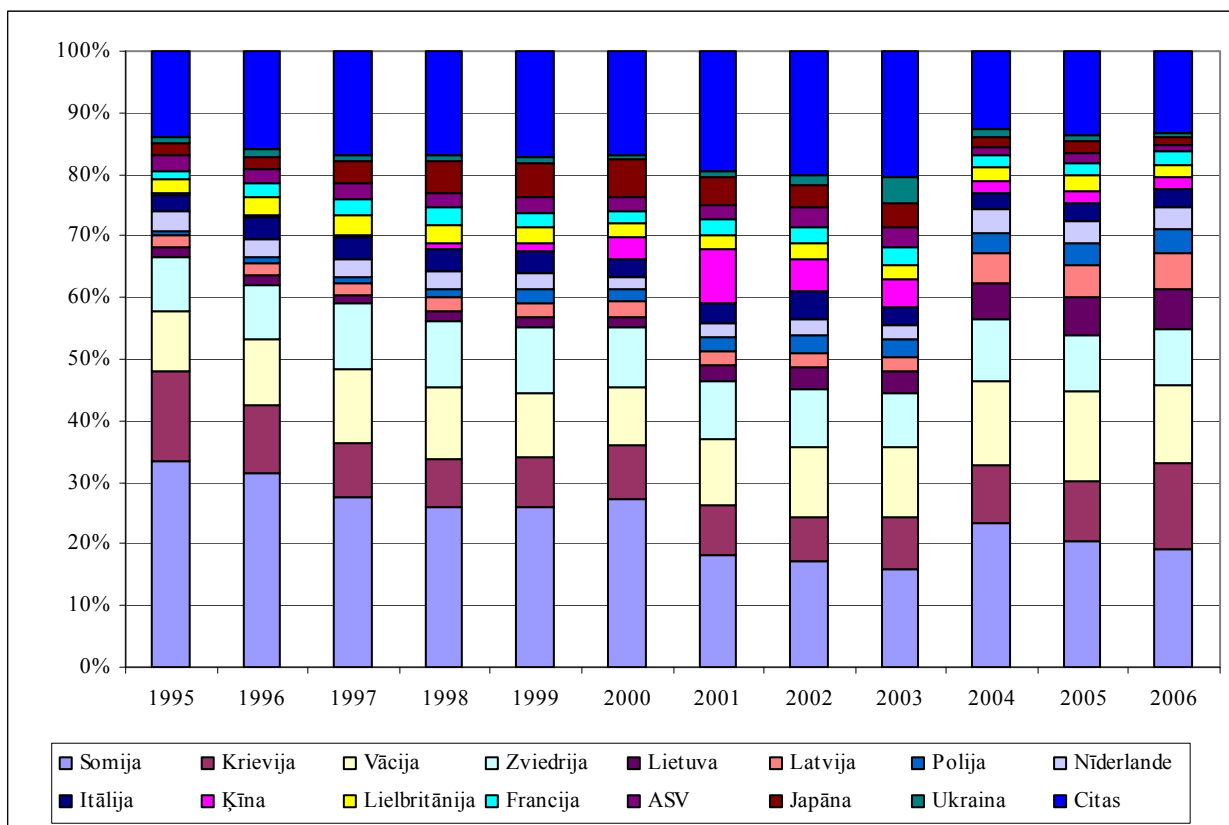
1. attēls. Latvijas eksporta struktūra sadalījumā pa valstīm no 1993. līdz 2006. gadam (%).

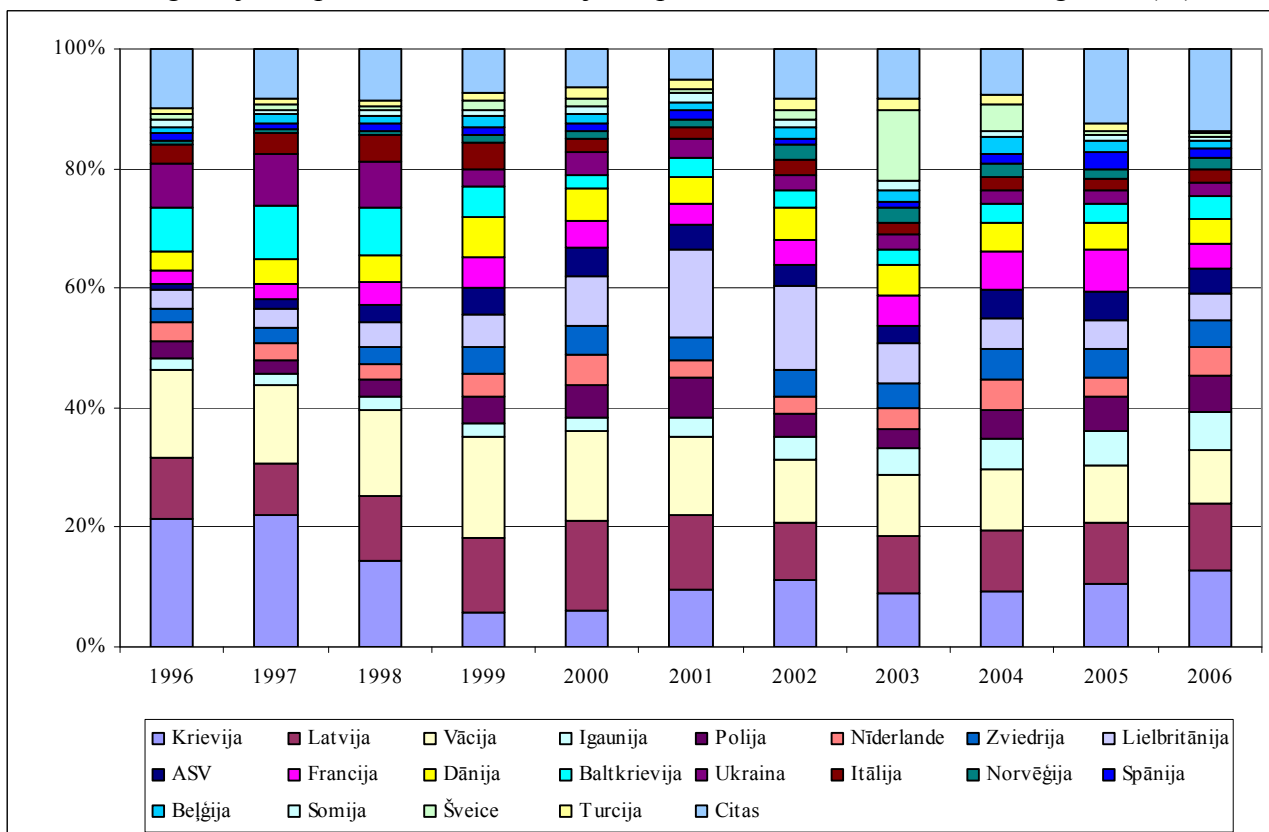
2. attēls. Latvijas importa struktūra sadalījumā pa valstīm no 1993. līdz 2006. gadam (%).

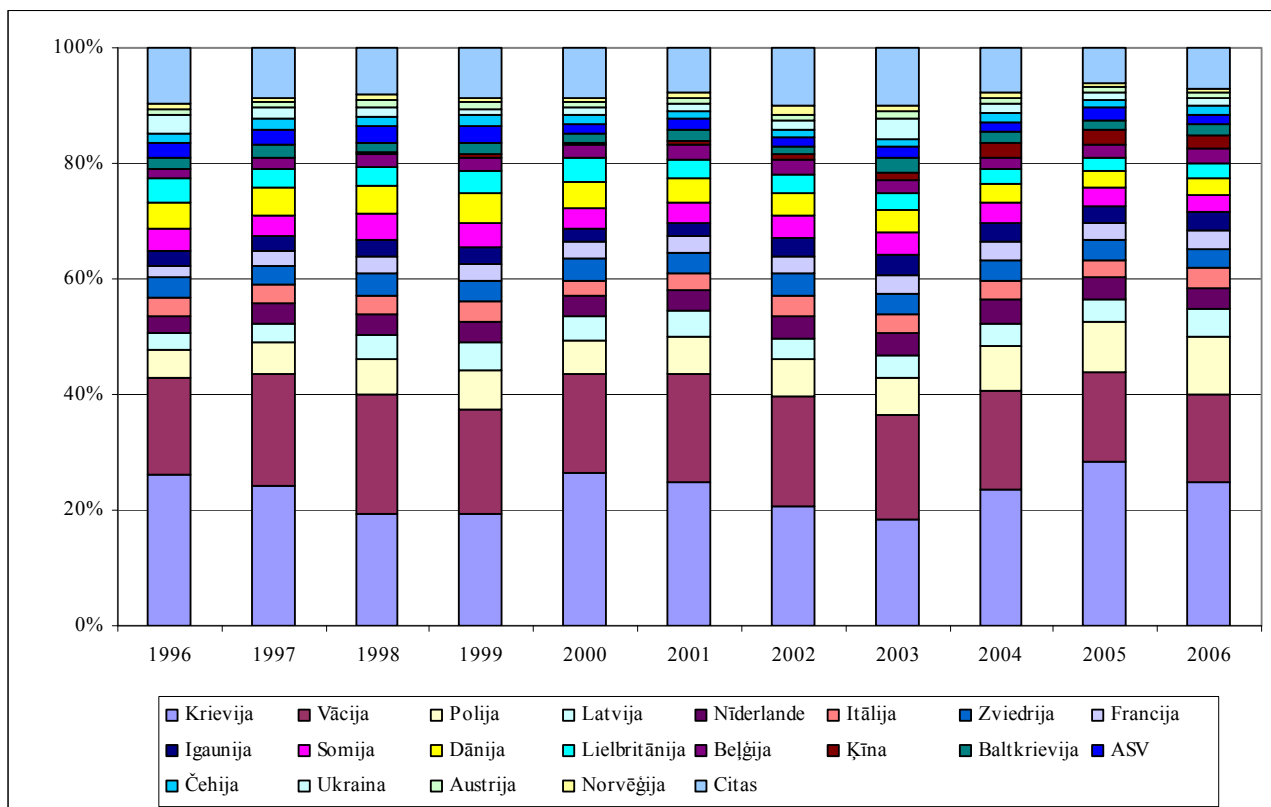
3. attēls. Igaunijas eksporta struktūra sadalījumā pa valstīm no 1995. līdz 2006. gadam (%).

4. attēls. Igaunijas importa struktūra sadalījumā pa valstīm no 1995. līdz 2006. gadam (%).

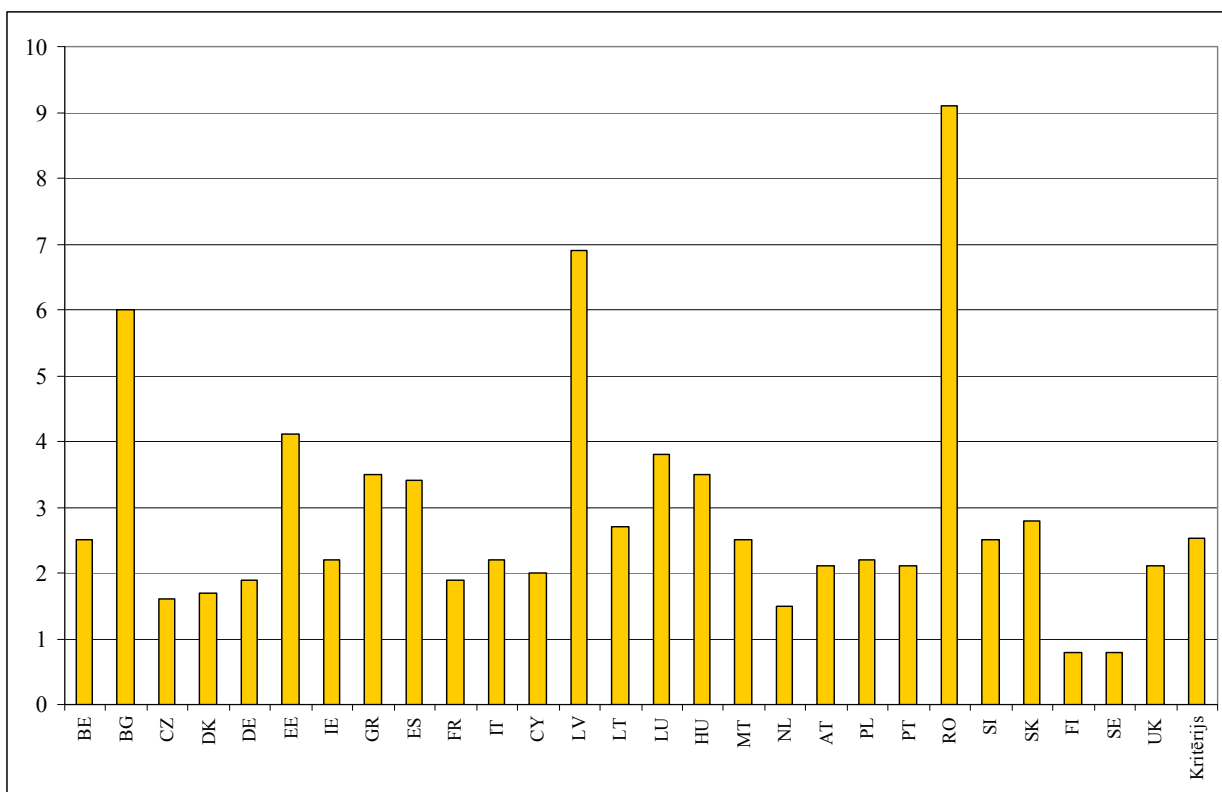

5. attēls. Lietuvas eksporta struktūra sadalījumā pa valstīm no 1996. līdz 2006. gadam (%).

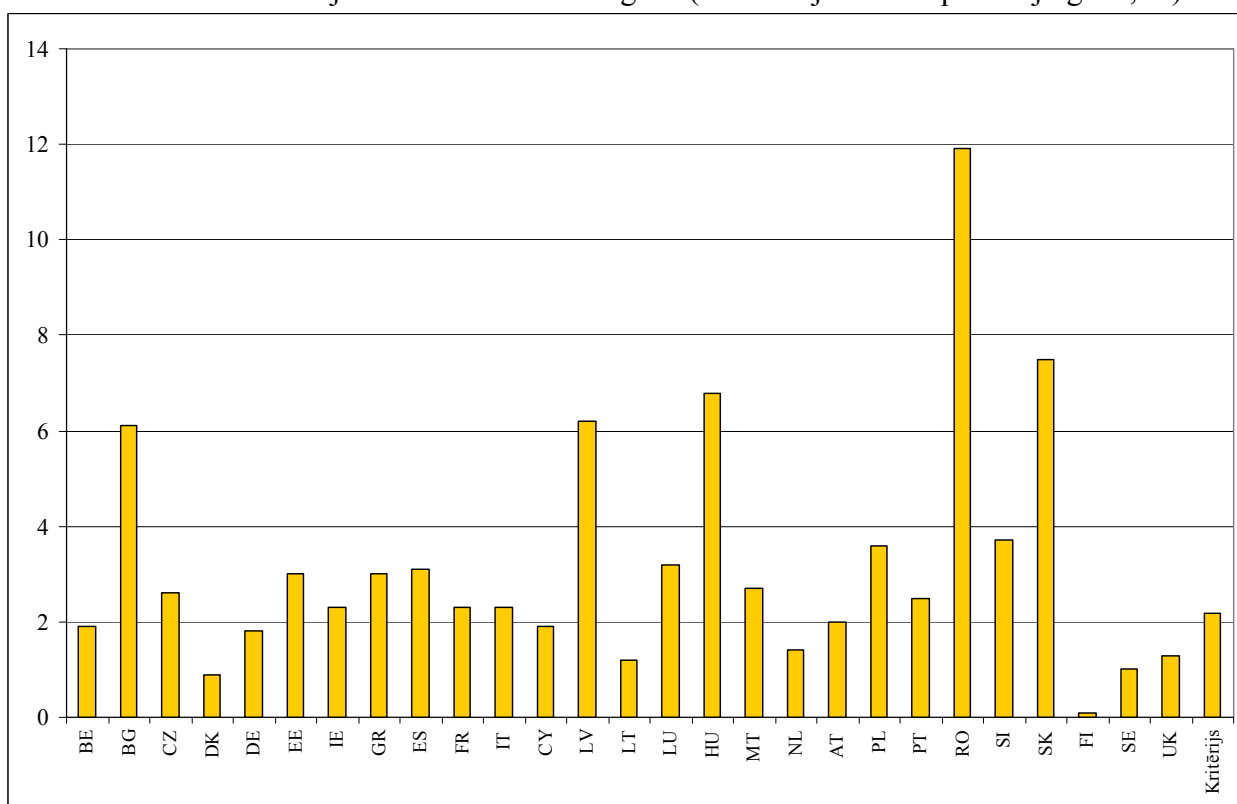

6. attēls. Lietuvas importa struktūra sadalījumā pa valstīm no 1996. līdz 2006. gadam (%).

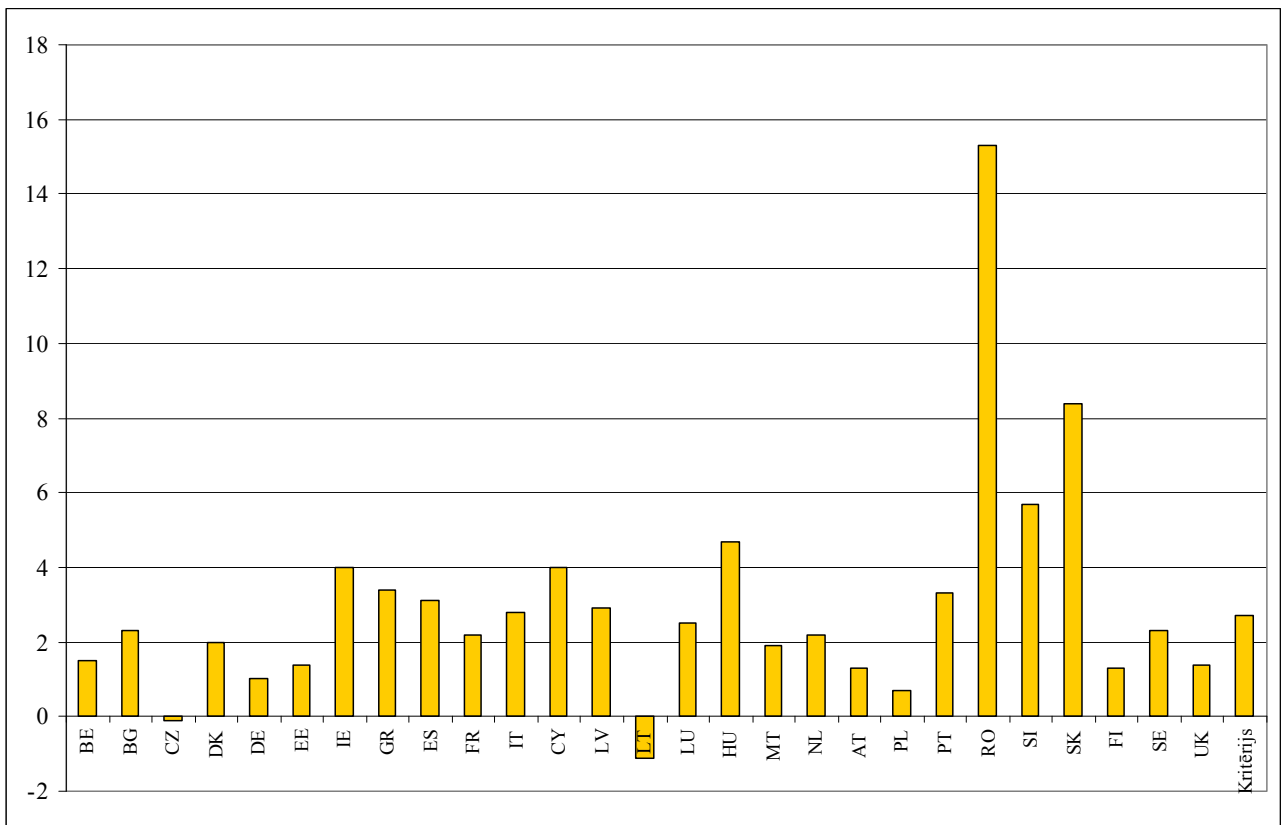
MĀSTRIHTAS KRITĒRIJU IZPILDE ES VALSTĪS NO 1998 LĪDZ 2006. GADAM

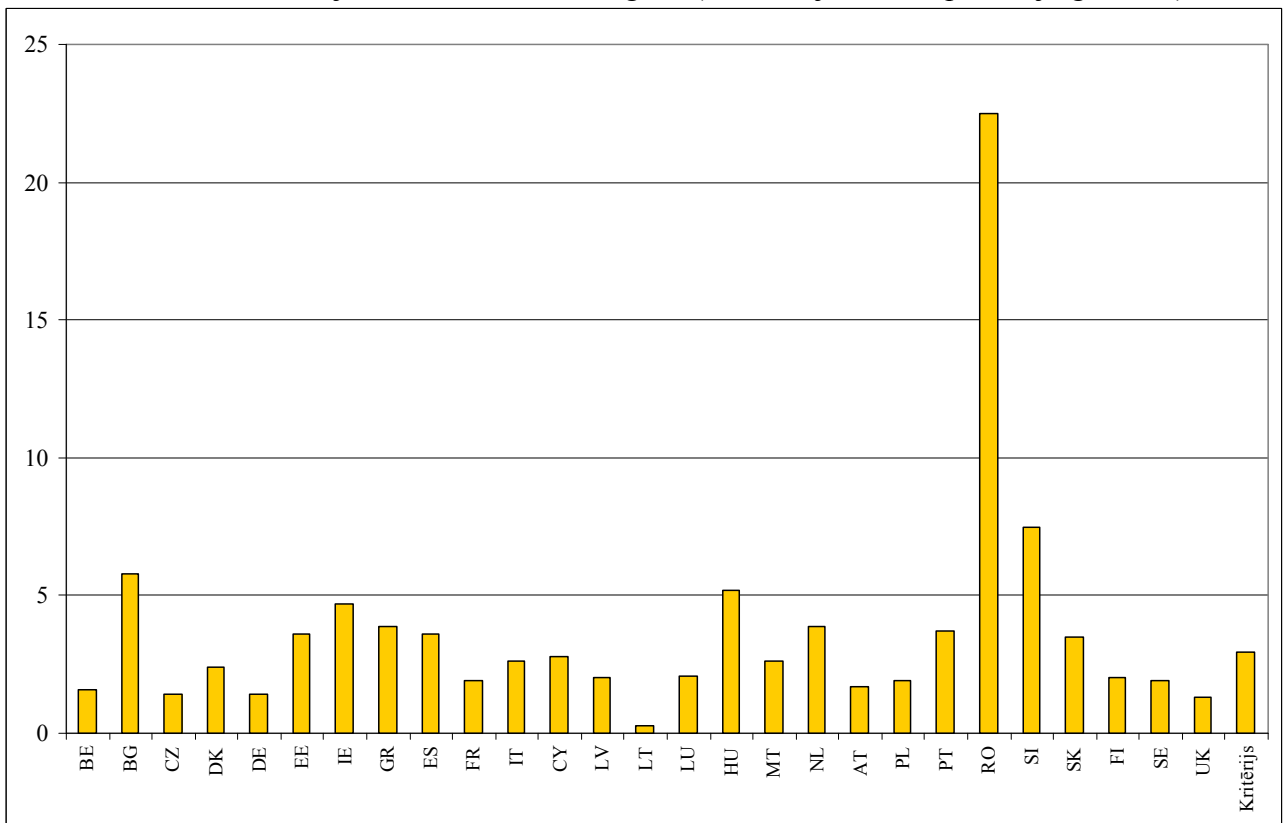
1. attēls. SPCI inflācija ES-27 valstīs 2005. gadā (salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, %).

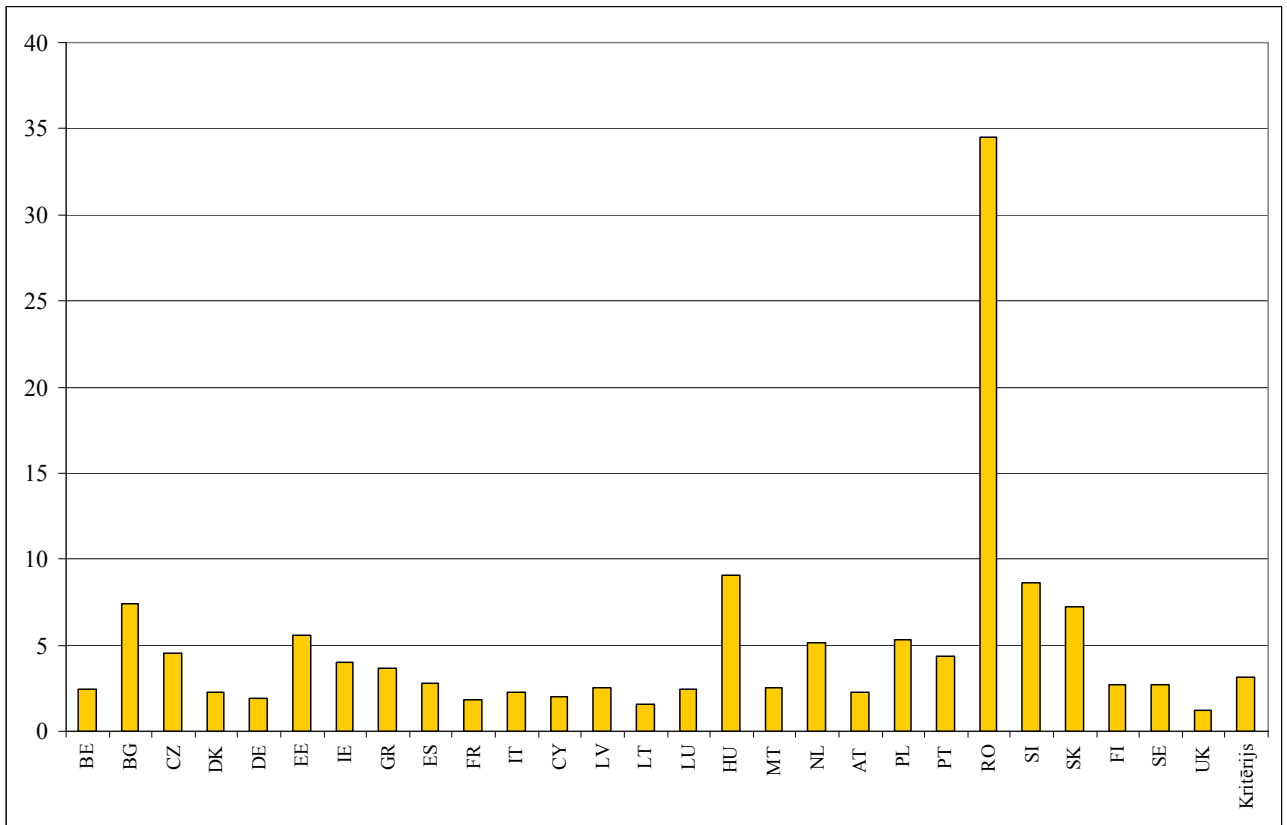
2. attēls. SPCI inflācija ES-27 valstīs 2004. gadā (salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, %).

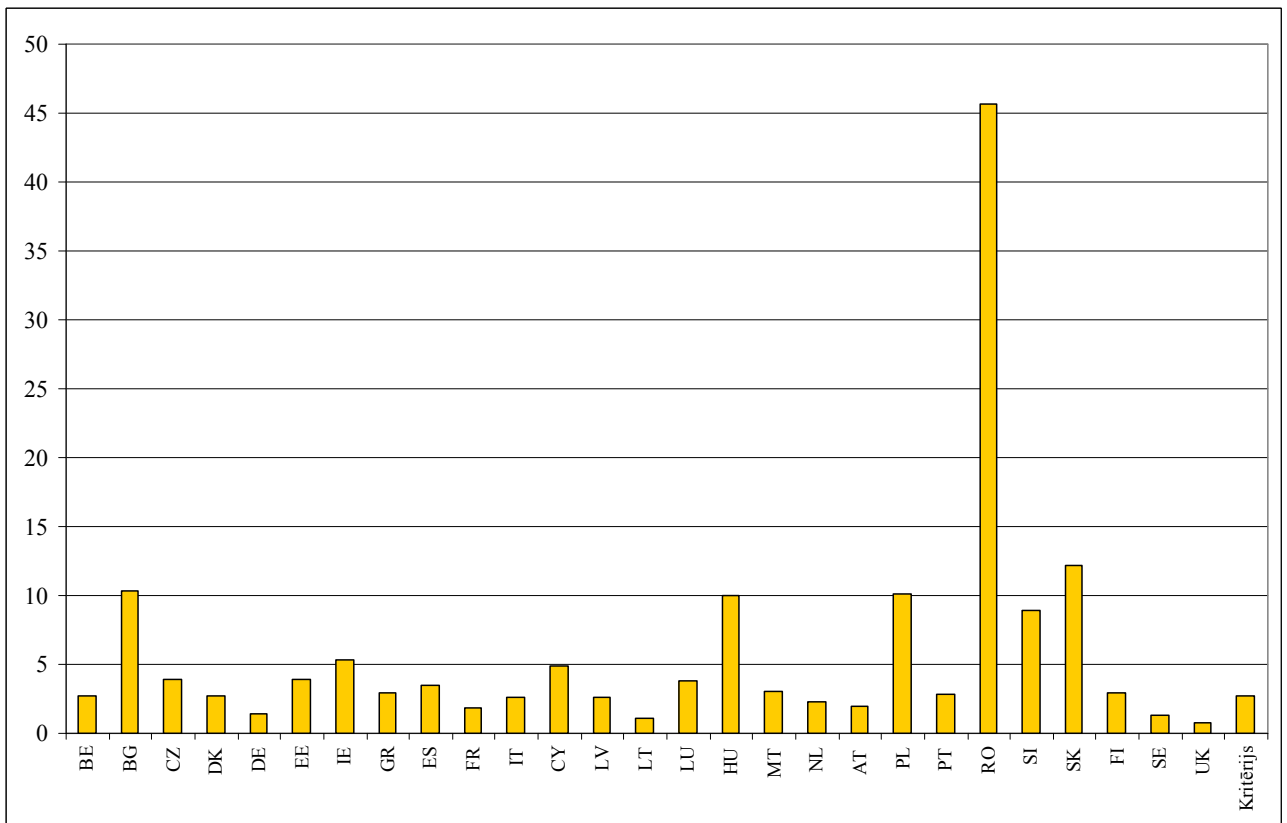
4. attēls. SPCI inflācija ES-27 valstīs 2003. gadā (salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, %).

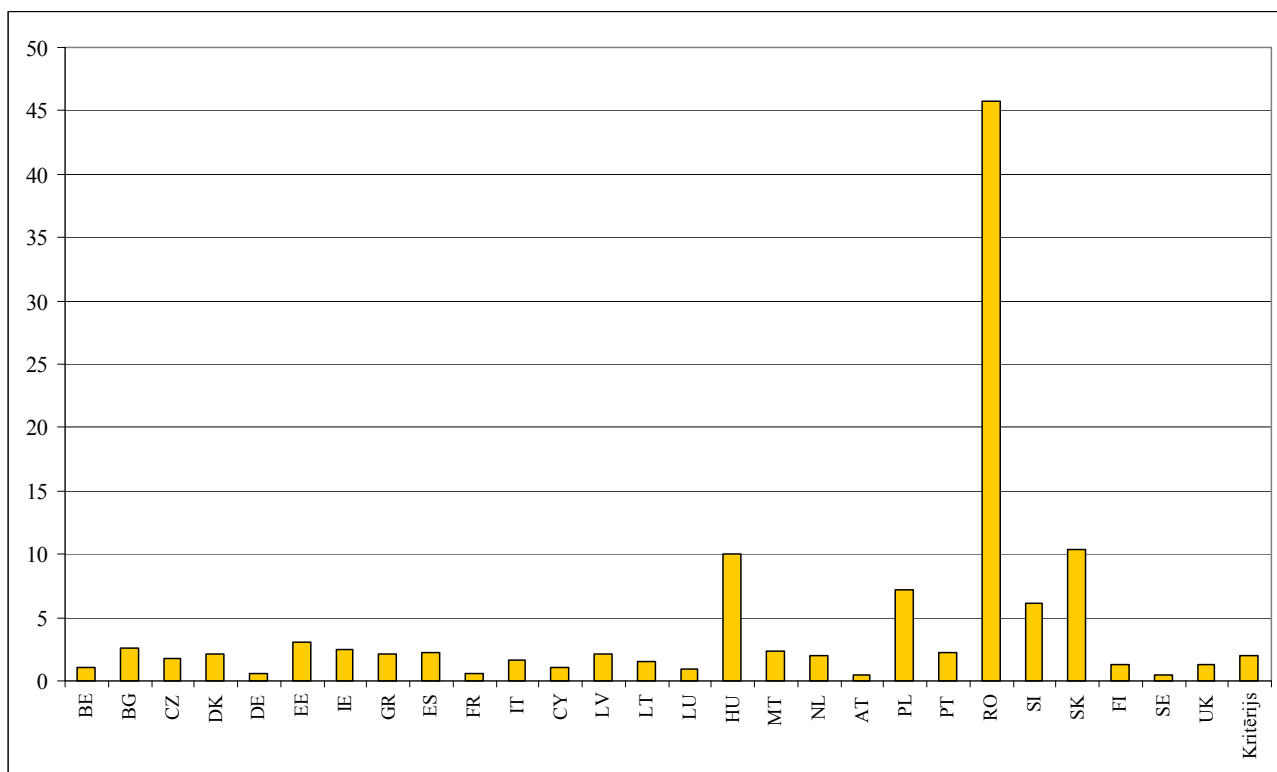
4. attēls. SPCI inflācija ES-27 valstīs 2002. gadā (salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, %).

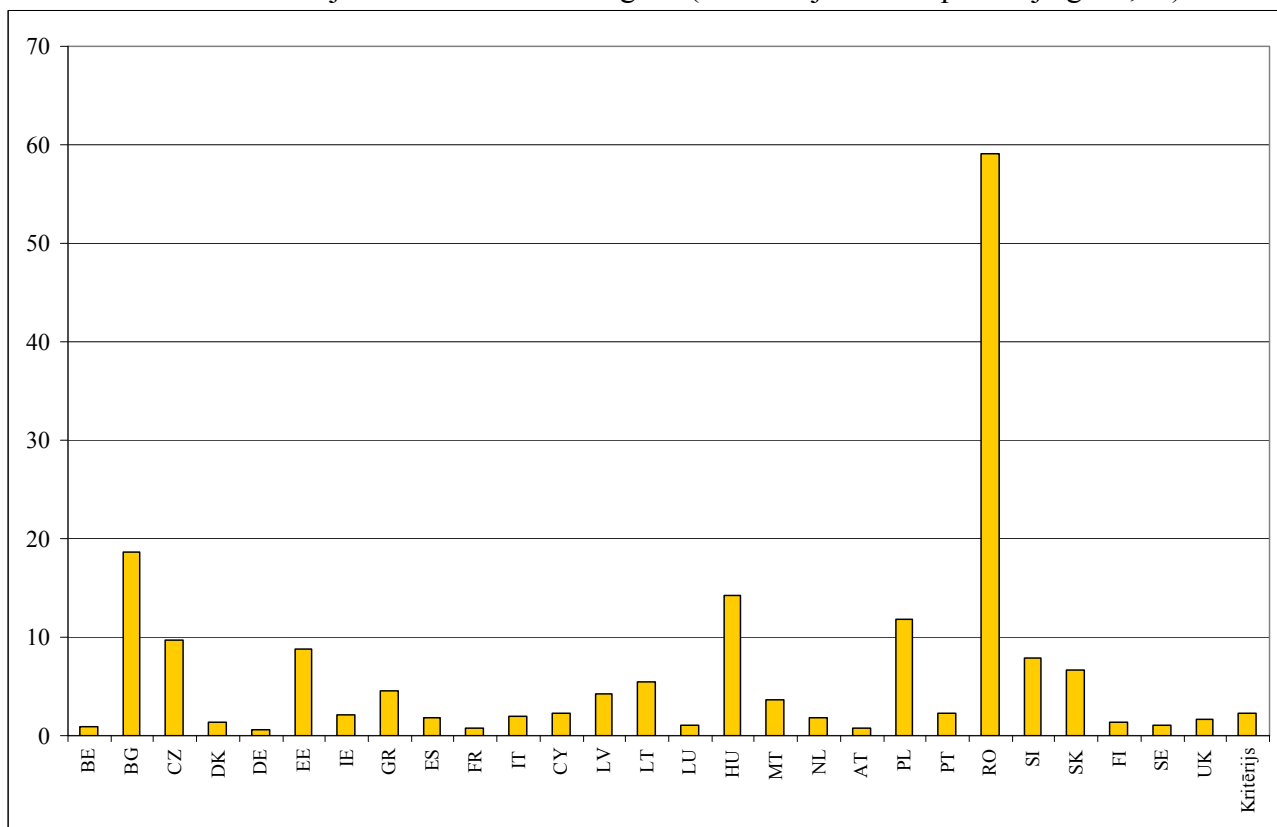
5. attēls. SPCI inflācija ES-27 valstīs 2001. gadā (salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, %).

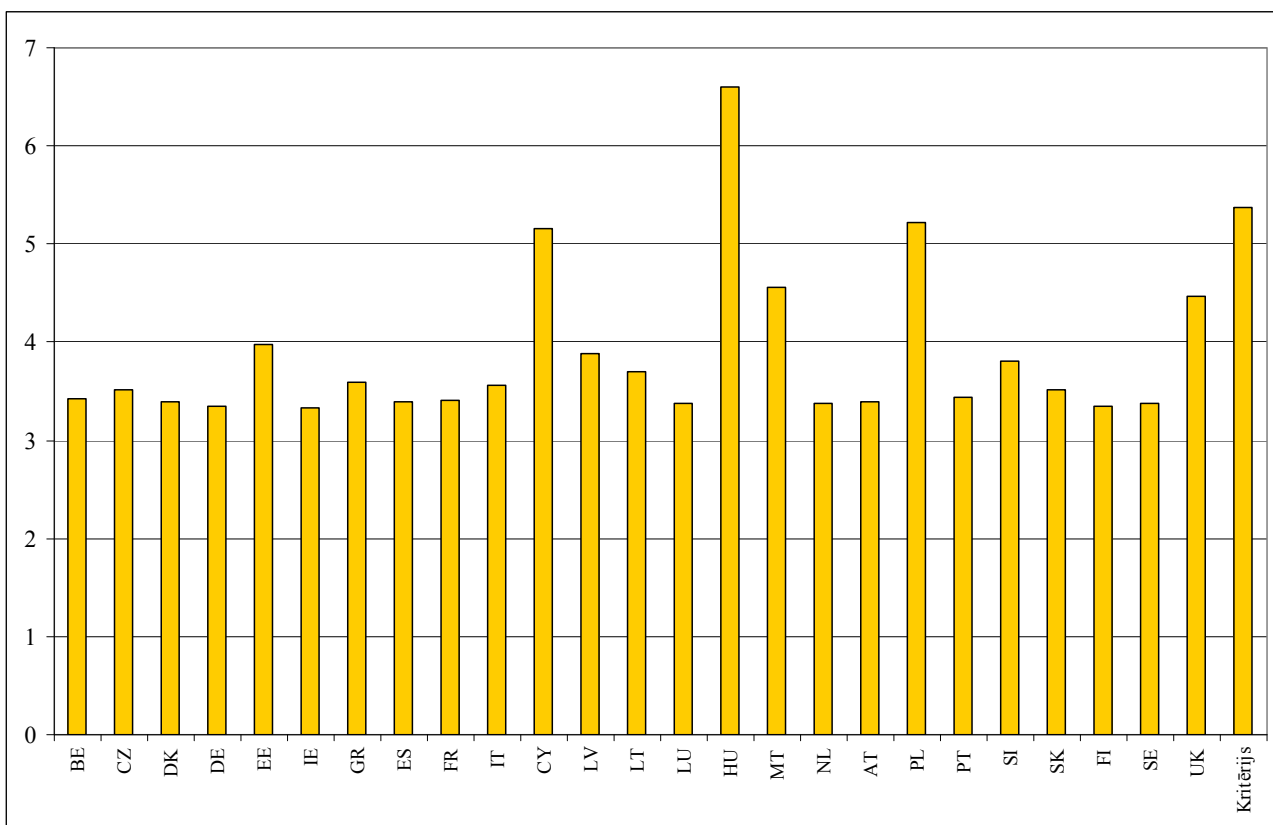
6. attēls. SPCI inflācija ES-27 valstīs 2000. gadā (salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, %).

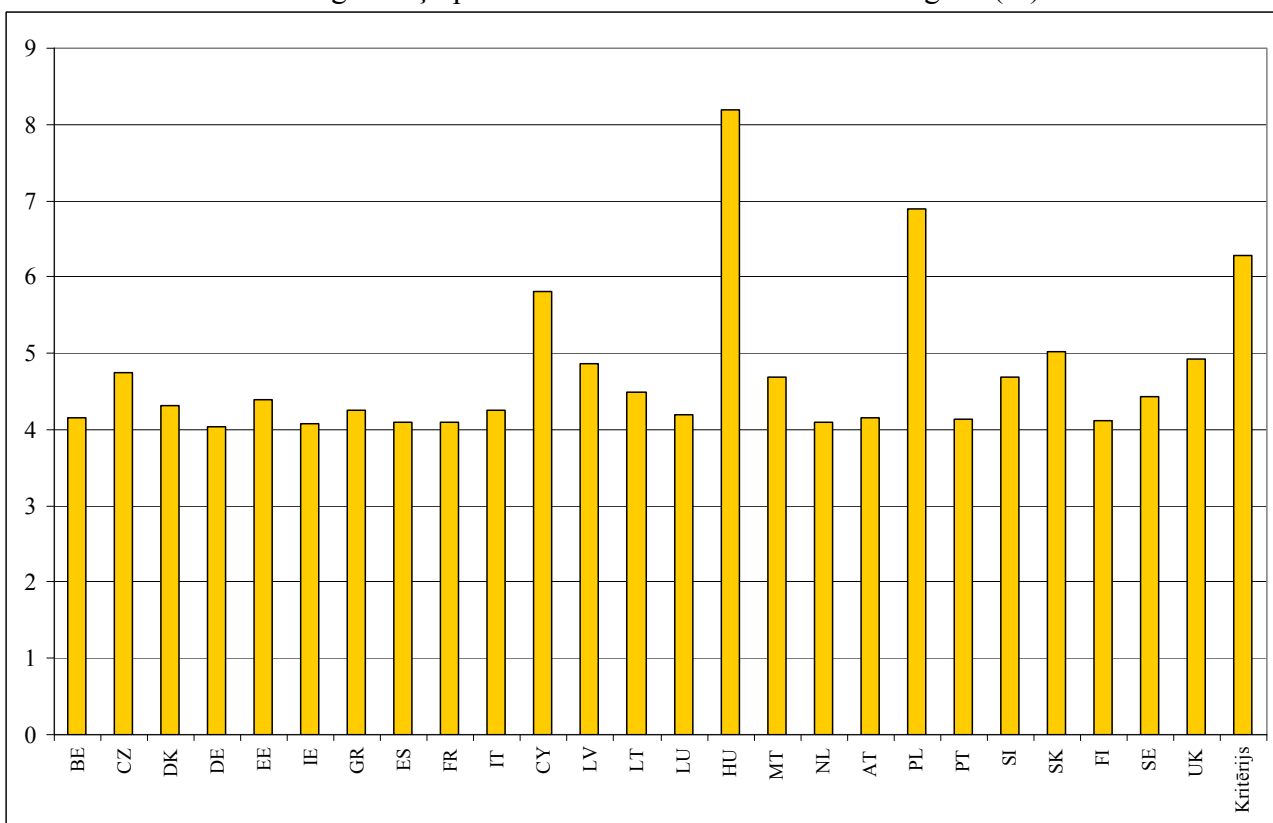
7. attēls. SPCI inflācija ES-27 valstīs 1999. gadā (salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, %).

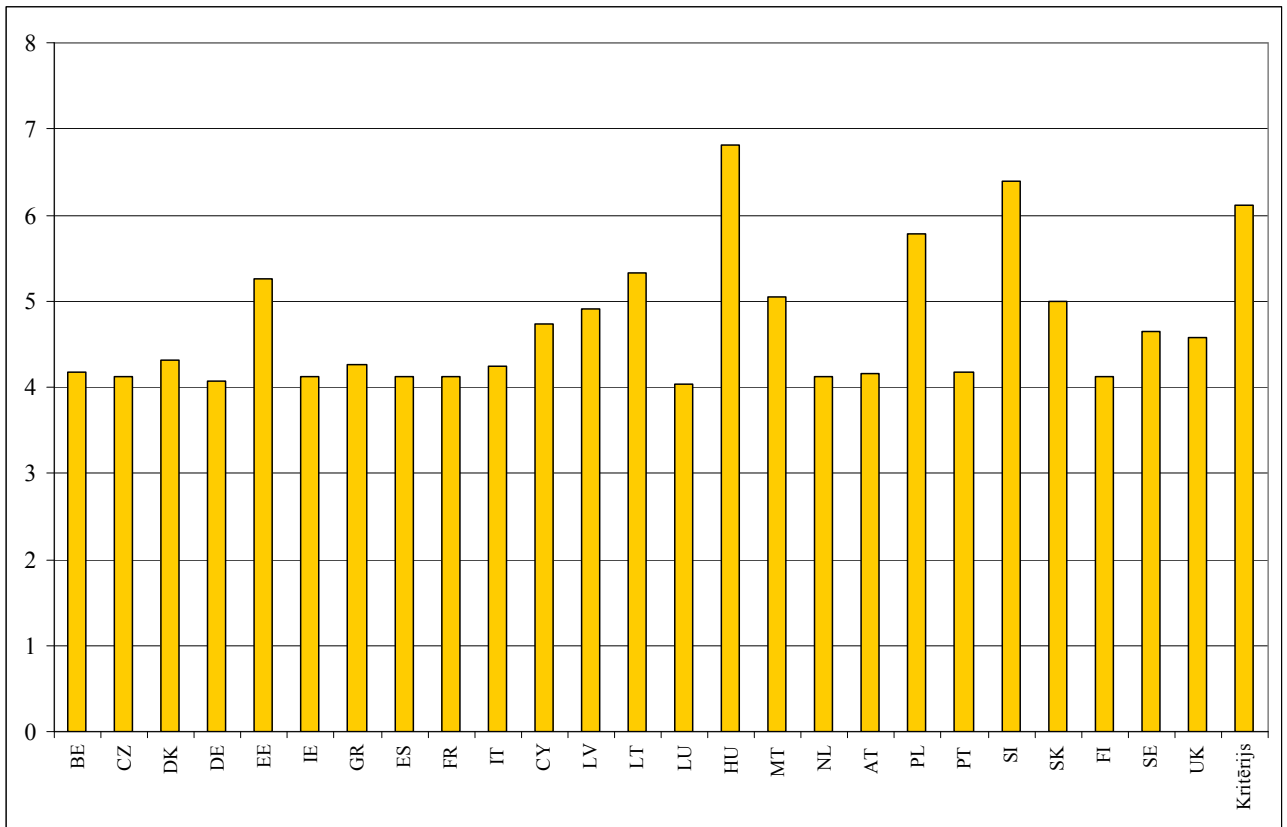
8. attēls. SPCI inflācija ES-27 valstīs 1998. gadā (salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, %).

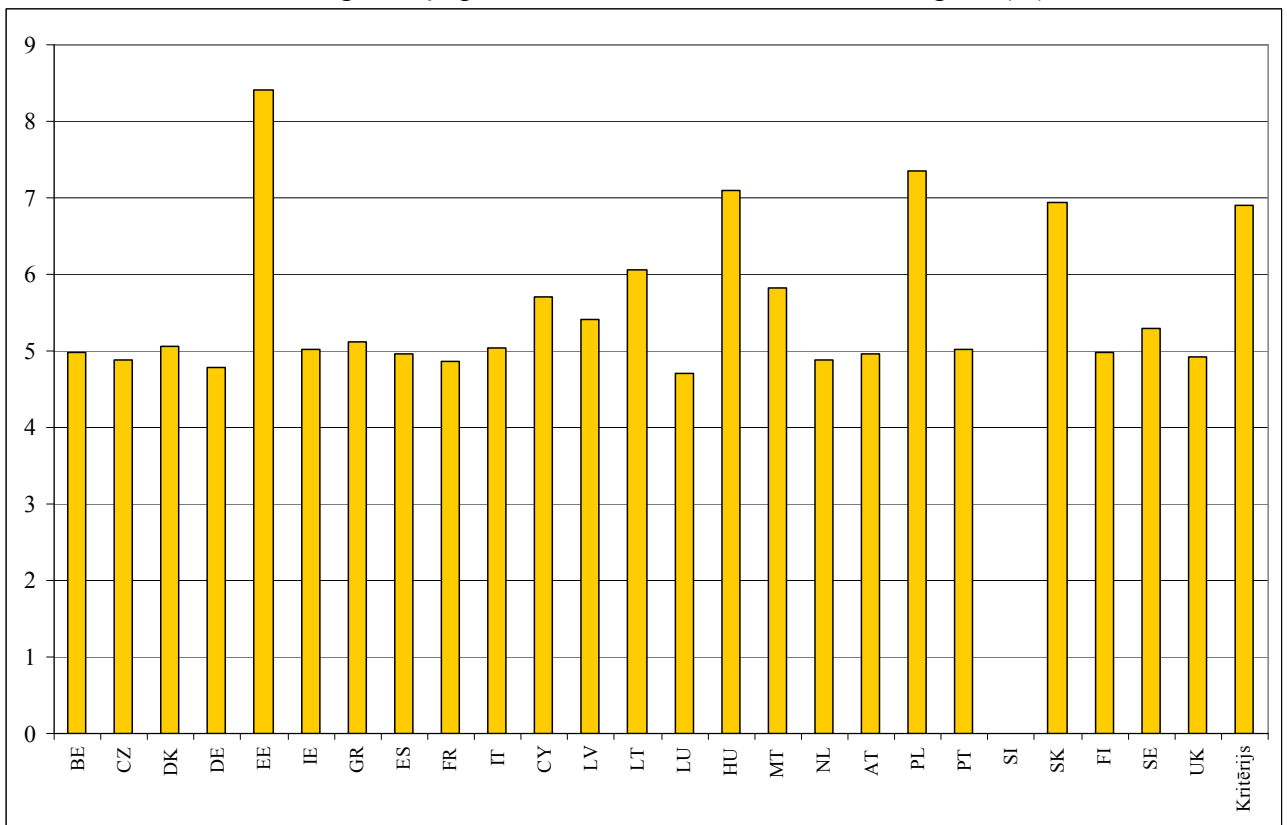
9. attēls. Ilgtērmiņa procentu likmes ES-25 valstīs 2005. gadā (%).

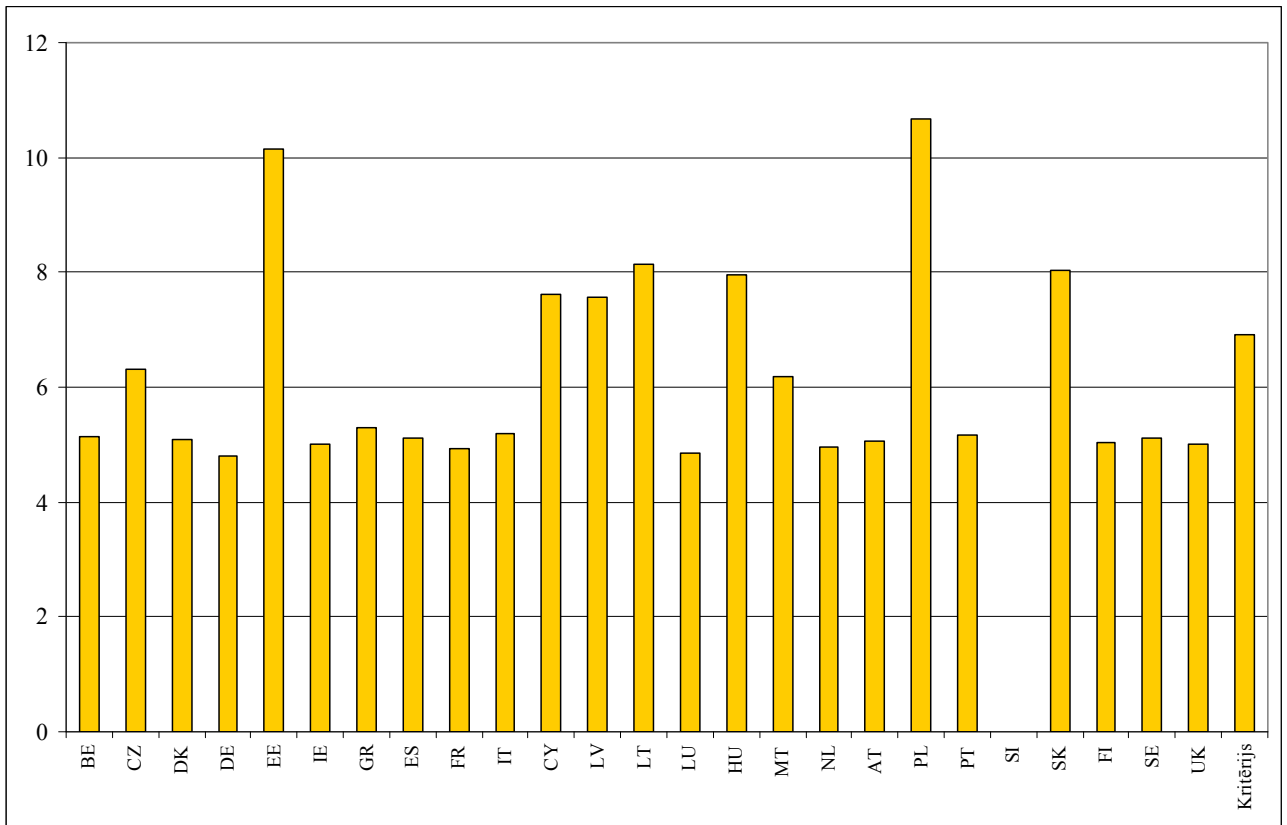
10. attēls. Ilgtērmiņa procentu likmes ES-25 valstīs 2004. gadā (%).

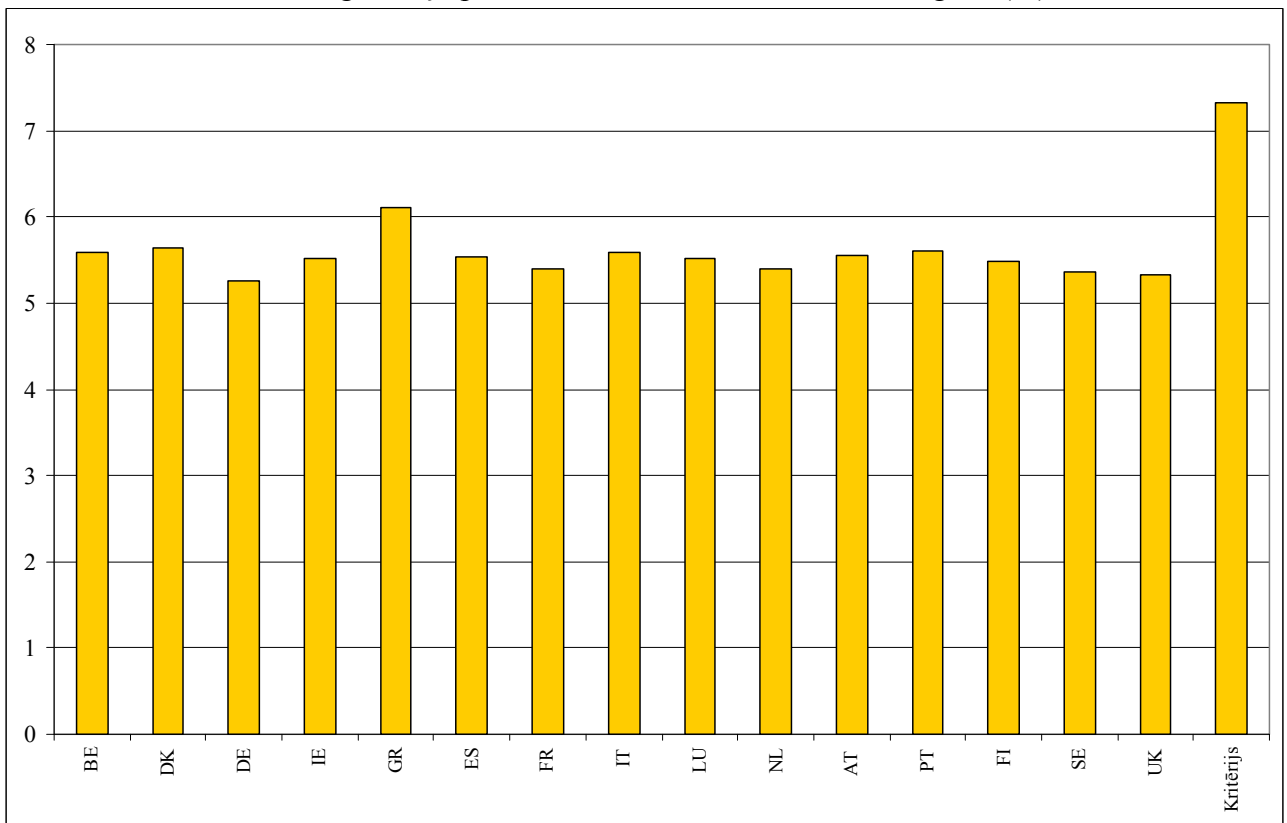
11. attēls. Ilgtērmiņa procentu likmes ES-25 valstīs 2003. gadā (%).

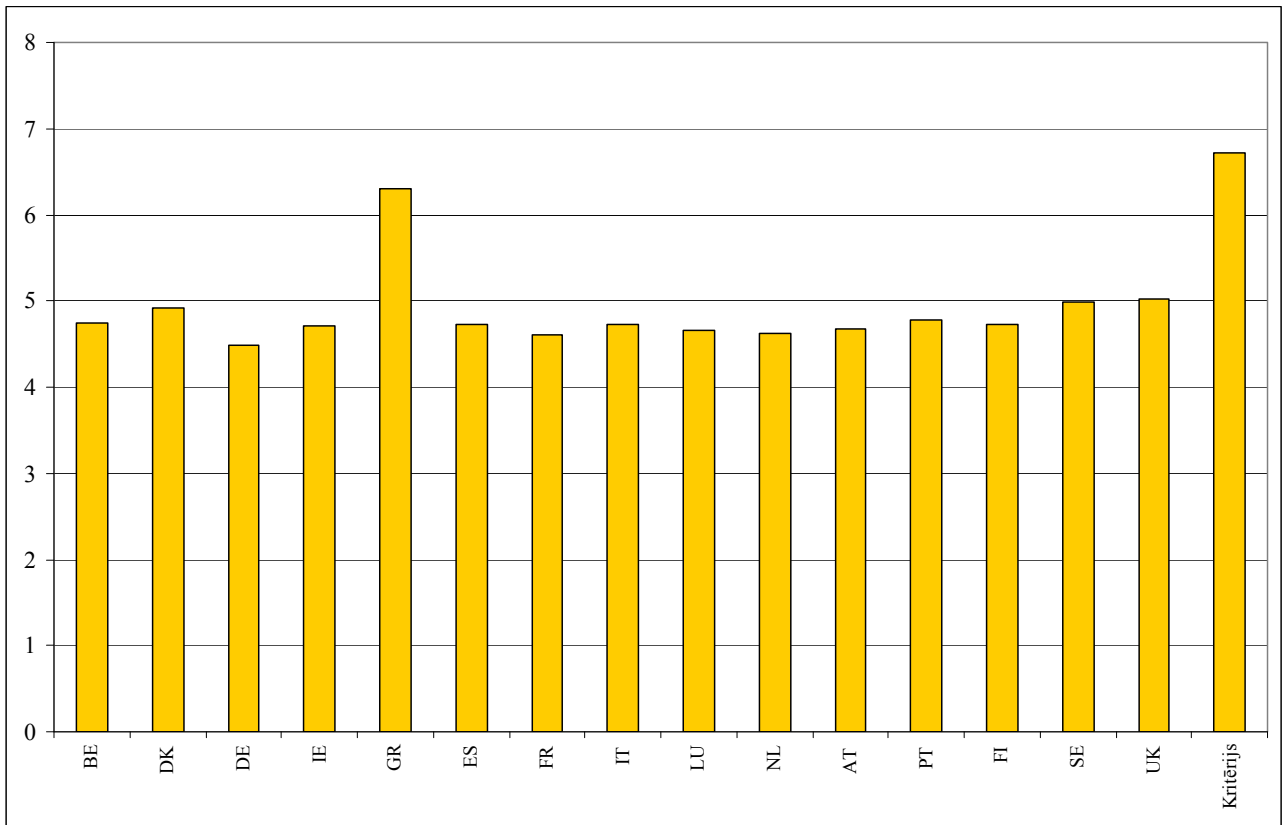
12. attēls. Ilgtērmiņa procentu likmes ES-25 valstīs 2002. gadā (%).

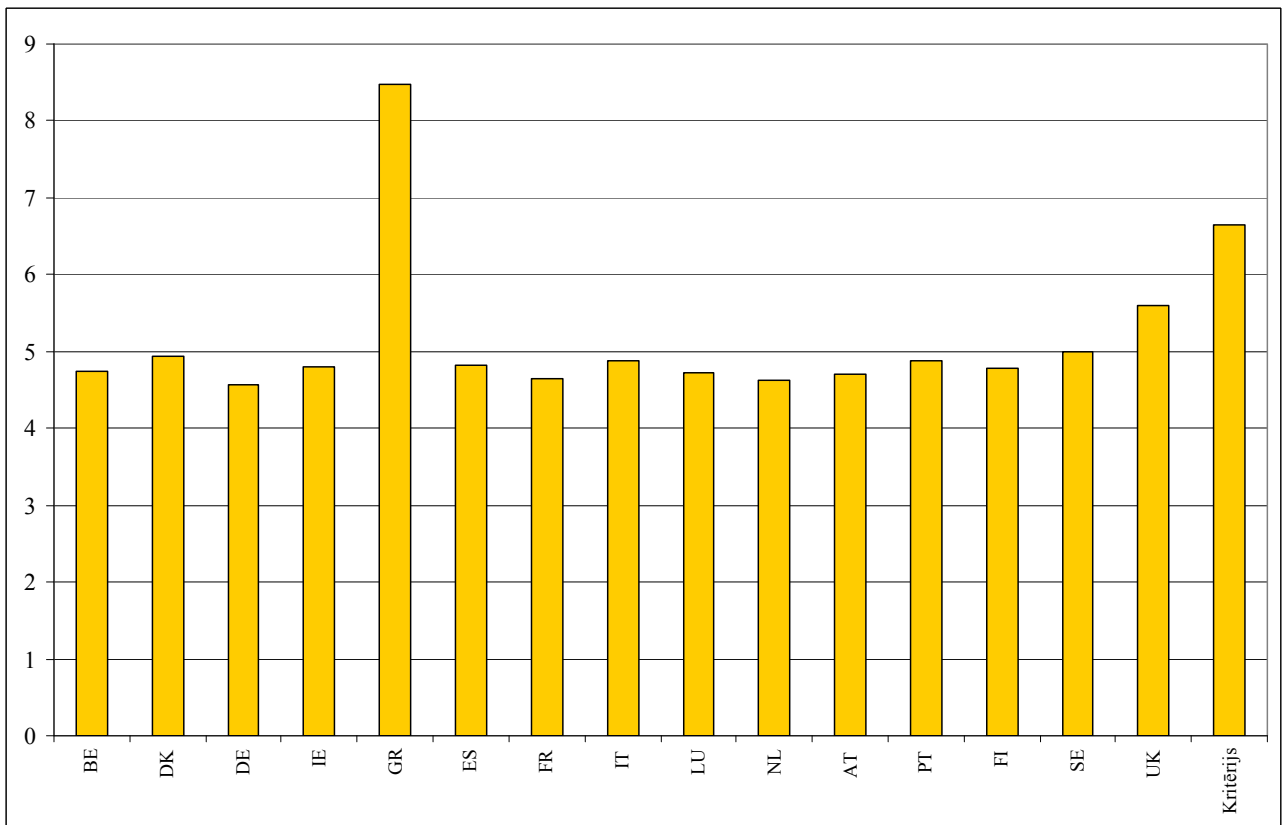
13. attēls. Ilgtērmiņa procentu likmes ES-25 valstīs 2001. gadā (%).

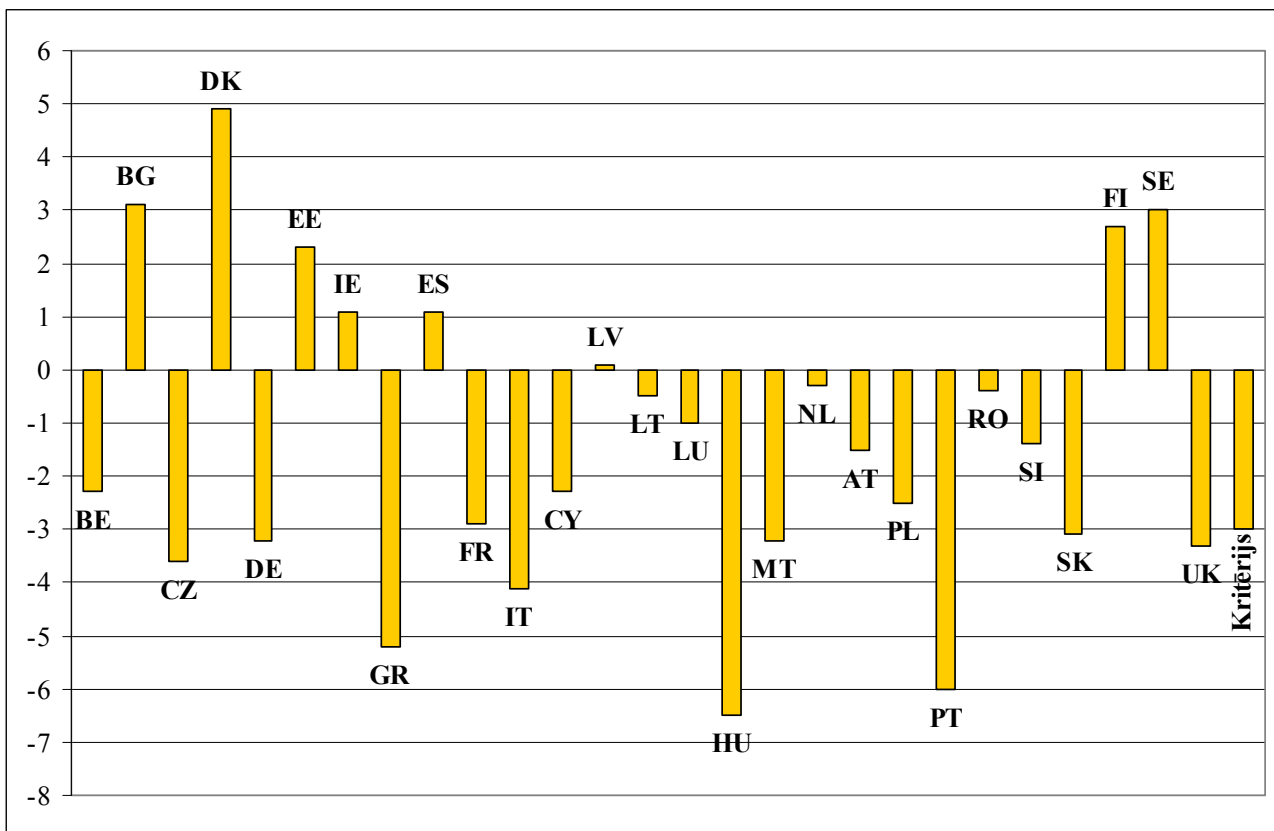
14. attēls. Ilgtērmiņa procentu likmes ES-15 valstīs 2000. gadā (%).

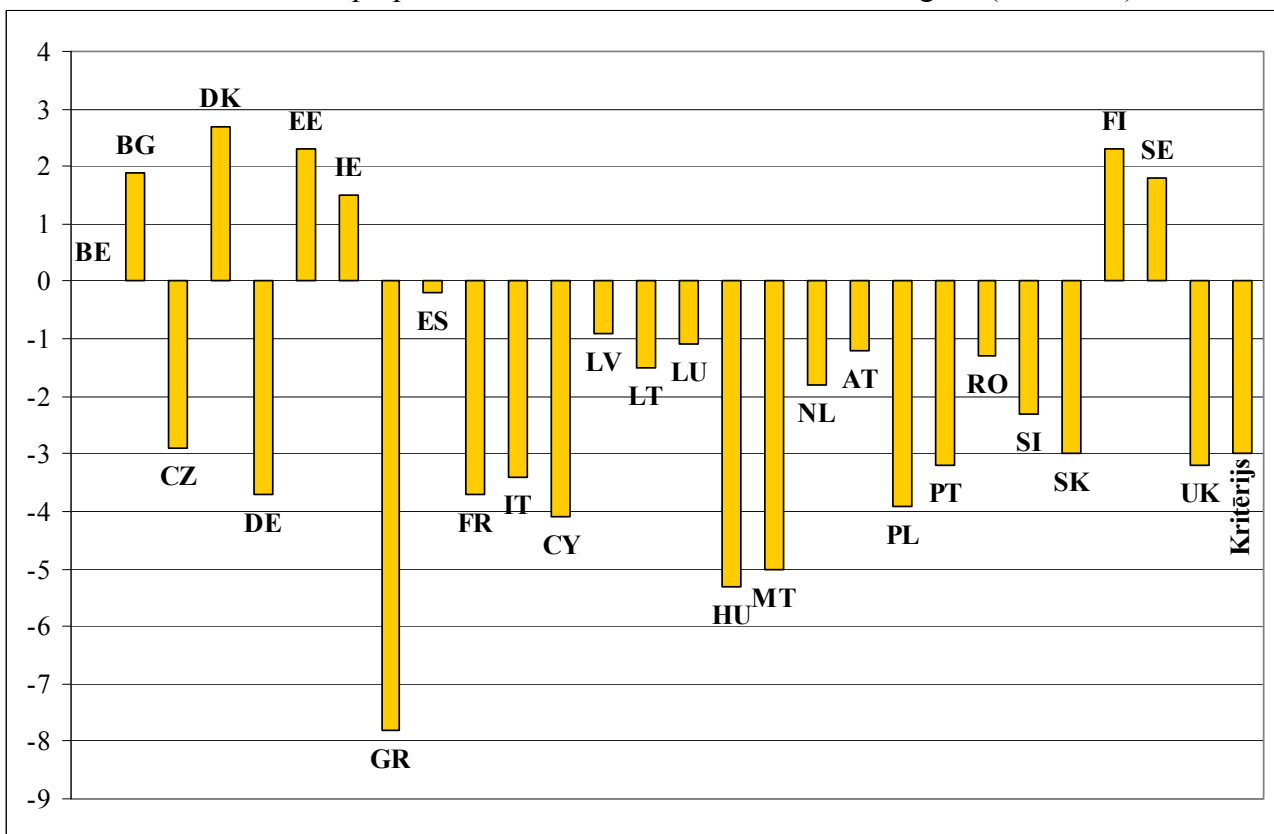
15. attēls. Ilgtermiņa procentu likmes ES-15 valstīs 1999. gadā (%).

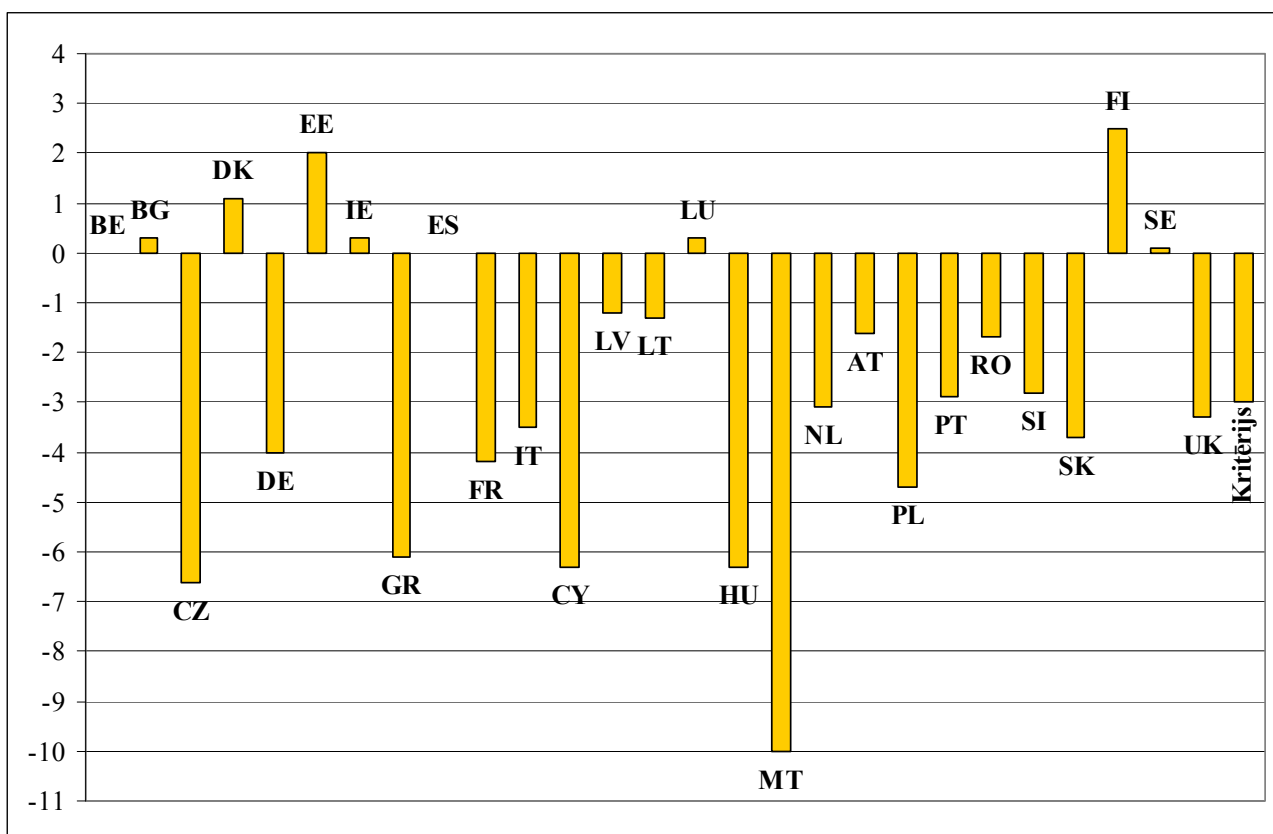
16. attēls. Ilgtermiņa procentu likmes ES-15 valstīs 1998. gadā (%).

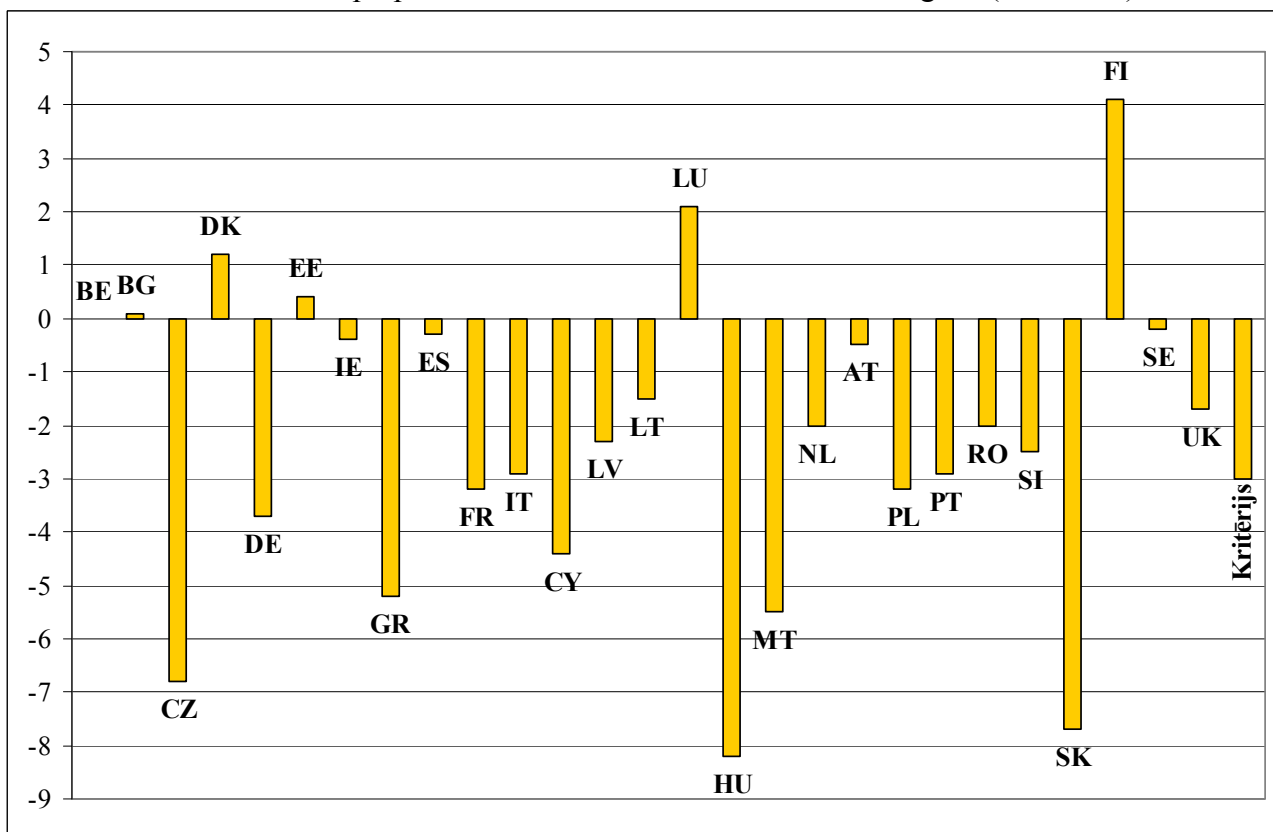
17. attēls. Budžeta pārpalikums/deficiīts ES-27 valstīs no 2005. gadā (% no IKP)

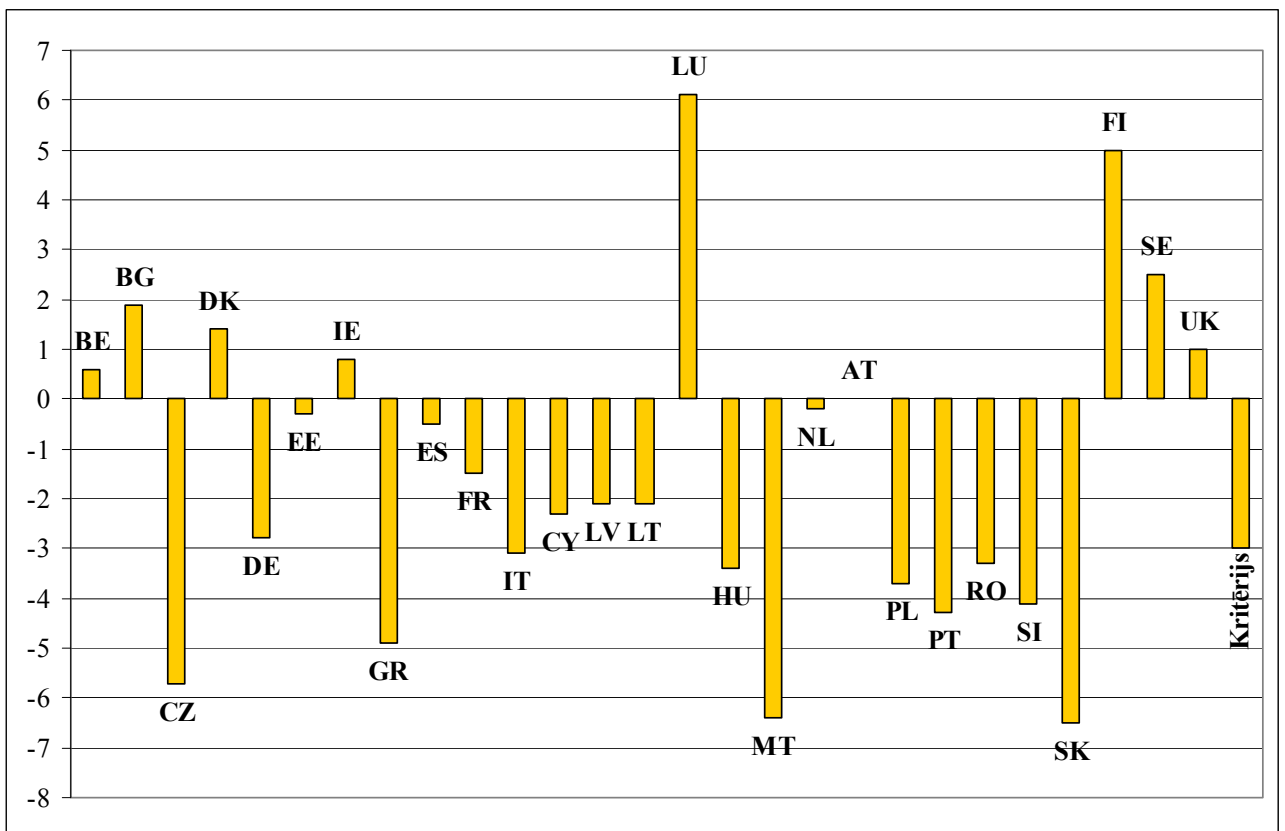
18. attēls. Budžeta pārpalikums/deficiīts ES-27 valstīs no 2004. gadā (% no IKP)

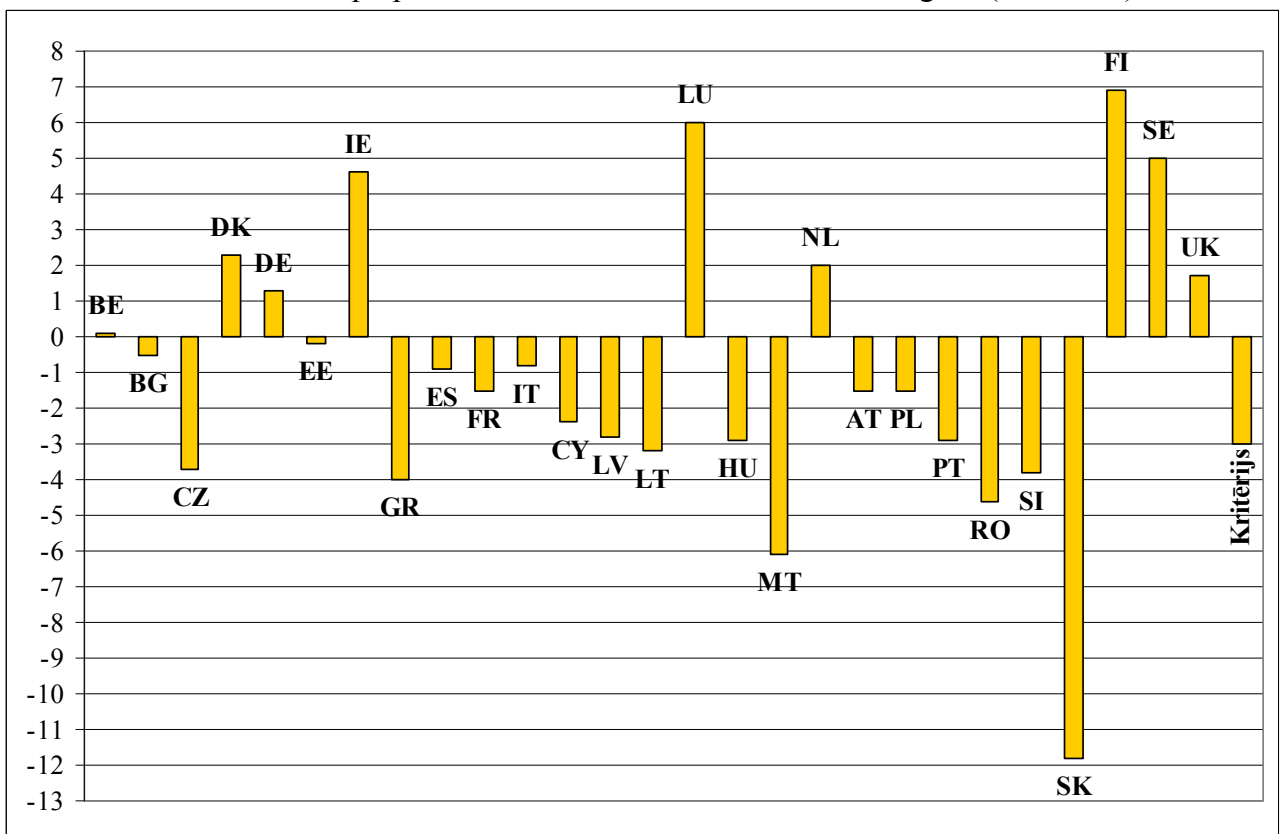
19. attēls. Budžeta pārpalikums/deficīts ES-27 valstīs no 2003. gadā (% no IKP)

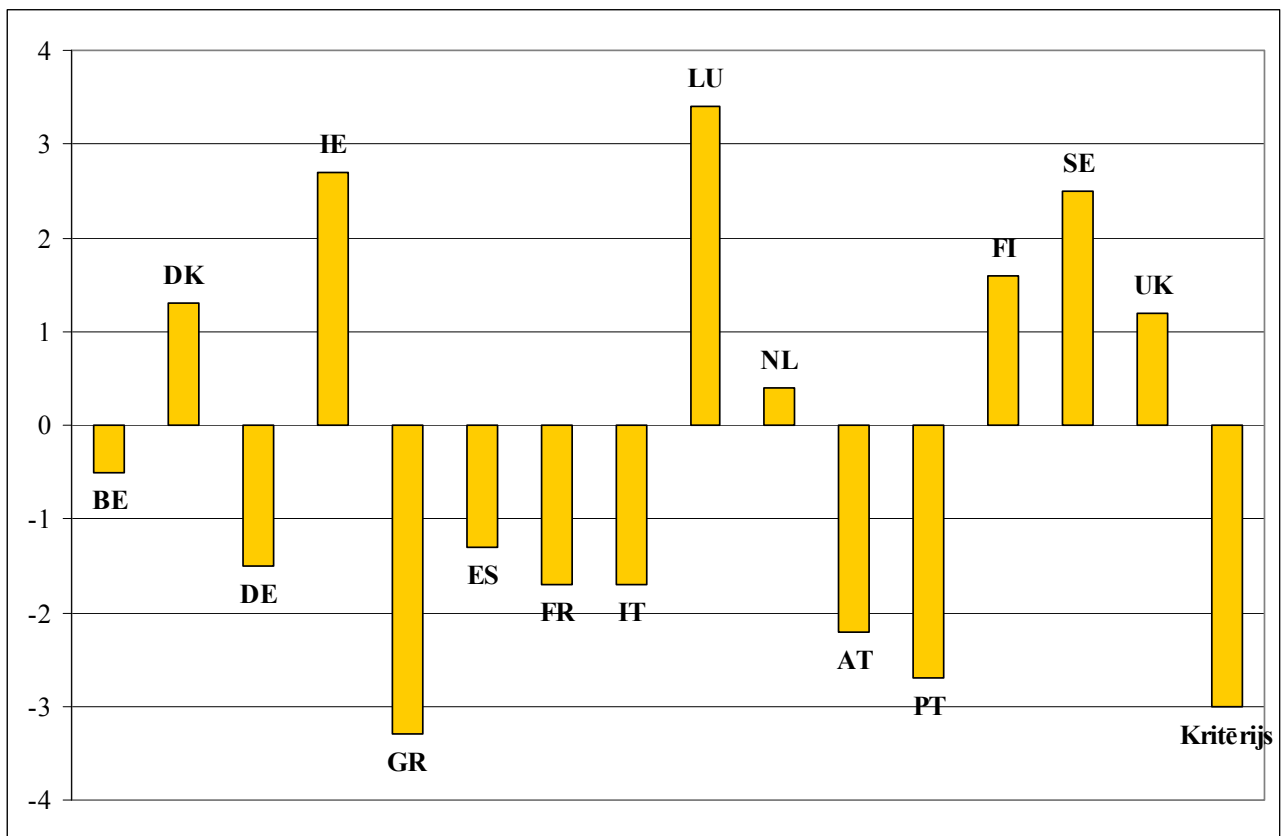
20. attēls. Budžeta pārpalikums/deficīts ES-27 valstīs no 2002. gadā (% no IKP)

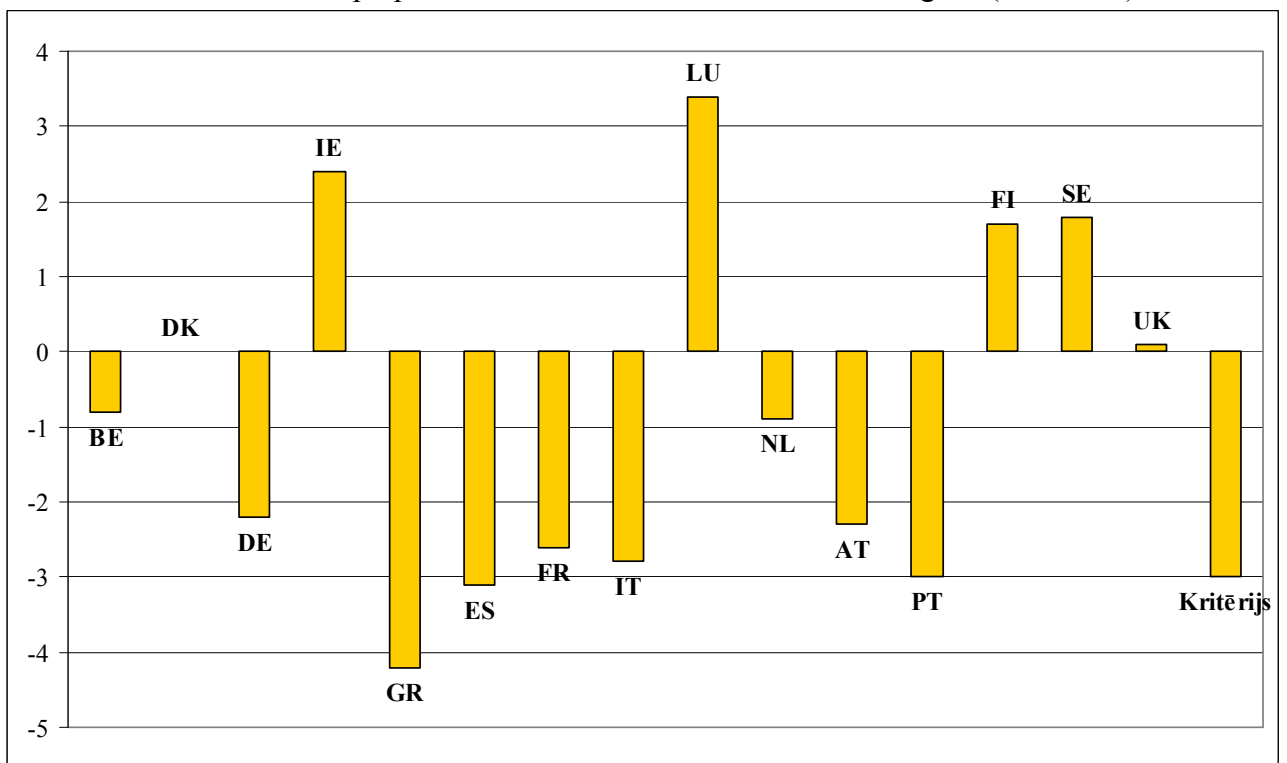
21. attēls. Budžeta pārpalikums/deficīts ES-27 valstīs no 2001. gadā (% no IKP)

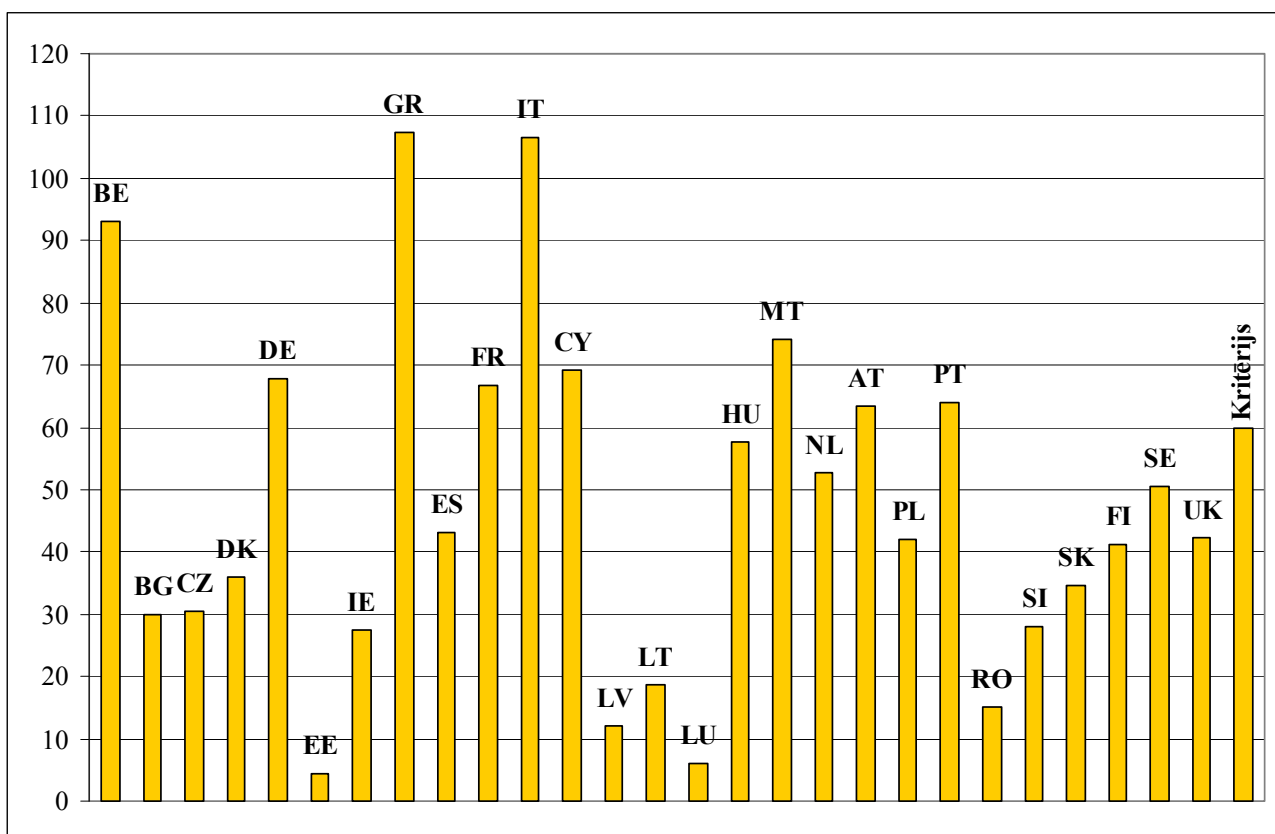
22. attēls. Budžeta pārpalikums/deficīts ES-27 valstīs no 2000. gadā (% no IKP)

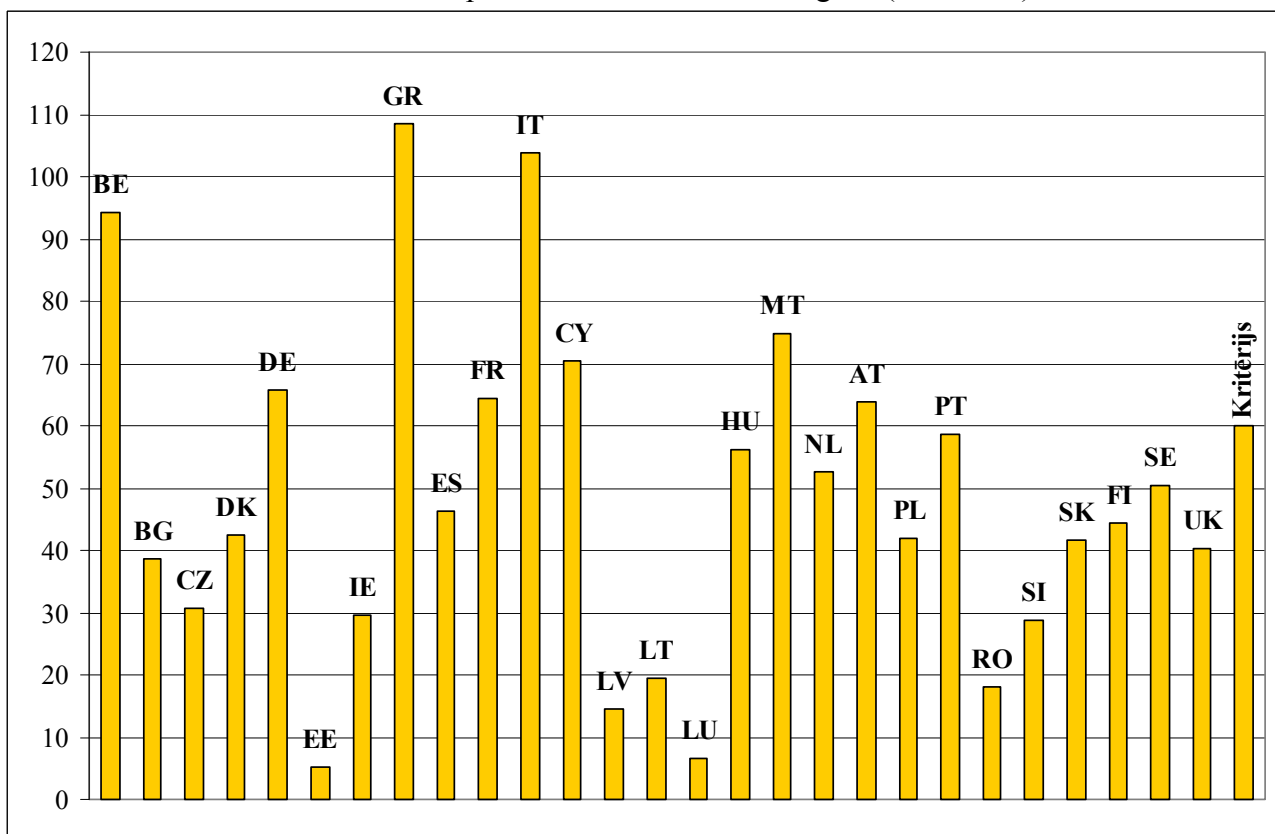
23. attēls. Budžeta pārpalikums/deficīts ES-15 valstīs no 1999. gadā (% no IKP)

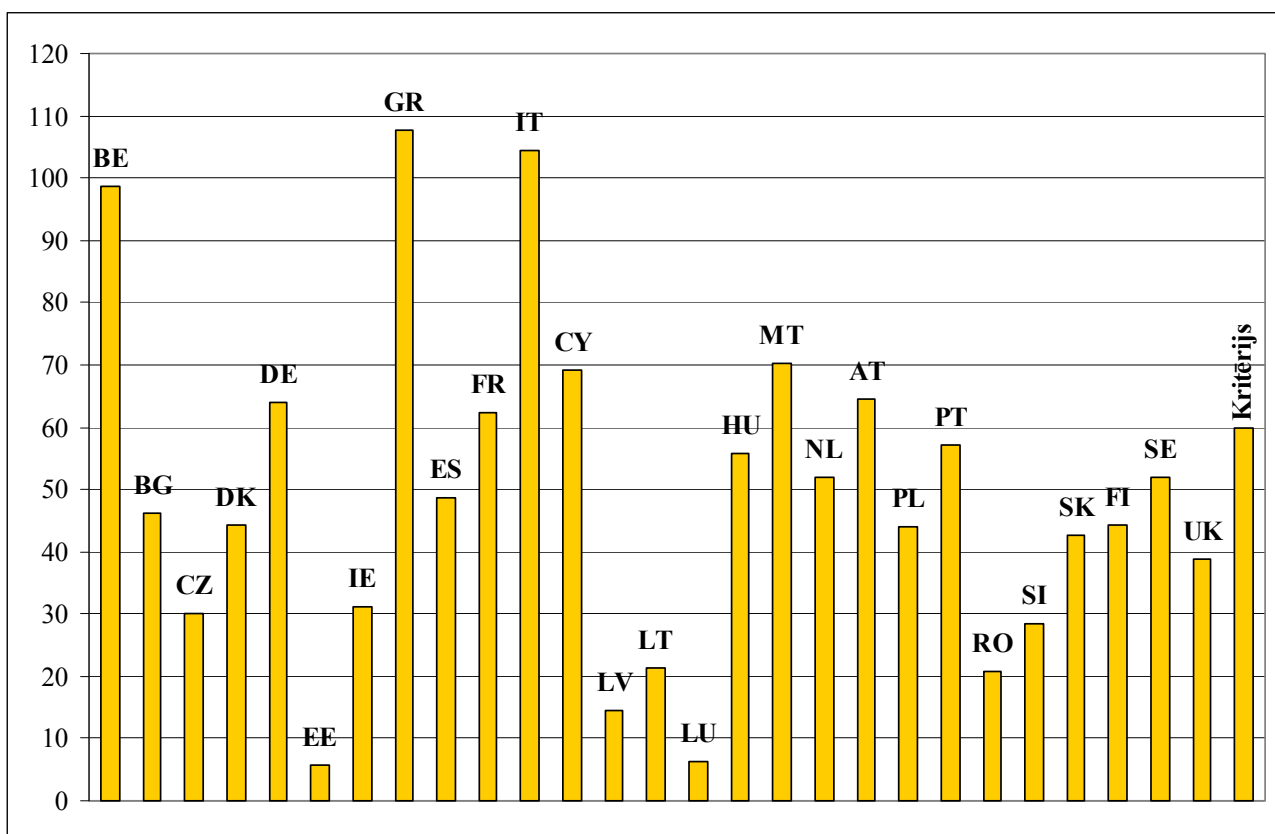
24. attēls. Budžeta pārpalikums/deficīts ES-15 valstīs no 1998. gadā (% no IKP)

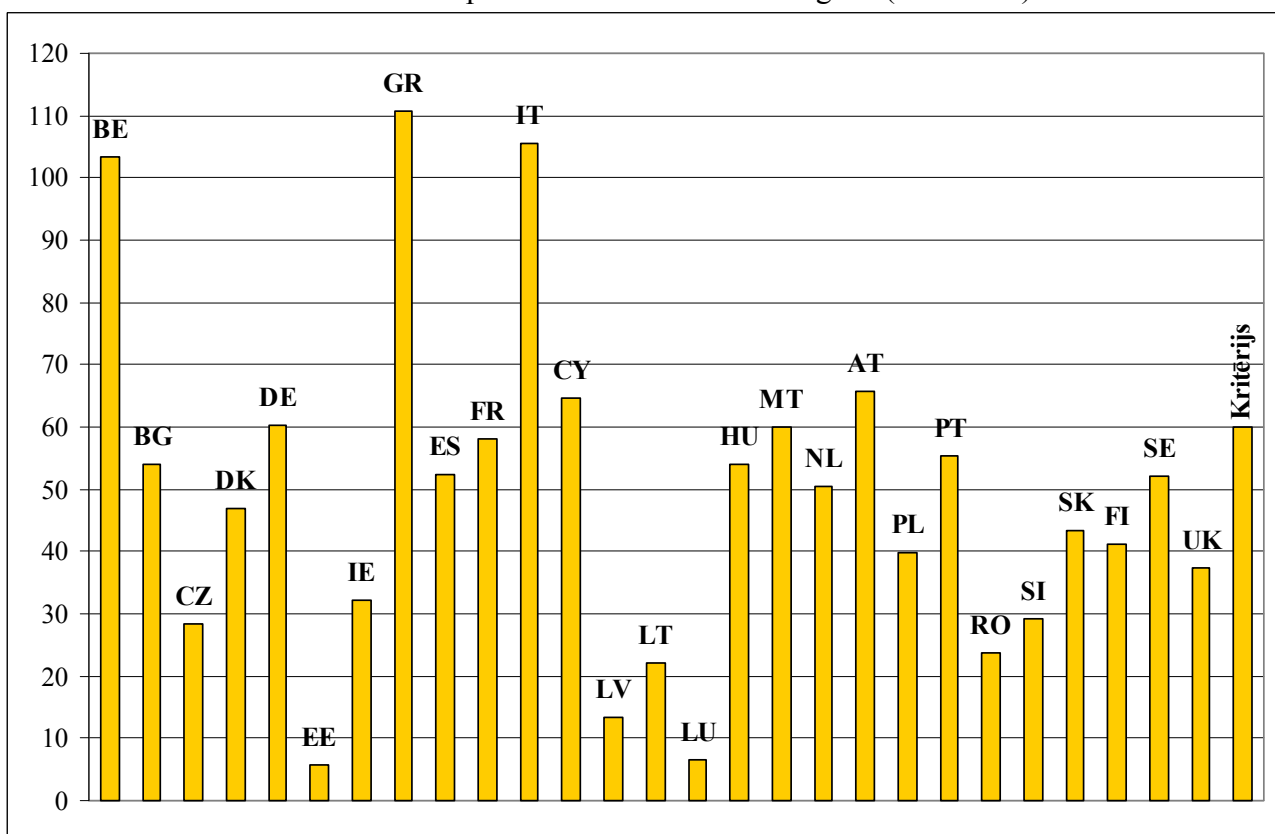
25. attēls. Valdības parāds ES-27 valstīs 2005. gadā (% no IKP)

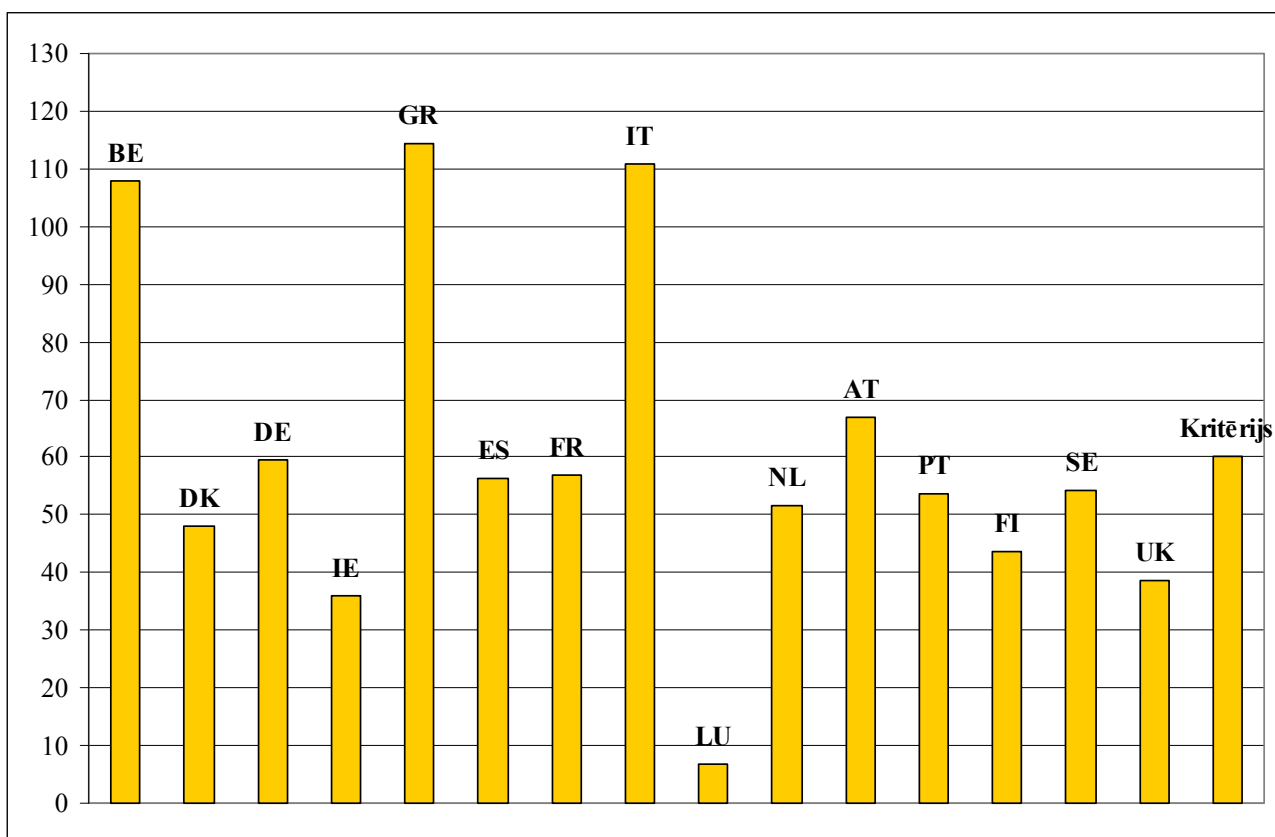
26. attēls. Valdības parāds ES-27 valstīs 2004. gadā (% no IKP)

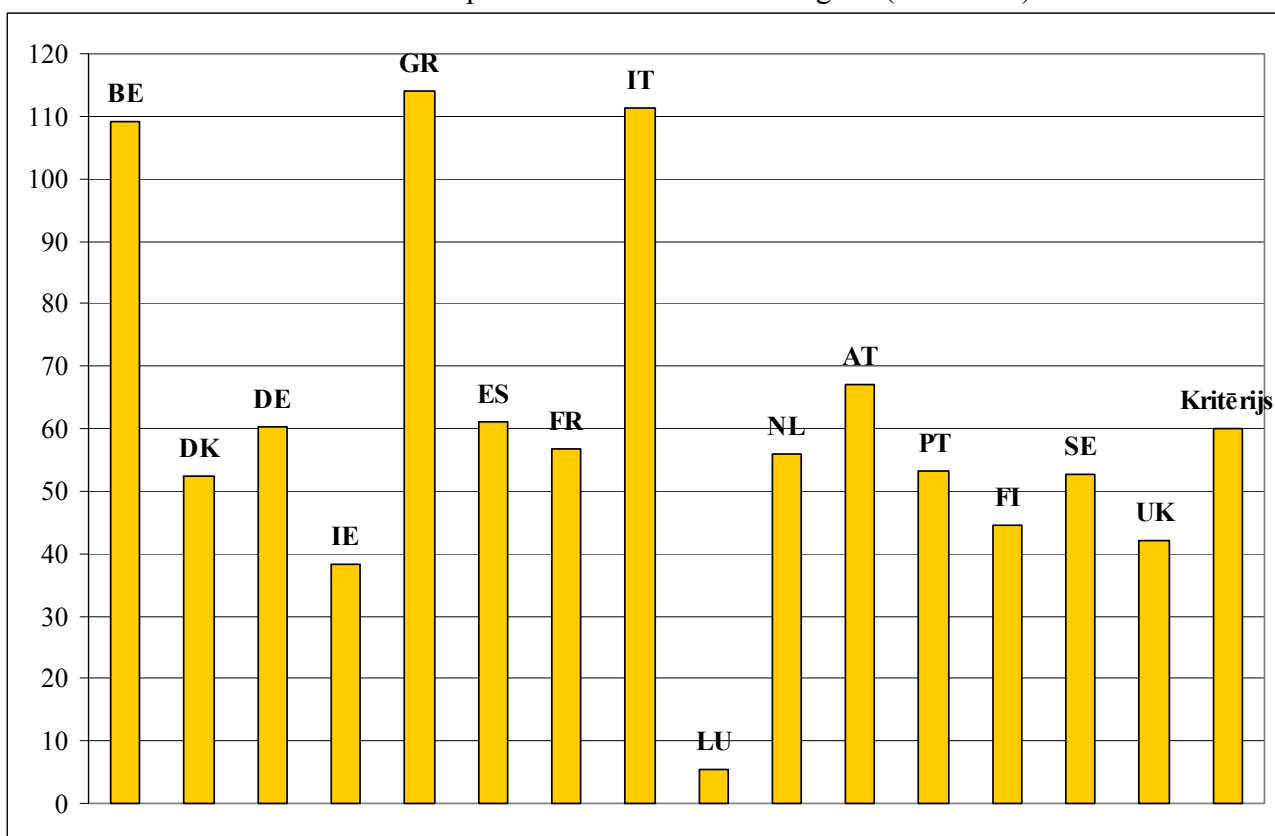
27. attēls. Valdības parāds ES-27 valstīs 2003. gadā (% no IKP)

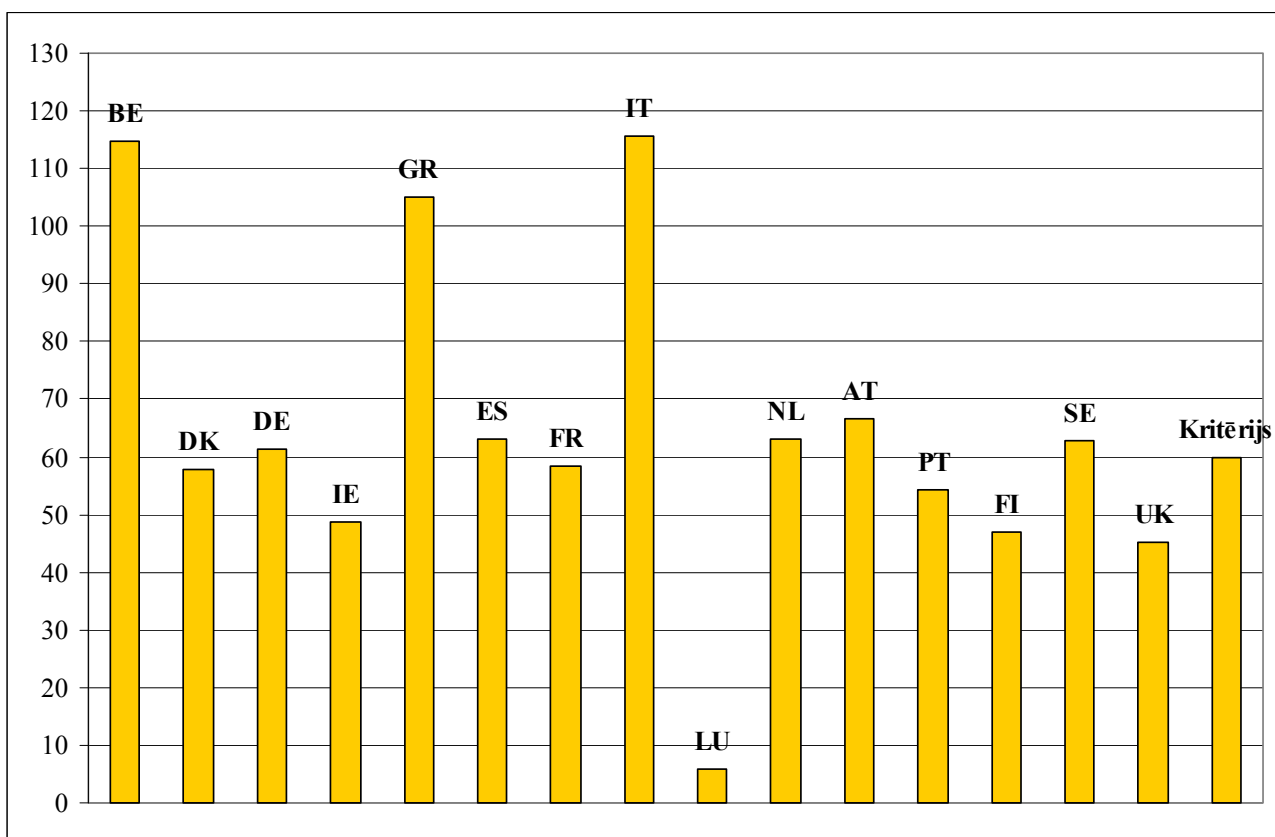
28. attēls. Valdības parāds ES-27 valstīs 2002. gadā (% no IKP)

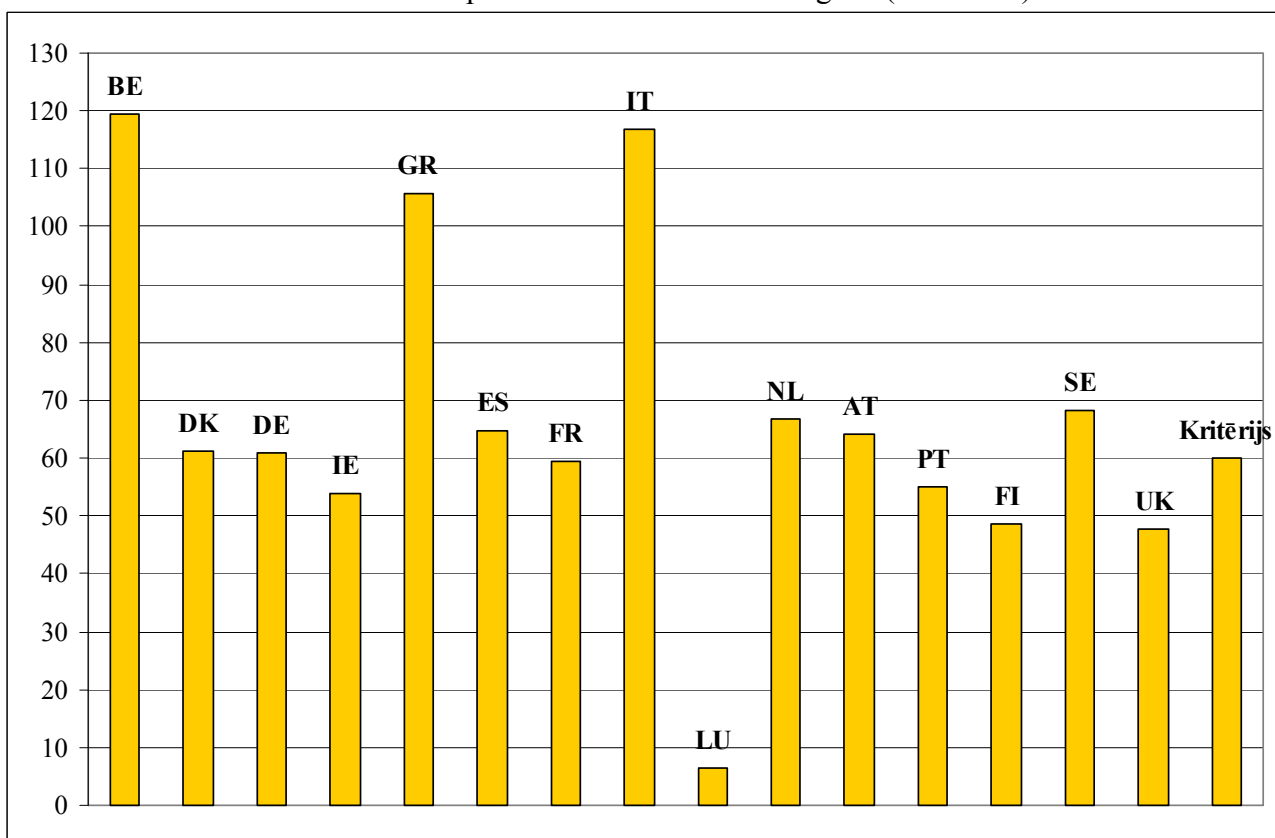
29. attēls. Valdības parāds ES-15 valstīs 2001. gadā (% no IKP)

30. attēls. Valdības parāds ES-15 valstīs 2000. gadā (% no IKP)

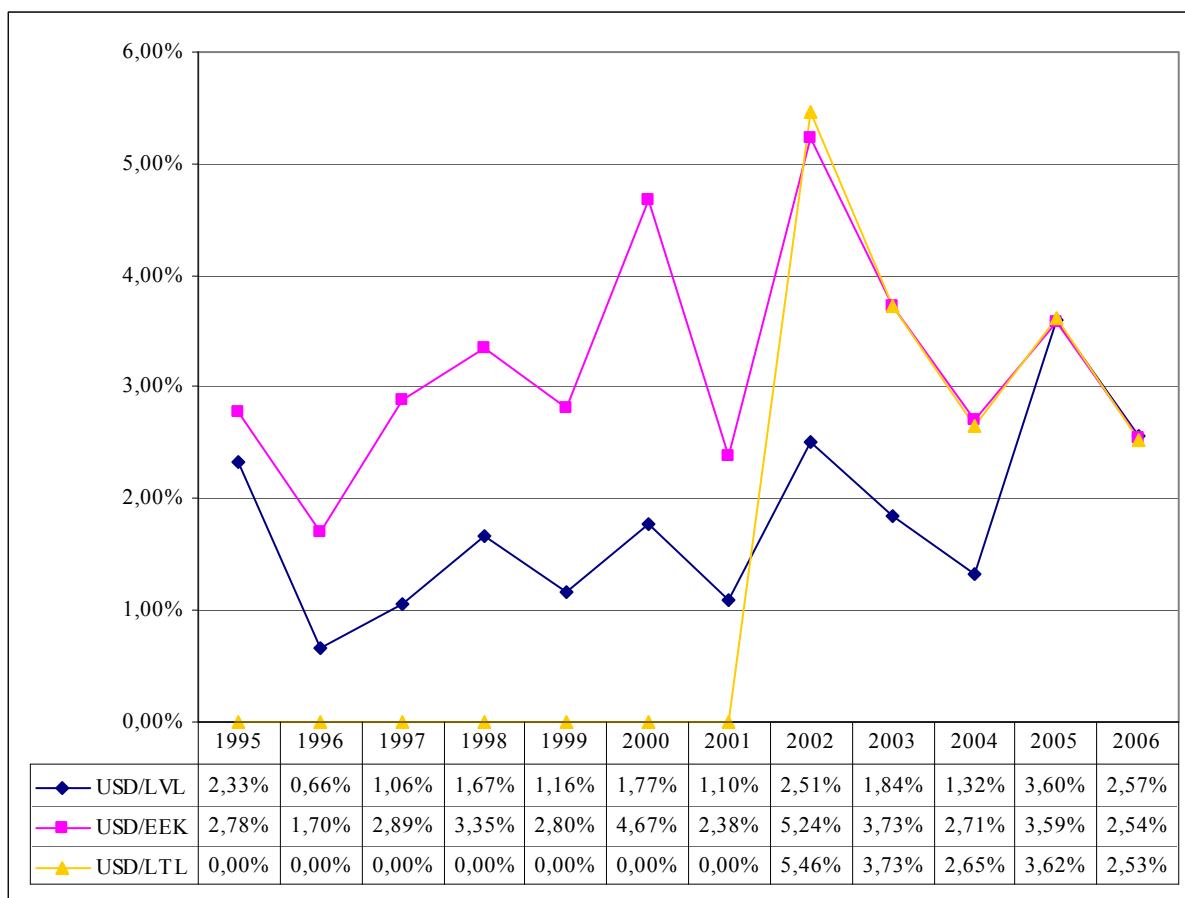

31. attēls. Valdības parāds ES-15 valstīs 1999. gadā (% no IKP)

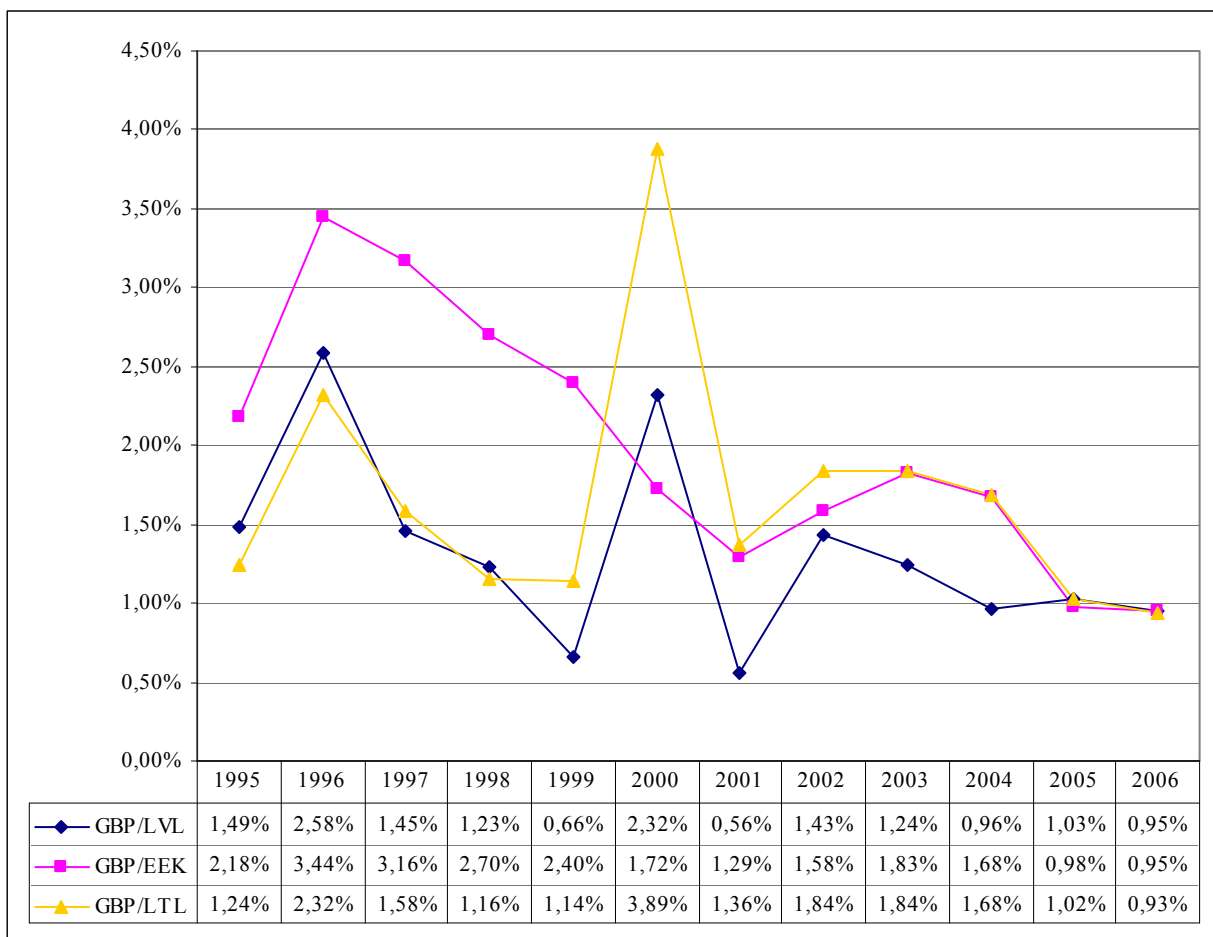

32. attēls. Valdības parāds ES-15 valstīs 1998. gadā (% no IKP)

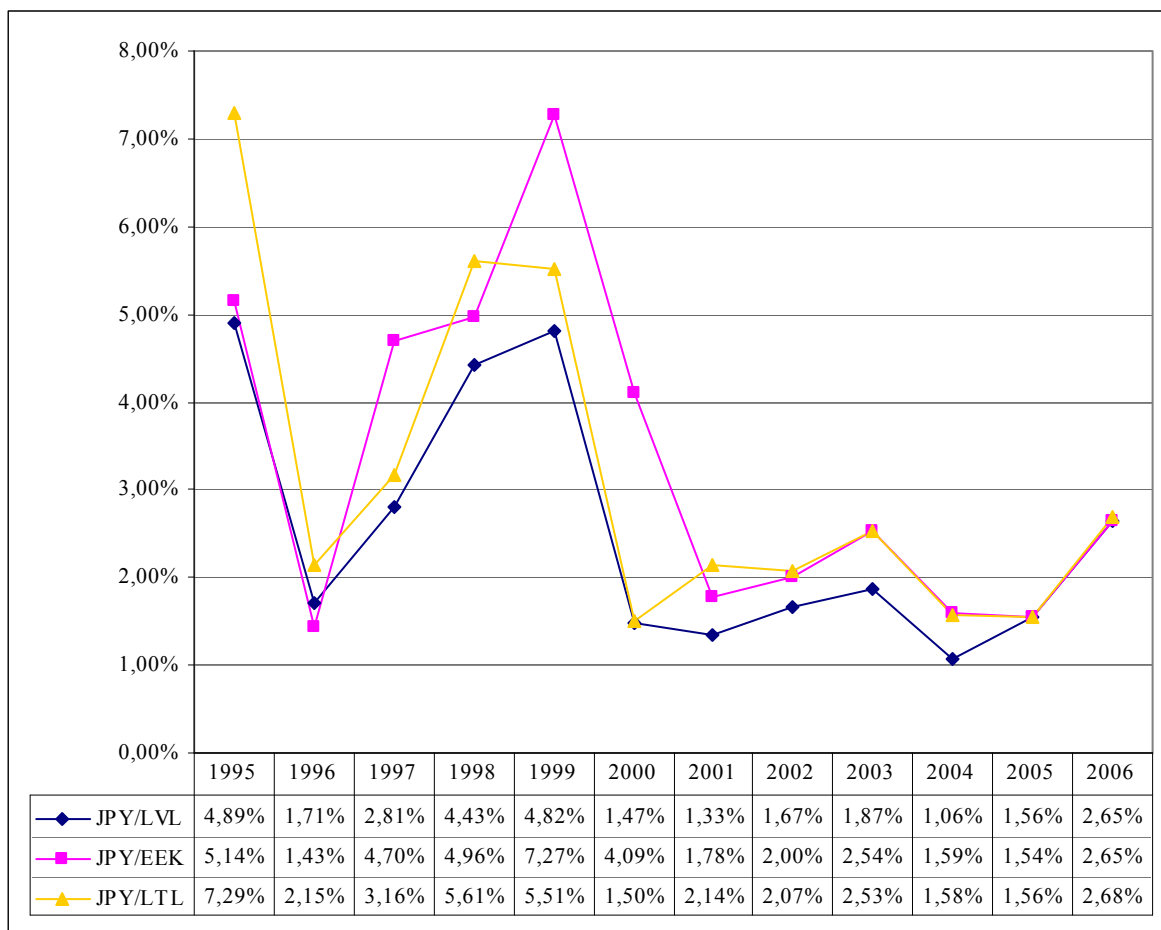
LATVIJAS LATA, IGAUNIJAS KRONAS UN LIETUVAS LITA KURSA PRET ASV DOLĀRU, LIELBRITĀNIJAS STERLIŅU MĀRCIŅU, JAPĀNAS JENU UN EIRO DINAMIKA NO 1995. LĪDZ 2006. GADAM.

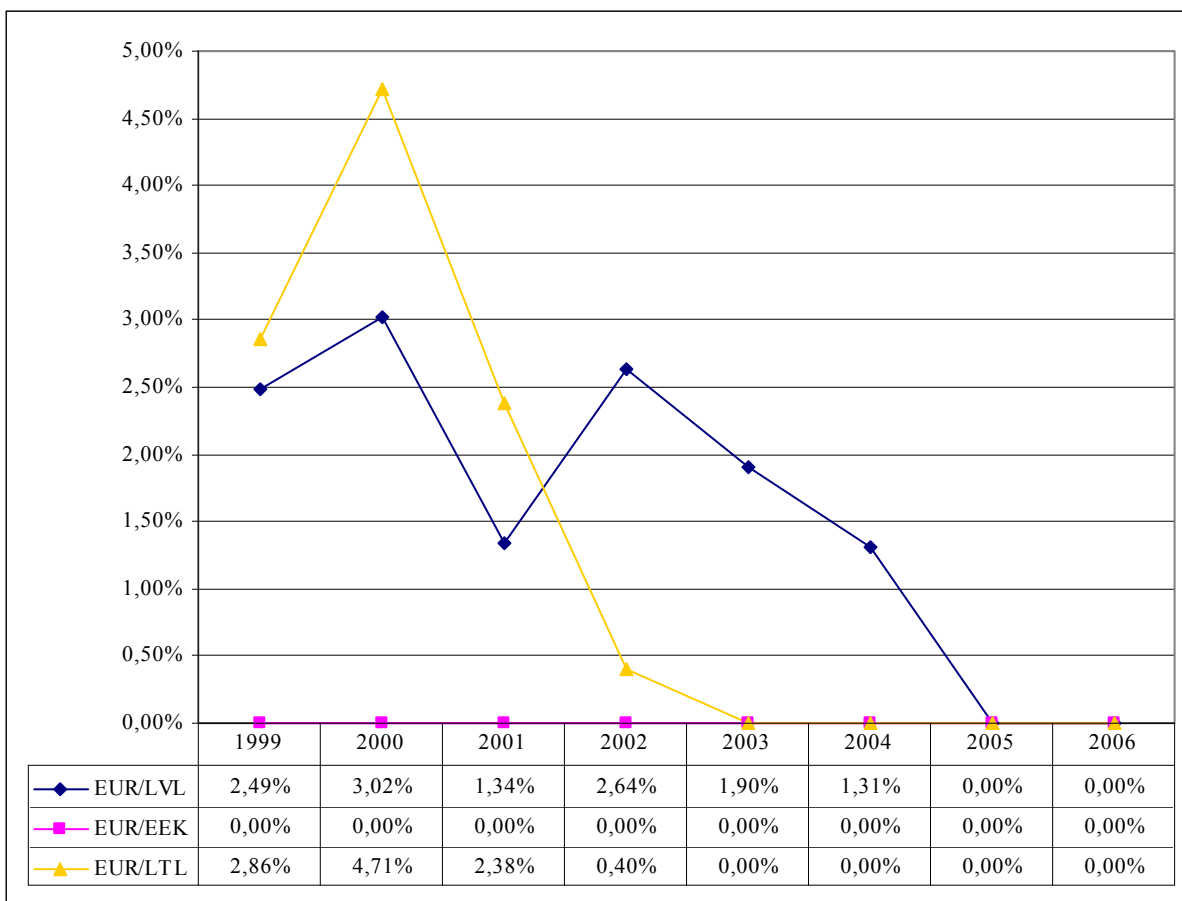
1. attēls. LVL, EEK un LTL kursa pret ASV dolāru svārstības (novirze no gada vidējā kursa) vidēji gadā no 1995. līdz 2006. g. (%).

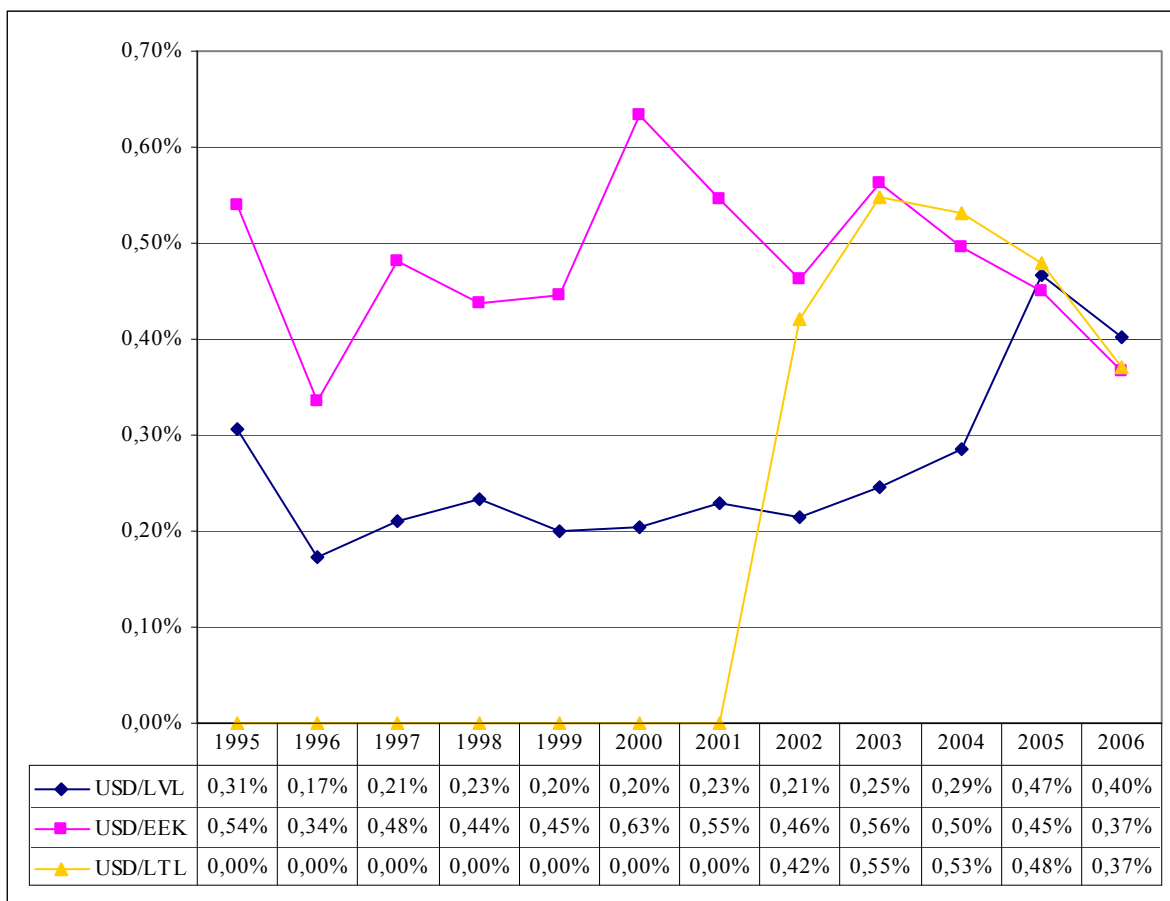
2. attēls. LVL, EEK un LTL kursa pret Lielbritānijas sterliņu mārciņu svārstības (novirze no gada vidējā kursa) vidēji gadā no 1995. līdz 2006. g. (%).

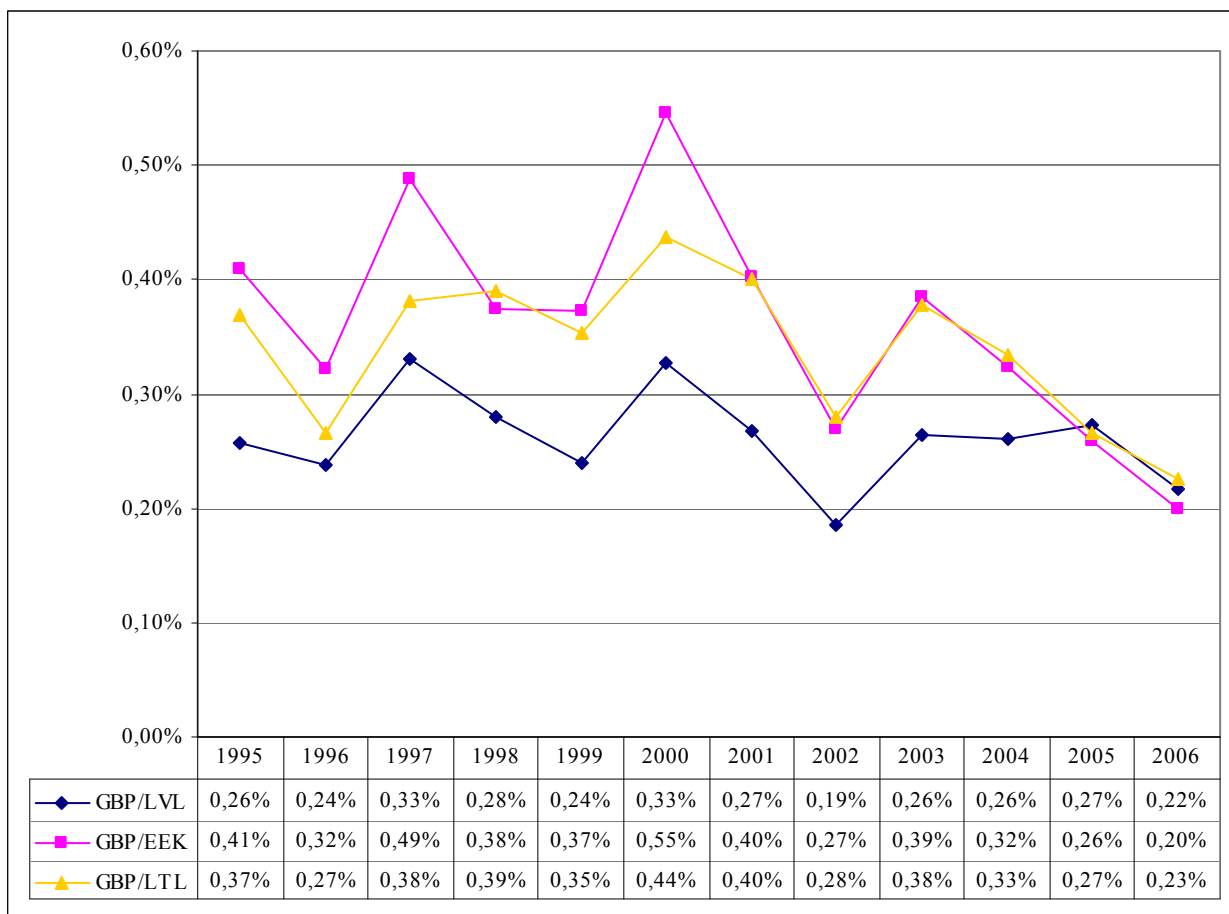
3. attēls. LVL, EEK un LTL kursa pret Japānas jenu svārstības (novirze no gada vidējā kursa) vidēji gadā no 1995. līdz 2006. g. (%).

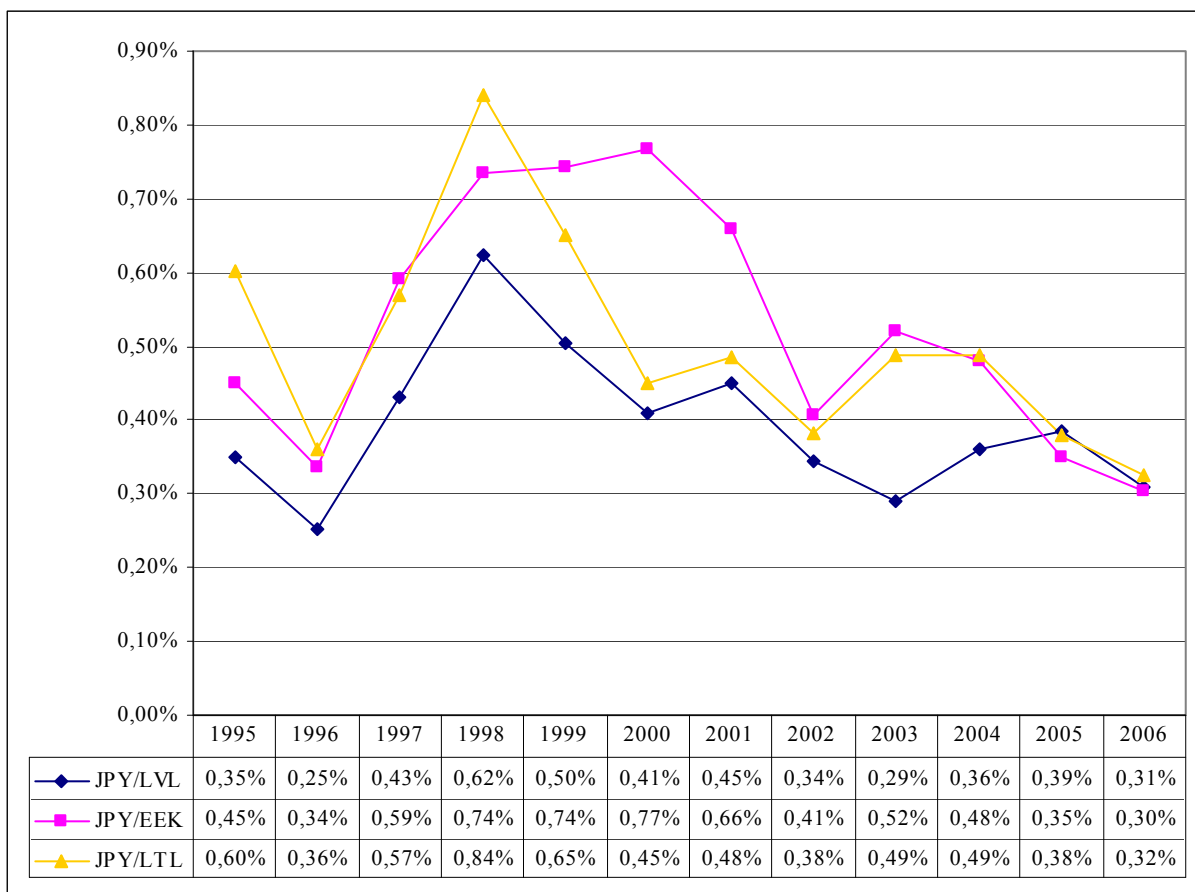
4. attēls. LVL, EEK un LTL kursa pret eiro svārstības (novirze no gada vidējā kursa) vidēji gadā no 1995. līdz 2006. g. (%).

5. attēls. LVL, EEK un LTL kursa pret ASV dolāru svārstības vidēji gadā no 1995. līdz 2006. g. (% pret iepriekšējo dienu).

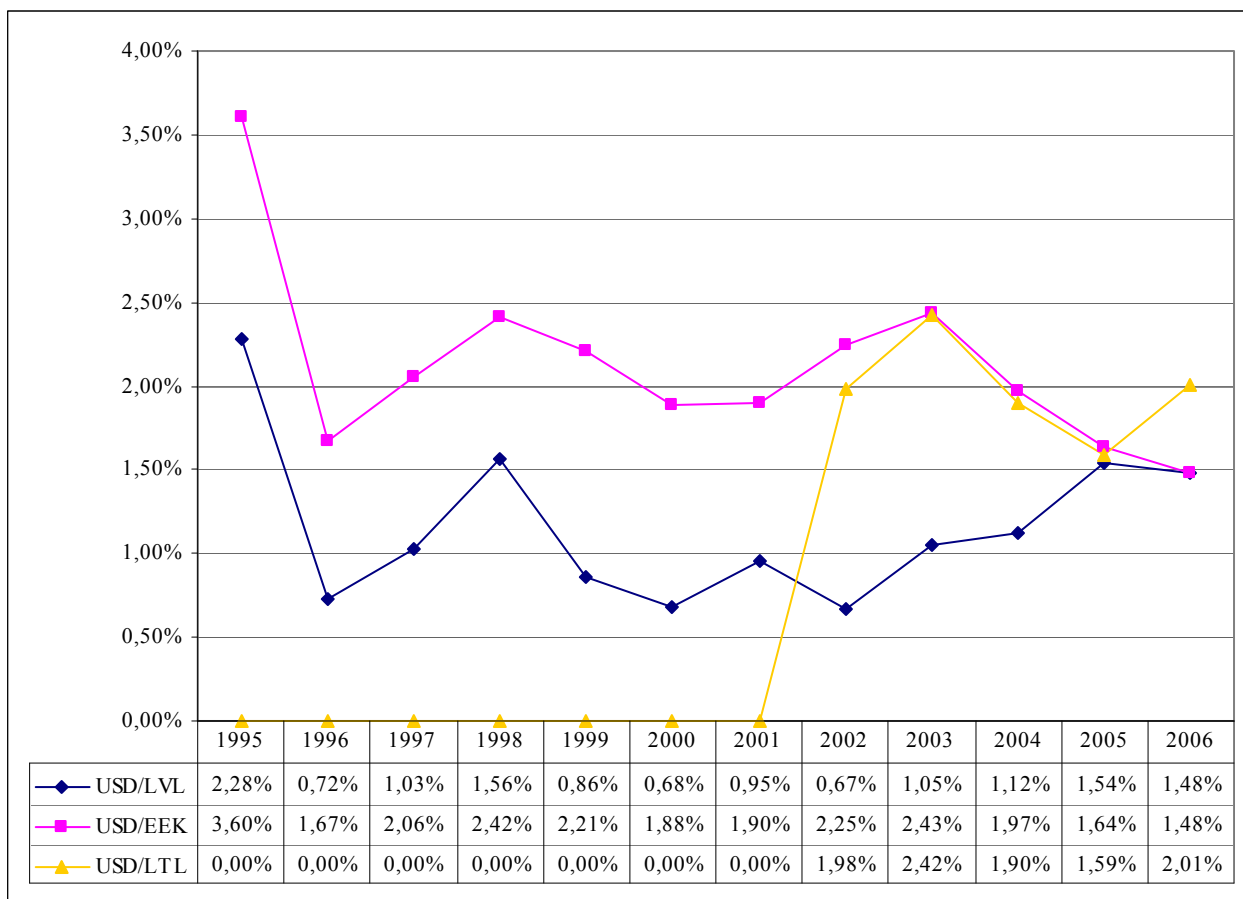
6. attēls. LVL, EEK un LTL kursa pret Lielbritānijas sterliņu mārciņu svārstības vidēji gadā no 1995. līdz 2006. g. (% pret iepriekšējo dienu).

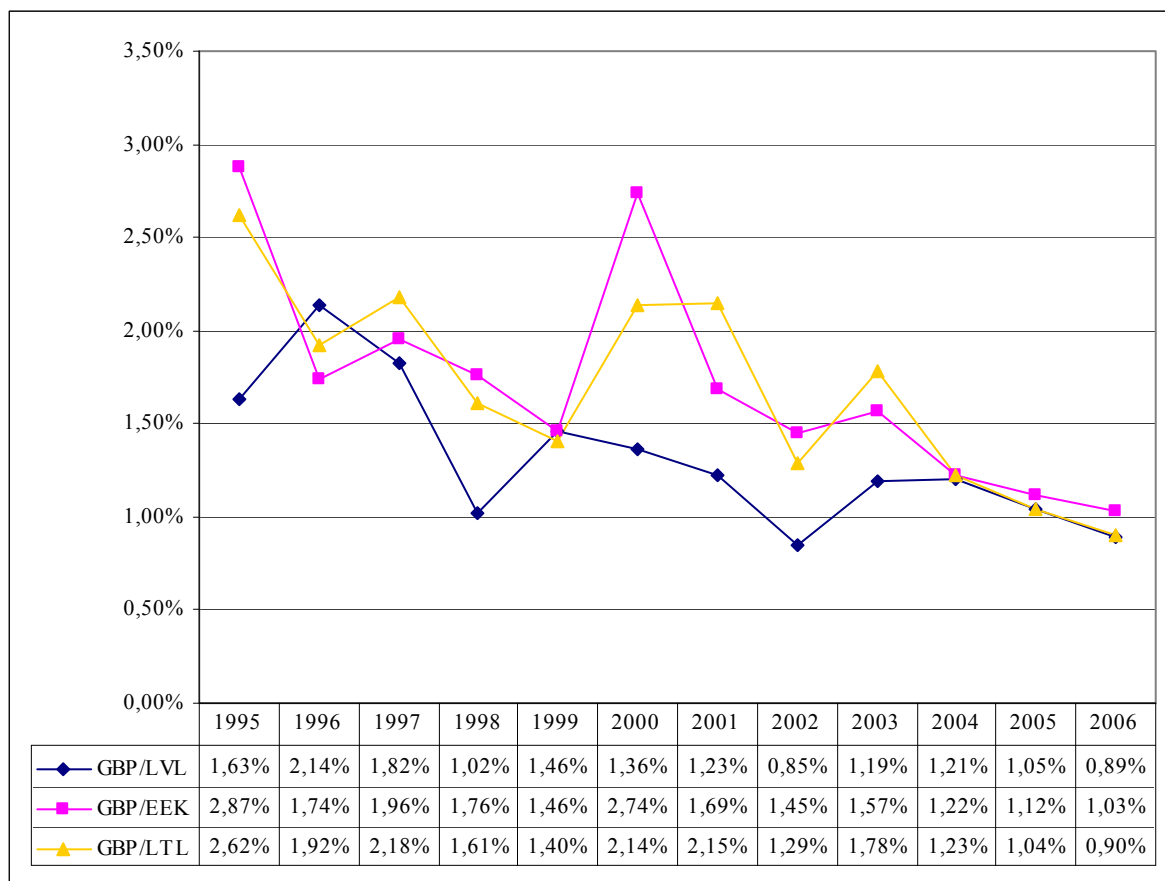
7. attēls. LVL, EEK un LTL kursa pret Japānas jenu svārstības vidēji gadā no 1995. līdz 2006. g. (% pret iepriekšējo dienu).

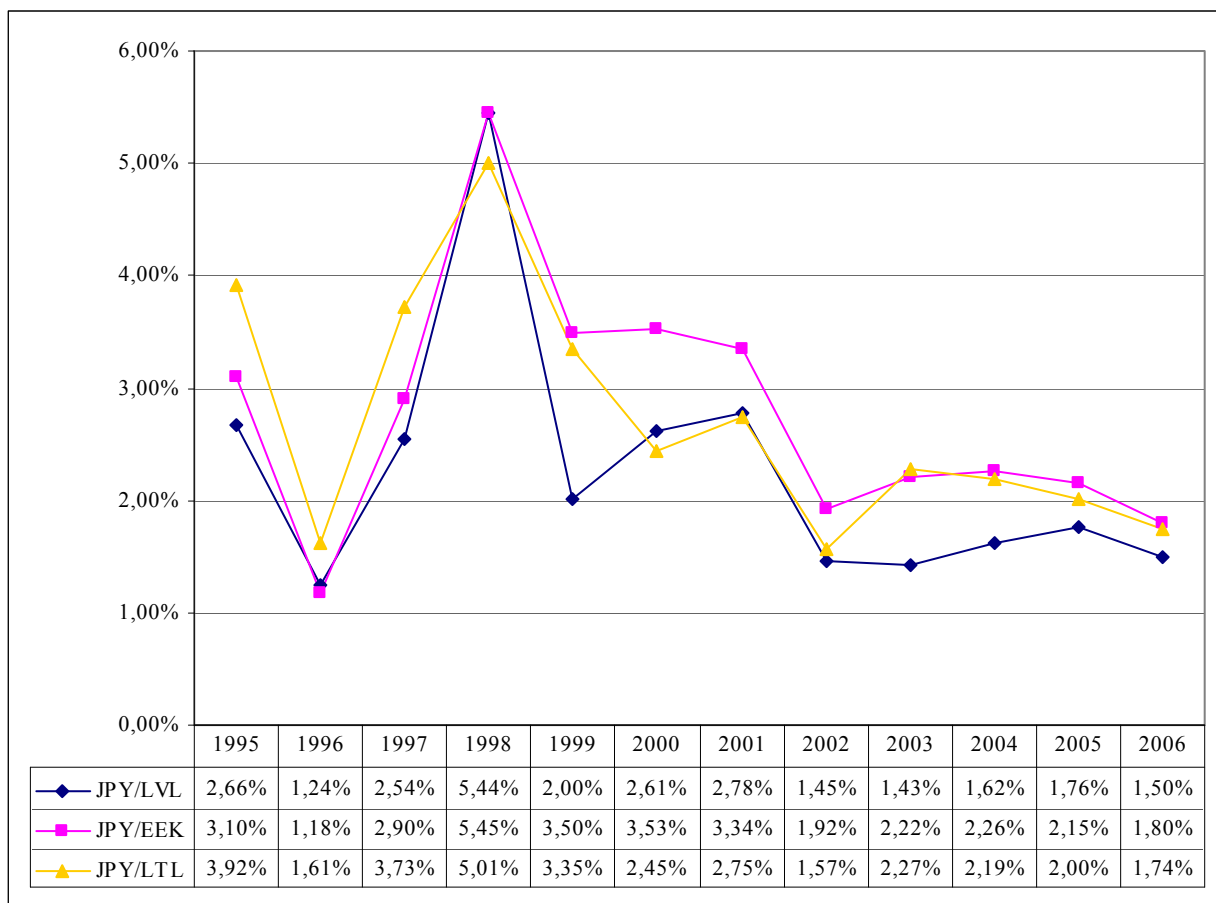
8. attēls. LVL, EEK un LTL kursa pret eiro svārstības vidēji gadā no 1995. līdz 2006. g. (% pret iepriekšējo dienu).

9. attēls. LVL, EEK un LTL kursa pret ASV dolāru maksimālā svārstība gadā no 1995. līdz 2006. g. (% pret iepriekšējo dienu).

10. attēls. LVL, EEK un LTL kursa pret Lielbritānijas sterliņu mārciņu maksimālā svārstība gadā no 1995. līdz 2006. g. (% pret iepriekšējo dienu).

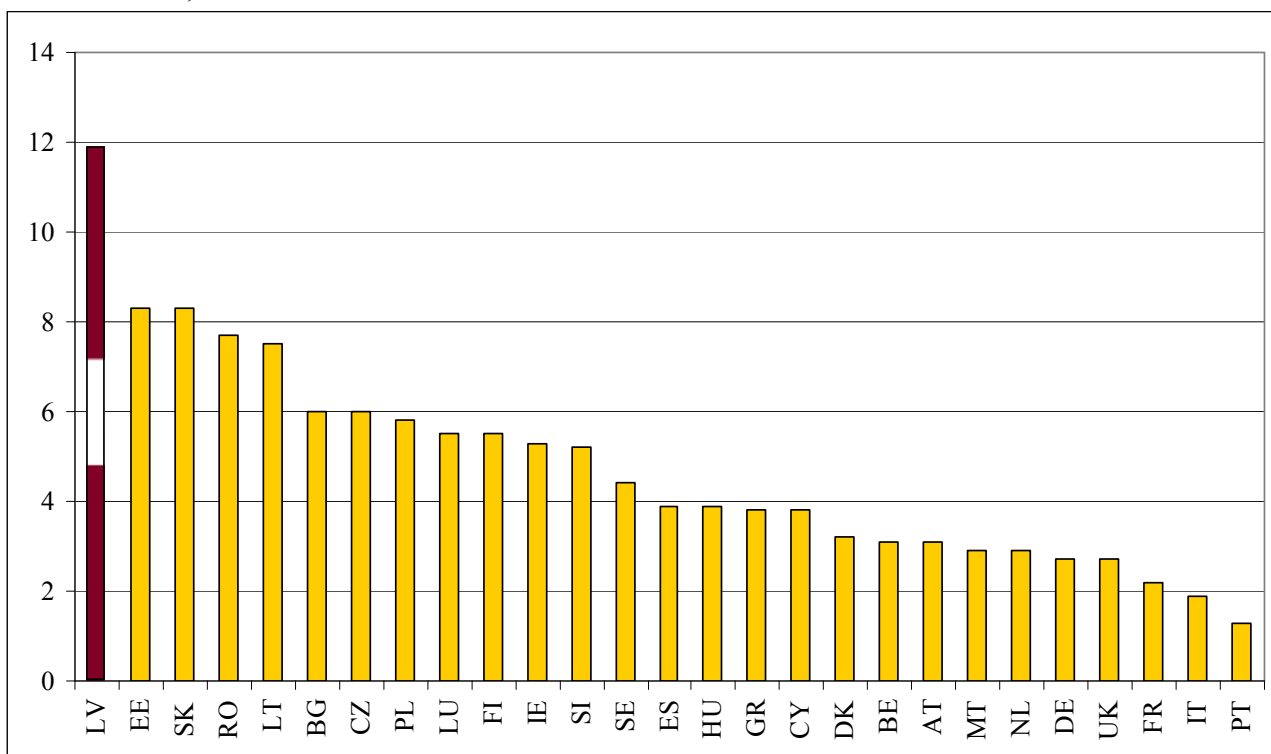

11. attēls. LVL, EEK un LTL kursa pret Japānas jenu maksimālā svārstība gadā no 1995. līdz 2006. g. (% pret iepriekšējo dienu).

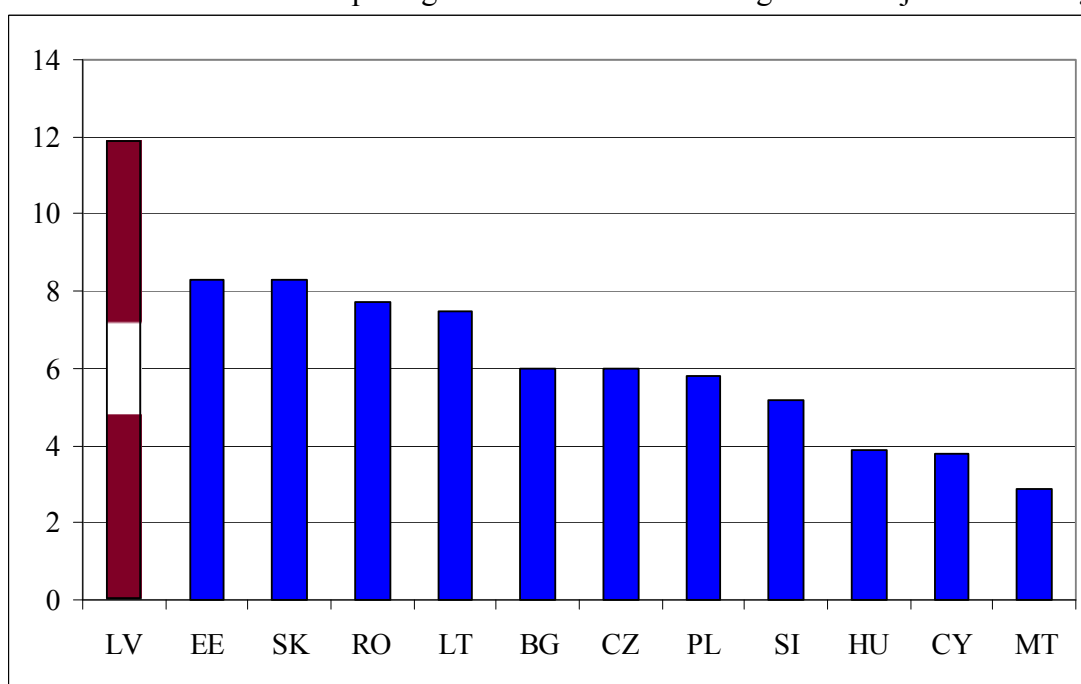

12. attēls. Mēneša vidējā LVL, EEK un LTL kursa pret eiro maksimālā svārstība gadā no 1995. līdz 2006. g. (% pret iepriekšējo dienu).

IKP PIEAUGUMS, EKSPORTA UN IMPORTA ATTIECĪBA, TEKŠĀ KONTA BILANCE, INFLĀCIJA LATVIJĀ UN CITĀS EIROPAS SAVIENĪBAS VALSTĪS.¹

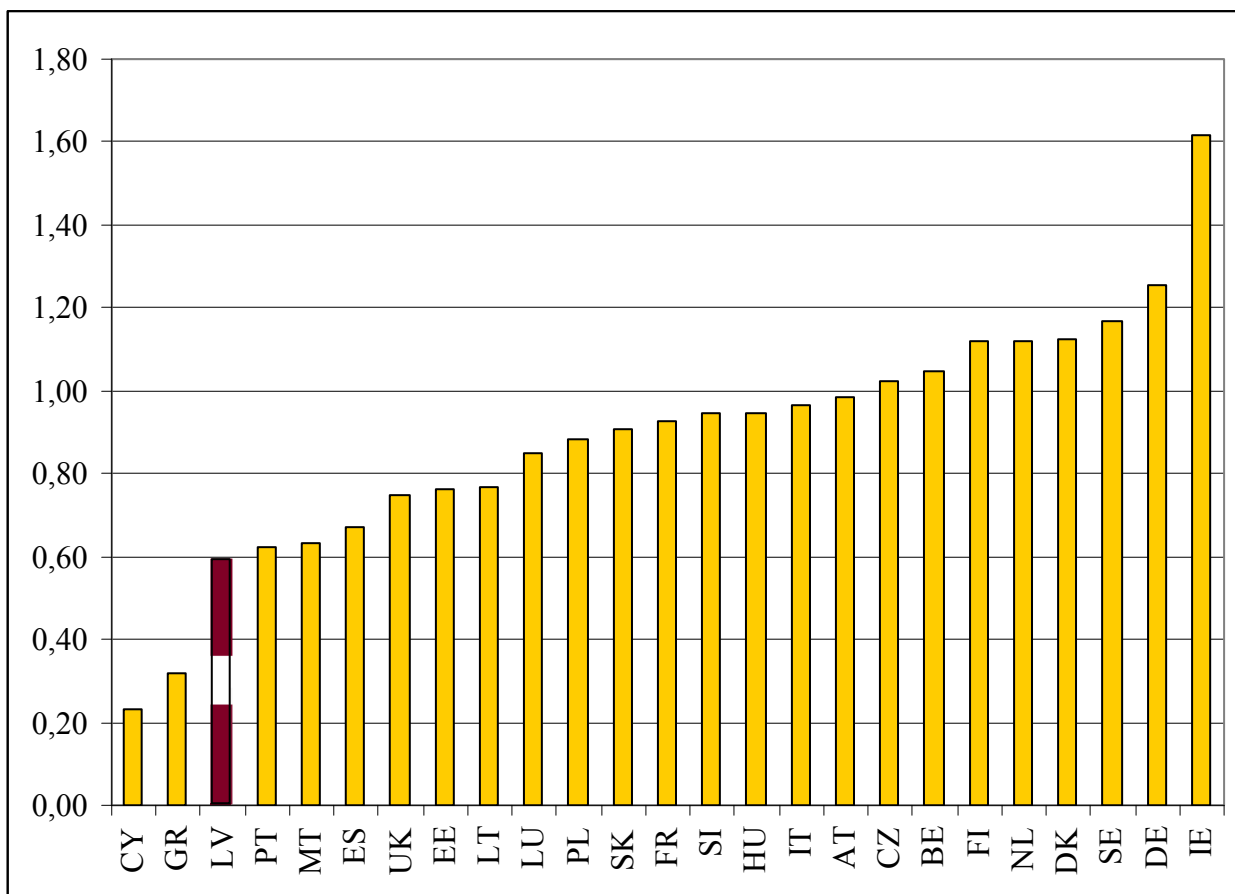

1. attēls. Reālā IKP pieaugums ES-27 valstīs 2006. g. salīdzinājumā ar 2005.g. (%).

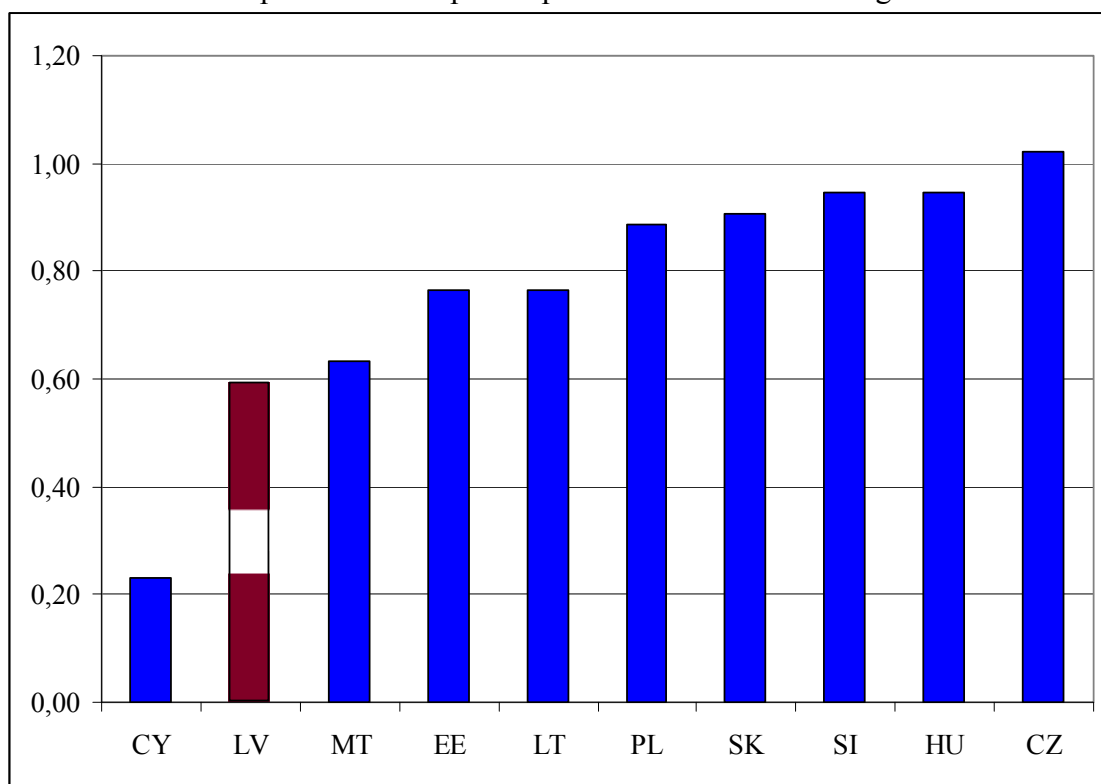

2. attēls. Reālā IKP pieaugums jaunajās ES dalībvalstīs 2006. g. salīdzinājumā ar 2005.g. (%).

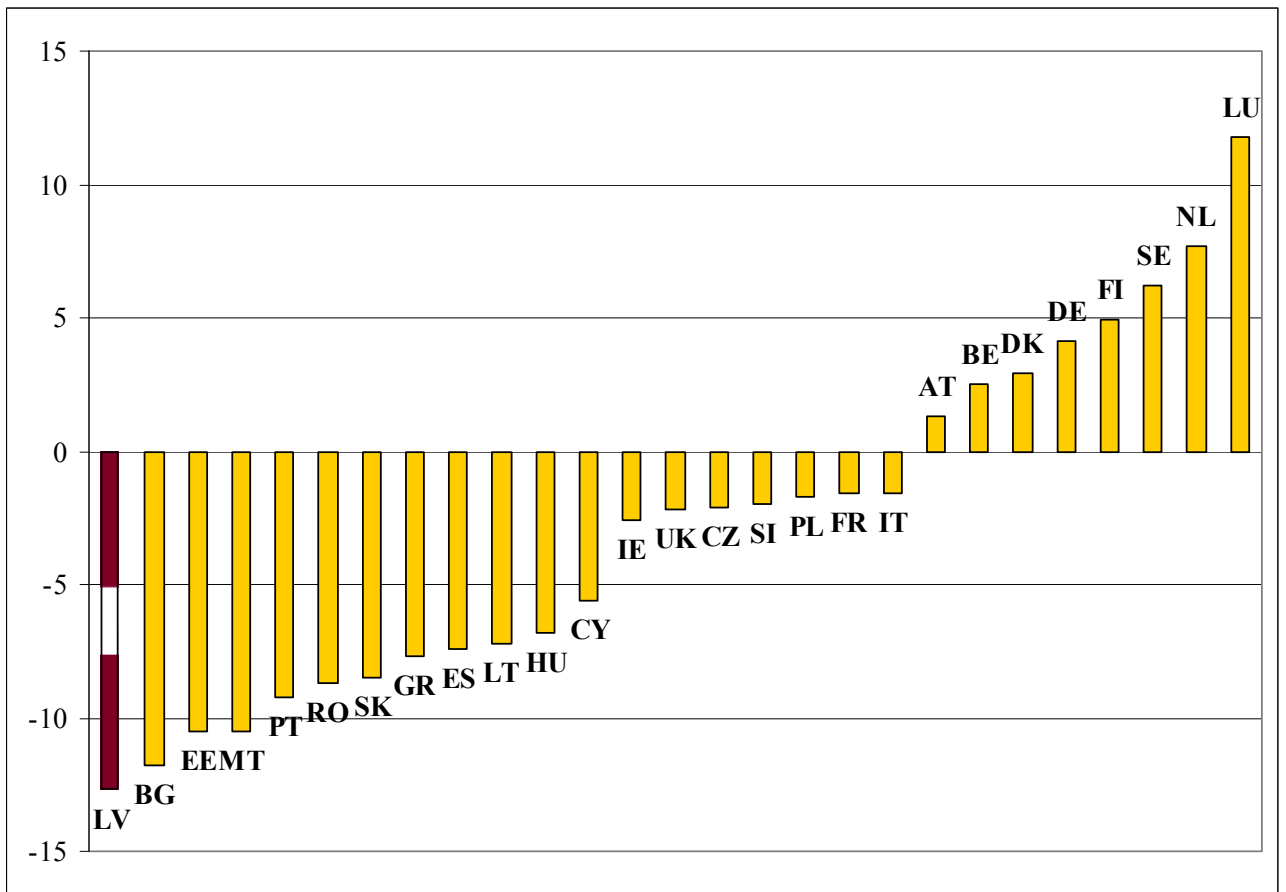
¹ Eurostat // <http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/>

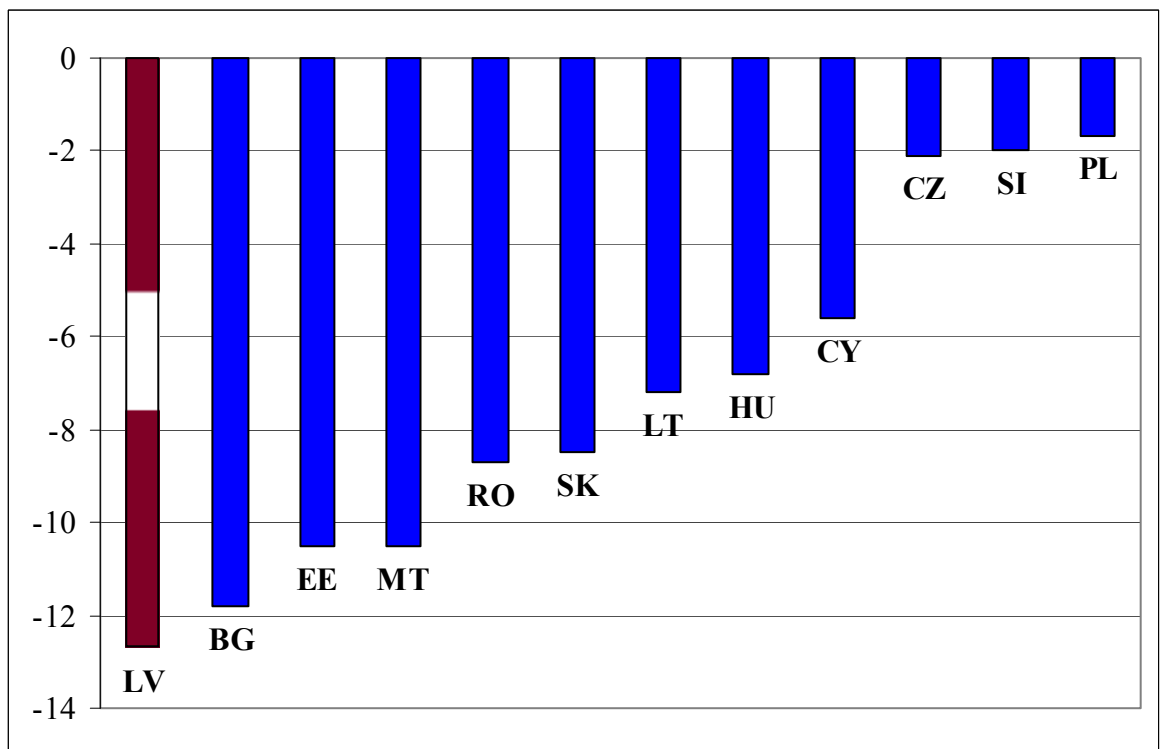
3. attēls. Eksporta attiecība pret importu ES-25 valstīs 2005. gadā.

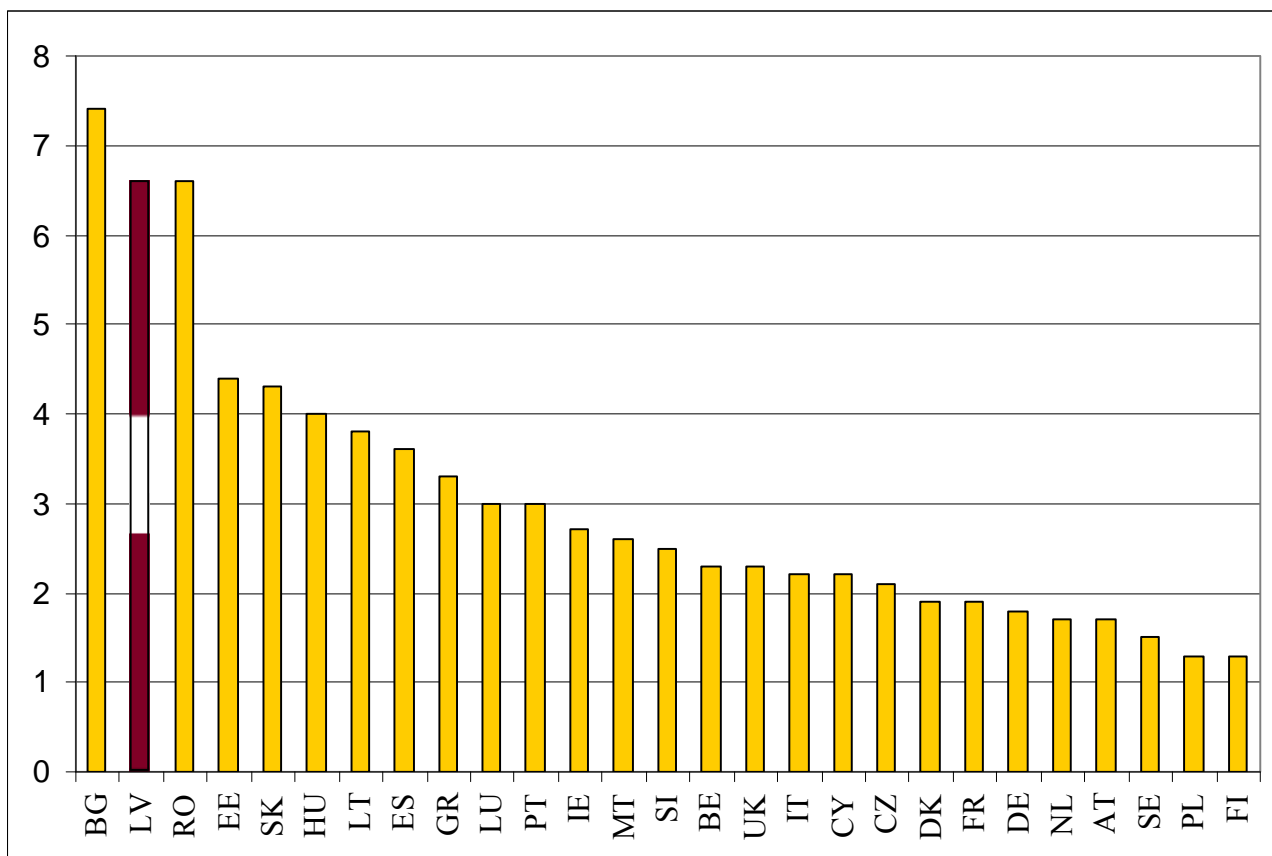
4. attēls. Eksporta attiecība pret importu JDV10 valstīs 2005. g.

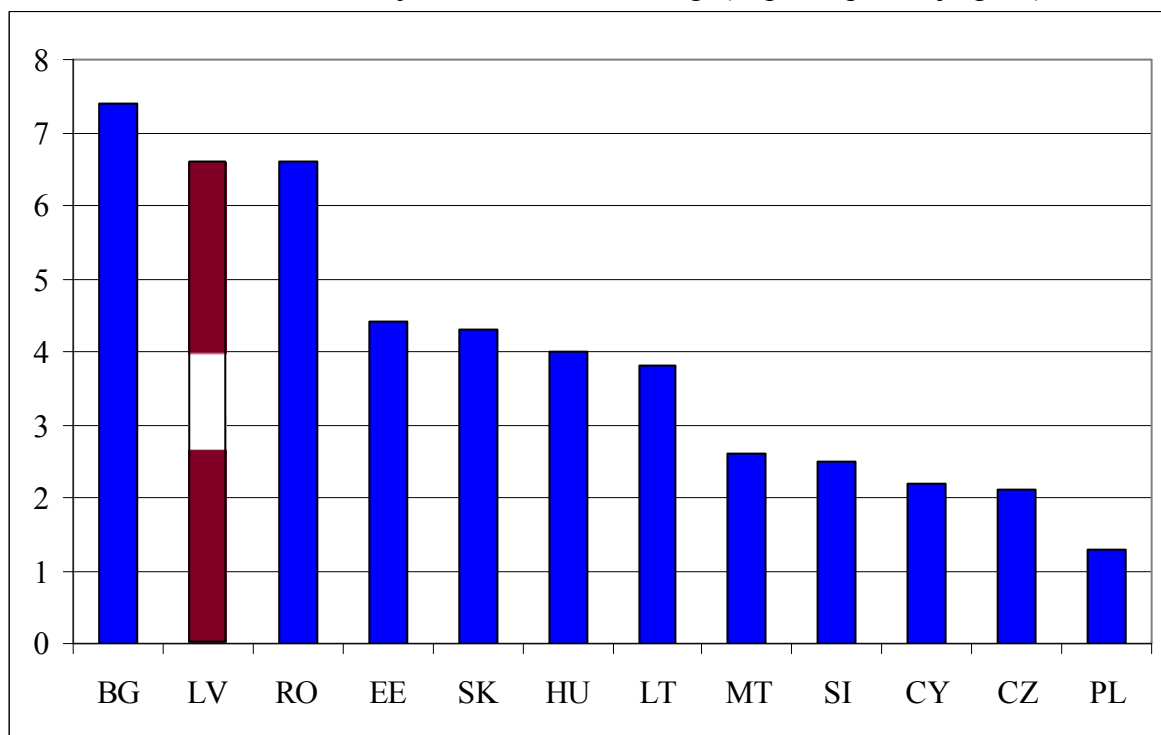
5. attēls. Tekošā konta pārpalikums/deficīts ES-27 valstīs 2005. g. (% no IKP).

6. attēls. Tekošā konta deficīts ES jaunajās dalībvalstīs 2005. g. (% no IKP).

7. attēls. SPCI inflācija ES-27 valstīs 2006. g. (% pret iepriekšējo gadu).

8. attēls. SPCI inflācija jaunajās ES dalībvalstīs 2006. g. (% pret iepriekšējo gadu)

Maģistra darbs "Eiro ieviešana Latvijā" izstrādāts LU Ekonomikas un vadības fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Indulis Ķerus _____

(paraksts, datums)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Vadītāja: Dr. ekon., asoc. profesore Maija Dzelmīte _____

(paraksts, datums)

Recenzents: Dr. ekon., profesore Inese Vaidere _____

(paraksts, datums)

Darbs iesniegts Finanšu institūtā _____

Lietvede: Ilze Mozule _____

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē

_____ Prot. Nr. _____ vērtējums _____

Komisijas sekretāre: Dr. ekon., docente Svetlana Saksonova